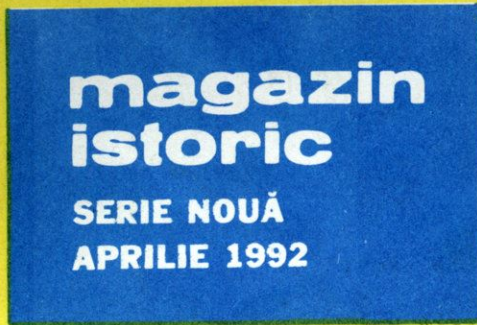
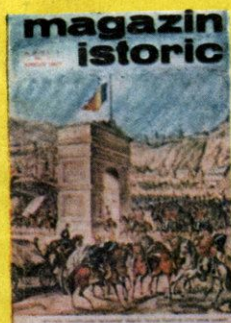
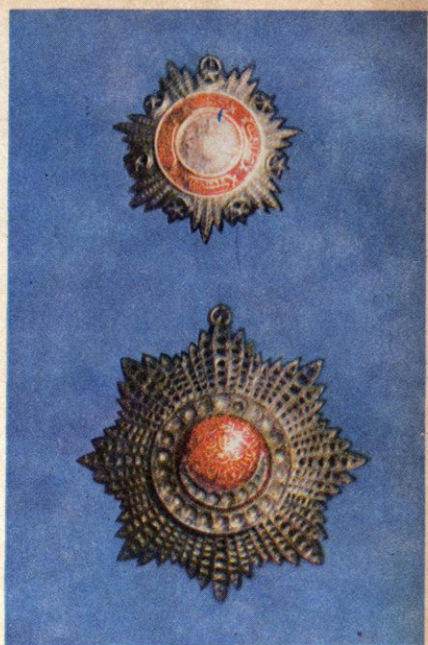

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVI — nr. 4 (301)
aprilie 1992

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 15.02.00., in-
terioare 406, 917.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan
Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ștefan
(responsabil de număr)

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Macheta artistică: Radu Ion Popescu

Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța
Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Editura Presa Națională S.A., director
ing. Stan Pelteacu; director economic Ion
Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. —
Imprimeria „Coresi” — București, în
secțiile fotoculegere, offset și legătorie

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

Magazin istoric 25 ani: Constantin Antip, Dan Berindei, Cornelia Bodea, Virgil Căndea, Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, Mihai Drăgănescu, <u>Anton Dumitriu</u> , Ion Dumitriu-Snagov, Dinu C. Giurescu, Eugen Glück, Georgeta Penelea Filitti, Zoe Petre, Gheorghe Platon, Ioan Robu, Valeriu Muravski, Anatol Petrencu, Ion Turcanu, Richard von Weizsäcker, Renaud Vignal, Jacques Freymond, Kōji Kyōkyū, Jerzy Topolski, Kang Chunlin, François L'Huilier	2
Misterul celui de cincea valize a lui Nicolae Titulescu: Jacques de Launay	18
Civilizația românească între Orient și Occident: Ilie Minea	21
Ion I.C. Brătianu — surprinzătorul document	23
Tezaurul național în pribegie: Radu Negrea	25
S-a scurs tezaurul României spre S.U.A.?	30
Mărturiile din anii dictaturii: Gh. David	32
În Kent — Ohio (S.U.A.) — costume tradiționale românești: Adrian-Silvan Ionescu	35
România în documentele Vaticanului: Ion Dumitriu-Snagov	37
24 ianuarie 1992. Valori naționale se reintorc din pribegie: Adrian Năstase	44
Tirguri, orașe și cetăți dintre Prut și Nistru: Constantin C. Giurescu	45
„Regele mi-a spus să-l iert că-mi spune tot «cine roșu»”	47
Un cavaler al ordinului „Mihai Viteazul”: Mircea Dumitrescu	51
Imagologia — o nouă disciplină socială de graniță: Dan A. Lăzărescu	55
Lituania: F. Dolghin, Gh. David	59
Pagini de viață: Artur Gorovei	66
I.L. Caragiale — un bun prieten: B. Brănișteanu	67
Carol Quintul și plimbările sale: José I. Uriol	70
În București, acum 50 ani	74
Attila, bicul lui Dumnezeu: Jean-Yves Marin, Christian Pilet	78
Churchill, Roosevelt și Balcanii: Eugen Preda	82
Cum să cazi la învoială cu istoria: Barry Hillenbrand	86
• Dialog cu cititorii... 17 • Concursul Magazin istoric — 25 din 25... 33 • Cărți sosite la redacție... 36	89
• Rebus istoric	92

25 ani

magazin istoric

Moment aniversar în viața revistei Magazin istoric.

La sărbătoarea noastră — cititori și redactori — participă și mulți colaboratori de seamă ai revistei. Mulți dintre ei au fost alături de noi încă de la primele numere ale revistei. Lună de lună, timp de două decenii și jumătate, împreună cu colaboratorii noștri, am parcurs drumul spre inimile și sufletele dumneavoastră, stimați cititori. Un drum presărat cu numeroase dificultăți, dar răsplătit de caldă bucurie de a ne ști mereu împreună: cititori, colaboratori, redactori, această trinitate care, mai mult ca oricând, în vremurile acestea de prefaceri și dificultăți de tot felul, îndeosebi economice, constituie forța morală și garanția de viitor pentru Magazin istoric.

Gîndurile transmise de statornicii noștri colaboratori de vază conturează un portret al revistei la cei 25 de ani ai săi, dar constituie și primele file din istoria nescrisă încă a acestei cărți de istorie ajunsă, iată, prin cel de al 301-lea număr, în pragul celui de al doilea sfert de secol de existență.

Tuturor celor care ne iubesc fără condiții și fără clătinări, le mulțumim și le făgăduim că noi ne vom face datoria pînă la capăt, încercînd să răspundem cu aceeași măsură prețuirii cu care ne înconjură, pentru a le aduce mereu nu doar ce e adevăr în istorie, ci și ceea ce o face una dintre cele mai fascinante științe umane.

Împreună cu cei care ne urau Drum Bun în 1967, apoi cu cei ce ne salutau în 1972 (în 1977, 1982 și 1987 ni s-a interzis să mai publicăm astfel de mesaje), semnatarii acestor scrisori din 1992 sînt ei înșiși o cronică a istoriografiei românești. Regretăm de a nu-i putea număra pe toți istoricii din România între cei ce ne-au încredințat gîndurile lor la aniversarea noastră, dar spațiul limitat, susceptibilități omenеști și delimitări naturale într-o lume științifică a unei societăți democratice, au determinat aceasta. Ceea ce nu ne împiedică să-i asigurăm că paginile noastre sînt deschise oricărei contribuții științifice.

Publicăm, în continuare, mesajele primite asigurînd celelalte personalități ce ne-au solicitat că scrisorile respective ca și răspunsurile de la istoricii străini le vom publica în numărul viitor, 5/1992.

CONSTANTIN ANTÎP:**„IDENTITATE INCONFUNDABILĂ“**

Cota 25 cucerită de Magazin istoric cu numărul de față reprezintă un adevărat generator de justificate emoții pentru cineva care socotește drept una din satisfacțiile majore ale vieții sale participarea directă la actul nașterii revistei, continuată cu satornică fidelitate pe întreaga spirală a devenirii ei. Poate sau tocmai de aceea îmi recomand restricții în a emite aprecieri asupra dimensiunilor căpătate de Magazin istoric în publicistica românească, dar mă simt dator să pun în evidență unul din factorii esențiali ai vitalității publicației: spiritul de echipă al corpului redacțional.

Grație acestui spirit de echipă, colegiul și redacția au izbutit să exploateze la maximum relativa deschidere din anii începuturilor, să reziste presiunii tot mai agresive a circumstanțelor ulterioare, asigurând Magazinului istoric o identitate inconfundabilă.

Grație acestui spirit de echipă, unitar dar nu uniform, revista a fost salvată de dezastrele ce o pîneau, desigur nu fără prețul unui compromis între retorismul dictat de normativile orwelliene obligatorii (mai ales la cunoscutele aniversări) și respectul față de adevăr, de substanța științifică a demersului istoric.

Spiritul de echipă al redacției în simbioză continuă cu adeziunea și exigențele cititorilor constituie și garanția împlinirii viitoare. Pornind de aici, mi se pare, pentru redacție, cu valoare de memento străvechiul adagio: In hoc signo vinces!

Constantin Antip

Prof. univ. DAN BERINDEI,

membru corespondent

al Academiei Române:

„SUCCESUL A FOST ȘI ESTE EVIDENT“

Magazin istoric a împlinit 25 de ani de existență. Menirea sa principală a fost popularizarea istoriei, înfățișarea acesteia în formele cele mai atrăgătoare. Succesul său de public a fost și este evident, confirmându-l numărul cititorilor.

Dar Magazin istoric a cuprins și nenumărate materiale inedite, nivelul periodicului fiind superior, în această privință, celui al revistelor de același profil de peste hotare, fără ca prin aceasta să-și piardă cititorii. Publicația a avut și are meritul de a fi găsit limbajul adecvat între știință și o manieră agreabilă și larg accesibilă a redactării textelor.

Nu putem decît ura Magazinului istoric

viață lungă, studii și articole interesante, rodnică difuzare a cunoștințelor istorice, dar și noi contribuții inedite menite a îmbogăți istoriografia românească!

D. Berindei

Prof. dr. doc. CORNELIA BODEA,

membru corespondent

al Academiei Române:

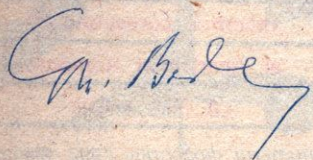
LA MULȚI ANI!

Cu numărul din aprilie 1992, Magazin istoric împlinește 25 de ani și pășește în al doilea sfert de secol al existenței sale cu o zestre frumoasă de 301 numere apărute. A pornit la drum ca revistă de cultură patronată de Societatea de Științe Istorice și Filologice. Și-a adoptat titlul de Magazin istoric, fapt care în mintea și dorința celor mulți, colaboratori și cititori deopotrivă, a apropiat-o de revista-tezaur inaugurată în perioada prepaștopistă a veacului trecut. În 1845, A.T. Laurian și Nicolae Bălcescu, apreciind Istoria ca pe „cea dintîi carte a nației” care oglindește trecutul, prezentul și viitorul ei, au cerut colaborarea „tuturor patrioților români din deosebite părți ale Daciei”.

În 1967, noua revistă, îmbrăcînd verbul obligator al anilor de pînă ieri, declara coloanele sale deschise tuturor istoricilor, scriitorilor și publiciștilor care să oglindească în studii și documente momente ale istoriei patriei din cele mai vechi timpuri și pînă la zi. Lărgindu-și și cîmpul și preocupările, Magazin istoric oferea un loc de seamă și istoriei celorlalte popoare ca și problemelor de istorie universală în genere, căutînd totodată să reflecte rolul și locul poporului român în istoria și civilizația lumii.

Revista a inaugurat-o în primul rînd promoția mai vîrstnică a istoricilor: între ei, George Oprescu avea 86 de ani, Petre Constantinescu-Iași, atunci președintele Societății de Științe Istorice, avea 75, Andrei Oțetea — 73, Constantin Daicoviciu — 69, Ion Ionașcu — 65, Dionisie Pippidi — 62, Mihai Berza — 60. Lîngă D. Almas — 59, Colegiul de redacție l-au format mai tinerii: C. Antip — 42, Virgil Cîndea — 40, Dinu C. Giurescu — 40, Ștefan Ștefănescu și Hadrian Daicoviciu — 38, Al. Gh. Savu — 36, Cristian Popișteanu — 35. Au salutat-o din străinătate un Jacques Freymond, președintele Asociației Internaționale de Științe Politice (Geneva), un André Maurois de la Academia Franceză, André Mirabel, membru al Institutului Franței, un Dimităr Kosev, atunci rec-

tor și director al Institutului de Istorie din Sofia și alții. De la număr la număr, de la an la an sumarele revistei au înmănunchat subiecte, autori și colaboratori din toate domeniile istoriei și politologiei naționale și universale. S-au scris lucruri bune și frumoase, dar și mai puțin bune, după cum se scuturau norii mai grei sau mai plumburii peste adevăr și peste convingeri. Flacăra a pîlîit cîteodată, dar nu s-a stins niciodată. Trecînd prin focul lui „Decembrie '89” lumina ei a fost din nou sporită. La mulți ani!

VIRGIL CÂNDEA,

membru corespondent

al Academiei Române:

„MULT GRÎU CURAT RODIT

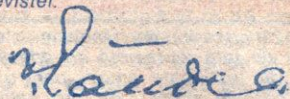
ÎN PAGINILE MAGAZINULUI ISTORIC

Ce explică faptul că, de cîteva decenii, gustul marelui public se îndreaptă mereu mai stăruitor spre trecut? Căutarea altei imagini despre sine a unui popor? Dorința lui de a-și aprofunda identitatea? Un fel de-a refuza realitatea contemporană? Sute de mii de cititori și-au aflat satisfacția acestor imbolduri în paginile Magazinului istoric. Tirajul mare al revistei, ca și preocuparea constantă a multora de a avea colecții complete ale ei sînt cele mai bune dovezi de popularitate.

Dar Magazin istoric a intrat în istoria istoriografiei și ca publicație de referință în care cercetători reputați și-au semnalat descoperiri sau ipoteze valoroase înainte de a le prezenta, cu aparatul științific obișnuit, în reviste academice.

S-ar putea reproșa revistei faptul că a început să apară în 1967, cu tot ce decurge din această împrejurare. În ceasul, care trebuie să vină, al judecăților obiective, acest păcat s-ar putea dovedi un merit. Căci pentru oricine va analiza regimul presei într-un stat totalitar va fi evident că nici o publicație — îndeosebi una de istorie — nu s-ar fi putut sustrage rigorilor indicațiilor impuse și cenzurii. Ziare și reviste de mare răspîndire, înființate cu decenii în urmă, care și-au continuat după decembrie 1989 apariția, beneficiind fără limite de libertatea presei, au cunoscut și ele asprimele supravegherii severe și ale limbajului de lemn. Îndepărtarea necruțătoare a neghinelor, pe care, ca totdeauna, o va opera ineluctabil istoria, va

lăsa însă mult griu curat rodit în paginile Magazinului istoric. Iar fidelitatea de azi a cititorilor constituie cel mai bun gaj al viitorului revistei.

Dr. PAUL CERNOVODĂANU:

„A AVUT CURAJUL

SĂ ÎNFRUNTE FURCILE CAUDINE”

Colaborarea mea cu Magazin istoric datează din 1969 și de atunci coloanele acestor reviste au rămas mereu deschise pentru mine. Am avut satisfacția ca aici să aduc la cunoștința publicului cititor în „premieră” multe din descoperirile mele, căutînd să valorific materiale inedite din arhivele românești și străine, cu predilecție engleze, mai puțin cercetate de specialiștii români. Odată cu înăsprirea dictaturii comuniste — după perioada de „deschidere” a anilor '60 — și amplificarea monstroasă a cultului personalității lui Ceaușescu, întărindu-se dogmatismul, a devenit sufocantă și paralizantă cenzura impusă de omniprezentă secție de propagandă a fostului c.c. al p.c.r. Efectele ei au fost resimțite de mulți dintre istoricii „neangajați”, cu origine socială „nesănătosească”, cu rude apropiate în străinătate și neînregistrați în partid. Posibilitățile de a-mi valorifica lucrările — mai ales cărțile — au devenit din ce în ce mai restrînse, semnătura mea s-a rîrit în cuprinsul revistelor de specialitate, cu cîteva excepții, în perioada de după 1980, pentru ca la un moment dat să-mi fie chiar interzis accesul la Revista de istorie.

Nu pot uita faptul că deși Magazin istoric — obligat în această perioadă la compromisuri și servituți regretabile — a avut totuși tăria să-și impună o relativă autonomie, să publice materiale interesante dar „neutre” din punct de vedere politic și să nu-și îndeparteze unii din colaboratorii cu care întreține anterior relații bune. M-am numărat în rîndul acestora și, în anii cînd numele meu apărea atît de rar în periodicile românești, Magazin istoric a avut curajul să înfrunte furcile caudine ale cenzorilor săi și să nu mă dea uitării, publicîndu-mi cîte ceva din materialele realizate cu trudă. De aceea nu pot trece cu vederea acest gest de generozitate, într-o perioadă dificilă a carierei mele, ba dimpotrivă, țin să-l relev cu recunoștință cu prilejul acestui jubileu de 25 de ani de la apariția revistei Magazin istoric, căreia îi urez viață lungă și împliniri rodnice în nobila misiune de a propaga totdeauna slova aleasă, scrisă în spiritul adevărului istoric.

Dr. Paul Cernovodăanu

Dr. FLORIN CONSTANTINIU:

„POPULARIZAREA LA ÎNALT NIVEL“

În sfertul de veac de existență, Magazin istoric a adus un întreg serviciu istoriografiei românești, și, prin ea, culturii naționale: a abordat, în împrejurări dificile, cu obiectivitate și curaj, probleme zise „delicate” ale istoriei românești și universale, a introdus în circuitul științific surse documentare inedite de cea mai mare valoare și a contribuit, prin popularizarea la înalt nivel, la difuzarea cunoștințelor de istorie în rândurile marelui public cititor. În tot și în toate, Magazin istoric a vădit o exemplară atitudine de responsabilitate științifică și civică. Liber, astăzi, de orice îngrădiri sau directive, Magazin istoric este chemat să contribuie la cunoașterea trecutului, oferind, într-o vreme de prefaceri, dar și de confuzie, repere sigure și instructive în drumul atît de anevoios spre adevărul istoric. La mulți și spornici ani!

fl. Constantin

MIHAI DRĂGĂNESCU,

președintele Academiei Române:

„VALOARE DE DOCUMENT

ȘI PARFUMUL TIMPURILOR“

Revista Magazin istoric este apreciată prin atitudinea obiectivă în raport cu faptele istorice, dar și cu relatările acestor fapte de către martori și comentatori ai vremurilor trecute. Chiar dacă aceste relatări conțin și nuanțe subiective, ele păstrează valoare de document și parfumul timpurilor. Obiectivitatea revistei prin detașarea de ceea ce este subiectiv, odată cu aplecarea asupra a tot ce este omenesc în viața istorică, dar mai ales obiectivitatea revistei prin înscriserea ei în acel curent de gândire pe care îl susține și Academia Română, și anume al servirii adevărului istoric, duce la creșterea prestigiului Magazinului istoric.

Împlinind un sfert de veac, urez acestei reușite publicații, care îmbină istorie cu istorii, ani și ani de noi succese și împlinirea unui rol frumos în cultivarea istoriei în viața culturală a românilor. La mulți ani!

Mihai Drăgănescu

[Prof. ANTON DUMITRIU]

„NUMAI OMUL CARE NU ȘTIE

ESTE LIPSIT DE MORALITATE“

Mesajul profesorului Anton Dumitriu (1905-1992), atît de îndrăgit înimilor noastre pentru lumina spiritului său și dreapta sa ținută morală, ne-a sosit la începutul lunii noiembrie 1991, înaintea ca boala să-și ia revanșa asupra timpului său greu încercat. Îi rămînem îndatorați peste timp atît pentru acest text, probabil printre ultimele date de Domnia Sa, ca și pentru prietenia pe care ne-a arătat-o nouă celor de la revista Magazin istoric.

Istoria apare ca o descriere a unor fapte alese subiectiv, fără ca ele să explice în mod real evoluția omenirii. În general, ea ia ca puncte de reper războaiele și personajele care le-au provocat. Însuși Descartes a criticat modul acesta de a face istorie, valabil în timpul lui ca și acum. Ideologia timpurilor recent apuse a luat ca puncte cardinale ale devenirii omenirii răscoalele, revoltele, revoluțiile și chiar grevele... Este însă evident că istoria are și alte momente, mai importante uneori decît bătălia de la Salamina sau de la Austerlitz. Aceste momente trebuie puse în relief, căci de acestea au nevoie acum popoarele și în special poporul nostru. Istoria trebuie deci să sublinieze marile răscruci ale gândirii, care au influențat modul de a fi ale unor epoci, să le explice, punînd în evidență cauzele care au determinat îngustarea viziunii despre lume și prin aceasta scăderea nivelului moral. Fiindcă numai omul care nu știe este lipsit de moralitate.

Urez revistei Magazin istoric, care, în bună parte, a înțeles acest important rol al istoriei, să-și continue drumul, și, prin aceasta, succesul său.

Anton Dumitriu

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

„TIMPUL MAGAZINULUI ISTORIC“

Revista este moara Cetății: ușă deschisă, zbatere pentru grăunțe și gânduri, postava încărcată cu plinul pîinii. În fiecare lună un „sac”, într-un an 12, în 25 de ani 300 de „saci” plini cu miliardele de cuvinte și date: marile tezaure ale Cetății.

Artă și știință, ea îmbină frumosul — pentru Marele Cititor — cu utilul — pentru Marele Specialist, pe singura dimensiune: Timpul.

Timpul Magazinului istoric este însă Tine-reșea și pe aceasta a dăruit-o colaboratori-

lor. Cine poate să creadă că Tinerețea lui se măsoară cu submultiplul de secol? O bancă de date este mereu și oricând Prezentul. Prezentul este o țintă tehnică pindită din „terminalul” cititorului.

„Devastată” astfel, Revistei s-ar părea că nu-i rămîne nimic. Și totuși ei îi rămîne totul, îi rămîne Cetatea, în care insul are și frumosul, și utilul.

Ar. Ion Buncitru - Iașov

Prof. univ. DINU C. GIURESCU,

membru corespondent

al Academiei Române:

„FĂRĂ CUNOAȘTEREA DEPLINĂ

A ACESTUI TRECUT APROPIAT

NU EXISTĂ VINDECARE”

Magazin istoric împlinește 25 de ani. Vîrstă respectabilă, astăzi cînd cuvîntul timpărit este tot mai mult înlocuit de imaginile trecătoare și amăgitoare ale televiziunii.

Magazin istoric a pornit în 1967. În acea vreme istoria începea să fie din nou scrisă potrivit documentelor și regulilor cercetării. Urmînd acest drum, revista a deschis cititorilor multe capitole de interes major sau prea puțin știute.

După 1976-77 mai ales și pînă în 1989, presiunile stăpînirii și ale ideologiei au mers sporind cu fiecare an.

De la geto-daci și pînă în contemporaneitate, trecutul era remodelat, nu odată inventat, potrivit vederilor cîrmuirii comuniste. Apariția studiilor autentice era plătită cu inserarea citatelor din cuvîntările liderului, cu comentarii dedicate repetatelor „evenimente epocale” cu fanfarele naționalist-triumfătoare și chiar cu susțineri aberante.

Prea puțini au scăpat de atari „experiențe” și „încercări”. Cumpănind însă și făcînd suma, contribuțiile revistei în sprijinul cercetării și al informării corecte depășesc sensibil „materialele” cerute și impuse de stăpînire între 1967 și 1989.

Odată cu ediția specială de la finele lunii decembrie 1989, seria nouă a Magazinului istoric se îndreaptă îndeosebi spre subiectele „tabu”, spre cele repetat trunchiate și deformate.

Este de fapt o restituție, începută cu măsură. O restituție care — am nădejde — va acoperi cu precădere ultimele șase decenii. Sunt anii rămași, pentru cei mai mulți, în ceață și întineric.

Este nevoie acum să regîndești efectiv sloganurile istoriei, repetate cu fiecare an, sau să te rupi din inerția unor mentalități devenite reflexe.

După cum se adaugă dorința unora — destui și aceștia — de a trece, de a sări peste acest trecut atît de stînjeneritor.

Dar fără cunoașterea deplină a acestui trecut apropiat nu există vindecare.

Foarte greu și prea încet vom ieși din învîlmășeala de gîndire ce ne învăluie, vrea să ne înghită, să ne închidă viitorul și să ne ia speranța.

La această aniversare, țin să exprim alese mulțumiri colegelor și colegilor din redacție pentru toată strădania și contribuția lor la restituirea istoriei.

Dinu C. Giurescu

Prof. EUGEN GLÜCK:

„DESCHIDERE ȘI NUANȚARE

A PROCESELOR ISTORICE”

Am deosebita cinste de a colabora de mai mulți ani cu revista Magazin istoric. Relația noastră s-a bazat în principal pe dorința comună de a oferi cititorului elemente ale ineditei. Condițiile istorice au făcut ca multe izvoare ale istoriei României să se difuzeze pe o arie teritorială largă și în exterior. De aceea cercetarea lor, mai ales pentru istoria Transilvaniei, reclamă multe cunoștințe de specialitate și însușirea mai multor limbi. Un merit al redacției îl constituie tocmai străduința de a acoperi, prin colaboratorii săi, un evantai cît mai larg al problemelor.

De asemenea, trebuie să amintim și faptul că în ciuda tarelor trecutului apropiat, Magazin istoric a căutat o cît mai mare deschidere și nuanțare în prezentarea proceselor și evenimentelor istorice.

Cunosc și faptul că redacția se străduiește să meargă și mai departe pe acest drum. Într-adevăr, avem mult de făcut în vederea cunoașterii patrimoniului cultural-artistice de interes național ce zace în mare parte necunoscut dincolo de granițele României. Un alt capitol important este istoria comunităților românești de peste hotare, inclusiv a celor care s-au pierdut în negura vremurilor.

Trebuie să amintesc cu recunoștință că și eu la rîndul meu am profitat din cele publicate de revistă, atît în domeniul activității mele, cît și în vederea dezvoltării culturii mele istorice. Sînt motive ce mă determină să doresc în continuare mult succes revistei!

Eugen Glück

Dr. GEORGETA PENELEA FILITTI:

„ACEA CUMPÂNĂ ÎNTELEAPTĂ

CARE L-A FERIT SĂ DEVINĂ EPIGON“

În peisajul editorial românesc Magazin istoric a ocupat totdeauna un loc deosebit. Situat la granița între foaia de popularizare și revista științifică de erudiție, urmașul ilustrei creații a lui Nicolae Bălcescu a știut să păstreze acea cumpănă înțeleaptă care l-a ferit să devină epigon. Sau apologet. Prima postază au îmbrăcat-o multe foi neputincioase să adopte sobrietatea proprie lumii savante, într-un univers în care proletcultismul, ignoranța agresivă și dogmatismul stupid făceau lege. Apologia sistemului comunist a fost pentru unele publicații rațiunea de a fi, pentru altele prețul supraviețuirii.

Azi, când sintem tentați să etichetăm cu neîndurare, când mulți dintre noi au sentimentul că se află de-a dreapta Tatălui la Judecata de Apoi, răsfoind cele 300 de numere ale Magazinului istoric, băgăm de seamă că talerul balanței înclină spre lucrul bine făcut. Dincolo de platitudinile cuturii Ceaușescu ori de tămărirea luptătorilor comuniști, socot că Magazin istoric s-a impus mentalului colectiv românesc prin câteva elemente notabile: transmiterea unui număr impresionant de informații istorice într-o manieră agreabilă, ușor de înșușit, ceea ce cu anii a făcut ca revista să fie căutată, așteptată cu nerăbdare în mii de cămine românești, considerată de marele public principala sursă de inițiere în materie de istorie națională și universală.

În al doilea rând, cu o virtuozitate ce se cere azi subliniată, corpul de redactori ai revistei, beneficiind ce-i drept, de acces la unele fonduri socotite de noi istoricii ca pierdute, au pus în circulație fragmente din literatura memorialistică românească. Efectul asupra cititorului a fost mai mult decât salutar. El a înțeles că în afara scrierii de partid, difuzată la sațietate, în România de pînă la comuniști, oamenii au gîndit, au creat, au vibrat la sensurile istoriei. Reluind de aici înainte aceste texte în forma lor integrală, ne vom adresa unui public avizat. E un lucru pe care-l datorăm Magazinului istoric.

Dacă adăugăm, în sfîrșit, și faptul că, în condițiile unei izolări informaționale penibile, revista a ținut o amplă rubrică bibliografică, bucurîndu-și cititorii cu parte din noutățile editoriale de pe mapamond, trebuie să convenim că ea a constituit un suport moral deloc neglijabil pentru intelectualul silit să trăiască în corsetul totalitar.

Magazin istoric a parcurs cu curaj anii cenzurii. În viitor temeiurile și criteriile publicității se vor nuanța, se vor alina neîndoios la standardele europene, îmi urez să înfruptuască acest salt cît mai grabnic.

Georgeta Penel Filitti

Prof. univ. ZOE PETRE:

„CURAJUL CELUI CARE NU ARE

DREPT STĂPÎN DECÎT ADEVĂRUL“

Nu știu în ce măsură mi se cuvine să exprim urările mele unei reviste cu care am colaborat mai degrabă intermitent; pe de altă parte, ați ca profesor, cît și ca reprezentant temporar al Facultății de istorie din București, nu pot lăsa să treacă această împrejurare fără a depune mărturie despre foarte largă difuziune și importanța Magazinului istoric în cele mai variate medii de învățămînt, ca și în rîndul tuturor celor interesați de istorie.

Acest statut reprezintă, cred, nu doar o merită recunoaștere, ci și — poate mai ales — o răspundere deosebită. Într-o lume tot mai interesată de experiențele istorice ale trecutului și de ce pot ele spune contemporanilor, rolul unei asemenea publicații, destinată înainte de toate să ofere informație unui public foarte larg de neprofesioniști, este foarte mare, și responsabilitatea celor care se adresează pe această cale cititorilor este pe măsura succesului lor. Cum în întreaga Europă se constată în ultimii ani mai ales o preferință pentru documentar în raport cu ficțiunea; cum, pe de altă parte, publicul românesc este avid de informație și de adevăr, sînt convinsă că aceste răspunderi nu vor face decît să crească.

Magazin istoric este chemat mai mult decît oricînd să dea răspunsuri miilor de întrebări pe care cititorii săi i le adresează, și nu pot decît să-i urez să o facă cu competență și cu curaj. Cu competența specialistului care știe să spună ce a fost și să nu spună ce nu știe, sau de bună seamă, ce nu a fost. Cu curajul celui care nu are drept stăpîn decît adevărul, și cu dorința fermă de a educa spiritul critic mai degrabă decît efectele cititorilor săi. Revista pe care o sîrbătorim are, neîndoielnic, posibilitatea de a face destul de repede și destul de profund ca publicul larg, dezorientat de succesive revizuirii ale trecutului, să afle de la cei mai autorizați specialiști și adevărurile durabile pe care știința istorică le-a dobîndit, și adevărurile măsluite sau uitate într-o vreme în care adevărul era înfudat unor considerente propagandistice; și este astfel în măsură să aducă o contribuție esențială nu doar la afirmarea acestui adevăr, ci și la constituirea durabilă a unei conștiințe istorice colective în stare să interzică pe viitor orice tentativă de instrumentalizare a discursului despre trecut în îndoielnicul beneficiu al unui prezent trecător.

De cîte ori am prilejul să răsfoiesc publicații omoloage din alte țări — Historia franceză, de pildă sau Archeologia italiană — mă gîndesc inevitabil că nu doar publicul nostru, ci și redactorii Magazinului istoric, ați de dedicații meseriei delicate pe care o practică, ar merita din plin să dispună de

hîrtia și de condițiile grafice de care asemenea reviste dispun. Așa încît urez revistei să aibă cît de curînd parte de înfățișarea pe care conținutul său îl merită, pentru a putea să-și facă cititorii să vadă, și nu doar să înțeleagă, trecutul. Propriul trecut, ca și experiența universală căreia acest trecut îi aparține. Poate că nu-i indispensabil, și că mai presus de orice stă gîndul de a-i face pe cît mai mulți să afle lucruri interesante, fapte de seamă, izbînzii ale spiritului, de a-i face părtași la marea aventură a omului pe acest pămînt, de a-i ajuta să se deprîndă cu alte orizonturi decît cel, inevitabil îngust, al propriului spațiu și timp. Poate că această uriașă experiență de comunicare și respect pentru întreaga umanitate care e studiul istoriei ține înaintea de toate de cuvinte; și totuși, pentru bucuria tuturor, urez Magazinului istoric să adauge înnoirilor de substanță și înnoiri de formă, pentru a putea da mai bine seamă de trecutul pe care are vocația să îl evoce și să ni-l apropie.

foi tetra

Prof. univ. GHEORGHE PLATON,

membru corespondent

al Academiei Române:

„UN MESAGER AL ADEVĂRATEI ISTORII”

Un sfert de veac în viața unei publicații este un fapt care vorbește de la sine. Magazin istoric a apărut într-un moment în care istoria românilor trebuia să-și recapete atributul de paladiu al naționalității, să-și reocupe locul de cea dintîi carte a nației, cînd spiritul și conștiința națională erau grav amenințate, în împrejurările în care s-a produs un reviriment în viabilitatea căruia se credea.

A fost o publicație necesară, care — se poate afirma, astăzi, cu întreaga răspundere — a jucat un rol important în răspîndirea cunoștințelor istoriei, a valorilor sale. Asemenea publicațiilor de gen (după declanșarea „revoluției culturale”, mai cu seamă), ea nu s-a putut sustrage rigorilor regimului. Materialele apologetice și tonul encomiastic, citatele care exprimau gîndirea „înțeleptului” nu au putut fi evitate, nu au putut să lipsească din cuprinsul unei reviste cu un asemenea profil, care avea o atît de mare răspîndire. Din fericire, tributul plătit s-a înscris în limitele decenței. Magazinul și-a păstrat linia și autoritatea, sporindu-și audiența și credibilitatea. Își împlinește în continuare destinul, fiind un mesager al adevăratei istorii, apropiindu-i pe oameni de înțelegerile dar și de tainele, de frumusețile și de valorile acesteia.

Colectivului redacțional care i-a alcătuit și i-a păstrat linia — cu acest prilej aniversar — întreaga noastră prețuire, un călduros salut și urări de noi succese. Revistei, din inimă. La mulți ani!

Ioan Robu

IOAN ROBU,

arhiepiscop catolic de București

„AUTORITATEA

CELOR 25 DE ANI DE SUCESE”

O singură revistă din țară a îndrăznit să țină aprinsă, în vremuri grele, flacăra Romei Eterne; în ea, mereu trează în istorii, viața românilor; întotdeauna cu speranța iubirii în viitorul drepturilor omului. Aceasta este Magazin istoric și autoritatea celor 25 de ani de succese este prilej de sărbătoare.

Valeriu Muravski

VALERIU MURAVSCHI,

primul ministru al Republicii Moldova:

„VA ÎNVINGE ADEVĂRUL ISTORIC”

Principala lecție care călăuzește încheierea secolului și mileniului și cu care se va trece dincolo de anul 2000 este, după mine, următoarea: istoria omenirii, a fiecărui popor, a fiecărei țări luate aparte are cursul său firesc și orice încercare de a frîna sub orice pretext acest curs are urmări dintre cele mai grave, ba poate și dintre cele mai catastrofale pentru milioane de indivizi, pentru istoria și cultura unui popor; că dictatura politică sub orice formă duce la apariția unor monstruoziități politice, sociale și morale cu urmări dintre cele mai nefaste pentru popoare întregi; că omenirea, deși prin jertfa a milioane de vieți, merge totuși spre un viitor mai bun, și că mai devreme ori mai tîrziu înving dreptatea și adevărul istoric; că o întreagă civilizație, o cultură poate fi durabilă, pătrunsă de ideile umanismului numai dacă are la temelie adevărul; că ideea națională rămîne o forță colosală și că, la anumite etape, cînd o cere istoria, poate izbucni cu energie nebănuită.

Chișinău, 11 februarie 1992

Valeriu Muravski

Conf. univ. dr. ANATOL PETRENCU,

decanul Facultății de istorie,

Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău:

„O MARE POPULARITATE”

ION ȚURCANU,

redactor șef al revistelor Patrimoniul

și Revistă de istorie a Moldovei,

Chișinău, Republica Moldova:

„O ȘCOALĂ DE ALESE STUDII”

Permiteți-mi ca în numele profesorilor și studenților Facultății de istorie a Universității de Stat din Moldova să Vă transmit Dumneavoastră, tuturor celor ce prin muncă asiduă de zi cu zi contribuie la apariția minunatei reviste de cultură istorică, precum și tuturor cititorilor Magazinului istoric, cele mai cordiale felicitări cu ocazia împlinirii unui sfert de veac de la apariția primului număr al revistei. Vă doresc noi succese în activitatea Dvs. de propagare a realizărilor științei istorice naționale și universale, a culturii istorice.

Revista Magazin istoric se bucură de mare popularitate în rândurile istoricilor basarabeni. În cadrul Facultății de istorie, pe care am onoarea să o conduc, sînt puse la dispoziția profesorilor universitari și studenților două seturi de Magazin istoric, începînd cu primul număr și terminînd cu cele apărute în ultimele luni. Revistele ne-au parvenit din România sub formă de donații din partea bibliotecilor publice și a persoanelor particulare.

Sperăm că în viitor se vor stabili și dezvolta legături trainice între specialiștii și studenții Facultății de istorie cu redacția revistei Magazin istoric. Sperăm, de asemenea, să vedem în paginile Magazinului istoric cit mai multe documente, materiale, comentarii referitoare la zbuciumata istorie a românilor din Basarabia.

La mai mult și la mai mare!
Cu adevîr respect,

A. Petrencu

Mulți basarabeni cunosc revista Magazin istoric încă din momentul apariției ei și au urmărit-o cu atenție număr cu număr, citindu-i cu nesăție fiecare pagină. Cu cît autoritățile se opuneau mai mult pătrunderii ei în mediul nostru, cu ațit era căutată mai mult și citită cu mai mare interes. Ea a fost și rămîne în continuare o școală de alese studii pentru toți acei de dincoace de Prut, care doresc să-și cunoască propriul lor trecut, să învețe istoria cea prea plină de învățăminte a mulfîncercatului popor român, să ajungă a cunoaște cele mai spectaculoase și mai semnificative fenomene ale istoriei universale.

Magazin istoric este un model încurajator și pentru publicațiile de profil istoric din Basarabia. Întîi, prin chibzuirea selectare a materialelor și preferințele ce trădează un gust ales al redactorilor și al celorlalți autori și realizatori ai publicației. Apoi, prin fericită imbinare a profesionalismului istoricului cu acela al jurnalistului. Și, în sfîrșit, prin imaginea ei artistică, ilustrațiile și portretele care sînt, prin ele însele, un documentar istoric deosebit de prețios.

Prea tînră și modestă revistă de lectură istorică Patrimoniul a pornit cu încredințată și cu luare aminte pe calea parcursă de sora ei de la București, a cărei susținere o simțim la fiecare nouă apariție.

Cu ocazia împlinirii unui sfert de secol de la prima sa apariție, aducem Magazinului istoric omagiile, dar și mulțumirile colectivelor de creație ale revistelor Patrimoniul și Revistă de istorie a Moldovei, la care aderă, sîntem siguri, cititorii publicațiilor noastre.

I. Țurcanu

Răspunsurile primite la o anchetă internațională în rîndul unor personalități, anchetă lansată în urmă cu cîteva luni, ne dau în continuare bucuria de a ști că istoria românilor este privită cu mare interes și admirație, iar revista Magazin istoric intrunește o serie de aprecieri care ne obligă în continuare la efortul maxim pentru ținuta sa științifică și publicistică. Prezentăm în acest număr alte cîteva puncte de vedere ale personalităților de peste hotare cărora ne-am adresat, gînduri însoțite de urări pentru binele nostru, al tuturor românilor, 1992 fiind considerat, cu toate marile sale dificultăți economice și financiare care ne asaltează, drept un an jubiliar al Magazinului istoric, în trecere spre un alt sfert de secol.

Precizăm că în acest număr publicăm numai răspunsurile sosite în redacție pînă la data limită impusă de cerințele tipografice, celelalte urmînd a fi prezentate în numerele viitoare.

Deschidem suita de mesaje cu cel al președintelui Germaniei, Excelența Sa Domnul Richard von Weizsäcker, iar după Domnia Sa, vă veți întîlni, dragi cititori, cu nume ca: Renaud Vignal, ambasadorul Franței în România, Jacques Freymond (Elveția), Jerzy Topolski (Polonia), dr. Kopi Kycyku (Albania), Kang Chunlin (China), François L'Huillier (Franța).

**Domnul Președinte federal vă felicită
cu prilejul celei de-a 25-a aniversări
a revistei MAGAZIN ISTORIC**

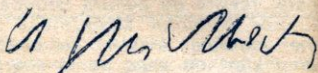
Mult stimată Domnule Popișteanu,

Din însărcinarea președintelui federal von Weizsäcker vă mulțumesc pentru amicala scrisoare primită de noi la 25 noiembrie a.c.

DL. președinte federal vă felicită cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a revistei Dv. Magazin istoric. Datorită multilateralelor sale preocupări, din păcate, dl. președinte federal nu are în momentul de față răgazul de a vă da un răspuns cuprinzător la temele propuse de Dv. Îmi permit de aceea să vă trimit în anexă o ediție a discursurilor domnului președinte federal. Unele din aceste discursuri ar putea fi interesante pentru Dv.

Cu salutări prietenești
Serviciul prezidențial federal
Dr. Claudius R. Fischbach

Bonn, 3 decembrie 1991

RICHARD VON WEIZSÄCKER:

**„REALITĂȚI DE ASTĂZI
ȘI PROBLEME DE MÎINE”**

Pentru noi germanii nu poate exista o cale separată¹. Noi avem mai mulți vecini decât ceilalți, iar istoria noastră a însemnat dintotdeauna o înfriurare reciprocă, a noastră asupra acestor vecini și a lor asupra noastră. Am trăit cu toții destule, pentru a fi în-vățat. De aceea, acum înțelegem mai bine decât înainte, atât în Germania cât și în Europa, că în ultimă instanță interesele noastre sînt comune.

Țelul creării unei ordini europene întemeiate pe pace presupune ca noi germanii nici să nu avem primul cuvînt, nici să nu fim lăsați deoparte. Numai în felul acesta putem juca cel mai bine rolul unui motor al dezvoltării întregii Europe. Revoluțiile secrete, de obicei, propriile lor ritmuri, propriile lor nerăbdări. Cu atât mai necesare sînt, de aceea, cumpătarea, disciplina în gîndire și acțiune, colaborarea orientată către stabilitate.

Sub șocul emoțional al marilor șanse istorice cucerite pașnic de națiuni a apărut pentru noi o perioadă de verificare.

În cursul proceselor revoluționare, idealul de libertate se întrepătrunde grăbit cu dorința de progres material. Răstimpul cerut de reformele economice este, însă, mai mare decât răbdarea. De aceea, principala misiune care ne stă în față este unirea dinamică economică cu dreptatea socială.

Este, de fapt, vorba de o nouă rundă a unui vechi conflict. Dubcek a făcut să rein-vie cererile sale din timpul primăverii de la

¹ Cu acordul președintelui Weizsäcker, publicăm extrase (în traducerea lui D. Hincul) din volumul 6 (1 iulie 1989-30 iunie 1990) din *Reden und Interviews* (Cuvîntări și interviuri), volume trimise de Excelența Sa domnului dr. Cristian Popișteanu.

Praga, de creare a unui socialism cu față umană. Analizii numesc acest lucru utopie. Iar popoarele ce tocmai se eliberează de socialismul real nu prea mai vor să audă de utopii. Experiența lor le spune că marxismul, ca sistem politic și economic, a suferit un dezastru. Nimeni nu mai contestă cu adevărat că economia de comandă, centralizată, și-a dovedit definitiv ineficiența în fața sistemului de piață occidental.

Oamenii caută acum să obțină partea lor din succesul unei economii eficiente. Ei vor să devină membri ai uniunii mondiale a națiunilor industrializate, or acestea se întemeiază pe sistemul economiei de piață. Ca atare, acesta este și criteriul după care sînt apreciate planurile de reformă.

Cele de mai sus nu spun însă totul despre dezbaterile aflate în curs de desfășurare. E adevărat, pentru moment, socialismul este în pierdere de viteză. Dar rămîne, totuși, de văzut dacă el și-a pierdut definitiv funcția sa de contrapondere a capitalismului. El a contribuit în mod decisiv la critica și, în consecință, la corectarea abuzurilor capitalismului capabil de perfecționare.

Acest rol ar înceta cu desăvîrșire numai în momentul cînd nu ar mai fi nimic de criticat și corectat. Dar cine poate lua în serios o asemenea eventualitate! Încît rămînem imperios dependenți de judecări lucide asupra forței și slăbiciunilor pieței.

Superioritatea eficienței acesteia este evidentă. Piața acoperă cererea de bunuri și servicii, iar oamenii hotărăsc singuri asupra nevoilor lor, nu li se ordonă. Și, în plus, ca alegători ai unui stat democratic, ei se pot îngriji ca economia de piață să fie regulată sub raport social. Iar acest lucru duce la cote sociale mai mari sau mai mici.

În Republica Federală Germania, cheltuielile sociale reprezintă circa treizeci la sută din produsul social. De aceea, noi vorbim despre o economie de piață socială. Suede-

zii numesc statul lor, mai evoluat sub raport social, sistem de capitalism social, moderat. Aceste modele, divers concepute, dar având la bază același principiu, vor avea, probabil, o înfriurare deloc neglijabilă asupra proiectelor de reformă în curs de aplicare în Europa.

Piața nu trebuie însă să renunțe niciodată la deschiderea ei, spre a putea evita ori regulariza ulterior prejudiciile și omisiunile legate de modul ei de a acționa sau de omisiunile ei. Cel mai important exemplu în acest sens ni-l oferă existența primejdurii naturii. O economie de piață ce nu va ști să facă din măsurile ecologice de protecție o parte componentă a propriului ei mecanism nu va fi trainică și de durată. Rezistențele împotriva acestei cerințe sînt mari, dar nu există alternativă.

Odată cu protecția mediului, se fac însă tot mai categoric simțite în lume și alte direcții de dezvoltare, fără ca economia de piață să reacționeze pînă acum, cum ar trebui.

Astfel, în cursul acestui secol populația globului crește de patru ori, iar consecințele asupra nevoilor de hrană, asupra aprovizionării cu energie, efectul de seră și nu în ultimul rînd mizeria refugiaților, greu de imaginat încă aici la noi, se vor face curînd simțite peste tot. Apar noi situații și necesități economice urgente, iar tehnica grăbește generalizarea condițiilor de trai. Dar dacă, grație telecomunicațiilor, piețele acționează cît se poate de bine pe întreg globul, ele se ocupă, totuși, cu precădere de alte misiuni ca, de pildă, la scara activităților cotidiene, de tranzații monetare, de hîrtii de valoare, de participații și de tot felul de afaceri bănești.

Marea masă a populației globului rămîne, în cel mai bun caz, spectatoare pasivă și marginalizată. Iar în măsura în care evoluțiile de pe piețe înfriuresc asupra cursurilor valutare și dobînzilor, urmările asupra povării datoriiilor multor state sudice, oricum greu suportabile, devin uneori de-a dreptul pustuitoare.

În fine, mai există și consecințele nefaste ale nevoilor și obișnuințelor consumatorilor de pe propriile noastre piețe. Cel mai funest exemplu îl constituie creșterea continuă a distrugătoarei acțiuni a consumului de droguri, pe baza căruia, de la producție și pînă la spălarea banilor, s-au constituit uriașe interese capitaliste. Un alt exemplu, deși mai greu de certificat, este acela al mass-mediilor și mijloacelor video care, orientate spre piață prin desfacerea produselor lor, înlocuiesc în rîndul tinerilor influența părinților ocupați în alte sfere. Urmările sînt tot mai alarmante, mai ales în zonele de mari concentrări industriale. (Din discursul ținut în cadrul celei de a opta sesiuni de prelegeri a Asociației foștilor studenți ai Școlii tehnice superioare din Zürich, 17 ianuarie 1990.)

Domnul Richard von Weizsäcker s-a născut la 15 aprilie 1920 la Stuttgart. Este căsătorit și tată a patru copii.

Gimnaziul și liceul le-a făcut la Berlin și Berna, iar după absolvirea examenului de bacalaureat, în 1937, a frecventat cursuri de Drept și Istorie la Universitățile din Oxford, Grenoble și Göttingen.

Între 1939—1945 a fost înrolat în armată, din care a fost demobilizat cu gradul de căpitan de rezervă al unui regiment de infanterie.

De la sfîrșitul războiului și pînă în 1953 și-a continuat studiile, și-a efectuat stagiatuura și și-a dat cele două examene de stat cerute absolvenților facultăților de drept din Germania.

Au urmat trei ani de activitate în industrie, iar în 1954 dobîndirea titlului de doctor în drept al Universității din Göttingen. În același an, Domnia Sa a intrat și în viața politică, aderînd la partidul Uniunea Creștin Democrată (C.D.U.).

Timp de două decenii, d. Richard von Weizsäcker a fost membru al conducerii federale a C.D.U., iar între 1969 și 1984 și membru al Sinodului și Consiliului Bisericii evanghelice din Germania.

Membru al Parlamentului federal, între 1979 și 1981, Domnia Sa a fost și vicepreședintele acestuia.

Între 1981 și 1984, a fost primar al Berlinului Occidental și deputat în Parlamentul berlinez.

Ales, la 23 mai 1984, în cea mai înaltă demnitate a țării sale, D. Richard von Weizsäcker a îndeplinit un prim mandat de Președinte al Republicii Federale Germania pînă în vara anului 1989. În august 1985, președintele Weizsäcker a rostit o cuvîntare inaugurală la cel de al XVI-lea Congres internațional de științe istorice ținut la Stuttgart.

Beneficiînd de mare popularitate printre concetățenii săi, la alegerile generale din vara lui 1989 a fost reales Președinte al Republicii Federale Germania pentru un nou mandat de patru ani.

RENAUD VIGNAL,

ambasadorul Franței la București:

„LA MULȚI ANI

PENTRU MAGAZIN ISTORIC“

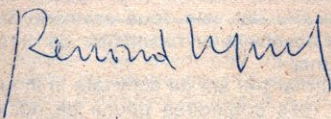
Sînt fericit să serbez primul sfert de secol al Magazinului istoric.

Diplomații asociază istoriei o importanță specială. Istoria este piînea lor de toate zilele cînd vor să înțeleagă țările în care sînt acreditați; așa cum un medic are nevoie de dosarul medical al bolnavului său, un diplomat are nevoie de istoria „țării sale”. Ceea ce îi permite să-i stabilească diagnosticul.

Ceea ce ar trebui, de asemenea, să înlesnească pronosticul; sub rezerva, amintită nouă de Valery, că „istoria este știința unor lucruri ce nu se repetă!”

Noroc Magazinului istoric. Pentru viitorul sfert de secol și un rendez-vous în 2017!

București, 16 ianuarie 1992

Iată acum, din nou întrebările adresate întocitorilor noștri:

1. Cum apreciați — din punct de vedere istoric — schimbările survenite după 1989 în țările din centrul și sud-estul Europei ca și din fosta U.R.S.S.?

2. Care vi se pare evenimentul cel mai important din istoria țării Dv. în epoca următoare celui de-al doilea război mondial?

3. Ce rol credeți că trebuie să revină disciplinelor istorice pentru pregătirea intelectuală a omului secolului XXI?

JACQUES FREYMOND, Elveția:

1. Revoluțiile care au survenit în Uniunea Sovietică, în Europa centrală și în Europa de sud-est au antrenat o modificare a raporturilor de forțe în Europa și în sistemul mondial. Dar trebuie relevat că:

a) ele nu s-au terminat și că, în consecință, schimbări a căror importanță n-ar trebui să o subestimăm se pot produce în interiorul societăților „în lucru”, cit și în relațiile pe care le întrețin ele;

b) Europa nu este centrul lumii; ea trăiește într-un sistem de interdependență mondială;

c) raporturile între om și mediul său înconjurător ocupă un loc dacă nu preponderent, cel puțin prioritar.

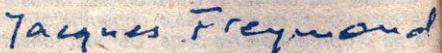
2. Elveția nu a fost zdruncinată de un eveniment major. Transformările care s-au produs în Europa și în lume, în mod absolut special în domeniul științific și în economie, au încitat în schimb pe elvețieni să iasă din gestiunea de rutină a prosperității lor pentru a-și pune cîteva probleme existențiale, ca cea a locului lor într-o Europă în mutații. Este posibil ca dezbaterea care a avut loc în mod real în timpul celebrării celei de a 700-a aniversare a Confederației helvetiche singurului sistem de securitate colectivă care a traversat secolele, să-i încurajeze să lupte pentru a-și asigura viitorul.

3. Studiul istoriei este indispensabil celui ce înțelege să-și asume în mod plener responsabilitățile sale de cetățean. El a fost neglijat într-un mare număr de țări aparent intelectuale, sau, mai frecvent prin absența curiozității sau a iluziei, cu consecințele dramatice ce se cunosc, spirite primare care, asumîndu-și conduita societăților contemporane, au crezut că trecutul n-are avea nimic să le învețe. Știința politică era concepută ca un substitut al culturii istorice.

Or, istoria formează judecata noastră în măsura în care facem efortul de a o simți pe durată lungă, în continuitatea și dinamica ei. Orice decizie chibzuită implică o cumpătare a consecințelor sale. Orice previziune se bazează, în consecință, pe o cunoaștere a experiențelor trăite de oameni în trecut. Înțelegerea problemelor ce și le pun societățile contemporane necesită o analiză a identității lor culturale, cu scopul de a înțelege astfel persistența unor trăsături de caracter și de comportamente tip, dinamica contradicțiilor lor.

În sfîrșit, istoria are valoarea formatoare a unei discipline științifice, prin ceea ce cere celui ce vrea să o practice, cu reguli precise de identificare și de critică a surselor. Ea ne învață să distingem faptul și imaginea faptului și să evaluăm influența lor relativă. Ceea ce este de o importanță decisivă la vîrstă la care mass-media exercită puterea, efemeră, poate, dar periculos de volatilă.

Geneva, 26 decembrie 1991

DR. KOPI KYÇYKU, Academia de științe a Republicii Albania:

1. După părerea mea, pentru a evalua semnificația schimbărilor în curs, ar trebui să începem prin a examina atitudinea țărilor din centrul și sud-estul Europei față de Europă, privită din punct de vedere al civilizației, al construcției economice și, poate, politice.

Din „toamna minunată” a anului 1989, as-

pirația de a reuni Europa a fost proclamată deschis și s-a îmbogățit cu o multitudine de sensuri, ce se sprijină unul pe altul, se completează reciproc — nu fără a provoca, ici și colo, reflecții cinice sau dezamăgite.

A reuni Europa înseamnă a redescoperi virtuțile, din multe puncte de vedere abstracte încă, ale societăților deschise: pluralismul, libertățile, economia de piață, educația deschisă tuturor etc. Înseamnă, de asemenea, a moderniza țara și, modernizând-o, a reinnoi infrastructurile, pretutindeni în stare de ruptură.

Sub această optică, Europa semnifică administrații cinstite, trotoare care nu se transformă într-o rețea impracticabilă de băltoace în vreme de ploaie și relații umane substrase domniei arbitrarului. Ea semnifică, de asemenea, dorința de a avea cele mai grozave automobile, salariile cele mai mari (dar fără o creștere corespunzătoare a muncii), „împărăția somnului” unei societăți hedoniste care redescoperă libertatea, dar nu acceptă responsabilitățile.

Pe plan cultural, Europa central-orientală nu a încetat niciodată să aparțină Occidentului. Jacques Rupnik are dreptate fără îndoială când afirmă că anume acolo ideea de Europă în calitate de ei de cultură — „sufletul european” — a rămas cea mai vie. Nici pe plan economic lucrurile nu stau altfel.

2. Evenimentul cel mai important din istoria țării mele după al doilea război mondial, după opinia mea, este instaurarea democrației, a noii instituții, a pluralismului politic și a unor idei, al căror început a avut loc în toamna lui 1990. Dacă, în pofida tergiversărilor lor, debuturile sînt promițătoare, acestea se datorează faptului că nici foștii condamnați, nici populațiile multă vreme oprimată, nu cer război: dimpotrivă în anii 1945-1948 nu au existat nici procese, nici epurări masive. „Ofensații” de ieri care urcă spre lumina lumii lor „subterane” — termenul aparține lui Vaclav Havel — nu cer reparații și așteaptă de la timp vindecarea rănilor lor. Generațiile viitoare ale Albaniei nu vor avea nimic să le reproșeze, în afara lipsei lor de experiență. Fapt capital, nimic nu va întina noile acțiuni fondatoare.

„A repersonaliza” societatea, a-i permite să-și asume funcția acestei „infrastructuri” spre crearea, spre care tind conștient și inconștient toate eforturile mediilor progresiste, iată viziunea promotorilor noii căi în Albania, începută prin puternica mișcare democratică a studenților albanezi din anul trecut.

Societatea albaneză se reinnoiește de sus pînă jos. Ea primește cu ușurare sfîrșitul terorii și al presiunilor ideologice.

Ceea ce se așteaptă de la liberalism este să se achite de promisiunile pe care nu și le-a ținut socialismul: asigurarea locului de muncă, salariu minim garantat, un sistem de asigurări. Un lucru ni se pare sigur: pariul trecerii sistemului de stat totalitar la un sis-

tem liberal-pluralist nu va putea fi cîștigat decît dacă guvernul reușește să remobilizeze societatea, implicînd-o încet-încet în acest proces, pe o bază sectorială la început, în efortul de reconstrucție care se impune.

Iată cîteva premise favorabile:

a) în pofida caracterului său esențialmente amorf, societatea se reconstruiește treptat-treptat;

b) asistăm la renașterea deocîndată timidă a unei vieți asociative;

c) sectorul particular al economiei albaneze remediază într-o oarecare măsură deficiențele planificate ale economiei socialiste (și dispune de cadre formate și de mînă de lucru calificată, chiar dacă moralul acestora din urmă lasă foarte adesea de dorit);

d) componentele pluraliste ale sistemului politic sînt din ce în ce mai puse în valoare;

e) trecutul istoric este în mare parte recuperat; continuitatea istorică este, în ciuda moștenirii negative a totalitarismului, restabilă.

3. Aș putea enumera cîteva direcții fundamentale și atribuții ale disciplinelor istorice: identificarea unor căi și mijloace capabile să orienteze oamenii spre domenii și activități de o importanță prioritară pentru societate, cu scopul ca ei să poată îndeplini mai bine sarcinile de sinteză culturală și de reflectare globală orientată spre viitor. Disciplinele istorice trebuie să se înscrie într-o manieră organică în promovarea ideilor de pace, cu scopul de a educa studenții în spiritul păcii și înțelegerii.

Problemele internaționale sînt abordate de obicei în universități în cadrul unor discipline ca, de pildă, dreptul internațional, teoria relațiilor internaționale, studii asupra păcii, studiile strategice. Trebuie totodată menționat că, în zilele noastre, nici o problemă globală nu va putea fi inclusă în domeniul limitat al unei singure științe sau sub titlul unei singure probleme. De aceea, se impune să se procedeze la o analiză pluridisciplinară a problemelor păcii și războiului, cînd toate științele sociale și, în primul rînd, istoria și istoriografia, își aduc contribuția lor, cu scopul de a degaja toate dimensiunile și toate conotațiile conceptelor întotdeauna mai complexe.

Educarea universitară cu vocație istorică trebuie să aibă ca obiect dezvoltarea capacității studenților de a sesiza rolul lor în viața internațională, și responsabilitățile ce le incumbă. Numai printr-o atitudine constructivă a studenților noștri putem anticipa și controla evenimentele viitoare; astfel viitorul imediat al pămîntului și al umanității în sec. XXI va fi o puternică certitudine. De înțelepciunea cadrelor viitoare depinde însăși existența planetei noastre.

Aș vrea să menționez rolul substanțial al disciplinelor istorice și al istoriei propriu-zise în a respecta și consolida interesele naționale. Acționînd ca un instrument

de sinteză, istoria și disciplinele sale sînt chemate să apropie popoarele, să le ajute să depășească situațiile eventuale dificile, să le aducă soluții problemelor majore ale sec. XXI, soluții susceptibile a satisface toate națiunile și care se dovedesc durabile.

Tirana, 12 decembrie 1991

KOPI KYCYKLI

Prof. JERZY TOPOLSKI, Polonia:

1. Din punct de vedere istoric, consecințele schimbărilor survenite în țările Europei centrale și sud-orientale după 1989 sînt enorme, dar importanța lor pentru viitorul lumii este extrem de greu de prevăzut. Deci, din punct de vedere al istoricului, care nu este un futurolog, se poate vorbi acum de două lucruri: în primul rînd (ceea ce privește procesul istoric) aceste transformări au încheiat o epocă nu numai în istoria țărilor ex-comuniste, dar și în istoria mondială, semnificînd sfîrșitul comunismului, și, prin aceasta, sfîrșitul divizării lumii în două blocuri politice. Bineînțeles că procesul nu este încheiat, dar — aceasta stă în putința istoricului — se poate prevedea încheierea acestui proces într-un viitor nu prea îndepărtat. Acest proces semnifică, de asemenea, sfîrșitul unui mit periculos care a costat viața a milioane de oameni și poate va fi o experiență din care umanitatea va trage concluziile necesare.

A doua consecință primordială privește munca istoricului. Sfîrșitul epocii dă istoricilor o nouă perspectivă, care va permite rescrierea întregii istorii a sec. XX, în special a istoriei ce a fost scrisă în țările unde mitul comunist (sau stalinist) a fost puternic.

2. Eu cred că, dacă în mod necesar, vrem să detașăm numai un eveniment foarte important în istoria Poloniei, după al doilea război mondial, trebuie, după părerea mea, să menționăm trecerea pașnică de la sistemul socialist la sistemul democratic cu ultima lui fază: alegerile din iunie 1989 (victoria masivă a Solidarității).

3. Rolul disciplinelor istorice în formarea omului sec. XXI va fi, mi se pare mie, mai mare decît cel de pînă acum. De ce? Pentru că cultura va deveni mai umanistă. Astăzi, atît reprezentanții științelor exacte cît și ai celor naturale înțeleg că, fără cultura umanistă, incluzînd aici și pe cea istorică, progresul în viața umanității (nu numai din punct de vedere tehnic) este imposibil. Fără istorie este imposibil să înțelegi realitatea și fără această înțelegere construcția viitorului este la fel de imposibilă. Istoria este disciplina unică (sau sînt disciplinele unice) ce are ca obiect întreaga viață umană și nu numai aspecte separate ale acestei vieți, deci

numai istoria este cea care înserează în cultura umană (nu vorbesc despre arte) viziunea globală, abordarea universală, comprehensiunea profundului. Aceasta impune, bineînțeles, reconstrucția istoriei sau măcar transformările necesare din punct de vedere teoretic și metodologic.

Poznań, 20 decembrie 1991

Jerzy Topolski

Prof. KANG CHUNLIN,

șeful Secției Europa de est-U.R.S.S.,

Institutul de Istorie Universală

al Academiei de științe sociale chineze:

Stimate Domnule Director Dr. Cristian Popișteanu,

Am primit scrisoarea Dîmneavoastră despre pregătirea aniversării Magazinului istoric. Sînt cititor pasionat al Magazinului istoric, și mă pregătesc să răspund la întrebările puse de Dv. în scrisoare. Dar de zece ani n-am vorbit românește. Pentru a expri-ma prima precis răspunsurile mele, vă rog să-mi permiteți să răspund chinezește.

1. Consider că aceste schimbări sînt o parte integrantă a dezvoltării istorice, ele nu sînt nici începutul și nici sfîrșitul. Din antichitate pînă azi, și în continuare, în viitor, istoria se găsește într-un permanent progres. U.R.S.S., Europa centrală și Europa de sud-est se află într-un proces evolutiv, față de care, în opinia mea, trebuie să păstrăm o atitudine optimistă.

2. Proclamarea Republicii Populare Chineze la 1 octombrie 1949 constituie, în opinia mea, evenimentul cel mai de seamă din istoria Chinei din perioada de după cel de-al doilea război mondial. Eveniment epocal, cu imens impact, pozitiv, asupra cursului istoriei, condiționează și astăzi dezvoltarea Chinei și a lumii, în general.

3. După părerea mea, mintea oamenilor sec. XXI va deveni tot mai pragmatică. Acest pragmatism va determina oamenii să acorde o importanță crescîndă studiului și cercetării istoriei.

Beijing, 10 decembrie 1991

康克林

Prof. FRANÇOIS L'HUILLIER, Franța:

Imediat după războiul din Golf, condus de o largă coaliție, după un program garantat de O.N.U. și de principiile sale universaliste, s-a înălțat speranța spre o „nouă ordine mondială”, echilibrată și pașnică. Dar câteva luni mai târziu, revista franceză „Politique internationale” își prezenta analizele sale asupra actualității sub titlul alarmist „Noua dezordine mondială”. Trebuia recunoscută o evidență: se impuneau noi probleme, nemai-văzute înainte, unele naționale, altele internaționale, adesea solide, adică parțial suprapuse, ale căror prime explozii coborau la anul 1989.

1. Văzută de la Strasbourg (și de la Paris), cea mai mare afacere în toamna anului 1989 a fost prăbușirea R.D.G.-ului, începând cu deschiderea Zidului Berlinului și publicarea (la 28 noiembrie), de către cancelarul Kohl, a unui plan de reunificare care a dus la ruina imediat ultima contraofensivă a lui Gysi, propunând o simplă confederație germană. În acest joc, politica R.F.G. a forțat ritmul, Kohl a obținut la Moscova, încă din februarie 1990, acceptarea de către U.R.S.S. a unei reunificări aflate deja în mers și care au sancționat alegerile din martie. Perspectiva unei noi „Germanii Mari” a tulburat mai mult decât un francez, chiar guvernul. Dar, în general, în Europa, asimilarea unei R.D.G. — considerată, pe nedrept, fără îndoială, un element robust al centurii democrațiilor populare — a fost judecată ca generatoare de dificultăți interne pe termen scurt sau chiar mediu și de o agravare a dificultăților economico-financiare la vecini. În fapt, integrarea va demara neîntârziat, costisitoare, dar promițătoare, fără comofia întrevăzută. Integrată total în OTAN — în vreme ce Pactul de la Varșovia agoniza — Germania își reocupa de la o zi la alta — ca să spunem așa — o poziție geopolitică ce afecta Europa centrală, începând cu Austria, și mai curînd „piețele” Europei orientale și Europei balcanice. Redevenit capitală, Berlinul exploatează din 1990, economic și politic, posibilitățile deschise de Cehoslovacia și Ungaria eliberate, și, în 1991, decide să recunoască, de pe o poziție de avangardă, independența unei Croații și a unei Slovenii în mod evident prietene.

Drama, de altfel patetică, chiar convulsivă, a U.R.S.S. Istoricului de azi cred că i-a sesizat-o anunțarea din 1983, anul ultimei alerte a războiului rece și al inventurii unei situații economice dezastruoase. Venind la putere în 1985, pe traiectoria unei cariere de apparatchik, Mihail Gorbaciov a înțeles nebulnia marilor întreprinderi, a su-praînarmării, a războiului din Afganistan (ca și sensul Cernobilului — 1986). El a înțeles necesitatea unor reforme, altele decât cele ce fuseseră deja schițate (Hrușciov): a ști să slăbești serios strînsoarea constrîngerilor

birocratice ale „centrului”, în beneficiul organismelor locale și regionale (perestroika) și a face apel la critică (glasnost), pentru a epura un partid comunist, de care era cea mai mare nevoie. Paralel, a accepta și chiar a favoriza emanciparea povrînișurilor democrațiilor populare, oferindu-le totodată un loc interesant în viitoarea „casă comună” a Europei... dar cum să democratizezi jocul politic și să raționalizezi economia, păstrînd în același timp sistemul sovietic și o oarecare formă de imperiu, în vreme ce de zece ani ideile și imaginile vestului și-au găsit treptat drumul în U.R.S.S.? Gorbaciov declanșează, în aceste condiții, un veritabil proces de dizlocare. Pe plan extern, au avut loc renunțarea la pactul de la Varșovia și recunoașterea forțată a secesiunii baltice. Pe plan intern, vidul creat de eclipsa partidului. Existase un popor de „cetățeni sovietici”, și nu mai sînt decît mai multe zeci de naționalități, care își caută un mod de exprimare liber, în vreme ce mileniul creștinării favorizează o reînnoire religioasă (1988-1989). Proclamat președinte al U.R.S.S. de instanțele constituționale ale actului din 1922, Gorbaciov își definește pe hîrtie reforma, cu scopul de a crea o economie de piață, dar dezorganizarea macină viața administrativă și înainte de toate viața economică. Gorbaciov se ține bine, dar el este progresiv deposedat de putere, mai ales începînd cu votul din 30 martie 1990, ce proclama, prin glasul unui nou Parlament ales prin sufragiu universal, suveranitatea Rusiei. Din îndepărtata Americă, Soljenitin lansează (în septembrie 1990) un soi de manifest („cum să reorganizăm Rusia”): printr-o renaștere a națiunilor slave ale fostului imperiu. În decembrie 1991, după criza din august, care a subrezit și mai mult puterea lui Gorbaciov, „troika” președinților Rusiei (Elțin), Ucrainei și Bielorusiei sau Belarus afirmă solemn „în calitate lor de state fondatoare ale U.R.S.S. consemnare ale tratatului uniunii din 1922... că U.R.S.S. a încetat să existe ca subiect de drept internațional și realitate geo-politică”. Alte republici (Kazakhstan) aderă curînd la această „comunitate de state suverane”. Simbolic, un nou drapel va flutura deasupra Kremlinului începînd din 1 ianuarie 1992.

Odată dispărut „centrul” personificat de Gorbaciov, un altul trebuie în mod indispensabil să-l înlocuiască? Răspuns afirmativ, impus de problema dispersării armelor nucleare (mare grijă a occidentalilor) ca și de aceea a revitalizării producției și a consumului (mare grijă a „rușilor”), dar politologii rămîn perplecși: viitorul aparține oare marilor complexe proslăvite sau practicate multă vreme în est? Sau realizărilor naționale, era să scriu naționalitate, autentice și armonizate? În lumea ex-sovietică, balticii oferă o dovadă încurajatoare, excepțională poate, caucazienii un răspuns alarmant.

Și armata rămîne o necunoscută. Rămîne

ca noțiunea ușor vagă de „comunitate” să deschidă perspectiva unei armonizări care să fie fecundă...

Destinul Europei occidentale? Destinul Europei centrale? Două lumi pe care spiritul nostru le distinge cu încăpăținare din 1871, în special. Sommet-ul de la Maastricht vine și trasează mai clar decât predecesoarele lui direcțiile ce trebuie să conducă la o unitate reală a celor 12. Dar „Europa celor 12” rămâne o entitate lipsită de guvern, de diplomație, de armată. Disputa privind „aprofundarea” sau „extinderea” traduce două imperitive aparent ireconciliabile — două imperitive care nu trebuie să ascundă pe un al treilea — cel de a ajuta în mod eficace nu pe Gorbaciov, ci statele moștenitoare ale U.R.S.S. Europa nu mai există, cum o arată în mod dur capitolul singeros din Iugoslavia, deschis în a doua jumătate a anului 1990, după o perioadă de incubație vizibilă după dispariția lui Tito. Cu locomotiva germană în frunte, statele Europei occidentale vor recunoaște independența Sloveniei și Croației. Mai rău nu este inevitabil. Nașterea unei noi Iugoslavii se poate înscrie într-un proces generator, pe plan politic și cultural al unei „alte Europe” a lui Milosz, aflată între Baltica și Adriatica (vezi cartea recentă a lui Michel Maslowski, Europa de mijloc, Nancy, 1991).

Toate acestea nu ne pot face să uităm problemele Orientului Apropiat, durezoase, disperante, din 1948 încoace, considerate insolubile, dar marginale în raporturile dintre cei Mari. De la războiul din Golf, pentru prima oară părțile în cauză admit că aceste probleme există și convin ca ele să fie examinate prin negocieri, incluzându-i pe arabi și israelieni: este un eveniment!

2. Pentru mine, nu există un eveniment mai marcant în istoria Franței după 1945, există trei, inseparabile unul de altul: înțelegerea franco-germană pecetluită între 14 și 15 septembrie 1958 (Adenauer la Colombey

les deux Eglises) și 22 ianuarie 1963 (Tratatul de la Paris) de care depinde și azi o organizare a Europei, nici tehnocratică, nici supranațională, a cărei schițare a fost făcută prin planul Fouchet (în 1961).

3. Leroy-Ladurie scria recent, despre sursele pe care se sprijină istoricul, că acesta este „producător de scris” și că acest scris poate, odată intrat pe mina unor oameni politici imprudenți sau ireponsabili, să genereze conflicte mortale. De exemplu, „istoricii și geografilor francezi, tari în știința lor și uneori în pretențiile lor, care au desenat, începând din 1915, frontiera actuală a statului iugoslav, pentru care nu pot fi felicități...” La modul mai general, o nouă lectură a trecutului trebuie să îndepărteze un număr de a priori, exprimate sau subiacente, care simplifică și deformează legatele trecutului, veritabila lui moștenire. Daniel Beauvois, în ultimul număr al Revue d'histoire moderne et contemporaine, sub titlul „A fi istoric în Polonia”, analizează „miturile și amnezia” care au ascuns „adevărul”. Se așteaptă de la istoriografia română ca ea să restabilească la dimensiunile lor reale mitul bizantin al lui Iorga, ca și mitul dacic din perioada Ceaușescu. În Franța, munca lui Braudel continuă, pe diverse căi; a se vedea eclipsa mitului „strămoșii noștri galii”, cea a unei mari Revoluții franceze, deschizând singură istoria lumii contemporane. Acest soi de „revizii”, ajutate de politologi, al căror loc a crescut foarte mult, vor permite relații internaționale realiste și pașnice.

În definitiv, de ce n-am reveni la pariul pe buna voință a oamenilor, condiție a înțelepciunii lor, în dificilul pasaj dintre sec. XX și XXI?

Strasbourg, 24 decembrie 1991

fundația culturală magazin istoric

MEMBRII FONDATORI

Dan Berindei; Barbu Călinescu (Cambridge Anglia); Paul Gernovodeanu; Andrei Ciurunga; Virgil Căndeș; Florin Constantiniu; Horia Cozma; Joachim de Diego (Madrid); Radu R. Florescu; Nicolae Koslinski; Dan Amedeu Lăzărescu; Camil Mureșanu; Eugen Preda; Gh. Rosetti (Paris); Ion Dumitriu-Snagov; Mihaela Socol; Părintele Dumitru Stăniloae.

Lor li se adaugă întreaga echipă redacțională a revistei.

DIALOG CU CITITORII

Am primit și continuăm să primim, acum, cînd Magazin istoric și cititorii săi trăiesc momentul jubileului de un sfert de veac de la apariția primului număr, în aprilie 1967, noi, și emoționante confesiuni din partea statornicilor noștri prieteni care ne-au stat mereu alături în toți acești ani.

Sînt evocări ale întîlnirilor din cu revista, tulburătoare acum, la rememorarea lor peste ani, precum amintirea începutului de dragoste. Sînt scrisori calde, nemeșteșugite, păstrînd în simplitatea cuvintelor atașamentul față de revista care, în acel aprilie 1967, își făcea intrarea în lumea publicisticii românești. Scrisori care, iată, acum, cînd Magazin istoric intră în cel de-al doilea sfert de veac al existenței sale, sînt pagini din cronică încă nescrisă a revistei, dar vie atît în suflurile noastre, ale celor care ne îngrijim de apariția ei lună de lună, cît și ale tuturor celor care ne-au citit și ne-au scris.

Înainte de-a citi alte cîteva fragmente din scrisorile sosite pe adresa redacției, pentru această rubrică a dialogului dintre cititori și revistă (reproducem doar fragmente, intrucît mulți scriitori ne fac un portret foarte lung, și nu credem necesar să redăm elogiile, neomițînd, în schimb, criticile), adresăm mulțumirile noastre tuturor celor care, de-a lungul acestor primi 25 de ani din viața Magazinului istoric, au știut să fie alături de noi și prin corespondența adresată. Un gînd pios, totodată, pentru colaboratorii, corespondenții și cititorii noștri trecuți în neființă de-a lungul acestui sfert de veac. Amintirea lor dănuie în însăși dănuirea revistei.

LEGĂMÎNTUL SUFLETULUI

Iată ce ne scrie dl. profesor pensionar DIONISIE IONAȘCU, din Cluj, despre prima sa întîlnire cu Magazin istoric: Parcă-l văd și-acum așezat pe masa din cancelaria școlii, acel prim număr al revistei **Magazin istoric**, nr. 1 aprilie 1967 cu coperta închinată „Luptătorilor Independenței”. A fost așezat pe masa cu cuvintele unui fost coleg de școală (profesor de istorie): lăta pruncu! născut în aprilie 1967, despre care vorbeam noi că se va ivi curînd. Citește-l și te rog să te pronunți asupra conținutului, aspectului și valorii lui. L-am ridicat, i-am mulțumit. I-am privit, l-am admirat, iar mi tîrziu m-am pronunțat și asupra valorii lui. Este o carte necesară, documentată și frumos scrisă, care-si va croi drum sigur în cultura patriei noastre. Cred că va rămîni. Acest moment a fost de mare importanță pentru mine, fiindcă așa a luat nastere legămîntul sufletului meu cu **Magazin istoric**, pe care-l păstrez și astăzi și-l voi păstra cîte zile voi avea. El m-a însoțit pe drumul spinos al vieții — în ultimii douăzeci și cinci de ani —, cu conținutul său adevărat presărat cu subiecte impuse (pînă în 1989), dar cu mult har dăruit simțămîntelor noastre cotidiene sau trecutului nostru demn de cel mai sfînt respect.

M-am purtat cu el ca și cu un copil al meu, căruia trebuie să-i dai cea mai demnă îngrijire; l-am broșat în fiecare an și-l păstrez la loc de cinste în casa mea și casa copiilor mei.

Între timp, din 1976, am abonat la el și pe doi nepoți din Republica Moldova. Așa că pot spune cu deplină mulțumire, trecînd pragul vieții, am prelungit pentru viitor o moștenire sufletească dreaptă și curată ca apa de izvor.

TRECÎND EXAMENELE CU REVISTA

DI. profesor de istorie IULIAN GRĂDINARU, din Iași, ne vorbește despre legătura sa cu revista noastră datînd încă din anii liceului.

Cu **Magazin istoric** am luat cunoștință încă din primul an de liceu, de cînd am început să-l aștept și să-l cumpăr lună de lună. Am acum toată colecția, mai puțin 4-5 numere.

La ce m-a ajutat? Foarte mult. În afară că îmi satisfăcea dorința de cunoaștere a istoriei neamului și a celei universale, mi-a fost de mare, chiar foarte mare ajutor în susținerea examenului de admitere la Universitatea Al. I. Cuza — Iași, secția istorie.

În 1984, de asemenea, o serie de articole publicate în **Magazin istoric** m-au ajutat să-mi pun la punct cunoștințele necesare susținerii examenului de definitivat, iar în 1989, pentru a reuși cu bine la examenul pentru gradul didactic II. Oricum, astăzi, sînt singurul absolvent din toate promoțiile Liceului energetic — Iași, care a urmat cursurile Facultății de istorie a Universității Al. I. Cuza — Iași. Aceasta a fost, este, și cred că va rămîne, o adevărată revistă de cuget și profundă simțire românească.

Începînd cu anul 1980, timp de zece ani am activat ca navetist în satul Cîrnicieni-Iași, unde am inițiat un foarte activ cerc de istorie cu specific arheologic pentru cercetarea, descoperirea și atestarea elementelor existente, reprezentative pentru istoria locală a așezării, colaborînd în special cu Institutul A.D. Xenopol-Iași, Muzeul de istorie al Moldovei, Muzeul de istorie națională sau Seminarul de arheologie al Universității Al. I. Cuza. Pe lângă atestarea unor așezări aparținînd culturilor Precucuteni, Cucuteni sau Horodîștea-Erbiceni etc., am reușit să fim printre direcții participanți la descoperirea absolută a verigii lipsă pînă acum dintre eneolitic și perioada de trecere, ce marchează, prin însăși prezența ei, secvența finală a frumoasei culturi a ceramicii pictate de tip Cucuteni — e vorba de faimoasa amforă cuprînzînd în stilistica sa picturală imaginea dansatoarei de la Cîrnicieni, ce rămîne încă și în prezent un unicat absolut al arheologiei noastre. Faptul în sine a fost anunțat chiar în paginile revistei dv., în numărul 3 al acesteia — martie 1986.

Ați fost și rămîneți mai departe o

revistă serioasă care merită întreaga atenție a cititorului, indiferent de vîrstă.

MI-AM ABONAT PRIETENII

Statornic popularizator (ulterior și colaborator) al revistei noastre, încă de la primul număr, este dl. ALECU BĂDALUȚA, din București, din partea căruia primim: Înființarea **Fundației Culturale Magazin istoric** este o înfăptuire minunată. Mărturisesc cu mină pe inimă, că mă gîndisem la așa ceva și urma să vă scriu. Cu Dumnezeu, înainte!

La apariția **Magazinului istoric** nr. 1, am scris 6 cărți poștale la colegii și prieteni, răspîndîți prin satele din provincie, atrăgîndu-le atenția să nu scape prilejul și să pună mina pe acest prim număr al **Magazinului istoric**. Am primit mulțumiri și pe parcurs, cu rugămînta și de la alți colegi, de a le trimite numere din revistă, pe care nu le-am putut avea în provincie. Am primit întotdeauna, mulțumiri.

Eram abonat la **Magazin istoric**, dar fiindcă primeam abonamentul cu întîrziere, cumpăram revista din prima zi, de la chioșc. Astfel, s-a format colecția de **Magazin istoric**, pe care am donat-o la Mănăstirea Sînaia.

Vechi popularizator al revistei este și dl. AUREL PETRICĂ, pensionar, din Oradea: De la apariția în 1967 a revistei **Magazin istoric**, începînd cu primul număr posed întregă colecție. Această revistă face parte din însăși viața mea. Nu am cuvinte prin care să redau cîte satisfacții și cîte bucurii am avut în acest sfert de secol de existență a revistei din care am aflat numeroase fapte inedite și necunoscute mie din istoria zbuciumată a poporului nostru și a altora.

Acum sînt pensionar, dar în anii precedenți, cînd am lucrat la primăria orașului Oradea am popularizat revista **Magazin istoric**, reușind să atrag 10 cititori (abonați) permanenți care îmi mulțumesc adeseori pentru că i-am făcut să cunoască cea mai prețuită revistă.

(Continuare în p. 93)

CIVILIZAȚIA ROMÂNEASCĂ

ÎNTRE ORIENT ȘI OCCIDENT

ILIE MINEA

După ce în nr. 4 și 5/1990 ale revistei am prezentat fragmente inedite din cursurile de istorie românească ținute la Facultatea de istorie și filosofie a Universității bucureștene de doi profesori și istorici din generații diferite, Constantin C. Giurescu și, respectiv, Dimitre Onciul, oferim acum cititorilor noștri pasaje, tot inedite, din prelegerile în fața studenților ale unui istoric ieșean — Ilie Minea (1881-1943; vezi și Magazin istoric, nr. 4/1983). Este vorba de cursul de istorie națională, partea a III-a, intitulat Civilizațiunea română în sec. XIII-XV, predat în anul 1921 la Universitatea din Iași, unde Ilie Minea va deveni, din 1922, titularul catedrei de istoria românilor.

Prelegerile sale din acest curs — păstrate în copii manuscrise, litografiate — sînt consacrate, după cum arată și titlul lor, elementelor de civilizație autohtonă din veacurile în care se consolidau statele românești de sine stătătoare. După o prezentare generală, autorul trece la analiza citorva componente

distincte ale civilizației acestor secole: instituțiile, cultura, rolul bisericii etc., subliniind faptul că toate acestea s-au dezvoltat pe o puternică tradiție autohtonă, cu rădăcini adînci în timp. Așezați la confluența a două zone de cultură și civilizație, Orientul și Occidentul, românii — arată I. Minea — și-au făurit o civilizație originală, altoind pe străvechea lor moștenire elemente atît orientale cît și occidentale. Cu discernămint, istoricul relevă, de asemenea, faptul că legăturile românilor cu Occidentul au fost mult mai vechi și mai profunde decît se credea în vremea sa, cercetările istorice ulterioare confirmînd și evidențiind acest fapt.

Reproducem, în continuare, cîteva fragmente din acest curs, readucînd astfel în atenția cititorilor noștri opera unui istoric, încă nereditată, care-și așteaptă reintegrarea în circuitul istoriografic și cultural al vremii de acum.

I. LĂCUSTĂ

Princelele române nu reprezentau [în sec. XIII-XIV] numai o voință politică, care e un aspect al voinței sociale și economice, adică forța materială, ci și o formă de civilizație, cu toți factorii săi. Înființarea principatelor române, către sfîrșitul sec. XIII a Țării Românești și după 1359 a Moldovei independente, a creat necesități noi nu numai politice, ci și sociale, economice și intelectuale. Neamul românesc va trebui să-și schimbe din vechile cadre ale formei de organizare politică și socială, cînd se înjgheba organizația de stat românească. Și fiindcă ne referim la monumentele ce pot să ne servească drept mărturie din trecutul nostru social-politic anterior înființării principatelor române, nu trebuie să ne mi-

răm că sînt puține — unele, ruinele, nici nu mai ne lasă să bănuim ce a fost. N-au putut rămînea multe mărturii de preț pe un bulevard așa de frecventat de serii veșnic noi de popoare care au trecut peste pămîntul românesc.

Atîta cît avem ne arată că a existat o veche civilizațiune românească, anterioară întemeierii principatelor române. Statul român și conștiința românească ieșeau la sfîrșitul sec. XIII dintr-o luptă nu numai politică ci și culturală, fiindcă nu exista atunci o conștiință europeană ale cărei rezultate va trebui să le apere și vecinii n-au aplaudat noua creațiune. Ieșit din luptă, statul român va trebui să poarte aceeași luptă pentru a-și menține existența sa și va recurge nu numai la mijloace materiale, ci și la mijloace

spirituale. Sufletul românesc va prezenta o năzuință spre o nouă civilizație. Izvorul principal e însă vechea civilizațiune românească. Așezați aici, la răsăritul dintre Orient și Occident, lupta internă care s-a dat în noile state românești a fost grea. A trebuit să ducem lupta în contra influențelor occidentale și orientale; fiecare ne cerea să ne hotărîm pentru una din ele. Noi însă am creat ceva nou: n-am pierdut baza de origină.

Tocmai de aceea la începutul neamului românesc trebuie să punem existența și a acestei lupte culturale. Mult timp s-a crezut în istoriografia noastră că înființarea principatelor române este în legătură cu influența orientală, căutîndu-se să se șteargă orice influență apuseană. Re-

centele săpături de la Curtea de Argeș confirmă că la începutul civilizațiunii noastre în forme de stat, atîrnau mai greu în balanță înrîuririle occidentale, decît cele orientale. Biserica Sin-Nicoară ridicată pe o colină dominantă de la Curtea de Argeș e o vie mărturie în direcția aceasta. Ea e zidită în stil gotic, arătînd ce a fost și ce persista, iar biserica Sf. Nicolae de la Curtea domnească, cu fastul său, reprezintă legăturile noastre noi cu cultura bizantină. [...]

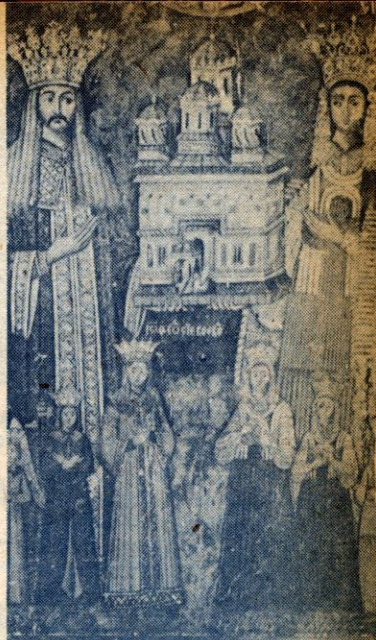
Biserica Sf. Nicolae din Curtea de Argeș (detaliu de frescă)

Influența occidentală vine însă și peste statele slave care ne separau de Marea Adriatică. Italia sec. XIV își trimitea produsele sale nu numai prin Marea Neagră în Orientul european, ci și prin Bosnia și Serbia, prin ruginii care făceau schimbul între Orient și Occident și dintre care se constată foarte mulți în Bosnia, Serbia, Dobrogea, Țara Românească.

Cînd la noi se introducea presa, tiparul acesta e de origine tot occidentală — Mănăstirea din Deal, cu arhitectura ei, e tot de origine occidentală. Iar în vremea lui Neagoe se constată legături strînse între noi și Veneția. Influența occidentală în Moldova își are la bază civilizația adusă acasă de maramureșeni. Legăturile cu Polonia însă sînt mijlocul de transmitere al culturii Europei Centrale [...]. Din Caffa, din Trapezunt, dar mai ales prin Cetatea Albă și Chilia intra cultura occidentală adusă de genovezi și venețieni. Interese comune politice făceau și mai strînse legăturile culturale. [...]

În ambele principate, din cele mai vechi vremuri, civilizațiunea occidentală era propagată de biserica catolică luptătoare: cisterciți, franciscani și dominicani înființează biserici, reprezintă cultura de formă latină, iar episcopatele catolice din Țara Românească și Moldova luptă și în contra modei slave și bizantine. În vremea lui Iațcu, acești pionieri ai catolicismului au recurs a propovădui legea lor și în limba noastră națională și deci dacă s-ar fi păstrat din acest timp, ar trebui să avem unele urme ale literaturii românești și alfabetului latin cunoscut cancelariilor domnești.

Această civilizație occidentală caută să dea un colorit mai aproape de sufletul nostru influențelor multiple care se exercită asupra civilizațiunii noastre străvechi, care nutrea astfel o multicoloră transformare prin civilizațiuni orientale de două forme bine stabilite: cea de formă slavă, întîi, și în al doilea rînd civilizațiunea rafinată bizantină. Influența slavă la noi nu e așa de veche cum s-a crezut. Această influență slavă în țările române s-a manifestat în organizarea politică și bisericească abia după înființarea mănăstirilor. Călugării acestor mănăstiri, înființate pe te-

Neagoe Basarab, soția sa Despina și copiii (detaliu din vechea frescă a bisericii episcopale din Curtea de Argeș)

ritoriul românesc, sînt aceia care au introdus slavonismul la noi. În afară de această cale, slavonismul a pătruns la noi și prin anturajele curții. Dinastia primilor basarabi a fost în strînse legături de rudenie cu dinastiile slave din Balcani. Nicolae Alexandru a avut în prima sa căsătorie o soție o prințesă de origine bosniacă, iar a doua sa soție a fost de origine din Ungaria. Alexandru, țarul bulgar, după care Bulgaria se împarte în două, a avut de soție o româncă. Sracimi a ținut în căsătorie pe sora lui Vlaicu. Vedem dar cît erau de puternice legăturile primilor noștri domnitori cu dinastiile balcanice, care legături nu puteau rămîne fără influențe de-o parte și de alta. Iar cînd slavii din Balcani se vor prăbuși, nu puțină lume slavă va căuta la noi un adăpost, precum Eutimie Cărturarul, patriarh bulgăresc care trecu în Țara Românească. După

această dată se constată un mai mare și neîntrerupt flux al călugărilor, al oamenilor de frunte, precum și al unor oameni de afaceri, [...]

Domnii dădeau documente slavone, dar și latinești. Nevoia legăturilor noastre cu Ardealul necesita introducerea limbii latine, care însă nu se prezintă într-o stare de evoluție a formelor, ci așa rămăsese cum am împrumutat-o, pentru a strânge legăturile noastre diplomatice cu Ungaria sau cu Polonia.[...]

Civilizația veche românească a avut să sufere și influența grecească-bizantină, care fu foarte puternică. Mai întâi din punct de vedere economic, statele românești reprezentau o bogăție de materii prime, cunoscută negustorilor din Constantinopol. Apoi populația grecească era pe tot litoralul Mării Negre, care greci, în majoritatea lor,

faceau comerț. De aceea, la început, grecismul se introduce la noi prin intermediul lumii negustorești. Nu se poate vorbi însă de un exod grecesc la noi, cum a fost în Apus. [...] Calea însă cea mai bună a influenței bizantine în țările noastre a fost biserica [...] Pe lângă influența de formă bisericească, bizantinismul s-a introdus la noi și prin legăturile dinastice cu curtea din Bizanț. Soția lui Radu I se numea Calinichia, care era de origine greacă, poate o fiică a lui Dobrotici. Mircea cel Bătrîn în reprezentarea sa murală la Cozia poartă coroană de aur obișnuită rudelor familiilor imperiale grecești și la titlul său își adaugă numele de *despot*. Alexandru cel Bun, așa cum s-a găsit reprezentat pe pătăfrul din 1429, poartă pălăria imperială bizantină. Același domn a avut o soție de origine grecească, pe Marina. Alături de soțul ei, Alexandru, și despre această Marina vorbește inscripția grecească a evangheliarului astăzi la Oxford. Toate acestea sînt dovezi că și în Moldova pătrunsese influența grecească. Mircea cel Bătrîn are costum occidental, dar vulturii imperiali de pe umeri și [de] pe cnemide arată influența bizantină. Nepotul lui Mircea, Dan, își petrece tinerețea la Constantinopol. El petrecea mai ales între mulți fii de boieri care iarăși la Constantinopol învățau cultura mai înaltă și pornirea mai rafinată a vieții. [...]

De formă apuseană sînt și acele litere cu care s-au făcut primele tipărituri românești. În vremea lui Radu cel Mare s-a înființat la noi prima tipografie de un refugiat muntegorean, ieromonahul Macarie. Macarie învățase meșteșugul tiparului la Veneția, unde pe această vreme se tipăreau cărți pentru întregul Orient slav.[...]

Radu [cel Mare] a primit

foarte bine pe acest Macarie care a adus cu sine tot ceea ce atunci era necesar pentru o tipografie, adică atîtea slove de tăietură venețiană, slove chirilice, cîte puteau să alcătuiască o tipografie primitivă pe vremea aceea, cî putea să încapă în desagi unui călugăr. [...]

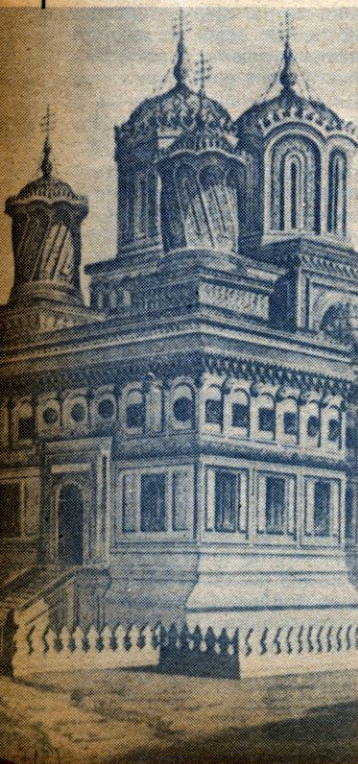
În legătură cu biserica și viața religioasă a trebuit să se dezvolte la noi și muzica bisericească. Muzica noastră bisericească a trebuit să fie în legătură cu muzica cunoscută mai în general în biserica orientală. În muzica orientală, în cele dintîi vremuri, s-a ajuns la 8 glasuri, 8 cadențe melodice, care formau tipicul cîntării bisericești. Acest tipic a fost moartea oricărui progres în această muzică bisericească.

Țăranul și atunci și-a cîntat, cum își cîntă și acum, doina sa; dar cine ar putea să așeze o barieră în timp pentru literatura care se transmitea din gură în gură? Cînd bucurii mari răscoleau sufletul poporului sau necazuri și mai mari și dureri neobișnuite îi sfîșiau sufletul, neamul românesc totdeauna a căutat să-și aline suferințele sau să-și reprezinte bucuria în creațiuni poetice, epice sau lirice.

Basmele, așa de răspîndite și pînă azi, au fost pe vremuri mai prețuite și n-au existat generații care să nu-și fi legănat copilăria în auzul frumoaselor basme românești. De la început, întrucît conținutul lor este foarte vechi, a trebuit să pătrundă la noi beletristica populară și comună întregului Orient.

Dar cine poate crede că, după ruinele care le-au îngmădit atîtea războaie ale neamului, să putem constata anume specificul ce a fost în această direcție în secolele XIII-XV? ■

Biserica episcopală din Curtea de Argeș

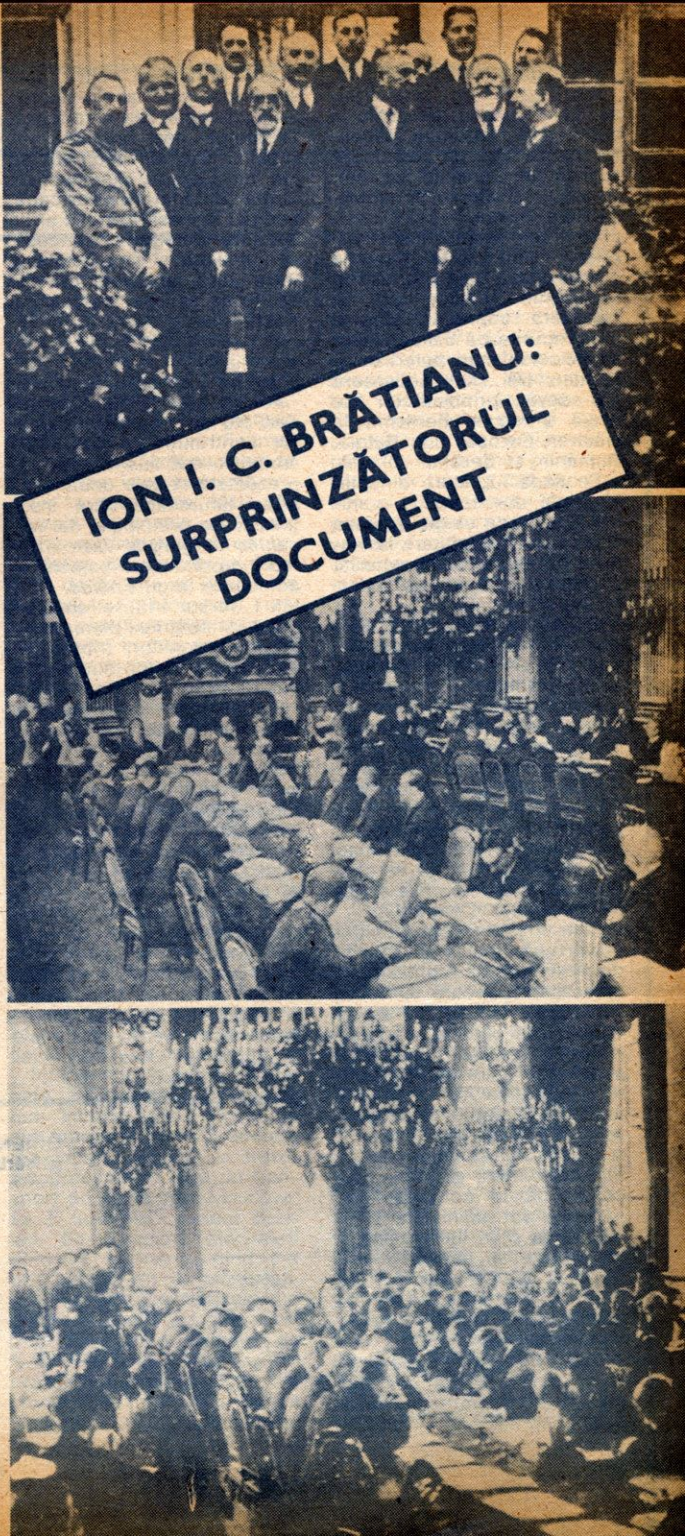

Aflat printre alte hîrtii ale familiei lui Ion I.C. Brătianu, textul pe care îl publicăm în continuare ni s-a părut că prezintă suficiente elemente pentru a-l atribui marelui bărbat de stat. Același stil, aceeași frază cu ample rezonanțe evocatoare, același cuvânt bine găsit, același scris mărunt și clar cu care este corectată dactilograma ca și în alte texte cu caracter memorialistic pe care le-am depistat și publicat cu un alt prilej (Magazin istoric, nr. 2-3/1984). Există însă în document, cum vor constata cititorii înșiși, și alte indicii mai precise care ne-au făcut să nu ezităm în a-l atribui fostului prim-ministru Ion I. C. Brătianu acest început de evocare a unui moment istoric de maximă importanță: Conferința de pace de la Paris prin care s-a pus capăt primei conflagrații mondiale. Exprimîndu-ne regretul pentru faptul că autorul nu și-a putut împlini intențiile sale de a ne face părtași la lucrările Conferinței de pace de la Versailles, ținem să atragem atenția asupra valorii cu totul deosebite a ideilor omului de stat român implicat în evenimente cu desfășurări europene și mondiale. Îndrăznim să considerăm că în cele cîteva pagini — rămase neîncheiate —, scrise desigur la o oră tîrzie din noaptea de șeful delegației române la Conferința păcii, găsim idei și impresii ce răzbat alt de percutant în realitatea zilelor noastre, încît ne obligă să ne amintim că românii nu numai că nu au desconsiderat existența marilor puteri, dar de-a lungul întregii lor istorii au făcut permanente eforturi pentru a-și asigura existența și ființa lor națională prin evitarea chingilor împuse de aprigul joc al vinovatei interese nutrit de „cei mari”. În puține pagini de manuscris, Ionel Brătianu — pe care nu-l putem suspecta că nu înțelegea interesele țării în context european — ne-a lăsat o clarvăzătoare judecată istorică.

Iată conținutul documentului, nu înainte de a-l mulțumi călduros doamnei Safta Varlam pentru faptul de a-l fi incredințat spre publicare în exclusivitate la Magazin istoric.

Marian ȘTEFAN

ION I. C. BRĂTIANU: SURPRINZĂTORUL DOCUMENT

Ionel Brătianu — șeful delegației române la Conferința de pace —, înconjurat de membrii primului guvern al României Mari (sus) și două secvențe din timpul desfășurării lucrărilor Conferinței

Cu greu și-ar fi închipuit, înainte de armistițiu, cei care duceau greutatea și suferințele războiului, aspectul conferinței pe răspunderea căreia Consiliul suprem, în lungi, și sterile scremete, alcătuia pacea.

În prima sedință însuși aspectul sălii arăta deviația monstruoasă deja produsă în raporturile Aliatilor care își vărsaseră împreună sîngele pe cîmpurile de bătaie. Afară de cele trei mari puteri occidentale, trei state aduseseră într-adevăr prinosul lor de sînge întreg și netocmit la clădirea Europei noi: Belgia, România și Serbia.

Pe lîngă luptătorii din plin sîngerăți, America, cu o minimă jertfă de sînge, avusese și ea parte hotărîtoare la victoria prin ajutorul ei material și prin efectul moral al manifestărilor ei.

Cu jertfe minime și fără vreun efect hotărîtor, atitudinea și manifestările grecilor, cehilor, polonezilor și portughezilor crescuseră și ele puterile morale ale Aliatilor. Și micile lor contingente, oricît de neînsemnate ar fi fost partea lor la luptă, aduseseră prin prezența drapelelor lor o contribuție de ordin moral prețioasă fiindcă accentuau caracterul războiului în care Europa lupta împotriva stăpînirii Puterilor Centrale.

Și-ar fi putut deci închipui naivii, cum mai erau înainte de armistițiu, că reprezentanții acestor popoare vor avea să discute sincer și serios condițiunile păcii și soarta viitoare a continentului european. Acei care luptind pentru aspirațiile lor naționale credeau că luptă totdeauna pentru dreptate între popoare și independența celor mici în fața celor mari, își puteau închipui că la conferința de pace se vor manifesta și în alcătuirea și în lucrarea și în rezultatele ei, aceste mari principii atît de solemn și de frumos trimbite în tot cursul luptei împotriva hegemoniei germane.

Aspectul sălii conferinței chiar din prag da cea mai cumplită dezmințire unor asemenea iluziuni. În fund, la

masa principală, între cele două delegații anglo-saxone — la dreapta cea americană, la stînga cea britanică —, prezida Clemenceau, era să zic Sir George Clemenceau. După delegația americană, ședea la masă formînd aripa dreaptă delegația franceză, cea italiană și cea belgiană, între care fără voie privirile se fixau asupra mareșalului Foch.

Aici însă se opreau cele ce s-ar fi putut prevedea. Nu doar că statele a căror contribuție la război am amintit-o mai sus nu erau reprezentate la cele două lungi aripe laterale care însoțeau masa principală, dar *rari nantes in gurgite vasto* [Războiul înotînd vezi oameni în adîncurile largi; *Eneida*, Cartea I, versul 118], ei se pierdeau în mulțimea plenipotențiarilor coloniilor, tributarilor și clienților celor două state anglo-saxone.

Astfel, la întreaga masă la care cei doi delegați români și cei doi colegi ai lor polonezi erau înconjurați de Siam și de emirul Feisal, afară de reprezentanții Japoniei, toată latura din față era ocupată de reprezentanții Canadei, ai Australiei, ai Africii de Sud și ai Indiilor.

La fiecare sedință românii luau astfel o adevărată lecție de geografie mondială, scrutinînd în gesturile și privirile colaboratorilor extraeuropeni ai Imperiului britanic, ba aș putea zice chiar în costumele și atitudinile lor, căci ele-

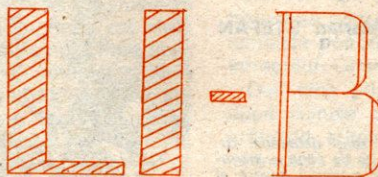
ganta ținută a finului semil înfățișată de emirul Feisal și turbanul enorm al unui rajah indian dau acestei mese un caracter exotic și pitoresc care de altfel se manifesta și în figurile siamezilor, japonezilor și chinezilor. În special nu pot uita interesul ce-mi prezentau și impresia ce mi-au făcut plenipotențiarilor japonezi. Masca permanentă pe care omul galben o poartă pentru noi, mai puțin obișnuiți cu trăsăturile lor și gata a-i confunda într-un tip unic, era accentuat la japonezi prin disciplina puternice a lor educației și imposibilitatea aparentă cu care participau la orice dezbateri și nu lăsau să scape nici o licărire din ochii lor ascunși în spîncătura strîmtă a pleoapelor mongolice.

Dar nu pot uita cum deodată pisica care moțăia lîngă foc se deșteptă panteră cînd chinezul din fața ei aduse vorba de acțiunea Japoniei în Imperiul de mijloc. Deodată, dintre pleoape apărură în întregime lor rotunjimile pupilelor pline de foc și străpungătoare și parcă și perii asprii și zbîrliti ai mustașilor luaseră aspectul fiarelor feline.

Iar de partea cealaltă a sălii, la masa din dreapta președintelui, pe lîngă Brazilia și alte republici sud-americane, Cuba, Haiti, Panama completau clientela Statelor Unite.

Fiind dat că Marile Puteri de la început stabiliseră că fiecare din ele trebuiau să fie reprezentate prin cinci delegați, pe cînd noi nu aveam dreptul decît la doi... ■

ORIENTALĂ
(Biverb: 5,4)

Gheorghe BRAȘOVEANU

TEZAUURUL NAȚIONAL ÎN PRIBEGIE

RADU NEGREA

În toamna anului 1916, în împrejurările tragice când o parte din țară fusese ocupată de trupele germane, autoritățile române, în frunte cu familia regală, s-au refugiat la Iași, spre a continua lupta pentru alungarea inamicului de pe pământul românesc. Cu acel prilej, Banca Națională a României a transportat tot la Iași documente esențiale și întregul stoc de metal prețios ce reprezenta acoperirea emisiunilor bănești, precum și titluri și diverse valori, evitându-se să ajungă în mâinile inamicului.

Perspectiva unei înaintări a trupelor invadatoare și a căderii Moldovei sub ocupație a determinat Consiliul General, care conducea Banca Națională, să hotărască mutarea din nou a sediului central și punerea la adăpost a tezaurului țării în străinătate, respectiv în Rusia, aliata României atunci. În acele momente grele pentru țară, guvernul și-a asumat pe deplin răspunderea pentru măsurile de punere la adăpost a tezaurului Băncii Naționale și a depozitelor Casei de Depuneri și Consemnațiuni, avuții care reprezentau toată economia mobilă a străduințelor poporului român de aproape 50 de ani.

Din guvernul ce a hotărât strămutarea tezaurului în străinătate făceau parte mari oameni politici, adevărați citori ai României Mari: Ion I.C. Brătianu, Vintilă Brătianu, I.G. Duca, M.G. Cantacuzino, C.I. Istrate, M. Pherechide, E. Costinescu, D. Greceanu, Al. Constantinescu, Gh. Mirzescu. Decizia de atunci și-a avut deci deplină motivație, fiind urmată de toate precauțiile impuse de un act atît de important.

Întrucît după luarea hotărîrilor privind strămutarea valorilor mobiliare peste graniță situația pe front s-a agravat, guvernul a cerut, printr-o adresă trimisă la 8 decembrie 1916, de la Ministerul finanțelor la Banca Națională, să se procedeze în consecință.

La 11 decembrie 1916, Ministerul de finanțe al României a confirmat primirea autorizației din partea Ministerului de finanțe al Rusiei, ca generalul A. Mossoloff, ministrul plenipotențiar al Imperiului țarist în țara noastră, să semneze protocolul privind transportarea și păstrarea tezaurului românesc în spațiul tezaurului imperial de la Kremlin. Prin protocolul care s-a încheiat cu reprezentanții țării noastre, ministrul rus avea să confirme încărcarea unui număr de 17 vagoane, în perioada 12-14 decembrie 1916, cu 1 738 casete conținînd monede și lingouri de aur. Valoarea stocului de metal prețios se ridica la 314 580 456,84 lei aur. Distinct au fost încărcate două casete cu splendidele bijuterii aparținînd Reginei Maria, a căror valoare declarată era de 7 milioane lei aur.

Intervenind o nouă înțelegere cu guvernul provizoriu rus, instalat după Revoluția din februarie 1917 și abdicarea țarului Nicolae al II-lea, s-a procedat la încă un transport de valori spre Moscova. La 27 iulie 1917, așadar în zilele de cumpănă ale marii ofensive germane, cînd s-a dat bătălia de la Mărășești, s-au expediat la Moscova cu un tren special un număr de 188 lăzi cu o valoare de 1 594 836 721,09 lei aur, reprezentînd încă o parte din stocul constituit de Banca Națională pentru acoperirea

circulației monetare, din care aur efectiv 574 524,57 lei aur, iar restul titluri, efecte, depozite, alte valori. Distinct au fost încărcate depozite ale Casei de Depuneri și Consemnațiuni, ale ministerelor, băncilor și ale unor persoane fizice, în total 1 621 lăzi, cu acțiuni, diverse acte de proprietate, bijuterii, tablouri de valoare, colecții de artă, alte obiecte prețioase, avuții estimate la peste 7,5 miliarde lei aur.

Guvernul rus a semnat la 6 august 1917 un protocol prin care se constata constituirea noului depozit la Kremlin și se garanta conservarea și înapoierea întregului tezaur către guvernul român. În acel moment, deci se afla depus în Kremlin un imens tezaur românesc, format din 3 549 casete conținînd aur, titluri și bunuri de preț în valoare totală, conform inventarelor, de 9 416 417 177,93 lei aur.

Dincolo de aceste cifre se ascund multe comori cu o valoare inestimabilă, trecute în inventare după evaluări grabnice în toiul pregătirilor de evacuare. Mai cu seamă odoarele mănăstirești, toată aurăria și argintăria ce s-a adunat în secole, ferecăturile bătute în nestemate, înscrisuri din vechime, țesături cu fir și perle din care atînea nu s-au mai întors în țară.

Cît timp a existat așa-numitul guvern provizoriu, condus de Kerenski, tezaurul României a continuat să fie în siguranță. Dar după instalarea Puterii Sovietice, în urma Revoluției din Octombrie 1917, a devenit clară primejdia ce amenința această importantă parte din avuția noastră națională.

Riposta fermă dată de guvernul român agitatorilor bol-

șevici din trupele rusești aflate în Moldova, care urmăreau să provoace și aici revoluție (*Magazin istoric*, nr. 10-12/1991, 1, 2/1992), apoi restabilirea ordinii de armata română în Basarabia, ce avea să revină la patria-mamă, au reprezentat pretexte pentru ca Puterea Sovietică să se declare în stare de război cu România. La 26 ianuarie 1918 o radiogramă difuzată în numele lui Troțki anunța rupea relațiilor diplomatice cu România și preciza că tezaurul aflat la Moscova nu va fi restituit autorităților noastre, calificate ca reprezentând „oligarhia română”. Consiliul Comisarilor Poporului și-a înusit astfel tezaurul, formulând promisiuni nebuloase de a-l preda în mâinile poporului român, fără condiții clare și angajamente precise. Iată textul documentului, transmis de radio Petrograd și primit la București la 15/28 ianuarie 1918: „1. Considerând că măsura preventivă de arestare pentru scurtă vreme a ministrului plenipotențiar român n-a avut efect și că crimele își urmează cursul lor, Consi-

liul Comisarilor Poporului dispune:

I. Toate relațiile diplomatice cu România sînt întrerupte, Consulatul Român și în general toți agenții guvernului român sînt trimiși înapoi, pe drumul cel mai scurt dincolo de frontieră.

II. Fondul român de aur care se găsește la Moscova este declarat intangibil pentru oligarhia română. Guvernul Sovietelor își asumă răspunderea de a conserva acest fond și de a-l remite în mâinile poporului român.

III. Scerbacev, revoltat contra revoluției și comandant suprem al frontului român e declarat dușman al poporului și în afara legii.

Palatul Taurida

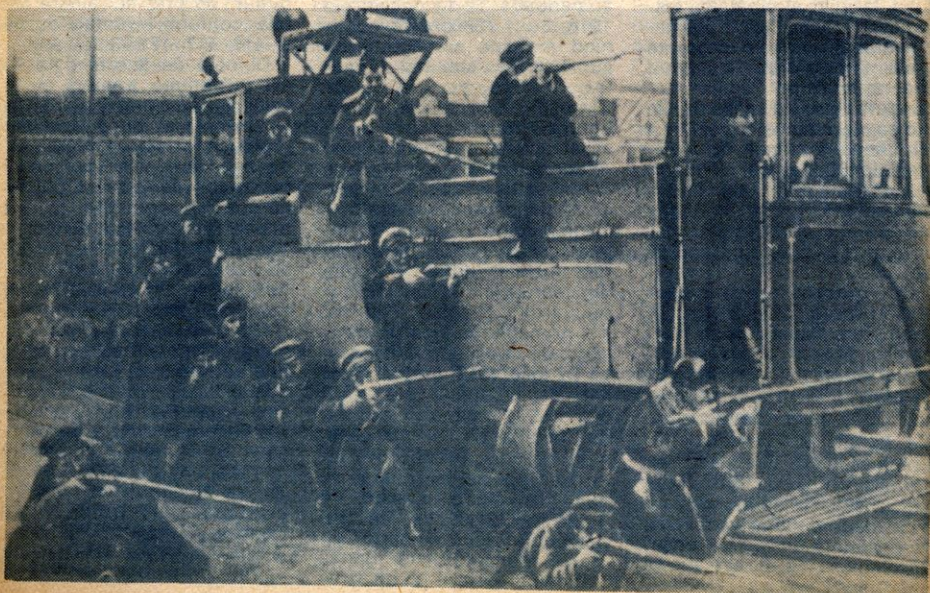
13/26 ianuarie 1918”

Chestiunea atît de dureroasă a tezaurului nostru deținut samavolnic de statul sovietic a fost adusă în fața Conferinței Păcii de la Paris, începută la 18 ianuarie 1919. Demersurile făcute de reprezentanții României, corespondența purtată direct de primul ministru Ion I. C. Brătianu, memoriile depuse nu

au condus la un rezultat satisfăcător. Deși în ianuarie 1918, Clemenceau, primul ministru francez, a garantat în numele Aliaților tezaurul român de la Moscova, după război aceste angajamente nu au fost recunoscute. Cererea României de a fi făcute răspunzătoare Germania și aliatele sale de pierderea tezaurului depus la Moscova de asemenea nu a fost satisfăcută. În Comisia Reparațiilor, care a primit prin tratatul de pace semnat la Versailles atribuția să stabilizească pagubele provocate ca urmare a conflagrației, s-a ajuns la o concluzie vădit în defavoarea României, aceea că strămutarea tezaurului român la Moscova nu a reprezentat o consecință directă a războiului și deci România nu putea avea pretenții și obține despăgubiri de la fostele țări vrăjmașe.

Trei ani mai tîrziu, a avut loc Conferința Economică Internațională de la Genova, din 1922. Guvernul român a expus din nou problema tezaurului într-un memoriu pe care-l publicăm, în traducere,

Octombrie 1917. Luptători din Garda roșie în parcul de tramvaie din Moscova

în acest număr.

Documentul reprezintă o sinteză a eforturilor făcute de România până în acel moment pentru recuperarea tezaurului și o prezentare, în fața importanței reuniuni internaționale, a imenselor valori de care fusese păgubită țara noastră. Ca o consecință a demersurilor făcute de guvernul român în documentul final al Conferinței de la Genova se stipula: „Guvernul sovietic rus va restitui guvernului român valorile depozitate la Moscova de numitul guvern român”.

Strădanile autorităților române de a recupera valorile însușite de puterea sovietică în mod samavolnic au rămas fără rezultate practice. În 1937, au fost înapoiate o parte din documente (acte de proprietate funciară și acțiuni), dar acestea, practic, nu mai aveau nici o valoare. În 1956, o altă parte din tezaur (piese arheologice — între care și „Cloșca cu puil de aur” — tablouri, icoane, o co-

lecție de monede și medalii etc.) a fost restituită României, fără ca prin aceasta să se fi soluționat problema.

În timpul vizitei efectuate la Moscova în 5-6 aprilie 1991, dl. Ion Iliescu, președintele României, a ridicat în convingerile cu fostul președinte al U.R.S.S., Mihail Gorbaciov, problema tezaurului nostru depus în Rusia, fără însă a primi un răspuns, ci doar promisiunea de a se cerceta situația.

O prezentare mai amănunțită a întregii problematici, cititorii pot întâlni în cartea noastră *Spoliatorii*, București, 1991.

Dar, să parcurgem documentul prezentat de România la Conferința Economică Internațională din 1922.

Memoriu privitor la tezaurul român depus la Moscova, prezentat de delegația română la Conferința de la Genova, din aprilie 1922.

Depozitul constituit de România în Rusia — cunoscut sub numele de „Tezaurul ro-

mân de la Moscova” — este compus din: 1) totalitatea stocului metalic de aur al Băncii Naționale a României (bancă privată cu privilegiu de stat); 2) bijuterii aparținând M.S. Regina României; 3) depuneri de la Casa de Depuneri și Consemnațiuni a României aparținând particularilor și constând în valori, titluri, bijuterii, documente, acte de familie, testamente, tablouri de maestri; 4) valori și arhive aparținând instituțiilor financiare și bancare private (arhiva Creditului Funciar Rural, conținând actele de proprietate ale unui important număr de bunuri funciare); 5) documente, cărți rare, arhive și tablouri aparținând Academiei Române și Pinacotecii etc.

Această depunere a fost efectuată ca urmare a evenimentelor determinate de război, în următoarele condiții.

În luna septembrie 1916, sub amenințarea invaziei teritoriale de către inamic, în momentul în care, sub pre-

S-A SCURS TEZAUUL ROMÂNIEI SPRE S.U.A.?

O întrebare pe cât de incitantă pe atât de surprinzătoare. Motivată sau nu, ea ne-a fost iscată de faptul că în august 1921 între Departamentul de stat din Washington și Legatia Statelor Unite ale Americii din București a avut loc un schimb de telegrame al căror conținut ne-a dat, credem noi, suficiente motive să ne punem o astfel de întrebare. Mai precis, la Arhivele Statului, în Colecția de microfilme S.U.A., Rola 648, cadrele 508-513, 515-516 și 518-522, se află telegramele schimbate între secretarul de stat Charles Evans Hughes și ministrul american la București Charles Jay, prin care primul cerea presant relații amănunțite despre tezaurul României depus spre păstrare la Moscova în timpul primului război mondial, iar cel de al doilea, comunica, după o consultare cu Ministerul de externe român și cu organele de resort din Ministerul finanțelor și de la Banca Națională a României, informațiile solicitate. Din telegrame nu rezultă însă nici un indiciu lămuritor în legătură cu ce anume determinase interesul administrației pentru o astfel de problemă. Faptul este de-a dreptul incitant, fiind vorba despre un element atât de nou și surprinzător în lămu-

rirea unei chestiuni rămase încă în actualitate.

Dacă ne-am rezuma la conținutul strict al telegramelor, am putea presupune că autoritățile din Washington înregistraseră intrarea în țara lor sau pe piața aurului a unor cantități de metal prețios a căror proveniență le era necunoscută și făceau investigații pentru identificarea acestora. Și cum soarta tezaurului României — în 1921 — era o chestiune mult discutată, dar rămasă nerezolvată în urma Conferinței de pace de la Paris, sondajul făcut la București de Departamentul de stat pare, la prima vedere, un lucru firesc.

Din păcate, investigațiile noastre nu ne permit să răspundem la întrebarea formulată în titlul sub care semnalăm documentele publicate mai jos, pe care le socotim de excepțional interes din multiple puncte de vedere. Întrebarea merită însă a fi reținută de specialiști, atât cei din țară, cit și cei din S.U.A., pentru a-și primi pe viitor un răspuns corespunzător.

Marian ȘTEFAN,
Ileana CHIRTU

siunea formidabilă a acestuia, forțele române erau obligate să se replieze lup-tind, guvernul român a fost obligat, la rândul său, să ca-pete acordul statelor majore aliate, în afară de măsurile militare dictate de situație, și pentru alte măsuri de conse-rvare, între care în primul rând s-a decis transferul la Iași a sediului, ca și a activelor Băncii Naționale a României (Jurnalul Consiliului de Mi-nistri nr. 2080 din decembrie 1916).

Înaintarea forțelor inamice pe frontul oriental de sud-est luate o asemenea amploare încît stabilitatea frontului de-venise nesigură.

Guvernul României a fost obligat — din acest motiv — să ia noi măsuri de securitate generală. Condițiile erau de așa natură că duceau chiar la ideea eventualității părăsirii teritoriului național.

România a fost astfel sfătui-tă de a pune în siguranță stocul metalic al Băncii Na-ționale a României. O înțele-gere a intervenit, pe această temă, între guvernul român și

guvernul rus la data de 14/27 decembrie 1916 care fixa condițiile (Scrisoarea sem-nată de ministrul Rusiei la Iași, generalul Mossoloff). Transportul stocului metalic de la Banca Națională a Ro-mâniei s-a efectuat în condi-țiile prevăzute și depunerile constînd în 1 740 lăzi au fost verificate corespunzător în condițiile prevăzute de către reprezentanți autorizați spe-cial de cele două guverne, la Kremlin (Sala Armelor) la 21 decembrie. Protocoluri și procese verbale întocmite și semnate de acești reprezen-tanți la 16 februarie 1917, dată la care s-au încheiat operațiunile de verificare, au stabilit valoarea care se ri-dica la 314 580 456 franci, 84 centime aur efectiv, plus două cutii conținînd bijuteri-ile M.S. Regina României, evaluate, la acea vreme, la 7 000 000 franci, garan-tin-du-se atît păstrarea, cît și transportul înapoi în Româ-nia.

Revoluția odată izbucnită în 1917, guvernul provizoriu rus a aplicat, la rândul său, si-

gillii pe încăperile blindate unde se afla tezaurul român. Securitatea cît și intangibili-tatea acestuia au continuat să fie asigurate de noul re-gim.

În iulie 1927, aceleași ne-cesități imperioase ale răz-boiului au obligat guvernul român de a evacua în Rusia valorile rămase în Moldova aparținînd statului, Băncii Naționale a României și altor instituții și bănci. Ca urmare a unei noi înțelegeri încheiate cu guvernul rus, confirmat de ministrul Rusiei la Iași la data de 27 iulie 1917, s-a procedat la un nou transport care consta în 188 de lăzi conținînd valoarea de 1 594 336 721 franci, 09 centime, din care 574 525 franci, 57 centime aur efectiv, totul aparținînd Băncii Naționale a României. Valoarea activelor evacuate de alte instituții financiare, conținute în 1 621 lăzi, depă-șea suma de 7 miliarde și ju-mătate franci.

Cu acest transport au fost de asemenea evacuate, în afară de valorile în numerar, bijuterii, tablouri și alte dife-

Jay, ministrul S.U.A. la București către Take Ionescu, ministrul român de externe
București, 13 august 1921

Am onoarea să informez pe Excelența Voastră că Legația [S.U.A. la București] a primit de la gu-vernul său următoarea depeșă, datată 14 mai: „Obțineți descrierea mărcii tezaurului și trimiteți descrierea prin cel mai rapid mijloc cu putință”.

Regret că trebuie să recunosc în fața Excelen-ței Voastre că printr-o eroare foarte regretabilă Legația nu a făcut, pare-se, nici un demers în acest sens.

Astăzi am primit o telegramă cu următorul con-ținut:

Secretarul de stat Hughes către Jay
13 august 1921

Guvernul român imprimă însemne oficiale ale monetării pe aur? Dacă da, aceste însemne re-prezintă garanția titlului guvernamental sau nu-mai gradul de finețe? Telegrafiați imediat descrie-rea mărcii imprimate pe aur.

Legația S.U.A. către secretarul de stat
13 august 1921

Referitor la telegrama nr. 75 a Departamentului din 13 august, 6 p.m. Sint informat, neoficial, de Ministerul de finanțe al României că guvernul im-

primă două feluri de mărci pe aur, una indicînd greutatea, cealaltă finețea [caratele]. După cît se pare, această marcă este garantată de titlul gu-vernamental. Mă străduiesc să obțin descrierea exactă a mărcii și o confirmare oficială a celor de mai sus de la Ministerul de externe.

Jay

București, 14 august 1921

Notă pentru ministru:
Convorbirea dintre dl. Carey [de la Legația S.U.A.] și șeful de cabinet al ministrului român de finanțe referitoare la aurul românesc

Domnul Carey îi traduce telegrama Departa-mentului din 13 august, obținînd următoarele in-formații:

1. Guvernul român imprimă marca oficială a Ministerului de finanțe pe lingourile de aur aduse din minele românești. Această marcă are două componente: una indicînd greutatea — „1 kg..., 2 kg..., 3 kg... etc.”, iar cealaltă calitatea aurului. Interlocutorul d-lui Carey crede, dar nu este sigur, că aurul marcat poartă, de obicei, marca 14, 15 sau 18 carate.

2. De aceea, aurul astfel marcat nu garantează numai titlul guvernamental asupra aurului, ci in-dică și gradul de finețe.

3. Au fost obținute următoarele trei informații:

rite depuneri făcute de particulari, arhivele băncilor, acte de proprietate, acte de familie, testamente etc.

Reprezentanții autorizați ai celor două guverne au semnat, la data de 5 august 1917, protocolul constatatoare ale depunerilor acestor valori la Kremlin și respectiv la Soudnaya-Kassna, guvernul rus garantind, de asemenea, păstrarea și înapoierea lor în România.

Lupta politică s-a accentuat apoi între diferitele facțiuni revoluționare, situația devenind foarte gravă la Moscova. Sub bombardamentul neîntrerupt și suportând mișcările anarhice, în ciuda ofenselor nenumerate aduse personalului român de către șefii revoluționari, acesta a mai rămas totuși o vreme pe loc.

Dar, după cîștigarea puterii de către partidul bolșevic, reprezentanții Sovietelor de la Moscova au început să-și manifeste intenția de a pune mina pe tezaur cît și pe celelalte depuneri ale statului român. Imprimeria instalată în

acel oraș de către Banca Națională a României a fost sechestrată și biletele de bancă deja imprimate, sau în curs de imprimare, au fost ridicate. Guvernul român, prin consulatul general al României, a informat guvernele aliate de primejdia ce amenința depunerile și le-a solicitat sprijinul.

Ca urmare a abandonării frontului de sud-est de către trupele rusești, guvernele aliate au intervenit pe lângă guvernul român pentru a lua măsurile de ordine împotriva bandelor de trupe rusești, care jefuiau Moldova, iar guvernul român, doritor de a garanta depunerile de la Moscova, a condiționat intervenția sa de garanția colectivă a aliaților asupra tezaurului evacuat, garanție care i-a fost imediat dată (telegrama din 21 februarie a ministrului român de la Paris).

În aceste condiții, la Petrograd, guvernul sovietelor s-a declarat în stare de război cu România. Fapt fără precedent în dreptul internațional, dl. Diamandy, ministrul Româ-

niei, cît și întregul personal al legației au fost închiși la fortăreața Petro-Pavlovsk. Execuția lor fusese hotărîtă, dar după intervenția energică a ambasadorilor aliaților, guvernul sovietelor s-a mulțumit doar să-i expulzeze.

În aceste condiții, Ambasada franceză la Petrograd a fost însărcinată cu protecția intereselor române. Consulul general al României la Moscova a depus deci la Consulatul General al Franței — odată cu arhivele sale — de acord cu directorul Băncii Naționale a României și cu directorul Casei de depuneri, care se găseau la Moscova, cheia tezaurului românesc, cît și documentele originale care constatau depunerile la Kremlin (proces verbal din 7/20 februarie 1918).

Ca urmare a intervențiilor, despre care s-a menționat mai sus, făcute de către guvernul român pe lângă guvernele aliate, pentru a asigura protecția tezaurului, ambasadorul Franței a dat consulului său general de la Moscova misiunea de a face demersul

minele de aur românești, chiar și cele particulare, sînt controlate de guvern, care plătește minelor 25-30 000 lei pe kg de aur. El este apoi transportat la Banca Națională a României, care a cerut guvernului să nu permită exportul pentru a putea garanta emisiunea de bani-hirtie a țării.

În consecință, guvernul român nu permite deocamdată exporturile de aur românesc. Șeful de cabinet, deși admite că telegrama Departamentului de stat pare să indice că este posibil ca guvernul american să fi constatat existența aurului românesc în Statele Unite, nu și-a putut explica prezența acestuia, dată fiind interdicția mai sus menționată.

El a dat să se înțeleagă însă că s-ar putea ca o parte din cei 500 000 000 lei în monezi aur, depozitați la Moscova de guvernul român în 1917 și garanți, după cum socotește el, de guvernele britanic, francez și rus, să fi luat drumul spre Statele Unite.

Secretarul de stat către ministrul Jay
15 august 1921

Comunicați cantitatea exactă a aurului românesc trimisă la Moscova spre păstrare și dacă se prezenta sub formă de monede sau lingouri.

București, 15 augst 1921

Notă pentru ministru:

Întîlnirea dintre dl. Carey și dl. Rozoga, subdirector în Ministerul de finanțe al României.

Descrierea monedelor de aur românești

Monedele de aur emise în timpul domniei lui Carol I al României (1866-1914) au pe o parte efigia acestuia, iar pe cealaltă stema României.

În 1916 au fost emise noi monede de aur în valoare de 12, 15, 20, 25, 50 și 100 lei, cu prilejul aniversării a 50 ani de domnie a regelui Carol I.

Înainte de acest moment, majoritatea monedelor de aur erau de 20 lei.

[În josul paginii — stema României]

București, 15 august 1921

Convorbire între dl. Carey și dl. Christescu de la Banca Națională a României:

1) Descrierea lingourilor de aur aflate acum în Banca Națională a României.

Aceste lingouri au fost depozitate la Banca Ministerului de finanțe al României, emîindu-se în schimb bani-hirtie de către acesta.

Lingourile sînt dreptunghiulare, măsurînd 1x1x4 toli. Privit dintr-o parte, fiecare lingou, în partea dreaptă sus, în colț, se poate vedea o dată (probabil data cînd a intrat în bancă după achiziționarea de la mina respectivă de către Ministerul de finanțe). În colțul din dreapta jos este marcat un număr, reprezentînd greutatea în kg sau subdiviziunile acestuia, a lingoului.

După cît se pare, nu există nici o indicație a calității aurului.

pe lângă comisarii poporului. Acestui demers, căruia i s-a alăturat consulul general al Angliei, a fost făcut la 14 februarie 1918 sub forma unei note verbale prezentate domnului Fritsche, comisar al afacerilor externe.

La 27 februarie dl. Fritsche a cerut consulului general al Franței să i se înmîneze cheile tezaurului. La observația consulului general al Franței că nu putea accepta să înmîneze cheile decît unui reprezentant oficial al României, dl. Fritsche a răspuns că „valorile aparținînd guvernului român erau, prin decizia comisarilor poporului de la Petrograd, pur și simplu confiscate, din motive de stare de război, și ca atare solicită înminarea cheilor, chiar prin folosirea forței”.

Consulul general al Franței, silit de împrejurări, după solicitarea asistenței consulului general britanic și a celui american, a procedat la redactarea unui protocol constatator al faptelor. În prezența acestor consuli gene-

rali, și după luarea la cunoștință a acestui protocol, comisarul afacerilor externe și-a limitat cererea de remitere a cheilor în următoarele condiții:

- 1) predare temporară
- 2) deschiderea ușilor și vizita în prezența agentului consular francez.

Văzînd această nouă propunere, consulul general al Franței a cerut o garanție scrisă de intangibilitatea valorilor române. Dl. Fritsche a acceptat și la data de 1/4 martie 1918, cu nr. 7595, a dat în scris asigurarea că „valorile guvernului român, depuse conform protocolurilor cunoscute, vor rămîne intacte”. Ca urmare acestei declarații, cheile au fost înmînate, depozitul vizitat și 8 lăzi, pretinse ca aparținînd Sovietelor dar care în realitate conțineau bilete de 2 lei ale băncii române, în sumă de 1 350 000 lei, au fost luate, după care cheile au fost restituite Consulatului general al Franței.

În luna august 1918, după

arestarea consulului general al Franței, cheile tezaurului român, pe care continua să le dețină, au trecut la consulul general al Danemarcei, însărcinat cu protecția intereselor franceze.

De remarcat că, în acea perioadă, Banca Națională a României a intervenit pe lângă comisarul afacerilor externe prin intermediul Consulatului General al Norvegiei, însărcinat cu protecția intereselor române, pentru obținerea arhivei sale, cît și a biletelor de bancă, imprimate și a hîrtiei care se aflau sechestrate la tipografia sa din Moscova, comisarul afacerilor externe răspunzînd consulatului Norvegiei că în această problemă ce privește România el nu poate hotărî nimic fără avizul prealabil al „tovarășului Rakowski”, președintele „Savnakorm” (nr. 335 din 9 septembrie 1918). Acest aviz nu a fost comunicat niciodată.

Începînd cu această dată, un mister adînc apăsă asupra soartei tezaurului român de

În colțul din stînga sus sînt gravate literele „R 12 A”, ceea ce înseamnă „12 Apostoli”, care în limba transilvăneană [sic!] este numele minei de unde provine lingour.

2) Cantitatea exactă a aurului românesc trimis spre păstrare la Moscova.

Tezaurul românesc a fost mai întîi expedit de la București la Iași și de aici la Moscova. El a fost împărțit în două transporturi; a) cea mai mare parte a părăsit Iașul pe 27 decembrie 1916. Aurul a fost depus la Kremlin (tezaurul Băncii Rusiei) la Moscova. Acest prim transport conținea: 1) monede de aur în valoare de 314 580 456,84 lei, 2) lingouri de aur în valoare de 337 247,80 lei, 3) două casete cu bijuterii aparținînd reginei Maria a României a căror valoare declarată era de 7 000 000 lei.

b) cel de al doilea transport — mai mic — a părăsit Iașul la 9 august 1917 și a fost, de asemenea, depus în palatul Kremlinului de la Moscova. El conținea:

- 1) monede de aur în valoare de 574 523,57 lei;
- 2) titluri de rentă și o anumită valoare în dobînzii la acestea.

Nici unul din lingourile trimise la Moscova nu a fost marcat în vreun fel.

Monedele de aur sînt de toate naționalitățile, inclusiv românești. Monedele românești erau din tre cele emise înainte de 1916, avînd pe o față efigia regelui Carol I.

București, 15 august 1921

Notă verbală.

Ministrul S.U.A. la București, Jay,
către Ministerul de externe al României

Legatia Statelor Unite are onoarea să aducă la cunoștința Ministerului regal al afacerilor externe că a primit în această dimineață o telegramă a guvernului său cerîndu-i să telegrafizeze îndată suma exactă a aurului depus de guvernul român la Moscova în 1917 și, totodată, dacă aurul era în monede sau în lingouri.

Data fiind urgența acestei solicitări, Legatia are onoarea să roage Ministerul regal să aibă amabilitatea să-i comunice această informație cît mai curînd posibil.

Legatia S.U.A. din București către Ambasada S.U.A. din Paris

16 august 1921

Pentru Secretarul de stat. Referitor la telegrama Departamentului nr. 74, din 15 august, 5 p.m. Banca Națională a României afirmă următoarele despre aurul trimis la Moscova spre păstrare: monede de aur de diferite naționalități, inclusiv românești, în valoare de 315 154 980 lei și lingouri de aur în valoare de 337 247 lei și, de asemenea, două casete cu bijuterii, proprietatea reginei Maria, cu o valoare declarată de 7 milioane lei. După cît se pare, lingourile trimise la Moscova nu erau marcate. Mă străduiesc să obțin de la Ministerul de externe o confirmare oficială.

la Moscova...

Este de crezut că acest tezaur nu se mai află în starea sa anterioară, că a fost mutat și dispersat.

Cind guvernul sovietic a propus guvernului român angajarea de negocieri în ceea ce privește navigația pe Nistru, a fost pusă problema tezaurului român, dar invers chiar de către delegații ruși, care au cerut reprezentanților români să renunțe la restituirea lui.

Mai târziu, cind delegații români s-au întâlnit cu cei ruși la Varșovia, aceeași problemă a fost pusă de aceștia din urmă. Conform instrucțiunilor guvernului, reprezentanții români au solicitat mai întâi restituirea integrală a tezaurului, înaintea începerii oricăror discuții.

Pe scurt reies în mod evident faptele expuse mai sus.

Guvernul român, forțat de necesitățile de război și cu garanția guvernelor aliate, avind încredere în angajamentele guvernului rus, a transportat în Rusia inițial stocul metalic de la Banca

Națională a României, adică 314 580 456 franci, 84 cen-time, aur efectiv, plus două lăzi conținând bijuterii estimate la 7 milioane de franci proprietatea M.S. Regina României, iar ulterior peste 7 miliarde și jumătate franci valori aparținind fie statului, fie Băncii Naționale ori altor instituții financiare publice sau private.

Acest depozit constituie în ansamblul său active private, aparținind particularilor. Este garantat, prin angajamentele luate de Rusia (în ce privește păstrarea, securitatea, restituirea și întoarcerea sa în România):

1. Nota ministrului Rusiei la Iași, nr. 148 din 11 decembrie 1916 (anexa A).

2. Protocol semnat la data de 14/27 decembrie 1916 de către ministrul rus la Iași special autorizat în acest sens, de guvernul rus nr. 1267, din 14 decembrie 1916 (anexa B).

3. Protocol semnat la Moscova de către reprezentanții autorizați ai guvernelor rus și român la 16 februarie 1917

(anexa C).

4. Nota ministrului rus la Iași nr. 1671 din 24 iulie 1917 (anexa D).

5. Notă a ministrului rus la Iași nr. 1672 din iulie 1917 (anexa E).

6. Protocol semnat la 27 iulie 1917, de către ministrul rus la Iași (anexa F și G).

7. Procese verbale semnate la Moscova de către reprezentanții guvernelor rus și român din 5/18 august 1917 (anexa H și I).

Aceste obligații nu pot fi contestate.

Drept urmare, guvernul român — în deplină cunoștință a drepturilor sale, și întemeindu-se pe alineatul 3 din rezoluția adoptată de către Consiliul Suprem al Puterilor Aliate, la Conferința de la Cannes din 6 ianuarie 1922 — solicită Conferinței de la Genova să ia în considerare cererea sa justă privind hotărârea restituirii integrale și imediate a depozitului trimis de România în Rusia, în condițiile mai sus expuse. ■

Legatia S.U.A. din București către Ambasada S.U.A. din Paris

16 august, 11 a.m.

Referitor la telegrama 69 a Departamentului, din 16 august, 11 a.m. și nr. 66 a Legăției din 13 august, 1 p.m., Banca Națională a României afirmă că lingourile de aur trimise la Moscova nu erau marcate în nici un fel, dar cele de la minele locale, aflate acum în Banca Națională, sînt marcate oficial cu greutatea și data lor de intrare. Nu am putut să văd lingourile, dar sînt informat că nu este marcată finețea lor [în karate]. Remarcați contradicția între această informație și cea dată de Ministerul de finanțe român pe 13 august.

București, 20 august 1921

Ministerul afacerilor externe.
Notă verbală

Mulțumind Legăției Statelor Unite ale Americii pentru nota sa verbală din 15 august, nr. 88, Ministerul afacerilor externe are onoarea să Vă aducă la cunoștință că Banca Națională a evacuat la Moscova 314 800 000 lei aur în numerar și 337 000 lei aur în lingouri.

Legatia S.U.A. la București către Ambasada S.U.A. din Paris

21 august 1921

[Reproduce textul notei-verbale publicat mai sus, însoțindu-l de următoarea remarcă]:

Sînt înclinat să cred că cifrele date de Bancă, deși neoficiale, sînt mai corecte decît cele furnizate de Ministerul de externe.

Jay

Ministrul S.U.A. la Viena către Departamentul de stat. Raport cu privire la întreruperea tratativelor româno-sovietice din capitala Austriei. Raportul avea anexate documentele: 1. Declarația delegației române la conferință; 2. Drepturile României asupra Basarabiei din punct de vedere istoric, etnic și al autodeterminării; 3) Unirea Basarabiei cu patria-mamă, România, documente depuse la Ambasada S.U.A. din Viena în ziua de 9 aprilie 1924.

Pe marginea primului document depus de delegația română există următorul comentariu al diplomatului american în capitala Austriei:

„Tezaurul României și toate valorile particulare au fost încredințate Rusiei aliate în 1917 și trimise la Moscova pe motive de securitate. Este, de aceea, un loc de depozitare onorabil, ca să mă exprim astfel. Sîntem deci uimiți să auzim de la guvernul rus că ar putea să confişte aceste valori și că este decis să nu le restituie, ba mai mult, să ceară [în schimbul restituirii lor] Basarabia de la România”.

Nr. 0122.413 din 24 IUI 1954

C â t r e

TINCA MAZILU

Str. Mitropolitul Filaret

Nr. 29

București

**MĂRTURII
DIN ANII
DICTATURII**

Vă facem cunoscut că cererile dv. adresate Președintelui Marii Adunări Naționale au fost aprobate, urmând ca după 15 august 1954, soțul dv. să vină în București.

DIRECTOR,

L. I. I.

Patru ani detenție dintr-o eroare de o literă

„În numele legii, deschide!” În fața ușii, în bine-cunoscutele haine de piele, cu pălăriile trase adânc pe frunte, pentru a le ascunde trăsăturile chipului, patru indivizi așteptau, nerăbdători, cu mâinile în buzunare; desigur, piedicile revolverelor erau deja trase, pentru a preîntîmpina orice eventualitate. În fața lor stătea însă un bătrîn de aproape șaptezeci de ani, absolut inofensiv.

— Dumitru Mazilu? — s-a interesat unul dintre necunoscuți și, fără a mai aștepta confirmarea, i-a spus: „Urmează-ne la secție; ai de dat niște explicații”.

Era 15 august 1952. În fața lui Dumitru P. Mazilu, născut la 13 octombrie 1885, în comuna Broșteni, județul Vrancea (fost Rimnicu Sărat) se deschidea hăul întunecat al închisorilor comuniste. O si-

tuatie pe care nimic, dar absolut nimic, nu o prevedea. Dimpotrivă. Activitatea politică a celui atunci arestat, om cu largi vederi democratice și luări de poziție în favoarea cercurilor de stînga din perioada interbelică, ar fi trebuit să-i asigure respectul autorităților comuniste, ajunse la putere, ori măcar să-i dea dreptul la o bătrînețe liniștită.

Într-adevăr, cum se prezenta trecutul lui Dumitru P. Mazilu? Iată-l, în cîteva notații succinte. Fiu al unui preot (totodată și învățător) în comuna natală, Dumitru Mazilu făcea parte dintr-o familie de țărani cu vechi tradiții în lupta națională și socială. Bunicul său, Gheorghică Lupescu, a fost delegat al județului Rimnicu Sărat în Adunarea ad-hoc a Țării Românești, afirmîndu-se ca unul

dintre cei mai hotărîți susținători ai împroprietăririi țăranilor clăcași (Magazin istoric, nr. 1/1987).

Nepotul i-a moștenit preocupările pentru soarta țăranilor, ca membru al Partidului Țărănesc, din care a făcut parte încă din anul 1918, după ce anterior fusese membru în gruparea junimist-conservatoare (între 1908-1918), fiind chiar deputat de Iași, în 1918.

Avea încheiate la acea dată studiile în drept, litere și filozofie. După terminarea studiilor a profesat la Școala Normală din Craiova și la Liceul „Vasile Boerescu” din Rimnicu Sărat (ca profesor de limba română), apoi a fost mobilizat, participînd atît la războiul balcanic, cît și la cel de reîntregire a neamului, fiind răsplătit, pentru meritele sale, cu Ordinul „Steaua Ro-

măniei" cu spade, clasa a 5-a în gradul de cavalier.

La 24 iunie 1918, deputat junimist-conservator fiind, a rostit în Parlament un memorabil discurs, în care prezintă aspectele deosebit de grave ale situației țărănilor pe plan național susținând necesitatea împroprietăririi acestora. Deosebitul succes al discursului său (i s-au adresat scrisori din multe colțuri ale țării) l-a determinat să se alăture Partidului Tărănesc și, totodată, să se dedice politicii. După fuzionarea din toamna anului 1926, dintre partidele țărănesc și național din Transilvania și formarea Partidului Național-Tărănesc, împreună cu doctorul N. Lupu și alți frunțași, a participat la crearea Partidului Tărănesc, al cărui secretar general a fost până în anul 1934. În această calitate, precum și ca deputat în Parlamentul României a participat la elaborarea unor legi în favoarea muncitorilor, cum au fost legea pentru ocrotirea muncii minorilor și a femeilor și durată muncii, propusă de Partidul Tărănesc și adoptată de Parlament la 13 aprilie 1928, sau Codul Cooperăției, a cărui susținere în Parlament a fost făcută chiar de către D. P. Mazilu.

De asemenea, prin activitatea de presă (a editat și condus ziarul *Aurora*), D. P. Mazilu ca, de altfel, întreaga grupare condusă de dr. N. Lupu, s-a situat deseori pe poziții de apărare a cercurilor de stînga, inclusiv a comuniștilor. În articole apărute în diverse publicații (*Adevărul*, *Dimineața* ș.a.) D. P. Mazilu s-a pronunțat deseori pentru apărarea principiilor democratice, iar după ce direcția acestor publicații a fost preluată de Mihail Sadoveanu, a intrat în noua conducere constituită. Acuzat (ca, de altfel, și alți membri din echipa de conducere) de sentimente prosemitice, D. P. Mazilu era, de fapt, consecvent ideilor democratice pe care le susținuse în întreaga sa activitate de până atunci.

După ce în 1934 Partidul Tărănesc, al dr. N. Lupu fuzionase cu Partidul Națio-

nal-Tărănesc, un timp, ca președinte al secției din Rîmnicu Sărat, s-a afirmat în cadrul campaniei antirevizioniste inițiate de P.N.T. După 1936 însă a abandonat viața politică, consacrîndu-se gazetăriei și muncii la catedră — atitudine ce și-a păstrat-o și în timpul guvernării antonesciene, precum și după 1944.

Cu toate că se dovedise, așadar, un apărător al stîngii, inclusiv al comuniștilor în perioada interbelică, D. P. Mazilu a fost totuși arestat de Securitate. Cum a fost posibil?

Explicația a venit foarte repede. Încă de la primul interogatoriu s-a aflat că Dumitru P. Mazilu nu era același cu persoana care trebuia arestată. Acesta se numea tot Dumitru Mazilu, cu precizarea că inițiala tatălui era O. Între cei doi existau însă și alte coincidențe — nu doar de nume. Și Dumitru O. Mazilu fusese profesor de limba română și colaborator la diverse publicații, între care *Curentul*, dar se afirmase, în general, ca adept al cercurilor de dreapta, atitudine pe care o păstrase și după 1944, motiv pentru care fusese îndepărtat, în 1945, de la catedră pe care o deținea la Liceul „Dimitrie Cantemir” din Capitală.

Ce ar fi urmat, în mod normal, într-un stat democratic, la descoperirea acestei confuzii, căci evident, era vorba de o confuzie de persoană? Desigur, eliberarea celui reținut cu eventuale scuze. Dar normalitatea lipsea din „arsenalul” Securității. Încît, Dumitru P. Mazilu a rămas bun arestat, chiar dacă nu i s-a adus nici o acuzație și chiar dacă procesul său nu a fost judecat niciodată. Mai mult, chiar dacă adevărata persoană, căutată de agenți, Dumitru O. Mazilu a fost, la rîndul ei reținută, murind după un an, în 1953.

Firește, familia celui abuziv reținut a încercat să afle ceva despre soarta lui D. P. Mazilu, adresînd — cînd a primit unele informații — felurite memorii organelor de an-

chetă, judiciare, inclusiv Președintelui Marii Adunări Naționale. Declarații ale unor vechi colaboratori și cunoștințe ale profesorului și avocatului D. P. Mazilu atestau meritele incontestabile ale acestuia în lupta democratică și nevinovăția sa. Erau semne, între alții, de scriitorul Demostene Botez, de academician profesor doctor Gheorghe N. Lupu, de ziaristul Arthur Munte, de Bondi Almosnino, vechi luptător ilegalist, de scriitorul Tudor Teodorescu-Braniste.

După repetate demersuri, la 24 iulie 1954, Tîncă Mazilu, soția celui arestat, era anunțată, prin adresa nr. 0122.413, a Ministerului afacerilor interne: „Vă facem cunoscut că cererile Dv. adresate Președintelui Marii Adunări Naționale au fost aprobate, urmînd ca după 15 august 1954, soțul dv. să vină în București”.

Dumitru P. Mazilu nu s-a reîntors însă, la data promisă, acasă. A mai rămas aproape încă doi ani, cu domiciliu forțat în orașul Tulcea, probabil pentru a nu avea prea proaspăt în minte tratamentul la care fusese supus în timpul detenției. A revenit, în sfîrșit, acasă în anul 1956, fiind nevoit, la vîrsta de 71 ani, să se angajeze la departamentul arhivelor din Ministerul învățămîntului și culturii, fiind plătit din fond nescriptic, pentru a-și completa anii de vechime necesari pensiei. Pensionat la vîrsta de 73 ani, a trăit pînă la 30 ianuarie 1964.

Fiul său, C. D. Mazilu, ex-matriculat din facultate, ca urmare a statutului tatălui său, s-a străduit, din toate puterile, după 1965, să-i reabiliteze memoria. Dar deși numeroase lucrări consacrate istoriei contemporane au menționat contribuția democratică a lui D. P. Mazilu, totuși nici una dintre ele nu a prezentat împrejurările arestării sale din 1952. Aceasta, în concepția autorităților comuniste, făcea parte dintre acele erori ce nu puteau fi scoase în vileag. ■

Gh. DAVID

În Kent — Ohio (S.U.A.): costume tradiționale românești

La Kent State University Museum, în orașul Kent, Statul Ohio din S.U.A., s-a deschis în toamna anului trecut o amplă expoziție de costume tradiționale românești, organizată de Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București, în colaborare cu alte câteva instituții muzeale importante din țară (Muzeul Satului, Muzeul de Etnografie a Transilvaniei din Cluj, Complexul Muzeal județean Vrancea din Focșani, Muzeul Militar Național din Capitală, precum și colecțiile Patriarhiei Române și ale Mănăstirii Cernica). Expoziția marchează un moment deosebit în cadrul schimburilor culturale româno-americane de după cel de-al doilea război mondial, ultima participare de anvergură a țării noastre cu exponate etnografice în S.U.A. fiind la Expoziția Universală de la New York din 1939.

Muzeul din Kent este o instituție dedicată în exclusivitate istoriei costumului și artelor decorative aferente acestuia. Expoziția românească găzduită în sălile sale a fost salutăată cu entuziasm de publicul vizitator pentru complexitatea sa, care a permis nu numai admirarea unor piese de mare valoare artistică, dar și evocarea unor etape ale istoriei naționale. Astfel, de la sumptuoase

sele costume fanariote, bogate prin materialele din care sînt făcute (mătase, catifea, postavuri fine, blănuri scumpe) și înobilate cu broderii din fir de aur sau argint, la amplele rochii cu crinolină din epoca Unirii Principatelor și la cele cu turnură din vremea Războiului de independență, au fost reprezentate o mare parte din formele vestimentare purtate în ținuturile noastre.

Perioadele de bărbăție și glorie ale războaielor de neatințare din 1877-1878 și de reintregire din 1916-1919 au fost ilustrate printr-o suită de frumoase uniforme militare ale armelor și gradelor armatei române. O copie a coroanei reginei Maria, trena rochiei sale, o broderie lucrată de ea și doamnele de companie, împreună cu mai multe costume țărănești din colecția regală (donate de regină în excursia sa americană din 1926 și de fiica ei, principesa Ileana, călugărită sub numele de Maica Alexandra — o veche prietenă a muzeului din Kent) au constituit, de asemenea, mari atracții ale expoziției. Alături de acestea, exemplare de port popular din toate regiunile țării au completat imaginea creativității și talentului țăranelui român. A fost, de altfel, reconstituit și un interior de locuință tradițională,

nală, cu favița plină de scoarțe și perini, cuptorul uriaș în care arde un foc molcom, rînduri de ștergare și ucelele prinse pe pereți, alături de icoanele de închinăciune.

O întreagă sală a fost rezervată costumelor sacerdotale (ierarh diacon, preot și monah). Scenografia spațiului și aranjarea inspirată și cu gust a exponatelor aparține d-lui dr. Shannon Rodgers, directorul muzeului din Kent.

Pentru completarea panoramei vestimentare a țării noastre într-una dintre săli au fost panotate portrete pictate de artiști anonimi din primul sfert al secolului XIX, cit și de maeștrii consacrați de mai târziu, precum Anton Chladek, Ion Negulici, Johann Frankenberg, Petre Alexandrescu, Mihail Dan, Eustațiu Stoenscu, Nicolae Tonitza, Iosif Iser, Theodor Pallady (operele ultimilor patru pictori provenind din bogata colecție a bisericii Sf. Maria din Cleveland, Ohio).

Cu ocazia expoziției — ce rămîne deschisă pînă în iunie 1992 — au fost tipărite, în condiții grafice deosebite, un set de cărți poștale și un catalog.

Adrian-Silvan IONESCU

COPERTELE

- ① ④ Repere grafice ale unui portret **Magazin istoric** la 25 ani
- ② Două dintre săbiile lui Alexandru Ioan Cuza — relicve de mare valoare artistică și istorică — reîntoarce de-cînd în România și prezentate, împreună cu alte obiecte personale ale domnitorului (afiate în țară) în expoziția organizată la Ministerul afacerilor externe (**Valori naționale se reîntorc din pribegie**, p. 44)
- ③ Piese vestimentare prezentate în cadrul expoziției de costume tradiționale românești deschisă la Kent State University Museum (Kent — Ohio, S.U.A.): trei costume de influență orientală purtate de boieroaie la sfîrșitul sec. XVIII (sus) și la începutul sec. XIX (stînga jos); costum țărănesc din sudul Munteniei (sfîrșitul sec. XIX) și uniformă de dorobanț valah din 1842 (dreapta jos) (**În Kent — Ohio (S.U.A.): costume tradiționale românești**, p. 32)

PLANSELE

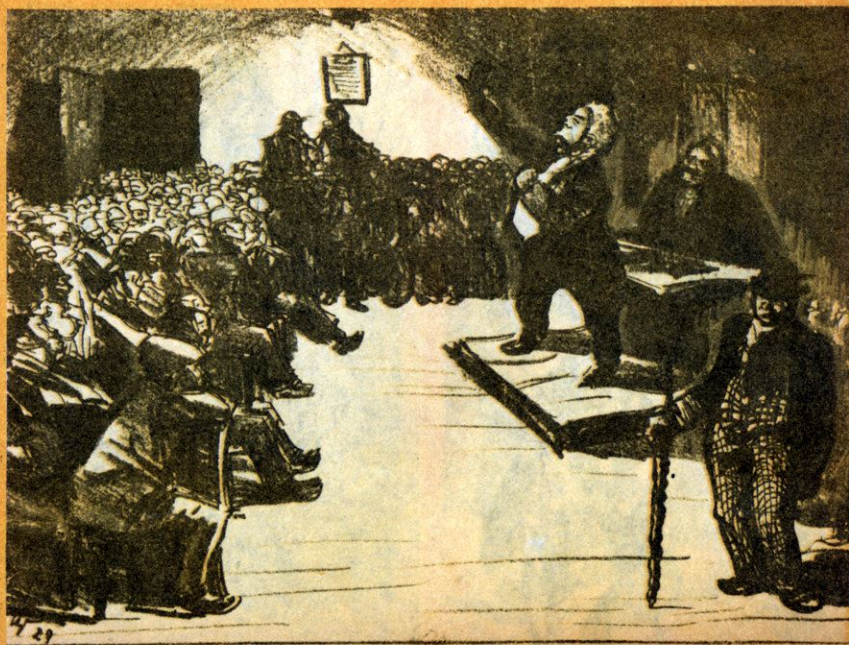
- ① I.L. Caragiale și cîteva dintre personajele nemuritoarelor sale piese **O noapte furtunoasă** și **O scrisoare pierdută**, în viziunea graficianului A. Jiquidi (1896-1962).
 - ② Cei din jurul „scrisorii pierdute”. **Zoe Trahanache** (stînga sus): „Sunt nenorocită, Fănică...”; **Nae Cațavencu** (dreapta sus): „Ca orice român, ca orice fiu al țării sale...”; **Zaharia Trahanache** (stînga jos): „Bine, frate, înțeleg plastografie, pînă unde se poate, dar pînă aci nu înțeleg...”; **Tache Farfuridi** și **Iordache Brînzovenescu** (dreapta jos): „trebuie să ai curaj: anonimă!”
 - ③ **Cetățeanul turbulent** (stînga sus): „O scrisoare, da, domnule Nae... Nu mai mergem pe la o țuică?!”
 - ④ **Ghiță Pristanda** (dreapta sus): „Două la primărie, optșpe, patru la școli, douăzeci și patru, două la catrîndă la Sf. Nicolae, trezeci...”
 - ⑤ Din „noaptea furtunoasă”. **Jupin Dumitrache Titircă** (stînga jos): „Toate ca toate, dar la onoare de familist să ții!”
 - ⑥ **Nae Ipingsescu** (dreapta jos): „Stai să vezi: acum vine un ce și mai tare!”
 - ⑦ **Jupin Dumitrache** (sus): „S-a ținut după mine pînă la răscurci, știi, unde vrei să-apuci spre cazarmă!”
 - ⑧ **Zaharia Trahanache** (jos): „Dați-mi voie! Cine a pronunțat cuvîntul trădare?”
- (I.L. Caragiale — un bun prieten, p. 70)

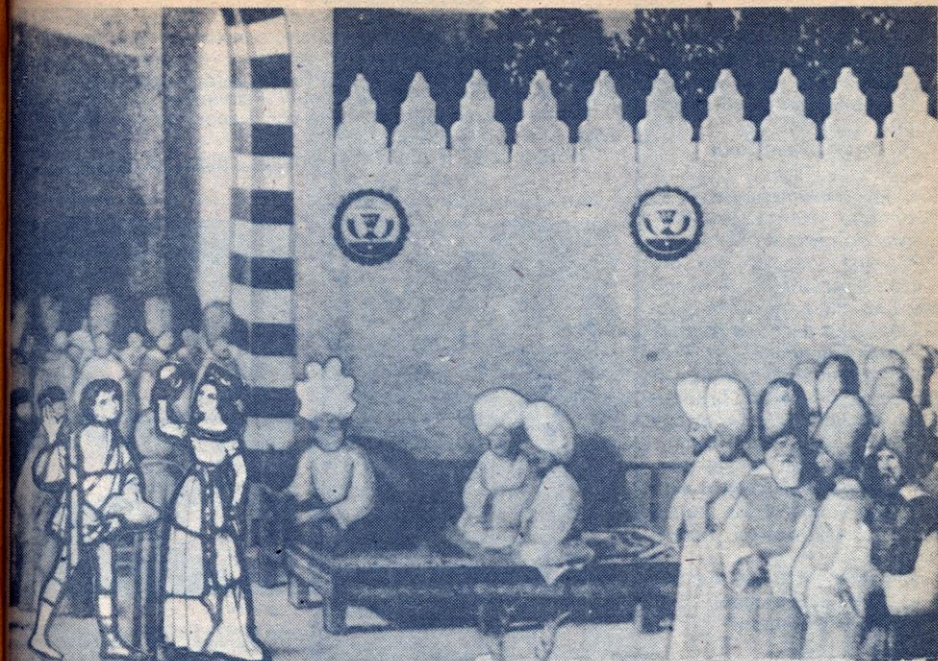
Corazul era

25 din 25

A TREIA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Printre cele 25 de loca-suri dărimate de dictatură în Capitală s-a aflat și biserica Sfînta Vineri, ctitorită de Nicolae vel aga (jos).

Între ce ani a fost ea ridicată?

a) 1641-1645

b) 1660-1673

c) 1693-1699

2. În această scenă au pă-truns doi intruși, veniți dintr-un alt număr de revistă. Știți din care?

3. Un moment deosebit în cadrul constituirii alianței

antinaziste l-a reprezentat în-țîlnirea dintre F.D. Roosevelt și W. Churchill din 9-14 au-gust 1941, cînd s-a adoptat o *Declarație* de principii, care oferea o primă platformă in-ternațională comună tuturor celor care luptau împotriva fascismului.

NON

Cum mai este cunoscut acest document dat publicității la 14 august 1941?

- a) Declarația de colaborare
- b) Memoriul Națiunilor Aliate
- c) Carta Atlanticului

4. Între 3 noiembrie și 15 decembrie 1990 la New York a fost organizată expoziția „Brâncuși, capodopere din muzeele românești” — eveniment artistic care s-a bucurat de interesul deosebit al lumii artistice americane.

Puteți menționa titlurile celor șase sculpturi brâncușiene prezentate în expoziție?

5. La cit s-au ridicat pierderile în oameni (civili și militari) ale României în cursul celui de-al doilea război mondial?

- a) peste 1 100 000 oameni
- b) 1 000 000 oameni
- c) 950 000 oameni

Data fiind abundența de material din acest număr aniversar al revistei, rezultatele primei anchete *Magazin istoric* vor fi publicate în numărul viitor, 5/1992.

După cum am anunțat, în cadrul concursului nostru vor fi acordate și trei mențiuni speciale, constând dintr-o icoană pe lemn, un tablou pe pânză și, respectiv, o lucrare de grafică, toate trei aparținând pictorului *Dumitru Tecuci Păltineanu*, doamna *Marsilia Tecuci Păltineanu*, din București.

Aceste trei mențiuni speciale vor fi acordate prin tragere la sorți.

Reproducem, mai jos, fotografiile celor trei lucrări:

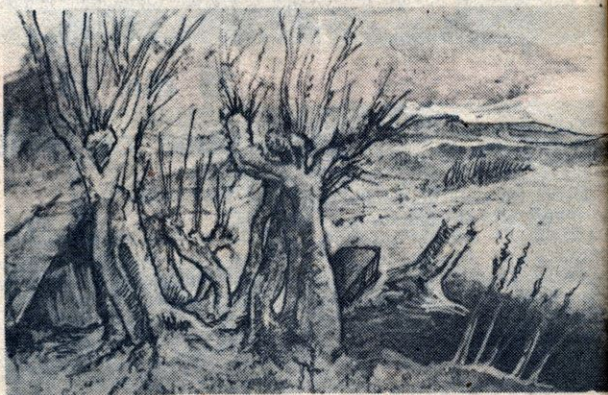
Miracolul lumii (icoană pe lemn)

Ochiul lumii (tablou pe pânză)

Sfârșitul lumii (grafică)

CARTE DE VIZITĂ
(6, 5; 7)

TITU E. GRIGORE
SNAGOV

Prin anagramare aflați numele unui erou din timpul războiului de independență și localitatea unde a căzut în luptă.

Gheorghe BRAȘOVEANU

TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE

MISTERUL

CELEI

DE A CINCEA

VALIZE

A LUI

NICOLAE

TITULESCU

JACQUES DE LAUNAY

La 17 martie 1991, la Geneva, la București, la Paris Nicolae Titulescu a fost comemorat la împlinirea a 50 de ani de la moartea sa petrecută la Cannes. Acest mare om de stat român, care a fost unul dintre fondatorii Micii Înțelegeri și președinte al Societății Națiunilor, a lăsat o amintire de neșters. Lupta sa pentru realizarea unei securități colective și definirea agresiunii sînt vestite, mai ales în perioada războiului italian împotriva Etiopiei (*Magazin istoric*, nr. 10/1986) și a atacării Chinei de către japonezi (*Magazin istoric*, nr. 10/1986).

Înlăturat, la 29 august 1937, din viața politică românească de către regele Carol II și camarila sa, Titulescu a apărut pînă la moarte, în 1941, ideile libertății, democrației și progresului și a combătut manevrele naziștilor și comuniștilor.

În timpul invaziei germane în Franța din 1940, Titulescu și soția lui s-au prezentat, la începutul lunii iunie, la frontiera elvețiană pentru a obține azil politic. Ambii posedau vizele necesare, dar potrivit butadei bancherii elvețieni îi oferă o umbrelă cînd e senin și ți-o cer înapoi cînd plouă, soții Titulescu au fost întorși înapoi.

S-au dus atunci la Hendaye, la frontiera cu Spania, avînd pașapoartele lor diplomatice și au cerut să treacă Pirinei, mărturisind că doreau să se refugieze în Brazilia. Același refuz din partea autorităților spaniole.

Soții Titulescu aveau cu ei cinci valize; au cerut unui curier diplomatic să le depoziteze la ambasadorul Marii Britanii din Lisabona. De această dată, au avut mai mult noroc căci cele cinci bagaje au ajuns în deplină siguranță la Sir Ronald Campbell, ambasadorul britanic din Portugalia.

Ce conțineau acele valize? Primele patru erau pline cu hîrtii personale; în cea de a cincea se găseau documente oficiale originale și confidentiale, mai ales privind discuțiile lui Titulescu cu ministrul de externe sovietic Litvinov.

După război, doamna Titulescu, refugiată la familia sa aflată la Madrid, a cerut Ambasadei britanice din Lisabona să îi restituie cele cinci valize. Ele au fost remise domnului Nenișor, nepot și fost secretar al lui Titulescu. În mîinile văduvei Titulescu la Madrid n-au ajuns însă decît patru. Ele conțineau în primul rînd discursuri și conferințe, cele 187 agende ale vieții sale politice, din 1923 pînă în 1931, memorandumuri și note din 1925 pînă în 1936. După lungi negocieri și grație sprijinului doamnei Titulescu, am putut obține ca respectivele documente să fie conservate de către cercetători de la Institutul Hoover, din Stanford. O copie a textelor ce îi interesau pe români am remis-o arhivelor românești.

Conținutul celei de a cincea valize a fost luat de soții Nenișor. Ce s-a întîmplat cu el? Colonelul Sergiu Nenișor a dorit să revină în România postbelică. Însoțit de doamna Nenișor, s-a dus la Viena, în 1946, pentru a-și negocia reîntoarcerea. Dar într-o zi, pe una dintre străzile orașului, a fost răpit de Securitatea română, după cît se pare. Nimeni nu a mai aflat vreodată ceva despre ele, nici despre hîrțiile care au dispărut tot atunci. Doamna Nenișor s-a reîntors la Paris. Am încercat s-o găsesc. A locuit succesiv pe strada Chanez, în arondismentul XVI, apoi în Faubourg St. Honoré. Cu ajutorul poliției franceze, am putut stabili că a divorțat de soțul ei, naturalizîndu-se cetățeană franceză la 1 septembrie 1966. A părăsit Parisul la sfîrșitul anului 1968 pentru castelul d'Abondant, unde a murit la 17 februarie 1969. N-a lăsat în urma ei nici un fel de hîrtii.

Ancheta pe care am făcut-o la București nu mi-a permis să regăsesc urma colonelului Segiu Nenișor. Hîrțiile au rămas probabil în mîinile Securității române. Nimic anormal, în fond. În anii '60, prietenii mei istorici români mi-au cerut să caut la Moscova urma hîrțiilor și confesiunilor lăsate de mareșalul Antonescu în timpul captivității sale. Sovieticii însă mi-au răspuns:

— Arhivele justiției militare nu au vreo legătură cu cele ale justiției civile și guvernului. Trebuie așteptat pînă se împlinesc termenul legal după care are loc transferul, mai mult sau mai puțin automat, al arhivelor justiției militare către Arhivele generale.

Să sperăm că arhivele Securității române vor fi în curînd deschise și accesibile pentru a cunoaște conținutul celei de a cincea valize a lui Titulescu. ■

¹ Instituția ca atare și cu numele respectiv nu apăruse încă. Continua să funcționeze Serviciul Special de Informații, controlat deja de sovietici (n. red.).

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Ion Nistor — ISTORIA BASARABIEI** (ediție și studiu bibliografic de **Stelian Neagoe**).

Editura Humanitas, București, 1991, 353 pp., 195 lei.

● **Ion Nistor — ISTORIA BUCOVINEI** (ediție și studiu bibliografic de **Stelian Neagoe**).

Editura Humanitas, București, 1991, 454 pp., 375 lei; un autor ținut la index multă vreme și două cărți — cea de a doua editată pentru prima oară după manuscrisul olograf — de maximă actualitate.

● **SECURITATEA ȘI COOPERAREA ÎN EUROPA. DOCUMENTE. 1972-1989** (ediție îngrijită de **Valentin Lipatti** și **Ion Diaconu**).

Editura Academiei Române, București, 1991, 261 pp., 200 lei; acum cîțiva ani, ambasadorul Valentin Lipatti începea, în revista *Lumea*, un serial pe această temă, curmat brusc „din ordinul conducerii superioare”. Azi ne oferă, în colaborare cu Ion Diaconu, volumul de documente de mai sus; multe din ele sînt inedite, fiind interzise să apară din aceleași ordine ale „conducerii superioare”. Cartea răspunde interesului sporit față de evoluția și perspectivele procesului politic declanșat de Conferința de la Helsinki.

● **Dan Berindei — REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN 1821.**

Editura Academiei, București, 1991, 272 pp., 171 lei; un bilanț al unui moment crucial al istoriei naționale, care a provocat dezbateri și polemici, prezentat în încadrarea sa universală dar și cu sublinierea trăsăturilor specifice.

● **Nicolae Kosiński — RĂZBOAIE PE MARE ÎN VEACUL AL XVI-LEA. PREVEȚA ȘI LEPANTO.**

Editura militară, București, 1991, 205 pp., 60 lei; două bătălii navale, prima la începutul secolului (Magazin istoric, nr. 5/1967), cea de a doua la sfîrșitul său, care și-au pus amprenta asupra destinului Imperiului otoman.

● **Adrian-Silvan Ionescu — ARTĂ ȘI DOCUMENT.**

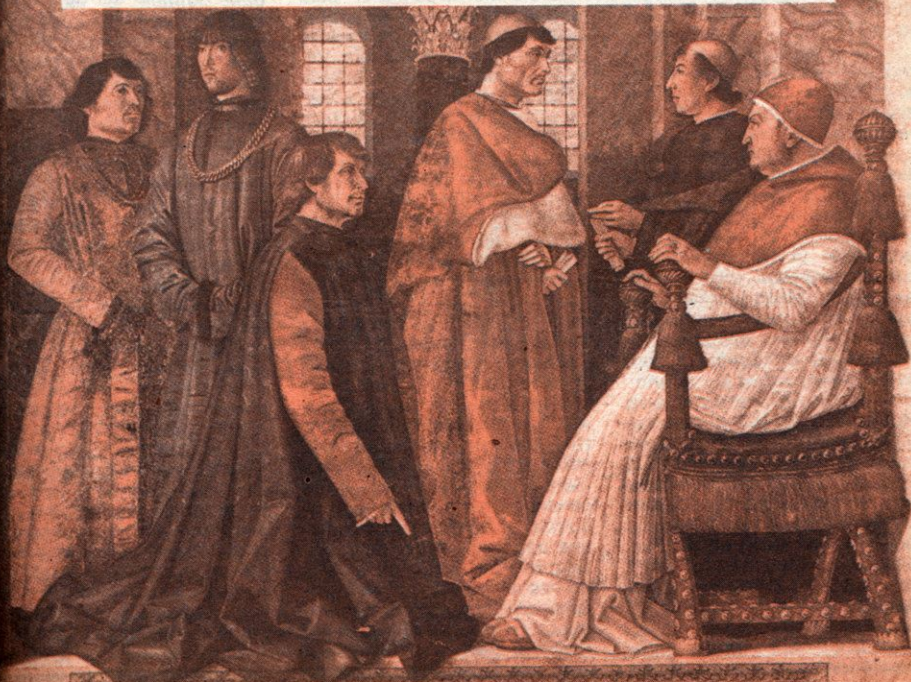
Editura Meridiane, București, 1990, 320 pp., 22,50 lei; ne-a sosit la redacție — mai bine mai tîrziu decît niciodată — o lucrare despre artiștii documentariști din sec. XIX, cei care, cu blocul de desen în mînă și trusa de culori la subsuoră, în lipsa aparatului de fotografiat, ne-au lăsat amintiri traice despre o lume apusă.

ROMÂNIA ÎN DOCUMENTELE VATICANULUI

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

Confruntarea românilor cu izvoarele istoriei este o încercare de măsură obiectivă cu timpul, în care starea lor (forma politică de status — cu înțelesul din sto. stare) este rezultanta raportului dintre geneză și perspectivă, într-o mișcare în sine continuă de conservare și înnoire. Starea românilor în dinamica ei organizată, aceea, de stat, este atestată documentar dintru începuturi și, dincolo de ele, înspre astăzi sau chiar scrutind ziua de mâine.

Documentele din Vatican — în piatră, papirus, pergament sau hirtie — oferă cercetătorilor date despre activitatea bisericii, dar și despre locurile și oamenii din afara ei. Istoria românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic se împletește cu istoria Vaticanului de foarte de timpuriu. Avantajul, față de alte mari bănci de date documentare, este însă acela că, până la restrângerea Sfintului Scaun pe cele 44 hectare cît ocupă azi Cetatea Vaticanului, Cetatea Eternă a adunat documente despre istoria popoarelor nu numai la Roma, ci și în afara ei, în vechi arhive europene constituite în structură ecleziastică.

TEMPLE DOMVM EXPOSITIS VICIS FORA MOENIA PONTIS
VIRGINEAM TRIVIV OVOD REPARARIS AQVAM
PRISCA LICET NAVTIS STATVAS DARE COMMODA PORTVS
ET VATICANVM CINGERE SIXTE IVGVN
PIVS TAMEN VRBS DEBIT NAM QVAE SQUALORE LATEBAT
CERNITVR IN CELIBRI BIBLIOTHECA IOCO

Ab natione condita

La Roma, dacul are o forță emblematică și în Columna lui Traian sau Arcul lui Constantin cel Mare, și în Muzele Vaticanului sau în ansamblul Pieței Poporului, și în Palatul Farnese sau la Ostia Antica; dacul este superlativul gloriei romane pentru Dacia Felix, ca provincie a imperiului, pentru Terra Valachorum, ca efigie a evului de mijloc și aspirație de comuniune romanică de nobilă autodeterminare în *Mundi Recentior*. Cu toate aceste mărturii, locuitorii Romei sînt obișnuiți și, la contactul cu un român, aprecierile lor se asociază automat, integrînd totul în *limes imperii*. Ei suprapun imaginea românului de astăzi pe aceea din documentele păstrate în locurile publice, și aceasta înainte chiar de a căuta locul poporului nostru prin atlasele și hărțile contemporane.

Într-o bună zi, pe Esquilin, în lapidariul Institutului Pontifical Oriental, un erudit profesor — Mikó Lackó — m-a invitat în fața unei pietre funerare:

— Vîno să-ți recunoști strămoșul! Din cîți sîntem azi prin părțile Europei — mi-ai zis el —, numai românii îl pot revendica în linie directă!

Inscripția monumentalului readuce în amintire zile de acum două milenii, vorbindu-ne despre „Flavius Muciano soldat în Cohorta V... domiciliat în Nicopol...” M-a impresionat nu atît „cazul” ostașului Flavius Muciano, cît acela al ruteanului Mikó Lackó, afirmînd cu deferență autohtonía românilor de azi, evidențînd prezența strămoșilor lor în armata romană la Roma. Din nisipul gîndurilor, mi-am amintit că, în ierarhia catolică, Episcopia de Nicopolis ad Istrum evoca vechea cetate romană a lui Flavius Muciano din apropierea Tirnovei de azi și că ea a funcționat aproape un secol, pînă în 1883, sub conducerea episcopului său rezident la București.

În *Biblioteca Apostolică a Vaticanului*, „minunile” se în-

mulțesc. Spațiul de care dispunem nu ne îngăduie să le prezentăm pe toate, vom aminti cîteva. Un splendid manuscris, *Vatican Grec*, de 408 file din pergament (Nr. 1660) reproduce, în anul 912, *Pătimirile Sfîntului Sava Gotul* mort la 12 aprilie 372, înecat în riul Buzău. Originalul din anul 374 este celebra *Scrisoare a Bisericii din Gothia către Biserica din Capadocia*, iar personajul nu este altul decît Sfîntul Sava Gotul, sîrbătorit în calendarul ortodox la 18 aprilie (*Magazin istoric*, nr. 12/1991).

Numeroase alte documente evocă istoria antică a României. Manuscrisul *Vatican Regimensis* 1260, de pildă, reproduce o *Cosmografie* datată inițial lui Aethicus Histrus, un erudit de la jumătatea sec. IV (*nobile prosapia parentum*) al cetății dobrogene Histria (*Magazin istoric*, nr. 12/1988). *Cosmografia* — o adevărată enciclopedie a timpului — este destul de puțîn cunoscută specialiștilor noștri. Ea merită un studiu metodic multidisciplinar, dată fiind complexitatea și importanța informațiilor pe care le conține. Manuscrisul din Vatican se încheie cu un alfabet local, compus din 22 litere, reprezentînd un fel de sinteză a grafiilor antice din zona pontică și mediteraniană orientală, pe care unii oameni de știință înclină să-l considere precursorul (sau izvorul) scrierii paleoslave.

Interesul Romei papale pentru relațiile cu poporul român, în spațiul geografic în care viețuia, s-a împletit cu argumentul genezei de singe. *Registrele Vaticane* 4 și 5 conțin, printre *Scrisorile originale ale papilor din sec. XIII*, pe acelea ale lui Inocențiu III adresate, în anii 1199-1207, lui Ioniță Asan (*Nobili viro Johannitio*) — în corolar de papă ca rege al bulgarilor și valahilor. Inițiativa papei nu a fost deloc înțîmplătoare, iată cum și-o motiva el însuși: „... Noi, auzind că înaintașii tăi își trăgeau originea din nobilul neam al Romei și tu ai moștenit de la ei atît noblețea

singelui cît și sentimentul devotamentului sincer pe care îl porți față de Scaunul Apostolic, așa zîcind cu drept de moștenire, de mult ne-am propus să te cercetăm prin scrisoare și trimiși...” În acest context, legatul papal Ioan Casamari s-a deplasat la Tirnovo, intrînd în tratative cu Ioniță Asan.

Păstrători ai latinei populare

În jurul altui manuscris, *Vat. Lat. 2222*, se reface o întregă lume a Renașterii, prin Cercul Sf. Victor al literaților și al asociațiilor din Quirinal, în Roma secolului XV.

Printre personalitățile de vîrf ale Academiei Romane, Paolo Pompilio (1455-1491) se impune, în ciuda vîrstei sale tinere, prin aprofundarea studiilor privind evoluția limbii latine în formele sale romnice (italiană, franceză, spaniolă, portugheză, română). În lucrarea *De antiquitate linguae latinae*, el face următoarea precizare, ceea ce ni se pare a fi o monumentală odă închinată românilor și limbii lor: „Latina a început să fie modificată în timpul lui Marcus Terențius Varro (116-27 a. Chr.) pînă și în Latium și într-atît, încît, față de limba vorbită în popor, ea s-a păstrat numai în scrierile învățaților. Venind apoi în Italia goții, vandalii, hunii, alanii, gepizii și mai pe urmă longobarzii, aceasta s-a corupt și mai mult, după Constantin cel Mare, fiind ajutată și de divizarea imperiului, încît abia mai este de recunoscut.

Ea s-a păstrat cu dirzenie într-un singur loc. Acolo ea a rămas pînă astăzi, la niște oameni demni, care o folosesc cu statornicie, un popor din părțile nordice, care vorbește chiar limba latină, cel mai curat din toate popoarele și ei își spun valahi, odinioară cunoscuți sub numele de daci. Ei sînt dincolo de Moesia Inferioară, peste Dunăre, pe unde se află astăzi turcii și unde noi nu mai avem decît două orașe — Chilia și

Cetatea Albă...

Paolo Pompilio, prin asiduitatea studiilor sale lingvistice, își crease o punte proprie de deschidere a vechilor valori spirituale în fața contemporanilor săi. Biograful lui, episcop de Barcelona, ne spune că Pompilio „cunoștea atât de bine limbile neolatine, încât a scris un vast dicționar organizat pe materii, în care a înregistrat toate cuvintele formate în aceste limbi în ultimii 700 de ani”. Nu începe îndoiială deci că acest vast dicționar cu înregistrarea inovațiilor lexicale romanice începând din sec. VIII constituie un adevărat testament științific pentru noi cei de azi. Din păcate, ca și restul operei lui Pompilio, din el nu a mai rămas nici o urmă. În ce mă privește, deși căutările pe care le-am întreprins durează de zeci de ani, enigma dicționarului este, pe măsură ce trece timpul, mereu mai vie.

În aceeași epocă au fost însă și alte condeie — și încă dintre cele mai prestigioase ale Renașterii — care s-au oprit cu atenție asupra românilor. Ne gândim la paginile scrise de Enea Silvio Piccolomini (ulterior papa Pius II) în lucrarea sa *Istoria Europei* (1458), pe care a trimis-o episcopului Antonio de Lerida (Spania). Chiar dacă în limitele spațiului de care dispunem nu putem comenta pe larg opera lui Piccolomini, două importante valențe documentare ale acesteia merită amintite, ele privind direct și istoria românilor. Prima este aceea că Piocondomini a introdus în studiul istoriei interesul față de masele populare, descăușând istoriografia de concepția medievală a neglijării lor totale. În concepția lui, istoria nu mai era un produs exclusiv al căpeteniilor lumești (regi, împărați) și al căpeteniilor religioase în ierarhia iudeo-creștină. Această nouă concepție este și mai evidentă atunci când se compară *Istoria Europei* cu *Cronica lui Schedel*, la care a fost atașată de către Anton Koberger, dând astfel naștere celui mai răspândit incunabul, cu-

*Illustrum poetarum flores collecti selecti dñi
Coccos communis redacti, digesti et exlineati
genti descripsi, per me Joannem Juvencium
tium Klein L. B. de Haad Episcopum olim
Fagarasensem in Transylvania. Anno
hac Alina ac Celeberrima Caput mundi
Urbe Roma detinet. incipiendo ab Anno
Christi 1453.*

*Catalogus poetarum illustrium
Ex eorum operibus Flores collecti sunt, et hinc
Virgilius.
Ovidius.
Horatius.
Juvenalis.
Persius.
Lucanus.
Boetius.
Plautus.
Terentius.
Lucretius.
Martialis.
Valerius Flaccus.
Statius.
C. Valerius Flaccus.
Martialis.
Catullus.
Propertius.
Tibullus.
Claudianus.
Ausonius.
Tit. Calpurnius.
Petronius Arbiter.
Olympus Nicanus.
Cornelius Gallus.
Paulinus &c.*

*De laude carminum, et quid fama
poetarum sit perexeruit, ex Crispy Eleg.*

Fiță de manuscris olograf din antologia poeziei latine, întocmită de Ion-Inocențiu Micu și aflată în colecția Bibliotecii Ordinului Bazilian S. Giosafat din Roma

În p. 37: papa Sixt IV fondează Biblioteca Vaticană, în 1475 (pictură de Melozzo da Forlì, aflată în Pinacoteca Vaticană)

noscut sub denumirea de *Cronica de la Nürnberg* (1493, ediție latină și germană). Sub această formă, opera lui Piccolomini a făcut ca românii să fie cunoscuți în unitatea lor etnică și pe întreg arealul geografic al vechii Dacii, cu existența lor continuă în acest spațiu, afirmându-se în concertul popoarelor la nivelul continentului.

Merită deasemenea amintit *Cîntecul Dunării* (Urbini. Lat. 402), pergament original, sec. XV, ff. 238v-239r: *Carmen ad Istrum*), o odă a unirii popoarelor Europei pe cursul marelui fluviu, în drumul acestuia spre Pontul Euxin și în care,

Enea Silvio Piccolomini afirmă: „... Lin prin Pannonia zăbovesți peste ogoare/ li mîngii pe sirbi și, de-aici înainte, îi desparți pe valahi...”

Întrebarea, firească pentru zilele noastre, este: oare ce densitate de populație românească era în 1450 în sudul Dunării dacă, după cinci veacuri și mai bine, aceasta este încă consistentă? Iată încă unul din motivele pentru care mi-l readuc în minte pe Mikó Lackó, cînd mă invita în fața monumentului funerar al lui Flavius Muciano, ostasul născut la Nicopolis ad Istrum, spre a-mi recunoaște strămoșul...

România Mare în 72 hărți

Pentru tema generoasă din titlul acestui articol n-am amintit, fie și sub beneficiu de inventar, nici măcar toate fondurile colecțiilor din *Biblioteca Apostolică a Vaticanului*, în care găsim numeroase date despre români: Slav, Arab, Turc, Barberini, Cappaccini, Ferajoli, Ottoboniensis, Reginensis, Urbinaes etc. N-am amintit nici măcar fondul *Vatican Român*, creat în 1981 de autorul acestor rânduri și în care am adunat un prim lot din volumele manuscrise rătăcite prin colecții sau incluse în alte fonduri ale marii biblioteci a Vaticanului.

Atunci când investigațiile trec în *Arhiva Secretă a Vaticanului* sau în *Arhivele congregațiilor și institutelor din Roma*, sursele de informare se multiplică la infinit, documentele despre români, numai cele cunoscute până acum, puțin alcătui, singure, o bună bibliotecă. În aceste arhive, istoria României trăiește în diverse chipuri. Un exemplu grăitor: Alexandru Cisar, arhiepiscopul și mitropolitul Bucureștilor, cu ocazia vizitei *ad limina*, la 7 octombrie 1929, pe lângă raportul obișnuit (în *Archivum Concilii, Relationes*), a depus un mare atlas geografic în culori, executat de mîna proprie, după toate normele științifice, cu titlul *De Regno Romaniae-Magnae sub 72 variis aspectibus* (Regatul României Mari în 72 hărți), începînd cu partea istorică, din cele mai vechi timpuri, și terminînd cu industria și cultura (astăzi aflat în *Biblioteca Apostolică* — *Vat. Lat. 13446*). Legătura din piele, cu gravuri emailate de înaltă tehnică și măiestrie în arta heraldicii, ridică manuscrisul la valoare culturală inepri-mabilă. El ilustrează o epocă a împlinirilor țării noastre, cînd biserica catolică se integra organic în societatea românească modernă, pentru a cărei edificare diplomația Sfîntului Scaun manifestase

interes deosebit și-i oferise sprijin pentru noua ei stare în ultimele secole.

Documentele din *Arhiva Secretă a Vaticanului* sau cele de la *Propaganda Fide*, prin pana unor generații înțregi de misionari veniți la noi și care au urmărit activitățile spirituale pînă în inima satelor, ne transmit numeroase și complexe informații despre situația din teritoriile românești. Aici se află paginile (multe inedite) ale unor mari episcopi misionari ca Marcus Bandinus, Vito Piluzio, ale lui Angelo Parsi, Antonio De Stefano, Giuseppe Tomassi și mulți alții.

Prin *Arhiva Congregației Afacerilor Ecclesiastice Extraordinare*, de pildă, intrăm în chiar laboratorul diplomației și al problemelor celor mai intime ale politicii Sfîntului Scaun, cunoscînd din interior suplețea cu care negocierile au devenit artă și unde regăsim acea rezultantă a raportului dintre geneză și perspectivă în ce privește istoria popoarelor, fenomen despre care vorbeam la începutul acestui articol.

Iată cîteva exemple lămuritoare despre poziția adoptată față de români, probatorii pentru acel *status* de asupriți de către diferite forțe străine și sub diverse forme, și chiar în propriul lor teritoriu, și că ei, românii, considerați *schismatici*, erau incluși în pămîntul de misiune al Romei, pentru a fi atrași la credința catolică. În aceste pămînturi nu de puține ori adversarii românilor s-au considerat stîlpii catolicismului, pentru ei dogma iubirii aproapelui — în speță, român — trecînd neobservată.

Ecouri din Divanul ad-hoc

Este cu totul interesant de urmărit cum, dacă în timpul revoluției de la 1848 Ungaria a încercat să integreze Transilvania în granițele sale de Regat Apostolic, papa Pius IX a creat, în 1853, *Provincia eclesiastică română de Făgă-*

raș și Alba Iulia de rit oriental, în granițe etnice, cu structură diecezană și mitropolie proprie la Blaj și înfințînd două noi episcopii (la Lugoj și Gherla), provincie eclesiastică ce cuprindea Banatul, Crișana, Maramureșul și Transilvania istorică. În acest fel s-a ajuns la reconfirmarea teritoriului propriu al românilor (prin bula papală *Ecclesiam Christi ex omni lingua* din 23 noiembrie 1853), teritoriul scos apoi de sub jurisdicția primatului Ungariei de la Esztergom și trecut sub jurisdicția directă a Romei, la Congregația De Propaganda Fide.

De cealaltă parte a Carpaților, peste numai cîteva ani, se pregătea unirea Moldovei cu Țara Românească și, în cadrul schimbărilor pe care le antrena noua structură de stat, intra și situația politică a credincioșilor catolici. Episcopul din Iași, Antonio De Stefano, scria la 10 ianuarie 1858 secretarului de stat din Vatican, cardinalul Barnabó: „În Divanul *ad-hoc*, diverși deputați, dar mai călduros și cu toată energia, dl. Mihail Kogălniceanu, au expus cauza catolicilor; și după lungile lor alocuțiuni, în încheiere, dl. Costache Negri a arătat că, în mod special, catolicilor trebuie să li se acorde bucuria de a avea toate drepturile, în mod egal cu credincioșii care aparțin religiei dominante [ortodoxă] și pentru că sînt în Moldova *ab antiquo*, și pentru că, la fel cu ceilalți locuitori ortodocși din principat, la chemarea principelui, au luat întotdeauna armele pentru apărarea patriei comune.

Această situație este confirmată de fapt prin miliția națională, care este compusă oficial numai din moldoveni catolici și ortodocși” (ACPF, SC, Moldova, vol. 11).

În Transilvania, crearea Provinciei eclesiastice române de Făgăraș și Alba Iulia a determinat reacții și chiar proteste din partea autorităților ungare, proteste ce exprimau nu atît temeri de natură eclesiastică, cît mai ales adversitate politică antiromâ-

nească și dorința de a menține rudimente de servitute feudală. Apărînd privilegiile ale maghiarilor, episcopul latin Ludovic Haynald de la Alba Iulia, iritat de crearea Mitropoliei de Blaj, se adresa, la 2 mai 1859, papei Pius IX, cerînd ridicarea Episcopiei de Alba Iulia la rangul de arhiepiscopie, motivînd astfel: „Episcopul romano-catolic se vede deposedat de această onoare și de această întieție în care el era obișnuit să fie... Cînd a fost întemeiată Arhiepiscopia [la Blaj, în 1853], se atribuia această promovare nu atît pentru ritul bizantin, care îmbrățișează marea majoritate a locuitorilor acestei provincii, ci mai mult pentru pretinsa națiune românească... Nu ne este permis să uităm influența Mitropoliei de la Blaj asupra maselor populare pentru unirea probabilă a acestei provincii [Transilvania] cu Principatele Unite și cu revoluția lor [unirea de la 24 ianuarie 1859]... Elementul românesc (capabil să tindă la ieșirea din monarhia habsburgică) se vede întărit în această concentrare de putere, iar elementul maghiar, ca element catolic, comandat de acesta... Această națiune maghiară este animată de spiritul monarhic și aristocratic. Acela care afirmă că poporul maghiar este republican sau democratic, acela nu-l cunoaște... Biserica romano-catolică a fost și va fi întotdeauna, din punct de vedere politic, importantă pentru dinastia habsburgică..., pe bună dreptate biserica împăratului, a dinastiei, a guvernului și a armatei...” (ASV, Archivum Concilii, Relationes, Transilvania, 810.B).

Piatra funerară a lui Flavius Muciano păstrată în lapidariul Institutului Pontifical Oriental din Roma

Bula blocată de Nunțiatu

În condițiile în care Principatele române se aflau în raporturi de vasalitate față de Sublima Poartă și aceasta nu recunoștea încă unirea de la 24 ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza a inițiat negocieri cu Sfântul Scaun în vederea unui concordat, dorind astfel să ajungă la o recunoaștere pe plan internațional a statutului român și dobândirea de către acesta a autorității de a negocia afaceri diplomatice. Totodată, Cuza intenționa și crearea unei ierarhii catolice proprii, așa cum o cerea o societate modernă în domeniul libertăților religioase. Tratatul avu din start un traseu sinuos, desfășurându-se prin Nunțiatu din Viena, și s-au prelungit mult în timp. Un rol important în cadrul acestor negocieri l-a avut ministrul român la Viena, Ion Bălăceanu. Obiectivul propus inițial nu a fost decît parțial atins și anume, crearea Arhiepiscopiei de București în 1883 și a Episcopiei de Iași în 1884, acoperind cu structura lor teritorială Olteniei, Munteniei, Dobrogei și, respectiv, al Moldovei pînă la Nistru. Ca și în cazul provinciilor ecleziastice române de Făgăraș și Alba Iulia, jurisdicția unităților nou create a fost atribuită tot Congregației De Propaganda Fide. Alăturînd cele trei unități de la nord, sud și răsărit de Carpați, constatăm că, etnic și teritorial, ele prefiguiau organizarea României moderne ca stat unitar național, cu guvernare unică și for suprem de autoritate morală la Roma. Acest moment istoric aduce în prim plan geopolitic un fel de *Status Catholicus Romaniae* (stat catolic al României), integrat unității teritoriale catolice, pe care Sfântul Scaun îl acceptă în protecția sa și pe care va trebui să-l apere împotriva diferitelor ofensive ale adversarilor românilor, care sub mască religioasă nu au întîrziat să se manifeste. Alte cîteva exem-

ple vor fi edificatoare.

Deși la începuturile instaurării regimului dualist s-au făcut presiuni asupra Romei pentru a accepta crearea la Hajdudorogh, în Ungaria, a unei episcopii maghiare de rit oriental, care să includă pe greco-catolicii ungarofoni proveniți din ruteni și români, Curia papală a înțeles de la început că era vorba despre o manevră politică prin care se încerca atragerea bisericii în acțiunea de maghiarizare forțată a celorlalte naționalități inițiată de guvernul de la Budapesta. În 1910, guvernul amintit și-a reluat ofensiva și a reușit chiar să-l sensibilizeze pe papa Pius X, care, la 18 iunie 1912, a dat bula *Christi fideles graeci*, în vederea creării noii dieceze prin dezmembrarea diecezelor române din Transilvania. Măsura a stîrnit vii nemulțumiri în rîndul populației, integrată cu forța în procesul de maghiarizare. Într-o intervenție a celui care va deveni mai tîrziu Monseniorul Vladimir Ghika (făcută în numele său, dar și al guvernului din București) către secretarul de stat din Vatican, se arată că prin acea măsură „se servește o probă irefutabilă că biserica unită devine, cu ajutorul Romei, instrumentul cel mai perfid adaptat pentru deznaționalizarea românilor”.

Sesizînd că, într-adevăr, noua dieceză a înglobat un număr mult mai mare de parohii românești din Transilvania decît al celor din Ungaria și că fusese tirît într-un joc eminamente politic, Pius X a hotărît revizuirea deciziei, bula fiind blocată la Nunțiatu. Declanșarea războiului în 1914 a împiedicat transpunerea în practică a planurilor de creare a noii episcopii, iar din 1919 aceasta a fost redusă la nivelul Ungariei.

Războiul a constituit de altfel un examen dificil și extrem de dureros pentru întreaga omenire. Parțial cîntărită de armatele Puterilor Centrale, România părea să se prăbușească total și odată cu ea și aspirațiile naționale ale românilor. În schimb, Germania și Austro-Ungaria,

cel puțin în primii ani, jubilau în rolul lor de campioane ale „apărării” religiei catolice. Intervenind susținut pentru diminuarea suferințelor războiului, Sfîntul Scaun, în eforturile sale de pace și de promotor al înțelegerii între popoare, a fost solicitat de ambele tabere beligerante în apărarea intereselor fiecărui petent. Dar mersul războiului s-a schimbat și cei care păreau învingători siguri, la sfîrșitul anului 1918 au intrat în panică: la 3 noiembrie s-a semnat armistițiul între Austro-Ungaria și Antantă, la 11 noiembrie cel dintre Germania și Aliați, iar la 13 noiembrie, la Belgrad, armistițiul dintre Ungaria și Antantă.

„Cîntecul de jale” al unui episcop

Prins în manevrele conservatorilor unguri, la 14 noiembrie 1918, episcopul de Alba Iulia, Gustav Majlath s-a adresat în următorii termeni papei Benedict XV: „Congresul general al Autonomiei catolice a diecezei din Transilvania, convocat de mine pentru a se ocupa de întemeierea școlilor și de problemele economice ale episcopiei, după invocarea Sfîntului Duh, cu sufletul plin de încredere și cu supunere sinceră, se adresează bunătății paterne a Sanctității Voastre, cerînd Apostolica Sa binecuvîntare. Cu această ocazie, ne prosternăm cu sentimentele noastre pline de mulțumire către Sanctitatea Voastră, pentru oboselile depuse și repetate de atîtea ori de-a lungul acestui groaznic război, pentru îndepărtarea cruzimilor lui și pentru a scurta timpul acestor mizerii.

Rugăm pe Sanctitatea Voastră să binevoiască a interveni, în numele creștinătății, în cauza disperată a Ungariei, în secolele trecute cea mai chinată națiune dintre toate cîte sînt și pentru unitatea patriei noastre, realizată teritorial de o mie de ani, ca să se poată dezvolta mai departe în vechile ei granițe, or-

ganizată acum după noi principii, în plină pace cu naționalitățile conlocuitoare. Cere-m în mod special ajutorul Sanctității Voastre pentru vechia dieceză a Transilvaniei care, în vecinătatea României ortodoxe, conservă pînă astăzi credința și unitatea catolică" (ASV, SS, Rubrica 283, 1918, Fasc. 6, fo. 49r+v).

Care a fost în acele condiții atitudinea Sfîntului Scaun?

Dosarele din *Arhiva Afacerilor Ecclesiastice Extraordina-re* (Fond România, Fasc. 10, 15, 17) conțin documente pe care, în substanțialitatea lor, le-am prezentat într-un articol special publicat de *Magazin istoric* în nr. 12/1988. Este și motivul pentru care de această dată nu vom reproduce decît un fragment din scrisoarea pe care secretarul de stat al Vaticanului a adresat-o lui Vladimir Ghika la 31 decembrie 1918: „Asigur pe Excelența Voastră că Sfîntului Scaun îi face mare plăcere să intre în relații cu un popor de origine latină, față de care El a nutrit în mod constant cele mai vii simpatii. De fapt, nimic nu-i este mai plăcut Sfîntului Scaun decît să poată coopera pentru cel mai bun viitor al națiunii române, față de care exprimă din partea Sa cele mai calde sentimente.

De altfel, pentru confirmarea celor mai binevoitoare sentimente ale mele, Sfîntul Scaun este dispus ca, din acest moment, să ia în studiu în modul cel mai atent și mai serios proiectul de concordat pe care Excelența Voastră ni l-ați remis" (Protocol 84264).

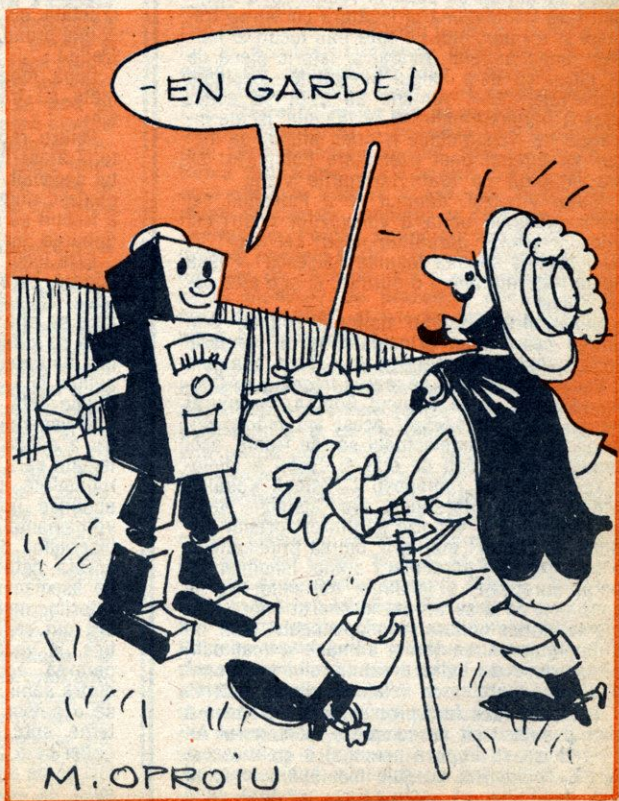
Ulterior, relațiile României cu Sfîntul Scaun și-au urmat cursul normal și concordatul propus încă de Al. Ioan Cuza a fost încheiat în 1927 (ratificat în 1929), înlăturînd temerile conservatoare care invocau incompatibilități de interese ale poporului român cu Vaticanul.

Investigate, arhivele au scos la lumină în ultimul timp numeroase momente sumbre ale trecutului, evenimente tragice pentru omenire și poporul român deopotrivă: München 1938, pactul Rib-

bentrop-Molotov, Dictatul de la Viena din 30 august 1940, lagărele morții organizate de naziști, gulagul stalinist, Conferința de la Ialta... pentru poziția Vaticanului față de România ni se pare definitivă afirmația lui Domenico Tardini, secretarul pentru afaceri ecclesiastice extraordinare, care, alături de Curia papală, la 2 noiembrie 1940, într-o epocă de triumf nazist, declara: „Cine poate lua ca bază stabilă Dictatul de la Viena?" (De altfel, într-o carte pe care am publicat-o în 1987 în Italia — *La Romania nella diplomazia Vaticana. 1939-1944* — și a cărei versiune românească, mult îmbogățită — *România în diplomația Vaticanului. 1939-1944* — a apărut la București în vara anului trecut, fiind prefatăată, ca și

ediția italiană, de Mons. Ioan Robu, arhiepiscop de București și mitropolit al bisericii catolice — am analizat pe larg și în toată complexitatea ei poziția Vaticanului față de România în anii celui de al doilea război mondial, supunînd atenției specialiștilor și publicului larg cititor un mare număr de documente inedite depistate în arhivele Sfîntului Scaun).

Răspunsul l-a dat din nou viața, cu forța de necesitate a istoriei. Și l-a dat, în ciuda faptului că nostalgicii, de generații, nu conțenesc să se afunde în extremele unei politici cu planuri de nimicire a popoarelor, invocînd „drep-turi" ale unor minorități neconsultate și în numele că- rora gastează destabilizări sîngeroase... ■

24 ianuarie 1992

VALORI NAȚIONALE SE REÎNTORC DIN PRIBEGIE

ADRIAN NĂSTASE

Sărbătorind azi, aici, la Ministerul afacerilor externe, unul din cele mai importante momente din viața poporului român, avînd drept pavăză și martori săbiile domnitorului Alexandru Ioan Cuza, înfăptuitorul unirii principatelor, aș dori să subliniez, chiar dacă afirmația a mai fost făcută, că Unirea ca idee și ca faptă ne-a marcat ca popor secole de-a rîndul și ne marchează în continuare.

Se știe că începînd cu primele forme de manifestare ca entitate distinctă în rîndul popoarelor continentului, românii au dovedit o evoluție unitară, remarcată pregnant prin structuri identice economice, prin forme asemănătoare administrativ-teritoriale apărute aproape concomitent. Aceasta l-a determinat pe Nicolae Iorga să afirme că poporul român „și-a închipuit țara întotdeauna în legătură cu întreg trecutul și tot pămîntul pe care l-au locuit al lui”. Aserțiunea marelui învățat și istoric pleca de la ideea că de-a lungul întregii lor existențe medievale, țările române au știut să depășească barierele nefirești, artificiale, iscate între ele de vicisitudinile istoriei, aflîndu-se mereu pe terenul unei exemplare colaborări ce s-a înfăptuit pe toate țărmurile vieții.

Mihai Viteazul, domnul ce a îndeplinit cel dintîi „visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari” — cum frumos spunea Nicolae Bălcescu — lăsa posterității nu numai o dorință, ci și o stea călăuzitoare.

Constituirea statului național român, prin unirea celor două principate, la 24 ianuarie 1859, avîndu-l domnitor pe Al. I. Cuza, așa cum îl vedem imortalizat pe marea frescă a lui Costin Petrescu de la Ateneul Român, înconjurat de cei care au săvîrșit acest act măreț: poporul român și intelectualii săi de frunte, acei remarcabili bărbați de stat și cititori ai diplomației moderne românești — Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri sau Costache Negri — reprezintă o victorie a tuturor forțelor națiunii. În context mai larg, unirea principatelor a fost expresia particulară a unui fenomen general european, a tendinței națiunilor de pe continent de a se afirma în cadrul unor organisme statale unitare și independente. Căci, nu întîmplător unirea țărilor române a fost definită: „cheie de boltă a echilibrului european” sau „nod gordian al relațiilor dintre puteri”.

Pentru a face față problematicei europene a timpului deosebit de complexe, domnitorul Al. I. Cuza se va implica personal în politica externă, conlucrînd cu cele mai luminate minți din generația sa, activitatea acestora fiind

oglinduită în rapoarte de înaltă ținută ce le putem consulta și azi în arhiva Ministerului de externe, pilde vii de patriotism și capacitate a analizei.

Aducerea în țară și reintegrarea în patrimoniul cultural al națiunii a săbiilor ce au aparținut domnitorului Unirii este prinosul nostru de cinstire și recunoștință adus marelui înaintaș. Lăsați-mă să cred și să sper că acest gest nu este decît un început de operă.

Menționez că prima din ele, împodobită cu pietre prețioase, avînd gravată inscripția *Amicus certus in re incerta*, cu minerul sculptat în aur, a fost dăruită domnitorului Alexandru Ioan Cuza de către prințul Mihail al III-lea Obrenovici al Serbiei în anul 1861.

Cea de a doua sabie, placată în aur și incrustată cu diamante a fost oferită la 1859 domnitorului român de sultanul Turciei, Abdul Medjid.

După moartea domnitorului, ambele nestemate au trecut în moștenirea descendenților săi.

Pentru recuperarea celor două săbii, Ministerul afacerilor externe a depus un efort cu totul deosebit. Și făcînd această afirmație nu mă gîndesc numai la suma considerabilă pe care a trebuit să o pună la dispoziție pentru achiziționarea lor.

Este locul să felicit Ambasada română de la Londra, care s-a implicat în această acțiune și aduc călduroase mulțumiri domnului Nagel, care se află în mijlocul nostru, pentru neîntrecută sa măiestrie de negociator, pentru absolută sa corectitudine dovedită în timpul acestei acțiuni și — nu în ultimul rînd — pentru devoțiunea față de pămîntul pe care s-a născut.

În vederea recuperării sumelor cheltuite pentru a aduce în patrimoniul național două nestemate care aparțin istorei sale, adresez caldă rugăminte tuturor organizațiilor politice și apoliteice, instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale, fundațiilor și ligilor culturale, bisericilor de a contribui la acest efort. Fie acesta, astăzi în ziua Unirii, un semn de unire. De asemenea, mă adresez colegilor și colaboratorilor mei din Ministerul afacerilor externe, atît din centrală cit și de la oficiile diplomatice, în vederea stringerii unei sume care să permită acoperirea cheltuielilor pentru una dintre săbii pe care, incluzînd-o în patrimoniu, să o putem păstra în Ministerul afacerilor externe, spre neîncetată aducere aminte a obligației ce o avem de a aduce în țară atîtea valori ce ne aparțin și care s-au înstrăinat în vremuri de cumpănă.

TÎRGURI, ORAȘE ȘI CETĂȚI DINTRE PRUT ȘI NISTRU

CONSTANTIN C. GIURESCU

Se poate scrie, cu calm și obiectivitate, despre o perioadă pe care ai trăit-o? Mai ales dacă în vremea respectivă fie ai avut de suferit din cauza regimului politic, fie ai profitat din plin de el? Pe baza experienței din ultimii doi ani, credem că este foarte dificil. Se pare că este într-adevăr nevoie să se scurgă o perioadă de timp pentru a căpăta acea detașare absolut necesară în judecarea faptelor și oamenilor și, mai ales, pentru a avea acces la arhive. Ce poate să facă istoricul până atunci? Dacă nu este atins de morbul politichiei, trebuie să caute să țină în punctul zero acul balanței, ce zboară cînd la stînga, cînd la dreapta. Pentru asta el trebuie să reamintească ceea ce s-a uitat, folosindu-se de exemple concrete, pe care le știe bine și care sînt mai presus de orice contestare.

Un astfel de caz îl constituie modul cum a fost tratată problema teritoriului dintre Prut și Nistru în istoriografia română, în intervalul 1965-1989. Dacă pînă în aprilie 1964, abordarea problemei în spiritul intereselor naționale te ducea — la fel ca și intonarea cîntecului Trei culori — la domiciliu forțat sau chiar la pușcărie, ulterior a început a se vorbi deschis și corect, deși pe spații tipografice restrînse. Dar nu tot timpul și cu aceeași intensitate se putea evoca sau invoca Basarabia și Bucovina, căci geopolitica are legile ei dure, cu care nu te joci, iar imperiul sovietic în conjuncțiile sale cu marile puteri occidentale nu putea fi ignorat. Mai mult, cînd situația o impunea, Ceaușescu punea surdina. Și vom cita două exemple.

Primul ține de viața redacției Magazin istoric. În anul 1978 se împlineau 60 de ani de la realizarea României Mari. În redacție s-a lucrat, mai multe luni, la alcătuirea unei ample cronologii a Marii Uniri, ce urma să apară în numerele 11 și 12 din acel an. Se primise „aprobarea” pentru a prezenta pe larg și istoria Basarabiei și a Bucovinei. Numai că Moscova a aflat și a făcut presiuni. În ultimul moment, redacția a primit dispozi-

ția să „perie” cronologia. Astfel încît la numărul din decembrie — îl puteți lua din colecție și verifica — 32 de pagini au trebuit completate, în ultima clipă, cu alte materiale.

Al doilea exemplu îl constituie cartea regretatului academician Constantin C. Giurescu *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene*. Din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea. Lucrarea, aflăm din prima notă de subsol, a fost alcătuită între 1959-1960, la puțin timp după ce profesorul C.C. Giurescu ieșise din zona detenției și a domiciliului forțat și înaintată la 24 decembrie 1964 direcției colecției „Bibliotheca Historica Romaniae”. Ea a apărut după 3 ani în anul 1967, la Editura Academiei. Tirajul, indicat în căsuța tehnică, a fost de 1 000 exemplare. Foarte puțini au reușit însă să intre în posesia cărții, căci ea a fost distribuită doar pe bază de listă și cu aprobări speciale. Motivul? Se prezenta, pentru prima oară după 1947, și istoria orașelor bucovinene și basarabene.

Ținînd cont de condițiile vitrege în care a circulat cartea, cit și de faptul că istoria respectivelor orașe este foarte puțin cunoscută publicului larg, ne-am gîndit să vă oferim, — sub forma unui Dicționar istoric — paginile respective, din partea a doua a lucrării. Pentru dumneavoastră, stimați cititori, vor fi fișe extrem de utile. Absența celei referitoare la orașul Chișinău se explică prin limitele cronologice ale cărții. Trebuie să spunem că, în general și cu puține excepții (Chilia, Cetatea Albă mai ales), istoriografia noastră s-a ocupat foarte puțin de un asemenea subiect. Folosim acest prilej pentru a lansa un indemn istoricilor români de pe ambele maluri ale Prutului ca acum, în condițiile în care nu mai există opreliști, să își reunească eforturile pentru cercetarea temei. Ar fi încă o posibilitate de integrare a istoriei celor două ramuri ale aceleiași tulpini, silite de vitregia vremurilor să se dezvolte separat.

CERNĂUȚII (R.S.S. Ucraineană). În lista orașelor „volohe”¹, adică românești, listă care precede pe aceea a orașelor rusești, figurează, ca al doilea din cap, după „Belgorod” (Cetatea Albă) și înaintea Iașilor, orașul „Cern”². Asupra localizării acestuia, cercetătorii nu sînt de acord. Ultimul editor al listei, M.N. Tihomirov, crede că e vorba de „orașelul Cerna (Czarn)” care apare „în hîrțile secolelor XVII-XVIII, în fața Akermanului, pe tîrmul sting al limanului Nistru”. Pe același tîrm sting, de răsărit, al „Nistrului inferior”, îl așază și J. Bromberg, socotind că e „probabil” una și aceeași localitate cu „Maurocastro” din izvorul geografic spaniol „Libro del Conoscimiento”. Cercetătorii români Al. Gonța și G. Bezviconi identifică „Cern” cu așezarea fortificată de la „Muncel-Vaslui” (raionul Negrești, regiunea Iași) a boierului dregător Duma Ciornii. În sfîrșit, cercetătorul sovietic F. Grecul, fără să se refere la lista amintită, pune alături numele Cernăuților de „orasul slav Cern”.

În încercarea de a stabili care din localizările de mai sus corespund realității, credem că e necesară precizarea cîtorva fapte. În primul rînd a celuiua că înșirarea diferitelor orașe din lista amintită nu se face într-o ordine strictă și precisă, de la sud spre nord, ci are un caracter variabil. Într-adevăr, după Belgorod, Cern și Iași, vine Romanul, spre sud-vest de Iași, apoi Neamțul, după care urmează, la sud de acesta, Piatra lui Crăciun. Vin apoi Suceava, Siretul și Baia, ultima fiind nu numai la sud mult de Siret, dar și la sud de Suceava. La urmă, după Kolomeia, vine Țigușorul sau orașelul de pe Ceremuș, care, indiferent de localizare — dacă e Vijnița, cum propune, ca o ipoteză posibilă, Tihomirov, sau o altă așezare —, este situat, în orice caz, mai spre miazăzi. Așadar, Cern nu trebuie situat neapărat la sud de Iași, cum ar fi cazul dacă înșirarea diferitelor orașe ar urma o progresiune riguroasă, spre miază-noapte. Nici nu trebuie situat pe Nistru, deoarece dacă într-adevăr era așa, autorul listei ar fi spus-o, așa cum o spune pentru Cetatea Albă și pentru Hotin. De altfel, toate celelalte orașe

„volohe” vin la apus de Nistru, nici unul la răsărit și la nord de el; ar fi deci o curioasă excepție prezența „Cern”-ului pe malul de est al limanului și așa de aproape de importantul centru „Belgorod”, în fața lui chiar. Ce rost ar fi avut două porturi la vărsarea Nistrului, în același timp?

Al doilea fapt de care trebuie să se ție seamă în încercarea de localizare este acela că lista cuprinde, cu o singură excepție, așezări însemnate, cunoscute, orașe și cetăți. Iar asupra acelei excepții, autorul listei atrage atenția ei singur, întrebîndu-l diminutivul gorodok. Prin urmare, nu credem că Cern să fie așezarea fortificată de la Muncel a boierului Duma Ciornii. Aceasta nu avea o importanță deosebită, nu putea fi pusă alături de centrele mari, cunoscute, de felul Cetății Albe, care precede, sau a Iașilor, care urmează. Asemenea așezări fortificate boierești mai erau și altele în cuprinsul Moldovei, la finele secolului al XIV-lea și începutul celui de-al XV-lea, niciuna din ele însă nu era pe punctul și nici n-a ajuns pe viitor să se transforme într-un tîrg sau oraș.

Ni se pare mai probabilă identificarea „Cern”-ului cu Cernăuții. Aceasta nu numai din asemănarea numelor, dar și pentru următorul motiv: Cernăuții apar ca un centru bine cunoscut la vadul Prutului, pe marele drum de negoț Dunăre-Liov și ca un punct important vama. În tratatul comercial încheiat în 1408, de Alexandru cel Bun cu liovenii, se specifică: „Iar în Cernăuți (au Cernovți) vama pentru un car nemțesc patru groși, pentru carul armenesc șase groși, pentru o vită cornută un gros, pentru zece porci un gros, pentru zece oi un gros, iar pentru un cal sau iapă cîte doi groși. Iar la trecători, și pentruarele nemțești și pentru cele armeneste, cîte patru groși. Aceasta-i vama Cernăuților (ta mîto Cernovskoe). Tratatul prevede de asemenea: „În Cernăuțiarele să nu se scormone, (ne strasti) cu neguțătorul să-și dea cuvîntul că nu are marfă oprită în carul său: jderi, argint, ceară și cai buni de țară”. La exportul de pește, se va plăti „în Cernăuți, vama pentru car”. Dat fiind că pe aici, pe la Cer-

năuți, trecea unul din drumurile de seamă ale comerțului liovean, dat fiind că acest comerț e anterior întemeierii statului moldovean, fiind constatat documentar în 1339, ținînd apoi seamă de faptul că în această regiune nordică a Moldovei a existat o formațiune teritorială deosebită, o „țară” a Șepenițului, nu există după părerea noastră, nici un impediment împotriva identificării „Cern”-ului din lista orașelor „volohe” cu Cernăuții. Noi credem că așezarea a existat înainte de întemeierea Moldovei; F. Grecul pune întemeierea ei chiar „în secolul al XIII-lea”, fără să aducă, e adevărat, o dovadă sau un argument în sprijinul afirmației sale.

Un element care va fi contribuit la dezvoltarea Cernăuților a fost, ca și la Baia, exploatarea minieră din vecinătate. Într-adevăr, la sud-est de oraș, constituind un punct de reper al hotarnice satului vecin Cozminul, se constată, în 1488, existența unei mine sau „băi” numite „baia de la Cozia”. Nu putem preciza deocamdată vechimea acestei exploatare miniere; știm doar că ea nu era departe de „drumul mare care vine de la Cernăuți”.

Între cele 50 de biserici pe care Alexandru cel Bun le pune sub ascultarea episcopiei de Rădăuți sînt și „două biserici... din tîrg din Cernăuți”; Ștefan cel Mare confirmă această rînduială prin actul din 15 martie 1490. Aceași episcopie avea, printre posesiunile ei, „o prisacă în hotarul tîrgului Cernăuți, unde au fost stupii panului Grumază stăroste”; o știm din actul cu data de 6 octombrie 1520, de la Ștefăniță voievod.

Cînd s-a făcut prima împărțire administrativă a Moldovei în ținuturi, s-a dat oare unuia din ele numele de Cernăuți? Îl constatăm documentar în mod sigur la 1 iunie 1476; mai înainte de decenii la 18 octombrie 1435, apare, „ținutul Țefinei”. Au coexistat ele oare sau ținutul, fûmuit la început al Țefinei, și-a schimbat ulterior numele în al Cernăuților? Un răspuns sigur nu se poate da în stadiul actual al cercetărilor; mai probabilă pare însă cea de a doua ipoteză. ■

(Va urma)

¹ Este vorba despre „Lista orașelor îndepărtate și apropiate”, document redactat între 1387 și 1392, în care sînt cuprinse și o serie de orașe moldovenești.

² În textul original se indică și denumirile în alfabet slav sau grecesc. Din rațiuni de tipar am fost obligați să le dăm în transliterare.

Literatura istorică consacrată vieții și activității celui care a fost mareșalul Ion Antonescu și-a concentrat până acum atenția mai ales asupra ultimului deceniu din viața acestuia. Și de fapt — cu excepția volumelor publicate de istorici străini — Andreas Hillgruber, Larry Watts — sau de autori români — G. Barbul, Ion Gheorghe, Iosif Constantin Drăgan — istoriografia Ion Antonescu începe în România abia după Revoluția din decembrie 1989. Lăsăm la o parte sutele și sutele de evocări și articole din presa cotidiană și săptăminală, cele mai multe lipsite de rigoare științifică și de o dreaptă judecată istorică, dar trebuie să spunem că avem, în mai puțin de doi ani, mai multe volume (amintim pe cele editate de cunoscutul istoric ieșean Gh. Buzatu, ca și recente apariții datorate lui Ion Ardeleanu, Vasile Arimia și Ștefan Lache) și studii în reviste de istorie, ceea ce înseamnă un bun ciștișat. Magazin istoric

reprezintă, după opinia noastră, o contribuție importantă la clarificarea substraturilor regimului antonescian. Este vorba despre stenograma condusă făcută de Antonescu însuși a convorbirilor pe care le-a avut în zilele de 27, 28 și 29 noiembrie 1933 cu generalul N. Uică, Carol II și I.G. Duca, înainte de a fi fost numit șef al Marelui Stat Major Român. În afara unor detalii nu lipsite de interes privitoare la condițiile în care a fost numit în această importantă funcție, atenție deosebită merită opiniile exprimate de generalul Antonescu referitoare la diferite aspecte ale vieții politice românești din acea vreme și, în mod cu totul deosebit, poziția sa față de mișcarea legionară.

Dar iată conținutul documentului, pe care l-am reprodus cu respectarea sublinierilor aparținând autorului său.

Marian ȘTEFAN

„REGELE MI-A SPUS SĂ-L IERT CĂ-MI SPUNE TOT «CÎINE ROȘU»”

și-a dovedit și asupra acestui subiect tabu până de curind și fierbinte de atunci incoace capacitatea de a da la iveală documente și analize ce nu pot fi găsite în alte surse (Magazin istoric, nr. 4-7, 8, 9-12/1990, 1, 6, 7-11/1991 și 1-3/1992).

Concentrarea atenției istoricilor și publiciștilor asupra ultimului deceniu din viața lui Antonescu este, într-un fel, explicabilă: abia la 28 decembrie 1937, prin participarea sa la echipa guvernamentală condusă de Octavian Goga, viitorul mareșal s-a angajat în viața politică, manifestându-și în mod public ideile și convingerile politice. Și aceasta atît cît îl era permis s-o facă în calitate de militar, acestei categorii socio-profesionale fiindu-i, prin statut, interzisă activitatea politică. Ar fi însă o eroare acceptarea ideii că omul politic Ion Antonescu s-a născut instantaneu în decembrie 1937. Documente din arhive publice sau particulare — ce-i drept prea puțin cercetate și puse în circuit public — vin să sprijine această afirmație. Și pentru a avea deplină credibilitate, ne grăbim să exemplificăm prin publicarea unui astfel de document, semnificativ și relevant totodată. Și nu doar pentru a susține afirmația noastră facem cunoscut acest document, ci mai ales pentru faptul că el va pune la dispoziția specialiștilor numeroase elemente pentru o analiză mai nuanțată și mai exactă a personalității omului politic Ion Antonescu, a evoluției în timp a ideilor și convingerilor sale politice, o analiză temeinică și o explicare a multora din pozițiile și atitudinile sale din perioada în care s-a aflat la conducerea statului. Se vor putea desluși cu mai multă limpezime liniile de continuitate, ca și unele elemente de conjunctură, dar mai ales vom furniza un suport temeinic ideii că în toată cariera sa politică Ion Antonescu a fost animat de dorința de a transpune și în cimpul politicii practice, metodele și spiritul mediului în care fusese format și educat militarul de înaltă probitate și profesionalitate.

Textul pe care îl vom reproduce în continuare

REZUMATUL CONVERSATIILOR AVUTE CU M.S. REGELE ȘI DIFERITE PERSONALITĂȚI

27 noiembrie 1933: întrevăderea cu domnul ministru al apărării naționale [generalul de divizie N. Uică].

Discuțiuni privitoare la numirea mea ca șef al Marelui Stat Major.

Am arătat că nu pot accepta acest post decât cu deplina încredere a M.S. Regelui și a guvernului și cu concursul total al Ministerului Apărării Naționale pentru a putea realiza programul de reorganizare al armatei pe care-l voi propune.

Nu mai decât acest program va fi acceptat primesc funcțiunea de șef al Marelui Stat Major.

Am cerut deasemenea să se raporteze M.S. Regelui că dacă prin numirea mea în această funcțiune întâmpinăm vreo dificultate, atunci să fiu înlăturat, întrucât personal mă simt tot atât de bine și în situația de comandant al unei divizii.

Pentru a evita nemulțumirile celor mai vechi în grad, am propus să mi se dea funcțiunea de subșef al M. St. Major.

dl. ministru al apărării naționale mi-a arătat că au fost foarte multe protestări indicând chiar unele persoane.

Deasemenea, mi-a arătat că sînt unii care au afirmat că lor li se cuvine funcțiunea de șef al M. St. Major.

Auzind numele celor două persoane care pretind că le revine de drept șefia Marelui Stat Major am arătat d-lui ministru că sînt anumite funcțiuni ce nu pot fi preținse întrucât ele se acordă numai de către capul statului.

În orice caz, ambele persoane ce au revendicat acest post mi-au afirmat, cu un an înainte, că eu sînt persoana cea mai indicată să-l ocup și ca atare mă surprinde inconsecvența lor, totuși sînt gata să le cedez locul.

În ceea ce privește programul de reorganizare a armatei, dl. ministru mi-a arătat că nu are nici un proiect în acest sens, știe însă că m-am

pregătit în această direcțiune și îmi va da completa sa adeziune.

28 noiembrie 1933: audiența la M.S. Regele.

Am fost invitat de către M.S. Regele la un dejun intim, după care a urmat o audiență de trei ore.

În timpul audienței am raportat M.S. Regelui că am auzit de marea vîlvă ce a provocat printre cei bătrîni ai oștirii zvonul numirii mele ca șef al M. St. Major, sub pretext că sînt prea tînăr.

Am subliniat M. Sale că unul din aceștia, care invocă acest pretext și pe față și în treburile, a fost în aceeași situație la M. St. Major mai tînăr ca mine și fără a avea același trecut. Am conchis că nu pretind acest post și dacă M.S. Regele întâmpină dificultăți, atunci să voi da deoparte; dacă totuși voi fi însărcinat cu această funcțiune, în ziua cînd, din cauza greutăților ce voi întâmpina sau dacă nu voi fi la înălțimea încrederii ce mi se acordă, voi pleca fără a trînti ușa sau a vorbi contra cuiva.

Consider că nimeni nu trebuie să se cramponeze de un post de care depinde apărarea națională și că persoana pusă în acest loc trebuie să fie absolut calificată și să se bucure de totală încredere a capului statului și a organelor diriguitoare.

M.S. Regele a răspuns că nu ține seama de nimic, mi-a urmărit activitatea de la început, știe foarte bine și ce am făcut eu și cei ce protestează și, după o matură examinare a valorii ofițerilor generali, s-a oprit net la persoana mea. A spus că chestiunea vîrstei și a vechimei nu au importanță, că dorește să se termine cu galonismul în armată și că pe viitor își rezervă integral dreptul de a numi pe șeful M. St. Major și inspectorii de armată.

De acum înainte vrea să afirme acest punct de vedere în mod deosebit și în acest scop șeful M. St. Major va lucra numai cu Maiestatea Sa Regele, înțelegînd prin aceasta să vină la M. St. Ma-

ior și să participe la lucrările în legătură cu organizarea, pregătirea și instruirea armatei.

Odată lămurită această chestiune, am început să expun M.S. Regelui modul cum privește *actuala situație a armatei* și care sînt mijloacele de a o îndrepta.

Am arătat M.S. Regelui *haosul ce dăinuiește în armată*, că acest haos a fost provocat de o legislație rău studiată, la care au contribuit organe diferite și că în marea majoritate a cazurilor s-au vizat interesele personale în dauna celor generale.

Datorită acestei legislații s-a ajuns la un organism monstruos: comandamentele dezvoltate peste măsură îi dau un aspect de hidrocefal și împreună cu creațiunea enormă de servicii au produs slăbirea trupului — corpurile de trupă —, care au ajuns ca o pinză de păianjen.

Tot din cauza acestei legislații și a intereselor personale, ne prezentăm astăzi cu trei armate: grăniceri, jandarmi și armata propriu-zisă; primele au pompat toate resursele disponibile și cele mai bune elemente ale națiunii, în timp ce infanteria, regina bătăliei, este alimentată cu resturile națiunii.

Am arătat apoi că această stare de lucruri nu mai poate să dăinuiască și este deci necesar să se revizuiască legislația, organizarea, încadrarea și serviciile armatei.

Această reorganizare totală va duce la o mai bună întrebuințare a mijloacelor.

Fiind întrebat apoi ce părere am *asupra contractului Skoda*, am răspuns M.S. Regelui că orice comandă în străinătate o consider, pentru țară, ca o aruncare inutilă de miliarde peste graniță căci nu rezolvă într-un nimic problema.

Pentru concretizare am arătat că toate statele înțelepte conduse s-au înarmat plecînd de la existentul pe care l-au modernizat, perfecționat și completat. Această modernizare a dus pe cei ce au aplicat-o la dezvoltarea utilajului, formarea personalului, la crearea de capitaluri și indi-

rect la sporirea potențialului de război.

Analizând în sine comanda făcută la Uzinele Skoda, am afirmat că aceasta nu rezolvă problema, căci cele 2 000 tunuri, pot sări în aera dău zi de război în aer din cauza muniției, ceea ce ar echivala cu o catastrofă națională.

Admițind că tunul Skoda prezintă perfectă calitate tehnică și balistică, comanda făcută nu reprezintă decât o mică parte din totalul necesar și în comandă nu s-a prevăzut muniția necesară. Cum aceasta costă mai scump decât materialul, ar însemna că aruncăm peste hotare alte zeci de miliarde pentru a putea utiliza materialul comandat. Cu banii care reprezintă comanda la Skoda am fi putut pune în bună stare tot materialul și munițiile existente.

Trebuie să ne respectăm încălțitura pusă pe acest contract însă este necesar să-l ameliorăm.

M.S. Regele a afirmat că este de perfect acord, că vede la fel această chestiune și că va duce o energică luptă pentru dezvoltarea industriei naționale.

După aceasta, M.S. Regele m-a întrebat ce părere am despre Garda de fier.

Am răspuns Maiestății Sale că nu cunosc programul politic al acestei organizații¹, sînt informat, totuși că vrea să

ajungă la putere cu ajutorul revoluției. Aceasta înseamnă dezordine și odată izbucnită se va întinde în întreaga țară și de ea vor profita inamicii noștri; a doua zi rușii vor invada Basarabia, ungurii Transilvania și bulgarii Dobrogea, iar Maiestatea Sa nu va avea armata cu care să-i dea afară.

Din această cauză sînt și rămîn partizan neînduplecat al menținerii ordinii prin orice mijloace, chiar prin brutalitate și deci, acei care fără să-și dea seama de situația țării ne împing la dezordine trebuie tratați fără nici o considerație.

Nu contest patriotismul domnilor Codreanu, Cuza, Forțu etc., din contră, le dau circumstanța favorabilă că sînt mai patrioți ca mine, ceea ce nu cred posibil, totuși dacă ne împing la dezordine internă, nu va trebui să ezitam ca fruntariile cîștigate cu sînge, la nevoie să le menținem tot cu sînge împotriva lor.

M.S. Regele a spus că am dreptate în privința menținerii ordinii cu orice preț, dar că tineretului îi trebuie o ideologie.

La aceasta am adăugat: „Da, Maiestate, dar ideologia să fie sprijinită pe iubirea de patrie, muncă și ordine, nu pe revolver și topor”.

M.S. Regele a răspuns că este de perfect acord și că tineretului trebuie îndreptat spre această ideologie care să aibă la bază aceste sentimente.

Fiind de acord în special

iar nu prin gesturi brutale care strică tuturor”. „Neserios. Nu se poate improviza într-o noapte nici programul unei gospodării familiare, dar al unui vast organism ca statul modern”. „Aceiași preoți și învățători profitori ai organizațiilor politice actuale. Preoții și învățătorii să se întoarcă fiecare la biserică și la școală”. „Nu sînt partizanul acestor procedee care pot provoca anarhia și distruge granițele”. „Cum rămîne cu jurămîntul de credință dat regelui? Poate dl. Z.C. clădi organizația care are f. multe principii directoare sănătoase pe oameni capabili să-și calce jurămîntul? Acești oameni [eventuali] militari aderenți la Garda de fier) pot inspira încredere? Armata trebuie ferită de astfel de procedee. Altfel statul se va prăbuși și nu aceasta este opera pe care o poate urmări dl. Z.C.”.

asupra programului, a ordonat să i se prezinte decretul pentru semnare, și a repetat că are absolut toată încrederea că voi duce la bun sfîrșit opera încredințată; știe că sînt om dificil în anumite ocazii, dar este convins că totdeauna va lucra cu mine în armonie desăvîrșită chiar și în unele chestiuni în care s-ar putea ca anumite idei să ne separe.

Am mulțumit M.S. Regelui pentru încrederea acordată și am cerut voie să-mi exprim mirarea de reputația făcută, reamintind că nu am pedepsit pe nimeni, nu am avut plîngeri în contra modului meu de purtare față de subalterni și totuși regele Ferdinand îmi spunea „ciine roșu”. „Și dacă mi se spunea astfel, Maiestate — am adăugat —, este că din școala militară și pînă astăzi am avut dificultăți și chestiuni violente cu cei mai mari ca mine pentru că am fost provocat. Ca probă, nu am avut de suferit nici o consecință disciplinară”.

M.S. Regele mi-a spus să-l iert că-mi zice tot astfel („ciine roșu”), dar știe că nu corespunde ceea ce spune cu realitatea și de asemenea știe că am avut dificultăți numai cu cei mai mari și că întotdeauna dreptatea a fost de partea mea.

Mi-a comunicat apoi că am fost cerut de dl. Duca ca ministru al apărării naționale, însă M.S. Regele a refuzat, pentru că îmi rezervase un post mai bun; avea nevoie de mine la M. St. Major, căci nu găsese un altul.

Am raportat Maiestății Sale că știam aceasta. Fusesem prevenit de d-nii Duca și Brătianu că, împreună cu conducătorii partidului, trecînd în revistă generalii armatei, se oprișeră la mine. La aceasta le-am răspuns că temperamentul meu nu este bun pentru post politic, căci am o mină prea forte și că tăria ei ar simți-o cei mai mari ca mine; interesul carierei mele este ca să nu ocup de pe acum acest post și ca atare le-am recomandat ca ministru al apărării naționale [să fie] o persoană cu cea mai

¹ La data cînd se desfășura această înțelegere, generalul Ion Antonescu citise și adnotase documentul intitulat *Studiu asupra organizației Garda de fier*. 1933, întocmit la Marelle Stat Major. Pe prima pagină a documentului se află următoarea rezoluție a generalului Antonescu, precedată de data 11.XI.1933: „S.S. va urmări și stabili cît mai urgent care sînt militarii care s-au îngrămădat în această organizație. Secția a II-a va primi instrucțiuni verbale de ceea ce trebuie să facă cu această chestiune”. Nu credem că este lipsit de interes să menționăm aici cîteva din adnotările făcute de Antonescu pe marginea acestui document, unele dintre ele, după opinia noastră, indicînd o anumită conduită a sa față de mișcarea legionară, dar mai ales venind să confirme măsurile pe care le va lua peste cîteva ani împotriva acestora. Pe marginea diferitelor puncte ale programului mișcării legionare se află observații de genul: „Aceasta este demagogie”, „Prin organizația claselor românești,

mare vază în partid, iar eu să trec la Marele Stat Major.

29 noiembrie 1933: întrevedere cu dl. Duca.

Am discutat pe scurt reorganizarea armatei. M-a asigurat că tot guvernul are încredere în mine și că speră că împreună să îndreptăm relele din oștire.

De asemenea mi-a declarat că atât personal cât și întreg guvernul nu ar face, în ceea ce privește armata, nici un pas fără asentimentul meu și numai al meu.

Fiind întrebat apoi de dl. Duca despre Garda de fier, i-am dat același răspuns ca și M.S. Regelui. D-sa a găsit acest răspuns ca foarte bun și totodată mi-a comunicat că are intențiunea să dizolve acest partid care periclitează ordinea internă și m-a rugat să nu spun despre aceasta nimănui¹.

Am mai fost întrebat ce părere am despre contractul Skoda și militarii implicați că au luat bani.

Am răspuns că nu am obiceiul să afirm lucruri nedovedit; am auzit multe, dar nu pot pune temei pe zvonuri. Găsesc însă că este în interesul statului, al oștirii și chiar al ofițerilor terfelii, în special cei ce ocupă situații înalte, să se lămurească complet această chestiune, să se facă ancheta fără târăgăneli, pentru ca opinia publică să vadă cine are sau nu are dreptate și să se dea sancțiuni. Fără o astfel de măsură guvernul liberal nu-și poate menține creditul în fața opiniei publice, căci în opoziție a manifestat energie în acest sens.

Domnul Duca mi-a comunicat că a dat chestiunea la diferiți juriști pentru ca să indice modalitatea de a deschide această chestiune și e ferm hotărât a o face. ■

¹ Intenția a devenit realitate la 10 decembrie 1933, când guvernul liberal a interzis activitatea Gărzii de fier; reacția legionară nu a întârziat, asasinându-l pe primul ministru, la Sinaia, la 29 decembrie 1933 (*Magazin istoric*, nr. 3/1967).

Ce s-a întâmplat, de fapt, la trecerea Rubiconului?

ROBERT A. TUCKER

Robert A. Tucker, de la Universitatea statului Georgia, Statele Unite ale Americii, își pune această întrebare și încearcă să răspundă în revista *Historia*, publicație de istorie antică ce apare la Stuttgart.

Reproducem în continuare articolul său, într-o formă condensată.

Rubiconul, acel riuleț ce pare a-și fi luat coloratul nume de la pietrele roșii ce-i căpșeau albia, a marcat nu numai frontiera dintre Galia Cisalpină și Italia, ci și o fază a istoriei antice. Trecind riul, la începutul lunii ianuarie, 49 î.e.n., în fruntea armatei sale, Cezar a declanșat războiul civil cu Pompei, care avea să moară asasinat, în Egipt (*Magazin istoric*, nr. 2/1970, 4/1972). Cezar a devenit dictator pe viață, dar a sfârșit și el asasinat, în anul 44 î.e.n. La scurtă vreme, republica romană l-a sfârșit și începea aproape jumătate de mileniu de istorie a dominației imperiale a Romei. Ce a simțit atunci în ianuarie 49 î.e.n., Cezar?

Poetul Lucan (39-65) ne spune că el ar fi fost oprit brusc de o viziune a Romei înseși, întruchipată sub forma unei zeițe supărate, care l-a certat că vrea să intre cu trupele sale în Italia, lucru interzis generalilor romani. Pasajul respectiv ar sta măturie frământării care trebuie să îl fi încercat pe viitorul dictator. Dar este relatarea lui Lucan corectă? Să vedem mai întâi cum prezintă celelalte izvoare antice episodul.

Protagonistul Cezar — care ne-a lăsat propria-i relatare, *Despre războiul civil* — nu pomeneste nimic. Alți trei autori antici, care, asemenea lui Cezar, au scris înaintea lui Lucan — este vorba despre Cicero (106-43 î.e.n.), Titus Livius (59 î.e.n. - 17 e.n.) și Velleius Paterculus (c. 19 î.e.n. - c. 30 e.n.) — nu pomenesc nici ei despre viziunea lui Cezar, despre ezitățile lui sau cuvintele pe care le-ar fi rostit. De altfel, Paterculus este singurul care menționează riul Rubicon.

În schimb, trei dintre cei patru istorici latini care au scris după moartea lui Lucan pomenesc episodul. Doar Dio Cassius (155-c.236) înregistrează sosirea lui Cezar în Italia, fără a menționa trecerea Rubiconului. În schimb, Plutarh (46-127), Suetoniu (c.70-c.150) și Appian (c.100-162) vorbesc despre trecerea Rubiconului, momentele de cumpănă de dinainte, cit și despre faimoasa formulă „Zarul este aruncat”. Suetoniu este singurul care menționează o viziune de bun augur pe care ar fi avut-o Cezar.

Am putut deci stabili că Lucan — un poet — a fost primul care a introdus scena ezitării lui Cezar la trecerea Rubiconului. A dispus el cumva de o sursă pierdută ulterior? Putem formula mai multe ipoteze. Prima: a inventat întreg episodul. Altă variantă: a cunoscut o sursă, folosită ulterior și de Suetoniu, dar care n-a ajuns pînă la noi. Nemulțumit de faptul că acolo Cezar era îndemnat să treacă riul — căci pentru Lucan, Pompei era campionul libertății, iar Cezar tiranul cel rău, care a distrus Roma republicană — i-a substituit propria viziune: zeita supărată, care a încercat să îl oprească.

Așadar, a trecut Cezar Rubiconul?

JOSEPH MARIA VON RADOWITZ

ÎN MISIUNE LA BUCUREȘTI (III)

DUMITRU HÎNCU

● Un profet mincinos: Strousberg ● Îndărățul aparențelor calme ● Ar fi putut izbuti Candiano-Popescu? ● O scrisoare foarte discretă... și una publică ● Speranțele cabinetelor de la Viena și Pesta ● O victorie militară și o „serbare a păcii” ● Un eveniment care a făcut senzație ● Noaptea spre Palat

Consulul general prusian s-a întâlnit cu Strousberg la Giurgiu, unde cel din urmă venise să inspecteze lucrările căii ferate ce urma să lege Capitala de portul dunărean. „Strousberg mai era încă — își va aminti peste ani diplomatul — o mărime ce impunea publicului; era omul ce împărțea aur și ciștiguri și de la care oricine putea trage un folos”. Dar în cercurile guvernamentale românești, observa tot el, „în măsura în care nu fuseseră direct interesate de Strousberg, înce-

pea să se facă simțit un sentiment de ostilitate, pricinuit, mai ales, de atitudinea lipsită de tact și de aroganța pletorii lui de funcționari și agenți, mulți germani”. Bancherului părea însă să nici nu-i treacă prin minte că norocul și-ar putea întoarce fața de la el. Reușita combinațiilor lui depindea de menținerea atmosferei de euforie pe care o crease în jur și, de aceea, cu orice prilej, afișa un dinamism ostentativ, ce nu îngăduia nici o rezervă. Strousberg afirma că „primea de

pretutindeni rapoarte, iar acestea îl îndrituiau să fie foarte sigur că n-o să aibă loc nici un război în Europa, în ciuda aprehensiunilor nutrite de diplomați. Națiunea franceză dorea să-și dezvolte în pace bunăstarea, împăratul Napoleon nu se gîndea să riște un război fără rost, iar Prusia nici prin gînd nu-i putea trece să-i atace pe francezi”. Mai mult, spre a-și întări argumentele și ca o dovadă de specială bunăvoință față de von Radowitz, Strousberg s-a arătat chiar gata să-l

ajute și pe diplomat să-și croiască „o situație materială independentă”. Singura condiție era ca acesta să-i acorde toată încrederea. Dar von Radowitz s-a arătat — ne încredințează el — reticent și, mai târziu, n-a avut decât să se felicite pentru această prudență.

Oricum, pînă una-alta, so sirea soției îi cerea să caute, cu și mai multă stăruință decît pînă atunci, să cultive relații cu familiile ce „contau” în viața mondenă a Bucureștilor și, mai cu seamă, cu cele care, „prin diverse recomandări”, îi fuseseră semnificate a nu avea sentimente antigermane. Printre acestea, se numărau, după spusele diplomatului, soții Oteteleşanu „care trăiau pe picior mare și practicau o strălucitoare ospitalitate în frumoasa lor reședință de vară de la Măgurele”. De aceea, în fiecare duminică, acolo, la Măgurele, se reunea „crema” înaltei societăți. O altă familie prietenoasă era aceea a lui Grigore Cuza, care mai păstra vechiul stil de viață boieresc; apoi vecinii diplomatului, familia lui Dimitrie Ghica, fost prim-ministru, soții Cantacuzino, socrii lui Dimitrie Sturza (și ulterior și ai lui Petre Carp), Știrbei, care nu zăboveau însă prea mult la București, Coco Sturza, Pathouri, Zoe Bibescu și alții.

Sub aceste aparențe calme, odihnitoare, ale începutului de vară a anului 1870, un observator atent, cum se voia von Radowitz, putea totuși distinge și „multă neliniste și nesiguranță”. Guvernul recent numit organizase noi alegeri, dar acestea „nu-i asiguraseră decît o precară majoritate parlamentară, «roșii» agitau mai departe spiritele împotriva prințului”. În schimb, în viața politică internațională nu se întrevădeau semne îngrijorătoare. Singurul eveniment care reținuse cu adevărat atenția lumii pînă la începutul lunii iulie fusese uriașul incendiu care devastase cartierul constantinopolitan Pera (20 iunie).

Ce ar fi plăcut cel mai mult Vienei și Pestei

Curînd totuși dimensiunile și acuitatea întâmplărilor ce polarizau atenția opiniei publice, atît în vestul Europei, cît și la noi, aveau să sufere modificări dramatice. „Cîte ceva despre negocierile privitoare la succesiunea la tronul Spaniei auzisem de mai înainte, grație unor aluzii confidențiale ale prințului Carol, însă nu mă așteptasem ca ele să constituie atît de repede impulsul pentru un nou război, deși în speranțele și convingerile mele, acesta era inevitabil” — ne încredințează von Radowitz. În orice caz, imediat ce perspectiva unui conflict armat franco-prusian a devenit iminentă, primul gînd al consului general a fost să ceară înrolarea în armata operativă prusiană; dar superiorii săi i-au descurajat acest elan belicos și i-au cerut să rămîna pe loc, la București. „Așa încît — se autocompătimește el — a trebuit să mă rememnez a petrece această epocă mărșă și hotărîtoare, al cărei prezentiment dominează de ani de zile gîndurile mele, în exilul românesc, printre oameni răuvoitori și dezagrabili agitați, fără să-mi pot aduce altă contribuție decît aceea impusă de plicticoasele, fastidioasele treburi cotidiene”.

Rațiunile acestei stări de spirit prea puțin stenice se întemeiau pe mai multe surse de nemulțumire. Prima dintre ele era acutizarea conflictului dintre prinț și guvern: pe de o parte și „valul de radicalism” al opiniei publice — ale cărei simpatii pentru Franța și antipatii față de Prusia luau forme tot mai marifeste —, pe de altă parte. E adevărat, mișcarea republicană declanșată la Ploiești, la 20 august 1870, de Candiano-Popescu eșuase (*Magazin istoric*, nr.9/1972), iar după înăbușirea ei prințul și guvernul socotiseră că, în loc să dramatizeze evenimentul, cel mai cu-

minte era să-l ridiculizeze. Von Radowitz nu era însă de aceeași părere. „În realitate — credea el a ști — lucrurile nu stăteau așa; dacă Candiano n-ar fi acționat atît de imprudent și s-ar fi acordat mai mult răgaz pentru pregătiri, ar fi putut rezulta o revoluție care ar fi măturat dinastia tînărului Hohenzollern”. Și ca și cum toate acestea n-ar fi fost de ajuns, în octombrie a urmat verdictul Curții cu juri din Tirgoviște, care îi achitase pe toți complotiștii, în frunte cu Candiano. „Imediat s-a aflat — mai pretinde consului general — că sentința a fost cumpărată cu bani dați de partidul roșu”. Lezat în amorul propriu, prințul Carol a considerat-o însă un afront personal și a hotărît să se retragă de la guvernarea unei țări „în care se puteau petrece asemenea lucruri”.

Dar nu și-a pus totuși imediat în aplicare gîndul. Mai mult, la începutul lui decembrie 1870, a decis să întreprindă un demers pe lîngă puterile garante, cu excepția Franței, spre a obține aprobarea pentru schimbarea Constituției, iar în caz de refuz să abdice. În versiunea lui von Radowitz, lucrurile s-ar fi petrecut astfel:

„El [prințul] ar fi vrut ca scrisoarea către suveranii puterilor garante să fie expediată printr-o foarte discretă mijlocire a reprezentanților lor la București. Abia la cerea colegilor mei englez și austriac a hotărît să adreseze o scrisoare similară și sultanului, solicitînd, însă, în acest scop o intermediere engleză. Care s-a și produs, dar fie din cauza unei indiscreții voite, fie dintr-o stîngăcie, s-a soldat doar cu rezultatul că a sfîrșit o și mai mare suspiciune a Porții, sultanul refuzînd acceptarea scrisorii, în timp ce celelalte curți o și primiseră. Întreg demersul prințului pe lîngă puteri n-a fost nici abil, nici oportun. Eu îl avertizasem, în schimb, n-am dezaprobat de fel hotărîrea lui de a părăsi România. De altfel primisem și de la Bismarck, aflat la

Versailles, răspunsul ca prințul să renunțe la demersul lui pe lângă puteri ori să-l amâne pînă după încheierea păcii, întrucît orice complicație românească era de două ori inoportună, iar noi nu i-am putea da nici măcar un ajutor moral. Era, însă, prea tîrziu, scrisoarea către regele nostru și către ceilalți suverani fusese expediată”.

Între timp, constata von Radowitz, agitația „roșilor” lua o nouă amploare. La 14/26 decembrie, sub presiunea ostilității din Cameră față de prinț și de guvernul considerat prea obedient față de el, cabinetul Manolache Costache Epureanu a trebuit să-și depună mandatul; Corpurile legiuitoare au impus prințului un guvern prezidat de Ion Ghica și sprijinit pe elemente antidinastice. Și, culmea, o nouă înrăutățire a situației s-a produs la numai câteva zile după aceea — mai exact la 18 decembrie — cînd s-a aflat că Strousberg nu putea plăti cuponul pe ianuarie al obligațiilor emise de căile ferate și că solicita garanția statului român. În aceste împrejurări, prințul Carol a dat publicității (mai întîi în ziarele germane) faimoasa sa scrisoare privată prin care condamna Constituția prea liberală din România și-și justifica „ultima încercare” de a dobîndi sprijinul marilor puteri. Ceea ce a înveninat însă și mai mult polemicile din presă și Parlament, sporind ostilitatea față de orice eră prusian. În același timp, victoriile germane împotriva Franței, departe de a înfrînge acest sentiment, îl exacerbau și mai mult, iar partidul „roșu” se folosea de această stare de spirit spre a lovi și mai puternic în domnitor (amănunte în *Magazin istoric*, nr. 10/1972).

De altă parte, sesizînd ceea ce li se părea un prilej favorabil, cabinetele de la Viena și Pesta păreau să intrevedă cu toată seriozitatea o posibilitate nesperată de a dezmembra Principatele române. O scrisoare primită de von Radowitz, la sfîrșitul lui februarie 1871, de la von Stei-

Afacerea Strousberg (caricatură din 1869)

În p. 51: sindrofile la București pe la 1870 (acvalorte de Theodor Aman)

nitz, ministrul Prusiei la Viena, evoca cît se poate de explicit această eventualitate: „Este limpede că amenințarea cu abdicarea a prințului a provocat la Viena și Pesta temeri de o dominație roșie și, legată de ea, o propagandă națională; dorința ca prințul să rămînă este, de aceea, firească și sinceră, cu atît mai mult, cu cît atît Beust și contele Andrassy, cît și împăratul Frantz Joseph cred, în fine, ceea ce pînă acum n-au vrut niciodată să creadă, anume că prințul Carol n-o să fie utilizat de noi împotriva Austriei. De îndată ce Hohenzollernului îi va fi luat acest caracter de torpilă anti-germană la Dunărea de Jos, el va fi, evident, mai agreabil decît Brătianu celor din Viena și Pesta.

Însă și mai mult, ei ar prefera o despărțire a principatelor, această dorință este, probabil, singura comună Rusiei și Austriei; și e împărțită și de Turcia”.

În „rolul principal”

La sfîrșitul primei decade a lui martie 1871, respectiv în seara zilei de 10/22, a survenit un eveniment care, după

toate probabilitățile, a apăsât foarte greu asupra amintirilor lăseate diplomatului de timpul petrecut la București. A fost, după propria-i exprimare: „O întîmplare care atunci a făcut senzație departe peste hotarele României și în care eu am jucat rolul principal”.

Să-l lăsăm deci pe von Radowitz să-și interpreteze partitura acestui rol. Nu înainte totuși de a preciza că punctul ei de plecare a fost ostentativă marcarea a victoriei prusiene asupra Franței. Așadar, ce s-a întîmplat?

„De la începutul războiului cu Franța — relatează von Radowitz — colonia germană din București evitase cu bună știință orice demonstrații, chiar cu caracter strict privat, întrucît, din cauza binecunoscutelor simpatii ale populației moldo-valahe, ele ar fi putut sfîrși indignare. Odată cu apropierea lui 22 martie, ziua de naștere a regelui și de puțină vreme și împăratul nostru, și odată pacea cu Franța încheiată, nu mai exista, însă, nici un motiv pentru a nu organiza această sărbătoare, în maniera obișnuită, în cadrul coloniei germane. Ea a fost pregătită ca o sărbătoare a păcii și într-

cît prințul, din cauza doliului din familia prințesei, nu putea da un dîneu oficial la Palat, era de la sine înțeles ca eu să preîu conducerea banchetului nostru german. Pînă seara, sîrbătorirea zilei de naștere a regelui s-a bucurat de o largă participare a concetățenilor noștri și fără nici o piedică: serviciu religios solemn, la care am luat parte împreună cu reprezentanți ai prințului în uniformă, vizite oficiale ale miniștrilor, personalului de la Curte, colegilor mei și multor altor persoane. Banchetul era aranjat în sala Slatineanu [ulterior Capșa], într-o încăpere de restaurant separată, mult utilizată în asemenea scopuri și prevăzută pentru ora 8 seara. Cum primisem unele semnale că s-ar putea ca seara să aibă loc o demonstrație a gloatei împotriva noastră, cu două zile înainte și în dimineața acelei zile i-am întrebât atît pe primul-ministru, cît și pe prefectul poliției ce cred despre asta și amîndoi m-au asigurat că nu trebuia să-mi fac nici o grijă. Nici nu m-așezasem, însă, la masă (eram circa 150 persoane), cînd a început primul atac din stradă. Continuarea descrierii celor întîmplate o las în seama relatării publicate de Norddeutsche Allgemeine Zeitung".

De ce a crezut von Radowitz că corespondența din ziar i-ar putea întări propria versiune e acum greu de știut, cu atît mai mult cu cît s-ar putea prea bine ca ambele relatări să fi avut aceeași sursă sau, în orice caz, una foarte apropiată. Oricum, descrierea din ziar a continuato-
r perfect pe aceea a diplomatului, din punctul unde acesta se oprișe: „Atunci cînd s-au adunat, participanții la banchet nu credeau în posibilitatea unor tulburări serioase, deși în stradă nu era nici urmă de pază polițienească. Numai la ușile sălii erau șase jandarmi, aduși și plătiți (după obiceiul locului) de comitetul organizator. Deodată — era puțin după 8 seara și invitații tocmai dădeau să se așeze la masă —

o gloată de vreo șazeeci de inși a urcat, în fugă, treptele și a dat buzna în sală. Jandarmii au fost dați deoparte, dar invitații s-au apărut împotriva invadatorilor și i-au gonit în josul scării, după care s-au întors în sală și au bari-cadat ușile. Atunci, mulțimea din stradă a lansat un înfricoșător bombardament cu pietre asupra casei scării, care a fost complet distrusă. Pînă atunci poliția nu-și făcuse deloc simțită prezența. Abia la sosirea unui detașament de polițiști s-a retras gloata de la intrare, dar numai pentru ca, în arma huiduielilor, să zvîrle cu pietre în ferestrele și balconul dinspre stradă al sălii. Aceasta a durat peste o oră și a dus la totala distrugere a ferestrelor balconului și chiar a unui colț al zidului. Cînd, în fine, au apărut trupele, ele au ocupat trotuarul, dar s-au mulțumit doar să interzică masei să intre în clădire. Ploaia de pietre a continuat. N-a fost schițată nici măcar o tentativă de a curăța strada, dimpotrivă organe de poliție și ofițeri s-au asociat la vacamul general. Întrebați de ce nu intervin cu armele împotriva gloatei, au răspuns că niciodată un român n-are să ridice arma contra altui român de dragul nemților. Din surse sigure se știe, însă, că ministrul interzisese categoric capilor armatei să intervină, fie și numai cu baioneta. Abia după cîteva ore, asediatorii s-au retras destul de mult, pentru că germanii să plece, în grupuri răsfețe și sub proprie acoperire..."

A doua zi, într-o scrisoare către familie, von Radowitz a povestit cum — atunci cînd manifestații au pătruns în sală — o piatră de pavaj, destinată să-l izbească în cap, i-a lovit umărul stîng, iar cîteva focuri de revolver trase asupra-i nu și-au atins ținta. În 10/22 martie însă rămas ultimul la fața locului, afirmă von Radowitz, după miezul nopții s-a dus de-a dreptul la Palat, însoțit de ministrul de externe Callimachi-Catargiu și de ministrul de finanțe D. Sturza. În drum spre Palat,

relatează tot el, s-a folosit de prilej spre a exprima celor doi „pe tonul cel mai energic” părerea sa despre „mizerabilul rol jucat” în acea împrejurare de guvern, în frunte cu Ion Ghica și să le recomande, „în cazul că mai voiau să-și păstreze propria onorabilitate”, să se dezică imediat și public de primul ministru. „Cînd am intrat în Palat — citim mai departe — l-am găsit pe prinț foarte nervos și zguduit de cele întîmplate, încît n-a mai fost nevoie să protestez energic. În jurnalul său (vol. II, p.175) el se referă astfel la întvederea noastră: «Consulul general e calm, dar profund jignit de cele întîmplate; el comunică prințului că socotește drept complici poliția și guvernul și așteaptă, ca satisfacție pentru nemaipomenitele evenimente, demiterea lui Ion Ghica...»”.

Ceea ce, după cum se știe, s-a și întîmplat. În versiunea lui von Radowitz, despărțirea de primul ministru s-a produs însă în condiții cel puțin neprotocolare. Într-adevăr, cînd, la scurtă vreme după aceea, a sosit la Palat Ion Ghica, prințul i-ar fi strigat, de față cu consulul general german: „Je vous donne votre démission. Je vous chasse tous du ministère”. Și, adăugă von Radowitz: „Cred că am auzit că, în enervarea lui, a adăugat: «vous n'êtes qu'un tas de canailles», dar nu pot să jur dacă așa s-a exprimat mai înainte, în cursul discuției noastre, sau i-a spus-o direct lui Ion Ghica”. Ceea ce, însă, sigur a știut von Radowitz chiar după trei decenii este că, bucuros de violenta ieșire a prințului, el nu s-a putut împiedica să-i șoptească: „Bravo, înălțimea Ta! Așa ar trebui să procedați mereu cu acești inși!” ■

(Va urma)

Un modest învățător și literat, Apostol Culea, director al școlii primare Cui-bul-cu-Barză, a formulat pentru elevii săi, în anul 1915 — în timpul neutralității României în primul război mondial — o temă prin excelență imagologică. Le-a dat un extemporal în care le cerea să-și arate aprecierile asupra popoarelor beligerante (francezii, germanii, austriecii, maghiarii, englezii, rușii, belgiezii, italienii, sîrbii și turcii) și să-i caracterizeze pe fiecare.

Este evident că, la un asemenea test, imagologic prin excelență, micuții școlari ai lui Apostol Culea au trebuit să transcrie imagini căpătate de ei, fie din ziare, fie, mai probabil, de pe urma discuțiilor care aveau loc în familia fiecăruia.

Răspunsurile sînt extrem

IMAGOLOGIA —

O NOUĂ DISCIPLINĂ SOCIALĂ DE GRANIȚĂ

DAN A. LĂZĂRESCU

de semnificative și, în mare măsură, corespund portretelor-robot reținute indeobște de imagologie pe seama popoarelor în cauză.

Unul singur dintre elevii testați s-a simțit obligat să introducă în test o părere personală, corespunzând, probabil, părerii politice a părintelui său. Despre nemți, a scris următoarele: „viteji, serioși, bine organizați, muncitori pricepuți în toate... dar tot vor mîncă bătăile pînă la urmă...”

Ca dovadă că orice imagine, orice stereotipie națională, prilejuiește două investigații psihologice: una pe seama poporului supus la test. Cealaltă, pe seama poporului din care face parte cel care răspunde la test.

Exaltarea spiritului german, în viziunea lui F. Staffen, autorul (în 1913) unei ilustrații inspirate din creația lui Wagner. Cele trei elemente simbolice, preluate din miturile germanice, sînt: războinicul, focul, forța

Acum 25 ani am publicat în numărul din luna iulie a anului 1967, în revista piteșteană *Argeșul*, un mic articol intitulat *Introducere în imagologie*. Cred că era vorba de cel dintîi studiu de imagologie publicat în țara noastră. Constituită, simultan, în mai multe centre culturale ale planetei, mai cu seamă din Statele Unite și din Franța (în speță, la Universitatea din Caen, în cadrul căreia se publica importantul periodic *Revue de la Psychologie des peuples* — Revista de psihologie a popoarelor), imagologia a avut, în sfîrșit, prilejul să-și omologheze statutul ca disci-

plină socială autonomă, în cadrul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, în luna septembrie 1985, la Stuttgart. Acolo a funcționat o subsecție — prezidată de cunoscuta savantă franceză doamna Hélène Ahrweiler, specialistă în istoria Bizanțului — care avea drept temă *imaginea celuilalt*, obiectul de studiu al imagologiei.

Disciplină de graniță prin excelență, constituită pe un teren în care se încrucișează datele antropologiei cu acelea furnizate de istoria universală, imagologia folosește, precumpănitor, datele puse

ei la dispoziție de către paremiologie — disciplina care se ocupă cu studiarea proverbelor. Într-adevăr, proverbele tuturor popoarelor lumii conțin nenumărate formulări imagologice pe seama altor popoare, de obicei învechinate, dar, uneori, și mai îndepărtate în spațiu. *Turcul plătește... cal verde și sirb cuminte... tricher comme un Grec* (să înșele ca un grec)... *querelle d'Allemand* (ceartă fără motiv)... *tête de Turc* (cap de turc), iată numai câteva mostre din arsenalul de proverbe prin care fiecare popor se pune, preventiv, la adăpost de primejdii la care s-ar expune prin contactul cu indivizi aparținând altor popoare.

Imagine și aut imagine

Imaginile nu rămân stereotipe, ci evoluează în timp, ajungând uneori să se răstoarne, prin forța împrejurărilor. Multă vreme, încă înainte de războiul de o sută de ani (1337-1453), imaginea francezului în ochii englezului și cea a englezului în ochii francezului au fost peiorative. Aceasta a durat până la Waterloo (1815) și chiar în continuare, în ciuda frăției de arme de sub zidurile Sevastopolului, până în anul 1898, când, orientată primejdios de interesele diplomației tariste, puterea colonială franceză s-a ciocnit la Fachoda, pe Nil, cu oștirea lordului Kitchener. Războiul părea inevitabil. Dar înțelepciunea a prevalat: a Treia Republică franceză a cedat la timp și a ajuns, peste numai șapte ani, să încheie, cu același guvern britanic cu care era gata să intre în război în 1898, acordurile alianței cordiale, care prefigurau cel dintâi război mondial (1914-1918).

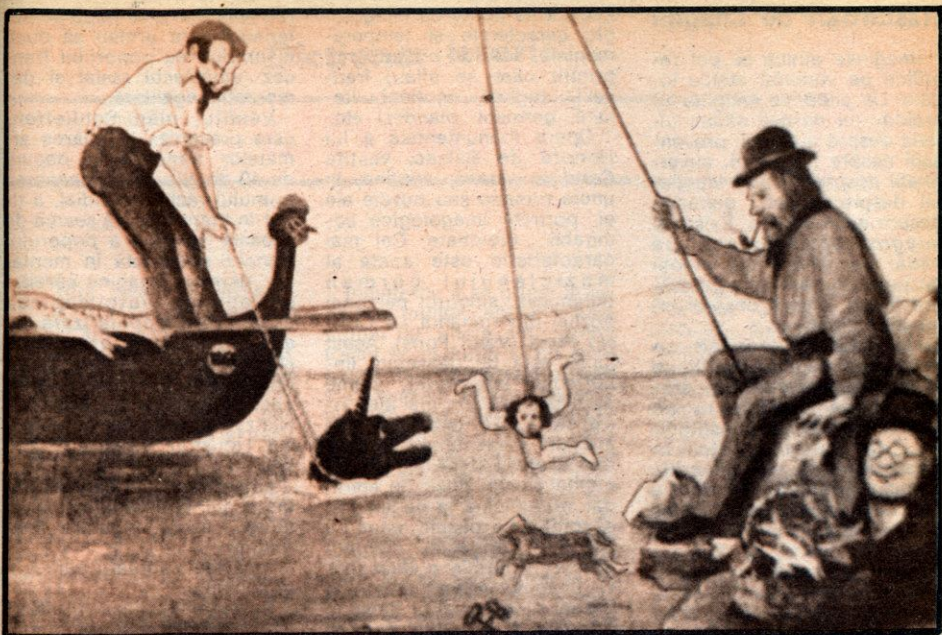
Tot astfel, jocul imagologic între greci și turci a suferit o evoluție până la răsturnare, între veacurile al XIII-lea și al XV-lea. Inițial, bizantinii aveau în minte o imagine disprețuitoare a turcilor osmanlii: aceea a unui popor insuficient înzestrat cu produsele

spiritului, un popor de războinici viteji, dar reduși la minte. Pentru turcii osmanlii, bizantinii apăreau ca un popor împărătesc, moștenitori, deopotrivă, ai tradițiilor elenistice făurite de către Alexandru cel Mare, și ai tradițiilor Dominatului roman, prin marele împărat Constantin cel Mare, întemeietorul Constantinopolului. Dar neîncetatele înfringeri suferite de bizantinii din partea turcilor, între anii 1360-1453, și, în final, cucerirea Constantinopolului și a Trapezuntului și nimicirea împărățiilor bizantine a inversat raportul imagologic. Turcii au apărut în ochii grecilor ca un popor cuceritor, ale cărui insuficiențe mentale trebuiau speculate, în timp, pentru reconstituirea năruitei împărății bizantine. Iar grecii și-au pierdut în ochii turcilor biruirii trufașa aureolă împărătească și au ajuns să fie socotiți unul din popoarele de ghiauri supuse aliotmanului și împărțând soarta de *capitis diminutio* cu toate celelalte popoare creștine de la sudul Dunării și de pe cursul ei median, până la Buda.

Cercetarea imagologică se elaborează, de altfel, pe linia deschisă acum un veac prin cercetările marelui psiholog german, profesorul Wilhelm Wundt, autorul monumentalei opere intitulată *Völkerpsychologie* (Psihologia popoarelor). S-a constatat că imaginile pe care și le făuresc diferitele popoare ale lumii, unele pe seama altora — acesta constituie principalul capitol al imagologiei — conțin elemente constante și, uneori, și elemente deosebite. Colectându-se toate aceste imagini se poate ajunge la făurirea unui fel de *portret-robot* al fiecărui popor, *portret-imagine* care conține aprecierile comune pe care le au diferitele popoare ale lumii pe seama unui anumit popor. În afara acestui *portret-robot* mai există, de obicei, și imagini

pe care le au numai anumite popoare asupra poporului al cărui *portret-robot* s-a constituit. Aceste imagini deosebite slujesc și pentru investigarea istorică, dar și psihologică-abisală, a poporului care, în imaginea care-i stăruie în minte pe seama altui popor, adaugă unele nuanțe subiective, specifice, nuanțelor comune preluate din imaginea făurită de alte popoare asupra celui luat ca subiect.

Un capitol extrem de important al imagologiei îl constituie *auto-imaginile*, adică *imaginile pe care le au în minte popoarele despre ele-insele*. Despre acest fel de imagini s-a ocupat, acum mai bine de o sută de ani, savantul american Oliver Wendell Holmes și, la începutul secolului nostru, marele elenist și filosof spaniol Miguel de Unamuno, în lucrarea lui celebră intitulată *Entorno al Casticismo* (Pe marginea spiritului castilian). În speță, *auto-imaginea* poate fi de mai multe feluri, la diferite nivele. Este mai întâi imaginea instinctivă, arhetipală, pe care un popor o are, intuitiv, despre el însuși. O asemenea imagine se oglindește, de pildă, în proverbul românesc: „*Românului îi este greu până se apucă de lucru; că de lăsat, îndată se lasă*”. O a doua *auto-imagine* este aceea preluată de la străini. În sfârșit, o a treia este *imaginea pe care un popor dorește să și-o poată făuri pe seama lui însuși*. O asemenea *auto-imagine ideală* este, uneori, preluată de științele educației și folosită pe scară largă pentru orientarea strădanilor de perfecționare educativă către o asemenea *auto-imagine*. Pe un asemenea proces psihologic-educativ s-a constituit, de pildă, sistemul educativ britanic, care urmărește, stăruitor, realizarea la toate nivelele sociale, a tipului social de *gentleman*.

Unitatea Italiei, așa cum și-a imaginat-o un caricaturist din Peninsula. În stînga, Napoleon III se străduie să rețină pe dușmanii procesului de unificare; el a „pescuit” deja doi pești: Nisa și Savoia. În dreapta, Garibaldi „pescuiește” Sicilia, iar Cavour are deja în coș Milano, Como și Modena. Au rămas în apă „leul” venețian și „cheile” pontificale

Pentru a glorifica expansiunea imperiului japonez, se foloseau și astfel de stampe; cea din imagine înfățișează un moment din războiul chino-japonez, din 1895

Răsturnări de imagini

Imaginile etnice se pot ramifica pe varietăți etnice locale. De pildă, ce imagine au moldovenii despre olteni, oltenii despre ardeleni, provenșalii despre normanzi, auvergnatii despre gasconii, scoțienii despre englezi, germanii despre austrieci etc. Există și *imagini profesionale*. De pildă, ce părere au preoții despre călugări, țărani despre boieri, ofițerii despre oamenii politici etc.

Un capitol deosebit se ocupă de imaginile făurite pe seama personalităților istorice fundamentale sau pe seama ideologiilor, instituțiilor, confesiunilor etc. În prima formulă, marele critic german Friedrich Gundolf a consacrat, acum 60 ani, o lucrare imaginii lui Cezar în memoria diferitelor popoare europene și asiatice. Același lucru se poate face pe seama lui Alexandru cel Mare, a lui Carol cel Mare, a lui Napoleon, a lui Lenin etc. Tot astfel se poate elabora o lucrare în care să se consemneze imaginile pe care le au despre comunism, liberalism, capitalism, instituția parlamentară, confesiunea romano-catolică etc. diferitele popoare ale lumii.

De altfel, toți marii scriitori ai Europei folosesc, frecvent, în operele lor, teme imagologice. La Shakespeare, francezii, adversarii ai englezilor în războiul de 100 ani, sînt înfățișați ca superficiali, lăudaroși, nedisciplinați, desfrînați. Probabil că nu întîmplător unele personaje negative poartă nume franceze: curteanul Boyet din *Zadarnice necazuri de iubire*, penibilul Parolles din *Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine*, Dr. Caius din *Nevestele vesele din Windsor*. Alte personaje negative poartă nume italiene: Iago, Iachimo (din *Cymbeline*). În sfîrșit, într-o scenă celebră, din *Neguțătorul din Veneția*, Nerissa, camerista frumoașei Portia de la Belmont, îi detaliază stăpînei sale. lista diferiților pretendenți la mina ei; prilej pentru iscuita Portia să cali-

fice cît se poate de imagologic caracterele și temperamentele acestor pretendenți, printre care se aflau: francezi, englezi, scoțieni, italieni, germani, olandezi etc.

Opera monumentală a lui Honoré de Balzac, vestita *Condiție umană*, conține, în unele romane sau nuvele ale ei, portrete imagologice admirabil creionate. Cel mai caracteristic este acela al muzicianului german Schmucke, singurul personaj pozitiv din romanul *Le Cousin Pons* (Vărul Pons). Acest lucru este de deosebită importanță. Într-adevăr, vreme de cîteva veacuri, mai ales între 1650-1870, imaginea germanului în mentalul francez a fost aceea a unui om eminamente cînstit, lipsit de spirit, dar erudit pînă la pedanterie și totdeauna pașnic, ceea ce părea a contrazice dictonul francez *Querelle d'Allemand*. O imagine asemănătoare o găsim și în romanul filosofic *Candide*, al lui Voltaire, ca și în numeroase alte lucrări literare franceze. Războiul din 1870-1871 a reprezentat, pentru poporul francez, o adevărată răsturnare imagologică. Germanul pașnic, blind, cînstit, harnic, s-a transformat peste noapte într-o ființă incultă, brutală, imorală.

O răsturnare imagologică similară a avut loc, între anii 1871 și 1914, în mentalul german; pe seama imaginii poporului francez, dar și pe seama autoimaginii.

Înfrînt aproape pe toate cîmpurile de luptă, silit să-și salveze ordinea socială și libertatea prin intervenția hotărîtoare a prizonierilor de război, restituiți cu generozitate de către Bismarck, pentru a-i îngădui lui Adolphe Thiers să înăbușe sinistru Comună din Paris — respingătoare strădanie a tuturor dezmoștenitorilor civilizației europene — poporul francez a ajuns să fie considerat, pe neașteptate, de poporul german — și chiar de marea majoritate a intelectualilor germani — ca un popor supus legii fiziologice, darwiniste, a regresului ireversibil. Neodarwiniiștii imperiaști germani

rețineau mai ales două caracteristici care urmau să ducă la prăbușirea poporului francez: amestecul rasial și democrația egalitară.

Vestitul plan Schlieffen, care preconiza lichidarea armatelor franceze în decurs de 40 de zile de la începerea primului război mondial, a ținut în mare măsură seama de această imagine a poporului francez strecurată în mentalul german. Imagine căreia i se opunea autoimaginea exaltatoare popularizată de asociațiile pangermaniste (*Alldeutsche Vereine*) și de unii interpreți exaltați și stingaci ai teoriilor lui Friedrich Nietzsche, în frunte cu englezul Houston Stewart Chamberlain.

Observăm deci că politica și știința strategică sînt în mare măsură tributare imagologiei.

Încă mai tributară pare a fi diplomația.

Într-adevăr, dacă urmărim istoria modernă și contemporană a Europei, începînd cu secolul al XVI-lea, vom constata că, în strădaniile lor, monarhii și oamenii de stat ai Europei au trebuit, în prealabil, să soluționeze o problemă fundamentală. Anume, să sconteze reacțiile probabile ale conducerii politice britanice față de măsurile politice luate de principalele puteri ale Europei.

Istoria consemnează faptul că numai acei oameni de stat europeni care s-au priceput să deslușească adevăratele linii de forță ale politicii britanice — și, uneori, să ajungă să influențeze aceste linii de forță, din afară sau chiar din lăuntru — și-au încheiat cariera cu succes.

Astfel au fost, de pildă, regele Henric al IV-lea al Franței, cardinalii de Richelieu și Mazarin, țarul Rusiei Petru cel Mare, regele Prusiei Friedrich al II-lea, Otto von Bismarck (*Magazin istoric*, nr. 8-10/1991), contele de Cavour (*Magazin istoric*, nr. 9/1972), Gustav Stresemann (*Magazin istoric*, nr. 12/1985)

(Continuare în p. 88)

Între cele trei țări baltice, Lituania (65 200 km², 3 641 000 locuitori, în 1987) se detașează net prin bogata sa istorie medievală și evoluția ei teritorială în acea epocă¹. În perioada lui de maximă expansiune, marele principat, cu capitala, începând din 1232, la Vilno (Vilnius) se învecina cu Ordinul teutonic, regatul Poloniei, Moldova, Marea Neagră, Hanatul Crimeii și marele cneaz al Moscovei, adică îngloba teritoriul actual (în întregime sau parțial) al Lituaniei, Bielorusiei, Ucrainei, Rusiei. Astăzi, Lituania independentă este mărginită de Letonia (la nord), Belarus (la est), Polonia și Rusia (la sud), Marea Baltică (la vest).

Pînă în veacul XIII trecutul Lituaniei nu este clar, obscuritatea ce-i învăluie originile nedispunându-se total nici măcar atunci, în acel secol. Cronologia lungii serii de războaie în care a fost angajată rămîne în continuare incertă, iar frontierele principatului — mobile, din cauza ocupării și pierderii repetate a acelorasi teritorii. Inevitabil, atribuind unui prinț sau altuia aceste cuceriri, istoricii comit erori. Totuși, să încercăm să stabilim cîteva repere ale evoluției istorice a lituanienilor.

¹ Precizăm — ca și în numerele 2, 3/1992, unde am prezentat repere din evoluția istorică a Estoniei și Letoniei — că, după eliberarea lor de sub dominația sovietică, istoricii celor trei țări baltice își vor elabora probabil propria istorie, o vor supune unor analize noi și complete, beneficiind de revelații documentare la care noi nu am avut acces. Menționăm, de asemenea, că în întocmirea acestui articol ne-am izbit de penuria surselor documentare — de altfel și acelea contradictorii — fapt explicabil înșă, tema nemaifiind prezentă pînă acum în istoriografia română.

Înainte de a se grupa în jurul mai multor căpetenii, apoi numai al uneia, lituanienii trăiau în pădurile și pe terenurile lor mlăștinoase. Aveau o organizare extrem de simplă, fără legi scrise, și întrețineau relații de negoț cu vecinii lor slavi și suedezi. Nu se uneau decît atunci cînd porneau campanii împotriva rușilor, în ale căror teritorii au efectuat multe incursiuni. Nu întîmplător, prima lor menționare scrisă se păstrează în *Povest vremennih let*, cunoscută și sub denumirea de *Cronica lui Nestor*, călugărul rus din Kiev (1056-1114), ce relatează victoria reputată asupra lituanienilor în anul 1040 sau 1045 de către marele cneaz de Kiev, Iaroslav cel Întelept.

Aceste expediții, dar mai ales nevoia de a-și apăra în fața germanilor independența și religia, i-au regrupat pe lituanieni, la începutul veacului XIII. De altfel, situaerea geografică a Lituaniei explică parțial traseul istoriei ei. Așezată ca între dinții unui clește, între slavi și germani, neputînd să se sprijine pe frontiere naturale, plasată la convergența civilizațiilor orientală și occidentală, a creștinismului grec și a bisericii romane, Lituania a avut o singură șansă: temeritatea și geniul unor prinți ai săi, pe fundalul slăbiciunii vecinilor, ei înșiși aflați în perioada de organizare politică, deci incapabili de cuceriri durabile. Așa încît, în ciuda circumstanțelor, țara nu numai că a supraviețuit, dar s-a și extins ca teritoriu, ajungînd, la un moment dat, pînă la Marea Neagră.

În condițiile în care letonii fuseseră supuși de cavalerii

gladiferi din anul 1225, iar prusienii de către teutoni la sfîrșitul sec. XIII, Ringold, considerat a fi primul mare prinț lituanian, a înregistrat mai multe victorii, pe de o parte, asupra rușilor, slăbiți în urma invaziilor mongole, reușind să-și extindă stăpînirea pînă la Polotk, Vitebsk și Smolensk, pe de alta, asupra cavalerilor gladiferi, în anul 1236, în bătălia de la Šiauliai.

Lui Ringold i-a succedat fiul său, Mindvog (Mindaugas), aparținînd și el aceleiași familii de mari prinți lituanieni (*kunigas*). În anul 1250, el a reușit să unifice diversele triburi lituaniene, să le convertească la creștinism, pentru a cîștiga alianța Ordinului teuton, apoi s-a încoronat rege, în 1253, cu acordul papei Inocențiu IV. În această calitate, Mindvog și-a extins stăpînirile în teritoriile cnejilor ruși, a luptat cu tătarii, iar în anul 1261 i-a învins răsunător pe cavalerii Ordinului teutonic și livonian lîngă lacul Durbe, ulterior abjurînd și revenind la păgînism. Asasinat în 1263, printr-un complot al aristocrației lituaniene, înainte de a-și încheia opera de unificare a statului, marele cneaz a lăsat Lituania înșingărată de lupta purtată de fiul său Vaišvilkas împotriva asasinilor. Țara a cunoscut vreme de 50 ani o anarhie totală.

Sub domnia marelui cneaz Gedimin (1316-1341), veritabilul fondator al puterii lituaniene, țara a devenit, prin diplomația abilă a suveranului și politica sa matrimonială, una dintre cele mai puternice ale Europei orientale. Autoritatea lui Gedimin, în urma unor înfruntări purtate alături de polonezi, aliații săi, cu ru-

șii, susținuți de tătari, cu teutonii, gladierii și regele Boemiei, se întindea nu numai asupra Lituaniei propriu-zise, ci și a nord-vestului Ucrainei, până la Kiev și Marea Neagră, asupra Bielorusiei, până la Ni-pru.

În acel moment, Lituania s-a aflat la apogeul întinderii sale teritoriale, fiind probabil privită de Occident ca o pavăză în calea mongolilor. Gedimin, conștient că țara nu putea rămâne izolată, a stabilit relații cu diferite popoare ale Europei, a suferit puternice influențe ruse, ortodoxe, a atras meșteri străini și a purtat negocieri cu orașele hanseatice. Papa putea spera — în aceste condiții — la momentul cînd Lituania avea să se convertească și, într-adevăr, Gedimin a făcut apel la papa Ioan XXII, promițînd să se boteze (1323). Dar el s-a izbit de o atît de mare rezistență a lituanienilor păgîni și a supușilor ortodocși, încît nu și-a putut respecta promisiunea. La moartea lui Gedimin, Lituania, puternică, cu orașe și fortărețe numeroase, cu structuri sociale solide, a fost împărțită între cei șapte fii ai săi, premisă a unor noi

dezordini și tulburări.

Urmașul său, Olgierd sau Algirdas (1345-1377), a acaparat puterea detronîndu-l pe fratele său mai mare, Iavnuț, și cîrmuind împreună cu un alt frate, mai mic, Kestutis. Domnia lui Olgierd a abundat în războaie. Atît contra teuto-nilor, care l-au învins, avansînd pînă la Vilno, cît și contra polonilor, tătarilor și cne-jilor Moscovei. Împotriva acestora din urmă a luptat împreună cu vărul său, cneazul de Tver; ei nu au reușit însă să cucerească Moscova, deși s-au apropiat de trei ori de oraș. După ce, în 1361, a pus stăpînire pe Kiev, apoi pe Podolia și a ajuns în Crimeea, Lituania se întindea de la Marea Baltică la Marea Neagră, de la Bug la izvoarele Donețului. Dar urcarea pe tronul Moscovei a cneazului Dmitri Donskoi, ca și luptele dinastice ce au urmat morții lui Olgierd au încetinit progresele teritoriale ale Lituaniei.

Cuprinsă între o mare și alta, Lituaniei, o adevărată federație de popoare, îi lipseau coerența statală, organizarea, unitatea națională,

politică și religioasă. Centrul și nordul erau păgîne, vestul catolic, „importat” din Polonia, estul și sudul ortodox. Pe de altă parte, deși în familia lui Gedimin puterea se transmitea ereditară, toți marii prinți proveniți din acest trunchi și-o disputau neîncetat. Fondat exclusiv pe cuceriri, statul nu putea dura decît adoptînd instituțiile vecinilor, mai civilizați, ruși sau poloni. Încă din vremea lui Gedimin, lituanienii adoptă, pentru raporturile lor cu statele vecine, limba rușilor, ea rămînînd, pînă în veacul XVI, limba oficială a cancelariei. Toate ambițiile lituaniene erau de fapt întoarse către est, către Novgorod, Tver, Moscova. Părea că Vilno fusese destinat a deveni un fel de metropolă a Rusiei occidentale, opusă unei Rusii orientale, formate în jurul Moscovei.

Dacă sub domnia lui Olgierd Biserica ortodoxă a făcut numeroși adepți, marele prinț încurajînd influențele rusești, care, treptat, au absorbit elementul lituanian, fiul său Jagellon (1377-1381; 1382-1401) s-a căsătorit în 1386 cu Hedwiga d'Anjou,

Repere româno-lituaniene

În anul 1574, trecea prin Moldova și Țara Românească, în solie către Istanbul, polonezul Maciej Strykowski de Osostowicz; un an mai tîrziu, la reîntoarcere, urma același drum, peripețiile călătoriei descriindu-le într-o *Cronică acum întîi dată la lumină a Poloniei, Litvaniei, Samogitiei și a toată Rusia Kieveană, Moscovită, a Sieverului, Voliniei, Podoliei, Podgoriei, Poloniei etc.*, precum și a diferite întîmplări războinice și casnice... lucrare apărută în 1582, la Königsberg.

Între multe informații referitoare la cele două principate române pe care le străbătuse — unele preluate de la alți istorici sau călători, altele socotite fanteziste de către istorici — se afla și următoarea observație, de o surprinzătoare intuiție: „Litvanii obișnuiesc să serbeze amintirea morților, a părinților, mamelor și rudelor lor, de obicei în luna octombrie, sau, cîteodată, la fiecare sîrbătoare, cîntînd bocete pe morminte, și plîngînd, mai ales femeile care înșiră vitejiile, virtuțile, însușirile de gospodari ale bărbatilor lor. Acest obicei se păstrează nu numai la aceștia, dar și în Moldova, în Țara Românească și în Bulgaria, precum singur am văzut în cîteva orașe, la Buzău, la Rusciuc, la Giurgiu pe Dunăre și la București, orașul de scaun al domnului muntenesc, unde, pe lîngă acelea, aprînd luminări și cădelnițează cu tămîie pe morminte [s.n.]”.

Maciej Strykowski făcea o descoperire care va lăsa să curgă multă cerneală în secolul istoriografiei romantice — aceea a similitudinilor între anumite aspecte ale istoriei geto-dacilor și a unor vechi populații de pe teritoriul Poloniei și Lituaniei (*Magazin istoric*, nr. 7/1980). Îndeeosebi între datinile și limba lituanienilor și acelea ale geto-dacilor s-au făcut numeroase asocieri, ambele fiind considerate realizări ale unor populații aparținînd unui trunchi comun străvechi, ori înrudite. Între argumentele semnificative era și acela că atît la români cît și la lituanieni s-a păstrat una din cele mai originale expresii poetico-artistice — *doina*.

Destine și interese comune

Afinitatea sufletească reprezenta, desigur, unul din motivele relațiilor statornicite între cele două popoare (prin conducătorii lor) încă din zorii intrării lor în viața politică europeană. Evident însă că, în conturarea acestor relații, rolul esențial l-au avut interesele și evoluția istorică a celor două popoare.

Începutul relațiilor româno-lituaniene se plasează la finele veacului XIV, fiind favorizate de faptul că în anul 1387, rege al Poloniei devenea Jogailo, cneazul (din 1377) Lituaniei, sub numele

moștenitoarea tronului Poloniei, fiica lui Ludovic, rege al Ungariei și al Poloniei, punând astfel capăt acestor tendințe. Suveranul s-a convertit la catolicism, a adoptat numele de Wladyslaw, devenind el însuși rege al Poloniei și întemeind — el, un lituanian — dinastia Jagellonilor, ce va domni asupra Lituaniei, Poloniei, Boemiei și Ungariei.

Nici căsătoria din 1386, nici convertirea lituanienilor botezați oficial nu au însemnat însă dispariția lituanienilor ca etnie distinctă. Deși unită cu Polonia peste 400 de ani (pînă în 1795), Lituania și-a păstrat multă vreme administrația proprie. Această orientare a rezistat și după ce Jagellon, obligat, să aleagă între cele două coroane ale sale, a lăsat Lituania vărului său Wytautas (Witold), în timpul căruia lituanienii au luat parte, alături de polonezi, la marea campanie împotriva Ordinului teuton, încheiată cu victoria de la Grünwald (1410). După cum se știe, o perioadă, Witold a întreținut bune raporturi cu Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, care între anii 1418 și 1421, a avut ca soție pe

Ryngalla, sora lui Witold.

Pe de altă parte, eșecurile lui Witold în campaniile orientale și în special înfrîngerea sa de către tătari i-au barat expansiunea în teritoriile ruse. Catolicismul, odinioară detestat de lituanieni și asociat de ei cu religia inamicului lor ereditar, a căpătat o mare influență la Curte, amenințînd puternic ortodoxia.

După moartea sa, în 1430, și după un scurt război civil, ce l-a adus la tron pe prințul catolic Sigismund, destinele Lituaniei s-au împletit strîns cu cele ale Poloniei, țara avînd cînd același suveran, cînd unul al ei, dar oricum descendent al lui Jagellon. Această situație indecisă a durat pînă în a doua jumătate a sec. XVI, cînd Uniunea de la Lublin, de 1 iulie 1569, avea să marcheze unirea definitivă a principatului cu Polonia, cele două state avînd ulterior o soartă comună. Era o uniune impusă și de primejdia pe care o reprezentau cnejii moscoviți.

Dar în ce consta Uniunea de la Lublin? Nobilimea a convenit ca cele

două coroane să fie reunite pe același cap, să existe o singură Dietă, un singur Senat, cu sediul la Varșovia, devenită astfel un soi de capitală mixtă și înlocuind deopotrivă Cracovia și Vilno. Polonia și Lituania își păstrau fiecare marii săi demnitari, cancelarul, vicecancelarul, mareșalii, hatmanii, armatele și legile proprii. Era evident însă că, în ciuda tuturor precauțiunilor luate de Lituania pentru a-și păstra autonomia, Uniunea de la Lublin a reprezentat în realitate începutul unei epoci de accentuare a dependenței față de Polonia. Mai mult sau mai puțin completă, „polonizarea” Lituaniei era inevitabilă și ea avea să dea naștere unui soi de patriotism lituaniano-polonez. De altfel, încă în timpul ultimilor mari cnej, Curtea de la Vilno era în întregime poloneză, marea nobilime trecuse la catolicism, deși poporul rămăsese ortodox. Această dualitate religioasă a făcut permanent precară unirea politică fondată la Lublin, situație de care au profitat cnejii Moscovei, chemați uneori în ajutor de ortodocșii oprimați. Or, Moscova nu putea să nu pro-

În p. 59: timbru emis de Lituania independentă, în anul 1920

Tablou de Jan Matejko (1838-1893), înfățișînd bătălia de la Grünwald (1410), unde marele prinț Wytautas și vărul său Ludovic II Jagellon, regele Poloniei, i-au înfrînt pe teutoni

fiute de ocazie pentru dezmembrarea marelui principat și extinderea propriei dominații.

În anul 1654, țarul Aleksei Mihailovici, al doilea din dinastia Romanov, a cucerit succesiv Poloțkul, Vitebskul, Smolenskul, Moghilevul, iar în anul următor, Grodno, Kovno (Kaunas), Vilno. Într-o Lituanie se afla în puterea moscoviților, țarul putând chiar spera să fie proclamat mare cneaz de către

magnații polono-lituanieni. Mulți dintre ei, mai ales aceia din provinciile orientale, preferau dominația rusească autorității uneori atât de lejere a regelui de la Varșovia. Dar după anul 1660, polonezii au recucerit cea mai mare parte a teritoriilor anterior pierdute, așa încât, la armistițiul ruso-polon încheiat la Andrusovo, în ianuarie 1667, țarul nu a mai putut păstra decât Smolenskul și Kievul.

În secolul XVIII, statul dualist polono-lituanian a fost supus celor trei împărțiri succesive (1772, 1792 și 1795), Lituania „căzînd” la Rusia, în cea mai mare parte, iar regiunile Memel (Klaipeda) și Gumbinnen la Prusia. Regimul țarist a zdrobit prin forță orice element non-rusesc din Lituania. De aceea, la 28 iunie 1812, cînd Marea armată a lui Napoleon a ocupat Vilno (schimbînd această denumire rusească în

Martie 1920, pe malul Berezinei. Fotografie „de familie”: generali polonezi pozează alături de militarii din misiunile franceză și engleză

de Vladislav Jagiello, rege căruia, în anul următor, domnitorul Moldovei Petru I Mușatinul i-a prestat omagiul de vasalitate. Din 1387 și pînă în 1401, Polonia și Lituania au alcătuit o uniune dinastică, marcată însă de neconținute tendințe de desprindere a Lituaniei, conduse de Vytautas, fiul lui Kestutis, care avea să și fie recunoscut, în cele din urmă (1401), ca mare cneaz al Lituaniei.

În 1411, Vytautas (sau Witold, cum a intrat în-deobște în istoriografia noastră), în urma victoriilor dobîndite împotriva Hoardei de Aur, a ajuns vecin cu Moldova. Mai mult chiar, în același an, legăturile dintre cele două țări au devenit și mai strînse, prin căsătoria lui Alexandru cel Bun cu sora lui Witold, cneaghina Ringaila (sau Ringaila, cum i s-a mai spus la noi). Nici acest eveniment însă nu a dus la eliminarea tuturor asperităților dintre cei doi capi de state, stare provocată și de atitudinea diferită pe care Alexandru (apropiat lui Vladislav Jagiello) și Witold (opunîndu-se hegemoniei polone) le aveau față de regatul suzeran.

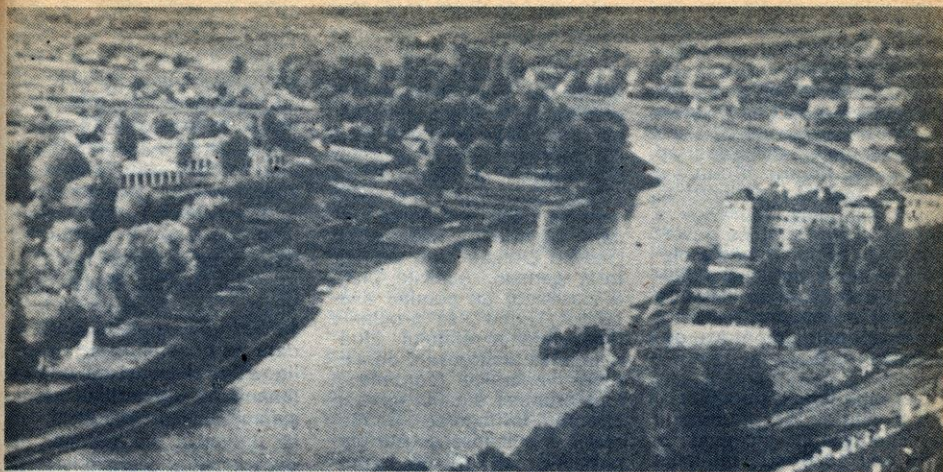
Cele două state s-au aflat însă în aceeași tabără în două momente de importanță deosebită pentru existența țărilor din zonă — înfruntările cu teutonii din 1410, de la Grünwald (Tannenberg) și aceea din 1422, de la Marienburg, în care moldovenii și lituanienii, ca aliați ai polonezilor, au avut o contribuție decisivă la obținerea victoriei și îndepărtarea primejdiei reprezentate de Ordinul cavalerilor teutoni (*Magazin istoric*, nr. 1/1982).

În 1421, alianța matrimonială moldo-lituaniană s-a destrămat, Ringaila înapoiindu-se în Lituania.

De la ea sau de la o altă Ringaila a rămas o amintire și în toponimia moldoveană — satul Ringhilești, din județul Botoșani.

Dacă relațiile lui Alexandru cel Bun cu Witold au fost adesea încordate, în timpul urmașului acestuia din urmă — Svitrigaila (sau Swidrigaillo, cum este îndeobște cunoscut) —, ele au fost foarte bune, ambele țări, împreună cu Ungaria, fiind interesate să acționeze împreună împotriva tendințelor hegemoniste ale lui Vladislav Jagiello. Alexandru, nemulțumit de faptul că regele Poloniei și-a reinstaurat autoritatea asupra Pocuției (provincia fusese cedată Moldovei, ca urmare a neachitării împrumutului făcut de Jagiello încă din timpul domniei lui Petru I Mușatinul) a susținut pretențiile lui Swidrigaillo la tronul polon. Totodată, a refuzat să persecute husitismul; dimpotrivă, a acordat tot sprijinul refugiaților husiți și, în cele din urmă, a intrat cu armata în Pocuția, înaintînd pînă la Lvov. Sub presiunea acestor evenimente, au început tratative între beligeranți, ajungîndu-se la un armistițiu (26 august 1431), nu însă și la pace, căci Swidrigaillo, aliatul moldovenilor, a refuzat să poarte tratative separate cu Polonia, fără participarea delegaților moldoveni și ai Ordinului teuton. Moartea succesivă a ambilor aliați (Alexandru cel Bun — 1 ianuarie 1432, Swidrigaillo — 2 februarie 1432) a pus capăt unei înțelegeri ce se anunța deosebit de primejdioasă pentru regatul Poloniei.

Bunele relații moldo-lituaniene au continuat și în perioada care a urmat, ajungîndu-se la încheie-

Rîul Vilnia, la gurile căruia este situată capitala Lituaniei, Vilnius

Wilna), lituanienii au nutrit speranța recuceririi independenței, în ipoteza înfringerii rușilor. Napoleon a făcut din oraș (100 000 locuitori) una dintre cele mai importante baze ale campaniei sale. Cărînd însă a survenit retragerea francezilor, iar speranțele lituanienilor au rămas neîmplinite.

În urma răscoalei antiariste care a avut loc în Polonia, în 1830, la care au luat parte și reprezentanți ai unor clase de vîrf lituaniene, numele Lituaniei a fost înlocuit, printr-un ucuz dat de țar în 1840, cu acela, extrem de echivoc „Provinciile de nord-vest”, în țară instituî-

du-se o violentă persecuție religioasă. Rusificarea a avut ca etape principale transferul universității de la Vilno la Kiev, în 1832, reprimarea sîngerоasă, sub domnia țarului Nicolae I, a celor mai mici tentative de revoltă, exilul și confiscarea bunurilor marilor proprietari.

rea primelor tratate solemne dintre cele două state. Începutul l-a făcut Ilie Vodă, la Suceava (6 februarie 1442), semnînd un tratat, confirmat în același an, la 8 iulie, în Lituania de marele cneaz Kazimieras (Cazimir). Părțile își promiseau sprijin reciproc, ori de cîte ori erau amenințate. Trei ani mai tîrziu, la 25 iunie 1445, Ștefan II a încheiat la Iași un tratat asemănător.

În 1447, asemenea lui Vladislav Jagiello, Kazimieras a devenit rege al Poloniei sub numele de Cazimir IV, continuînd însă să îndeplinească, în cadrul unei noi uniuni polono-lituaniene, și atribuțiile de mare cneaz al Lituaniei. În această țară se și află în anul 1476, cînd a primit solia lui Ștefan cel Mare, care-i cerea ajutorul în fața iminenței campanii otomane din vara aceluia an. Cazimir a preferat însă să-și rezolve problemele la hotarul nord-estic, refuzul său de a trimite ajutorul solicitat de Ștefan fiind unul din motivele care au contribuit la înfrîngerea de la Războieni (Valea Albă) a oastei Moldovei (26 iulie 1476).

„Pace și prietenie, așa cum au avut strămoșii”

Între cele două țări s-au schimbat numeroase solii, cu propuneri dintre cele mai prietenești, dar, din păcate, cu prea puțin efect. Astfel, la 27 octombrie 1493, noul mare cneaz lituan, Alexandru, primind solia lui Ștefan cel Mare, care-i propunea colaborarea împotriva „păgînatății”, dădea

un răspuns evaziv, în sensul că se va gîndi să facă în așa fel „ca să nu fie asuprită creștinătatea din partea păgînilor”. Deși, un an mai tîrziu, o solie lituaniană sosită în Moldova îi asigura pe Ștefan de dorința marelui cneaz de a statornici între cele două țări „pace și prietenie, așa cum au avut strămoșii”, evenimentele au făcut ca cele două țări să nu acționeze în bloc, atît Moldova cît și Lituania confruntîndu-se în mod separat cu proprii lor inamici: Moldova cu otomanii (dar și cu Polonia lui Ioan Albert), Lituania cu Ordinul teuton (dar și cu cneazul Moscovei). Cu toate dificultățile prin care trecea Moldova, Ștefan cel Mare a acceptat să medieze între Lituania și cneazatul Moscovei: mai întîi, în 1498, solii săi îl îndemneau pe cneazul Moscovei (care era cuscru cu Ștefan) să păstreze pacea cu marele cneaz al Lituaniei și să colaboreze cu principii creștini la lupta anti-otomană. Un an mai tîrziu, ca răspuns la solia cneazului lituan Alexandru în Moldova, Ștefan îi comunica acestuia că intervenția pe lîngă cneazul Moscovei nu a dat roade, deoarece acesta îl aducea diverse acuzații cneazului Lituaniei. Ștefan cerea totodată cneazului lituan restituirea boierilor pribegi moldoveni și îl anunța despre trimiterea unei noi solii la Moscova și a unei alte solii la Mengli Ghiray, hanul tătarilor din Crimeea, în același scop de mediere a înțelegerii cu Lituania.

În 1501, pentru a treia oară, un mare cneaz al Lituaniei a devenit rege al Poloniei. Felicitîndu-l pe Alexandru, pentru alegere, Ștefan cel Mare îl asigura că-i va păstra vechea prietenie, anunțînd-

După cea de-a doua răscăladă de eliberare națională poloneză din 1863, guvernatorul Muraviov, poreclit „Spinzurătorul”, a declarat o veritabilă operație de exterminare a lituanienilor: 180 au fost executați, 9 000 deportați în Siberia. Pentru 40 ani s-a interzis tipărirea de cărți în limba națională. Muraviov a aplicat asiduu politica guvernului său de încurajare a dispuțelor dintre polonezi și lituanieni, cu scopul de a sparge unitatea de rezistență a celor două popoare împotriva dominației ruse.

Grație limbii, tradițiilor și religiei lor, lituanienii au supraviețuit. Începând prin anii 1880, sub influența clerului, s-a născut o puternică mișcare națională lituaniană de esență țărănească. În 1905, încurajați de înfrângerea Rusiei în războiul cu Japonia, lituanienii au cerut autonomia și au obținut învățămînt în limba națională.

La 7 august 1915, trupele germane au intrat în Kovno

(Kaunas), ocupîndu-l, germanii încurajînd aici mișcarea națională. În februarie 1916, mai mulți frunțași politici lituanieni au ținut la Berlin o conferință, în ideea eliberării țării lor. După revoluția rusă din februarie 1917, la Vilno s-a întrunit un comitet, cu scopul de a organiza o Dietă care să declare ruperea oricărei legături cu Rusia și să plaseze Lituania sub protectorat german. Această Dietă a însărcinat un comitet executiv, „Tariba”, să proclame independența statului lituanian și să elaboreze o constituție monarhică (coroana a fost propusă ducelui german Uvach). Înfrîngerea Germaniei a năruit însă aceste planuri. A urmat o raliere la opinia omului politic Antanas Smetona, care preconiza formarea unei republici lituaniene independente. Ea a fost proclamată în noiembrie 1918. Deși nu era menționată în Tratatul de la Versailles, ea a fost recunoscută, *de facto*, de o serie de puteri, între care Anglia, în septembrie

1919, Franța, în mai 1920, și U.R.S.S. în același an, 1920.

Dacă frontierele noului stat aveau să fie ușor stabilite atît cu Rusia sovietică (prin tratatul de la Riga, din 18 martie 1921), cît și cu Letonia (tot în martie 1921), cu Polonia au apărut neînțelegeri. Inspirată de Germania, „Tariba” (comitetul executiv) a pretins ca țara să încorporeze regiunile Suwalki, Grodno, Bialystok și Vilno. Dar la 9 octombrie 1920, trupele polone, comandate de generalul Lucjan Żeligowski, el însuși de origine lituaniană, din ordinul mareșalului Joseph Pilsudski, un alt lituanian de obîrșie, au cucerit Vilno, capitala istorică a Lituaniei, oraș fondat în sec. X, ce va rămîne polonez pînă în anul 1939. În toți acești aproape 20 ani, capitala Lituaniei independente a fost orașul Kovno (Kaunas), înălțat în veacul XIII și îndelung disputat între teutoni și lituanieni.

du-l despre trimiterea unei noi solii la Moscova, dar cerîndu-i încă o dată să nu adăpostească pe boierii pribegi, ostili domniei — semn că suveranul vecin se abătea de la principiile statornice între cele două state.

În deceniile următoare, Lituania — tot mai insistent confruntată cu presiunile externe teutone, moscovite ș.a. — a sfîrșit prin încheierea Uniunii de la Lublin (28 iunie 1569), în urma căreia a fost alipită regatului polon. În felul acesta, au încetat relațiile medievale directe moldo-lituanene.

Ele au renăscut însă în epoca contemporană, îndată după reparația statului lituanian pe eșichier politic european. În perioada interbelică, România și Lituania s-au găsit deseori în ipostaze politice asemănătoare, fapt ce a determinat situația lor pe poziții identice. Astfel, la 9 februarie 1929, ambele state s-au numărat printre semnatarele Protocolului de la Moscova pentru punerea în vigoare cu anticipație a Tratatului multilateral pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională (Pactul Briand-Kellog), ambele — ca și Estonia, Letonia, Polonia — fiind interesate în statornicirea unor relații pașnice cu puternicul vecin de la răsărit, Uniunea Sovietică.

Și interesele economice situau cele două state în aceeași tabără, fapt exprimat de intrarea ambelor în Blocul statelor agrare, constituit la Varșovia (28-30 august 1930) în vederea căutării unor soluții pentru ieșirea din marea criză economică ce afecta profund țările agrare ale Europei: România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Ungaria, Bulgaria, Estonia, Letonia și Lituania.

În primăvara următoare, la Berlin, s-a încheiat primul acord comercial dintre cele două țări, potrivit căruia resortisanții și întreprinderile cu per-

sonalitate juridică aparținînd unuia din cele două state, dar funcționînd pe teritoriul celeilalte, beneficiau de tratamentul națiunii celei mai favorizate.

Și tot împreună s-au găsit Lituania și România și în grelele împrejurări ale anului 1939, cînd, conform Protocolului secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, ambele au fost incluse pe lista tranzațiilor comunisto-naziste. Urmările se cunosc. Lituania a fost încorporată în Uniunea Sovietică; de asemenea, teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și nordul Bucovinei împreună cu ținutul Herței au fost smulse României prin ultimatumul din iunie 1940 și încorporate teritoriului sovietic. Fără îndoială, destinul, în multe privințe asemănător, al celor două state, a reverbărat prin vremuri. De aceea, nu este întîmplător faptul că atunci cînd mișcările de redeșteptare națională ale românilor dintre Prut și Nistru și ale lituanienilor au căpătat o extensie tot mai pronunțată, eforturile basarabenilor de a obține grafia latină au găsit înțelegere și sprijin la Vilnius: primul ziar cu litere latine din Moldova, *Glasul*, a fost tipărit cu sprijinul lituanienilor. Și nu este o întîmplare că Lituania a recunoscut independența Republicii Moldova după proclamarea acesteia la 27 august 1991.

Recunoașterea statului independent Lituania de către România, survenită în august 1991, reprezintă, așadar, o consecință firească a vechilor legături statornice de veacuri între cele două state. ■

Gheorghe DAVID

Anii 1920-1923 au înregistrat o elasticitate a granițelor Lituaniei independente. După o nouă ofensivă poloneză, frontiera polono-lituaniană a fost definitiv fixată de către conferința ambasadurilor, din martie 1923, care a condamnat acțiunile militare poloneze, dar a lăsat orașul Vilno Poloniei. Lituanienii au primit în schimb teritoriul Memel (Klaipeda), fondat în 1252 de cavalerii teutoni, administrat de Franța între anii 1920-1923 și cucerit de trupele lituaniene în ianuarie 1923¹.

În ciuda existenței unei constituții democratice, votate la 1 august 1922, și a

¹ În anul 1939, Memelul a fost reanexat de Germania, iar în 1945 a trecut la U.R.S.S.

unei Diete alese prin vot universal (în mai 1923 și în mai 1926), la 17 decembrie 1926, o lovitură de stat a instituit în țară un regim autoritar, al lui Augustin Voldemaras (fostul prim-ministru al primului guvern al Lituaniei independente, format la 5 noiembrie 1918), înlocuit în 1929 de Antanas Smetona (1929-1930).

În urma pactului germano-sovietic, din august 1939 (*Magazin istoric*, nr. 12/1989), Lituania a fost abandonată de Germania sferei de influență a Rusiei. Prin tratatul din octombrie același an, rușii au restituit Lituaniei orașul Vilno, pe care îl recuceriseră de la polonezi, dar au pretins cedarea de baze militare pe teritoriul lituanian. La 15 iunie 1940, Lituania a

fost ocupată de armata sovietică, devenind, la 21 iulie același an, republică în cadrul U.R.S.S.. Deportării preoților și elitei catolice de către autoritățile sovietice i-a urmat exterminarea minorității evreiești de către germani, atunci când ei au ocupat țara între anii 1941 și 1944, încorporând-o în Ostland (cele trei țări baltice și Bielorusia). În iulie-august 1944, Lituania a fost recucerită de la germani de armata sovietică. Ulterior, Lituania a fost reanexată la U.R.S.S., în cadrul căreia a format Republica Sovietică Socialistă Lituania, până în martie 1990, când și-a declarat independența. ■

Ziua când 1 Aprilie a devenit 14 Aprilie

„Reforma este importantă, căci este în afara de orice discuție ca atât organismul complex al statului, cât și nevoia de a stabili o legătură între nenumăratele interese economice și sociale cereau de mult, în ce privește calendarul, un sistem unitar... Desigur că altă dată, măsura ar fi întâmpinat greutăți, dovadă discuțiile făcute de câte ori s-a pus chestiunea. Nu se putea înova ușor într-o materie în care considerațiile de ordin tradițional și religios intră într-o măsură însemnată. Astăzi însă, când prevalează considerațiile de înalt ordin social și când sentimentul solidarității dintre state trebuie tradus prin pași hotărâți spre realizarea unei identități cât mai întinse în viața publică a tuturor statelor, reforma calendarului e și mai legitimă în fond și mai ușor de realizat”.

Astfel își informa cititorii ziarul *Universul*, apărut în ziua de 31 martie 1919, că ziua următoare avea să fie 14 aprilie și nu 1 aprilie. Nu, nu era vorba de vreo păcăleală! Pur și simplu, a doua zi urma să intre în vigoare Decretul regelui Ferdinand I, semnat la 5 martie 1919 (și publicat în *Monitorul Oficial* din ziua următoare) care introducea și la noi reforma gregoriană a calendarului.

Pentru a răspunde repetatelor întrebări ale cititorilor revistei *Magazin istoric* despre datele esențiale ale reformei gregoriene (*Magazin istoric*, nr. 12/1969) trebuie să spunem mai întâi două cuvinte despre cea întreprinsă în anul 45 î.e.n. de Iulius Caesar. Acesta, pentru a pune capăt dezordinii calendarului utilizat la Roma și calculat după fazele lunii, a introdus unul nou, bazat pe mișcarea soarelui. Dar anul iulian era mai lung decât cel astronomic cu 11 minute și aproximativ 14 secunde. Datorită acestei diferențe, dacă,

de pildă, în anul reformei lui Caesar echi-noștiul de primăvară avusese loc la 25 martie, în anul sinodului de la Niceea, 325 e.n., el cădea la 21 martie. Până în sec. XVI, anul astronomic rămăsese în urmă cu 10 zile față de cel calendaristic sau civil. Drept urmare, papa Grigore XIII a numit o comisie care să ofere o soluție de îndreptare. La 24 februarie 1582, papa a emis bula *Inter gravissimas* prin care se elimina decalajul: ziua de 4 octombrie 1582 era urmată de ziua de 15 octombrie. Se prevedea totodată și modalitatea eliminării pe viitor a celei mai mari părți a diferenței prin modul de calculare a anilor bisecti. Astfel, anul astronomic urma să rămână în urma celui civil cu o zi la circa 3 500 ani. Fiind o măsură venită din partea papei, doar țările catolice au îmbrățișat-o, pe rând și ele. Cele protestante au făcut-o abia după 1700. Biserica ortodoxă doar în secolul nostru. La noi în țară, biserica a adoptat noul calendar la cinci ani de la declararea lui oficială, în 1924, când ziua de 1 octombrie a devenit 14 octombrie. Rezistența se explică prin rațiuni de ordin ideologic, dar și prin unele de ordin practic; se modifica sistemul de calcul al stabilirii Paștelui, sărbătoare care, cum se știe, nu are dată fixă, ci este determinată printr-un procedeu de calcul destul de complicat.

O ultimă precizare. Pentru a trece corect o dată din stilul vechi (calendarul iulian) în stilul nou (calendarul gregorian) trebuie să ținem cont că până la 18 februarie 1700 diferența dintre ele a fost de 10 zile, apoi până la 18 februarie 1800 de 11 zile, de 12 zile până la 16 februarie 1900 și de 13 zile din 17 februarie 1900 și până la 15 februarie 2100.

UN CAVALER AL ORDINULUI „MIHAI VITEAZUL”

Ziarist de marcă în perioada interbelică, chiar dacă uneori a fost contestat de cei care nu au scăpat de virulența campaniilor de presă ale *Curentului*, Pamfil Șeicaru a intrat în gazetărie venind „direct de pe front”. Nu, nu este o simplă metaforă, ci pură realitate. Așa cum afirmă într-una din numeroasele sale scrieri, Pamfil Șeicaru și-a început activitatea în presa cotidiană „la 18 aprilie 1918, cînd, în urma armistițiului [semnat la 20 februarie/ 5 martie 1918 între România și Puterile Centrale], am fost demobilizat. Apariția ziarului *Arena* din inițiativa unor foști combatanți: Demostene Botez, Ion Vinea, Al. Busuiocanu, Alexandru Hodoș, Alfred Hefter și eu, coincidea cu formarea guvernului Alexandru Marghiloman [la 5/18 martie 1918].”

Dar nu despre gazetarul Pamfil Șeicaru ne-am propus să vorbim în aceste rânduri, ci despre ostașul brav care a fost și despre care se știu mai puține lucruri. Participarea sa la război a fost efectivă, în prima linie, ca sublocotenent de rezervă, la început comandant de pluton și apoi — la cererea sa — comandant de companie de mitraliere. Făcînd parte din Regimentul 17 Mehedinți, a participat la luptele de pe înălțimile de la Orșova, apoi la Arcani-Rașovița și pe înălțimile Semileu de lingă Dobrița, după care, ca unitate de ariergardă, compania sa a început retragerea, apărînd malul stîng al Oltului și luînd parte la o bătălie pe Argeș. Pe teatrul de operații din Moldova, unitatea sa a luptat la Mărăști, Soveja, Pichetel Tabla, pripoarele Coșnei și, apoi, la Cota 771, acoperindu-se de lauri, așa cum se arată în expunerea de motive prin care i s-a acordat Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a II-a: „Pentru vitejia și îndrăgirea cu care a comandat compania de mitraliere în luptele de la Cota 771 (Cireșoaia) la

27, 28 și 29 august 1917. În timpul bombardamentului inamic, cu mortiere de tranșee, fiind omorît ochitorul unei mitraliere, l-a înlocuit, producînd pierderi inamicului și înlesnind înaintarea noastră”.

Decorarea a avut loc chiar pe cîmpul de luptă și a fost făcută de regele Ferdinand însuși, în prezența reginei Maria și a generalului Al. Averescu.

Referindu-se la evenimentele petrecute pe frontul românesc în vara anului 1917, Pamfil Șeicaru subliniază următoarele: „Este demn de amintit, absoluta imunitate a unităților române, disprețul total al soldaților cîți și al ofițerilor pentru spectacolul pe care îl ofereau soldații ruși, contaminați de propaganda bolșevică. Nu s-a înregistrat absolut nici un caz de disciplină în toate unitățile românești. Dezmățul trupelor rusești a îndrăjit unitățile noastre, a dat atacurilor contra inamicului o violență fără egal”. Și ca o concluzie menită să explice eroismul și vitejia ostașilor români în acele zile de grea cumpănă pentru țară: „Patria era o realitate în conștiința fiecărui ostaș”.

Niciodată Pamfil Șeicaru nu a uitat eroismul românesc din anii primului război mondial. Ca un prinos de recunoștință, în 1934, pe cheltu-

ială proprie, a ridicat monumentul „Victoria” la întretaiera drumului Focșani-Bacău cu cel care duce la Tecuci (km 200), operă a sculptorului prieten Oscar Han și mai târziu, prin anii 1940-1941, a ctitorit biserica mănăstirii Sfînta Ana, pe dealul care domină Orșova, de asemenea închinată eroilor din primul război mondial.

În fine, în emigrație fiind, cu toată puținătatea documentelor de care dispunea, dar folosind din plin vasta sa experiență de comentator politic, Pamfil Șeicaru a publicat, în editura pariziană Minard, două volume intitulate *La Roumanie dans la Grand Guerre* (1968). Dar el a mai avut un gînd, care din cauza vitregiei vremurilor nu l-a putut duce la bun sfîrșit: a preconizat plantarea „Dumbrăvilor sacre” — un monument de o măreție fără precedent, cuprinzînd cite un copac pentru fiecare erou al neamului, sădit și îngrijit prin recunoștința urmașilor.

Desigur, puțini sînt cei care, astăzi, cunosc personalitatea lui Pamfil Șeicaru. Readucerea lui în actualitate este absolut necesară, și nu atît prin fraze meșteșugite ci prin cunoașterea lucrărilor și faptelor sale, atît din țară cît și cele din emigrație. Și dacă ziaristul Pamfil Șeicaru, într-un fel sau altul, mai este cunoscut (fie și pentru faptul că au rezistat peste timp colecțiile publicațiilor în care a scris sau ale celor pe care el însuși le-a editat, iar unele din cărțile scrise de el în anii emigrației, în ciuda tuturor restricțiilor, au reușit să pătrundă în țară), am crezut nimerit ca, în aceste cîteva rânduri, să-l amintim pe ostașul Pamfil Șeicaru, eroul din timpul primului război mondial, război care, pentru el și suatele de mii de camarazi ai săi, a fost marele război pentru reîntregirea neamului și a patriei. ■

Mircea DUMITRESCU

PAGINI DE VIAȚĂ (IV)

ARTUR GOROVEI

Primăvara anului 1907 a stat sub semnul tragediilor evenimente ale marii răscoale a țăranilor, care au exercitat o înfrigurare profundă și asupra conștiinței intelectualității vremii. Între cei care și-au ridicat cuvîntul în apărarea țăranilor răscuțați, s-au aflat personalități de frunte ale vieții culturale și științifice românești, precum Nicolae Iorga, Spiru Haret, Mihail Sadoveanu, Alexandru Vlahuță.

Impresionat de cele văzute la Pașcani, Mihail Sadoveanu îi scria la 8 martie 1907 poetului Șt. O. Iosif: „La Pașcani, unde am fost eu, mulțimea s-a retras în fața armatei. Un satean a spus: «Noi ne ducem. Dar cit o să stea armata? Are să se ducă peste o săptămînă, și după ce se duce ea, ne înțorcem noi...» Acu gîndește-te ce gravitate are mișcarea. Aici nu e o chestie ușoară și trecătoare. E chestie de viață. A ajuns cuțitul la os. Armata nu va face nimic. Acestea nu sînt măsuri. Guvernul va cădea și cei ce vor veni vor trebui să ia imediat măsuri pentru a potoli spiritele, acum, și pentru a pregăti legi — un sistem întreg — care să rezolve în sfîrșit dureroasa chestie țărănească”.

Pentru atitudinea sa de înțelegere a situației grele a locuitorilor de la sate, pentru activitatea sa publicistică în slujba luminării și progresului țăranimii române, M. Sadoveanu a fost bînuît de a fi fost unul dintre instigatorii ridicării la luptă. Același lucru i-a fost imputat și lui Iorga.

Și Artur Gorovei, ale cărui preocupări folcloristice îl făcuseră și pe el să înțeleagă profund viața

țăranilor, a fost puternic impresionat de aceste evenimente, fapt ce se ogîndește și în paginile sale de însemnări. Sub influența evenimentelor de atunci, a hotărît, împreună cu Mihail Sadoveanu, să tipărească o gazetă pentru țărani, Răvasul poporului. La rîndul său, Sadoveanu — din însărcinarea lui Spiru Haret, ministru al Instrucțiunii — a întreprins o anchetă în rîndul învățătorilor din județul Suceava, pentru a stabili rolul acestora în desfășurarea evenimentelor. Datat 3 septembrie 1907, raportul¹ sublinia că „dreptatea este a muncitorului obîduit”, iar pricina mișcărilor țărănești au constituit-o „relațiile dintre muncitor și exploatarea de pămînt”.

Deschizînd jurnalul inedit al lui A. Gorovei la capitolul care începe cu 1907, să facem loc altor fragmente din aceste însemnări, care prezintă fapte și întîmplări pe o perioadă de alți cinci ani, așa cum le-a trăit sau le-a cunoscut. Precizăm că am păstrat, ca și la episoadele din numerele precedente, particularitățile stilistice ale autorului, adoptînd însă normele ortografice actuale. Nu am mai marcat, pentru cursivitatea lecturii, întreruperile din text. Titlul, notele de subsol și explicațiile din paranteze drepte ne aparțin. Datele sînt pe stil vechi.

Ioan LĂCUSTĂ

¹ Publicat integral în M. Sadoveanu, *Opere*, vol. V, Editura Minerva, 1988.

19 mart. Nici nu mai poți gândi. Anarhia care domnește în țară te pune în neputință de a judeca cu mintea senină.

Inconștient, neputînd sau nevoind să-și dea seama de pricina răscoalelor, toți pierzîndu-și capul, învinuiesc pe lorga că ar fi autorul moral al răscoalelor. Am început să-i scriu o scrisoare, în care-mi arătăm indignarea contra unor asemenea imbecili, dar pentru motive de prudență n-am mai scris-o.

Zilele trecute, procurorul a făcut o percheziție la M. Sadoveanu, ca să găsească manifeste incendiare și corespondență compromițătoare. Sadoveanu nici nu era acasă.

Îți trebuie mult tact și mult singe rece, ca să nu faci acte de imprudență, față cu revoita care-ți tulbură sufletul cînd vezi că începe a bate un vînt reacționar asupra vieții noastre.

21 mart. Răscoalele se vor astîmpăra, dar spiritele nu se vor liniști. O viață nouă ne așteaptă.

Sadoveanu a venit de la București. Am fost în astă seară la el. E îmbrăcat în uniformă de sublocotenent. L-a tulburat percheziția care i s-a făcut.

31 mai. Am pus la cale cu Sadoveanu întemeierea unei gazete pentru țărani, care s-ar numi *Răvașul poporului*¹. Moruzi a făgăduit să susție cheltuielile².

Cu Sadoveanu am făcut o plimbare cu trăsura pînă la Cornu Luncii.

3 iunie. Moruzi pare a fi animat de cele mai bune intențiuni pentru chestia țărănească. Alaltăseară, am fost cu el, cu Sadoveanu și cu

Nicolae Iorga

În p. 67: *șezătoare literară la Fălticeni în 1923; în primul rînd: Artur Gorovei și Mihail Sadoveanu (al treilea și, respectiv, al patrulea, de la stînga la dreapta)*

Gh. Kirileanu la Bunești, unde am luat masa. Am vorbit multe. În timpul zilei el fusese deja la Sadoveanu, cu care a vorbit despre gazeta proiectată și despre o broșură care trebuia scrisă și în care să se schițeze ideile noastre despre reformele țărănești.

Haret el însuși — după cum îmi spune Sadoveanu — a trecut *Șezătoarea* pe lista revistelor la care va abona Casa Școalelor.

1908

14 ianuar. În timpul vacanței [de vară] am legat prietenie mai strînsă cu Sadoveanu. El a fost mai de multe ori la Bunești, a rămas pe noapte, a stat la masă, am umblat la vînat împreună.

8 april. Vas[ile] Lovinescu mi-a adus știrea că Nicu Gane l-a autorizat să-mi spuie că am fost propus la Academie să fiu ales membru corespondent și că a căzut propunerea pentru un motiv politic: sint taksit³.

³ La 10/23 aprilie 1908 I. Bianu — care îl propusese să fie ales „membru corespondent al Academiei la Secția literară pentru ale poporului”, îi scria lui A. Gorovei: „Eu nu te-am întrebat ce fel de -ist ești și înțelegi că și eu știu că tot ce se mișcă în acest bun și scump regat al nostru trebuie să poarte un atribut obiectiv terminat

Cu Sadoveanu am pus la cale *Calendarul pentru popor* ce voim să-l scoatem. Planul e frumos.

15 april. Am făcut cunoștință cu Bogdan⁴, cumnatul lui Iorga. Umblă după documente din timpul lui Ștefan cel Mare și avea o copie decalcată [copiată pe hîrtie de calc] a unui document, fără să știe că-i de la mine. M-a rugat să-i arăt originalul.

25 april. Duminică trecută [20 aprilie] sara m-am dus cu Sadoveanu la Iași. La Pașcani ne-am întîlnit cu Coșbuc. Venea din Botoșani, unde ținuse o conferință și mergea spre București, dar din pricină că era foarte multă lume în tren se hotărîse să meargă la Iași, ca să poată dormi.

Am mers tustrei împreună. Pînă la Iași, Coșbuc ne-a spus o mulțime de anecdote.

De la gara Iași, am plecat tustrei în trăsură și am colindat mai multe oteluri fără să putem găsi odăi. La otel „Bristol” găsisem una sin-

cu acest nou sufix. Nu am avut nici o supărare din pricina d-tale — nici nu am căzut, nici nu ai fost respins! Nimic din toate acestea! Iată cum stau lucrurile în adevărul adevărat și fără floricele, dar și fără dungi negre.

Ți-am cerut voie să te propun și-ți mulțumesc că mi-ai dat-o; am făcut propunerea și s-au mai făcut și altele și au fost multe, fiindcă și noi eram vreo 8-9 și fiecare avem cîte o propunere două de pus înainte.

Nimeni nu a spus decît cuvinte de laudă despre d-ta și s-au rostit și mai multe după motivarea propunerii mele. Despre nici un fel de -ist nu s-a vorbit la d-ta. A biruit ideea de a se alege înțil candidații mai vechi, adică cei care de 2-3 și alții de mai multe sesiuni mereu erau puși înainte...

Scoate-ți deci din minte că ai căzut, că ai fost respins, că am avut supărare din cauza d-tale, care — cum foarte bine zici — întru nimic nu ai fi fost vinovat, dacă aș fi avut neplăcere...

Deci... nu politica, ci *Șezătoarea* și celelalte lucrări despre popor și despre manifestările sufletului lui m-au făcut să te chem la muncă. Cine ți-a spus altfel — nu a spus lucrurile cum sînt din neștiința rostului chestiunii!

⁴ Ioan Bogdan (1864-1919), filolog și istoric român; profesor universitar la București, membru (1903) și vicepreședinte (1910) al Academiei Române; președinte al Comisiei istorice a României (1909); editor de cronici și documente: *Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche* (1891), *Cronice inedite atîngătoare de istoria românilor* (1895), *Documentele lui Ștefan cel Mare*, 2 vol. (1913).

¹ Primul număr s-a tipărit la 15 noiembrie 1907. Publicația, bilunară, a apărut pînă în octombrie 1909 (42 numere). În paginile ei erau prezente informații și sfaturi pentru săteni, notițe istorice, povești, noțiuni de igienă etc. *Răvașul* — după cum se sublinia în articolul program din primul număr — „este scris numai pentru popor și nu va avea în vedere decît nevoile poporului”.

² Sebastian Moruzi, proprietar din localitate, cu preocupări literare.

gură, pe care n-am voit s-o luăm și la urmă l-am trimis pe Coșbuc s-o ocupe, rămânând ca noi să mai căutăm și ne-am dat înlăturare la berăria Bragadiru.

Am răscolit cu Sadoveanu tot lașul și n-am găsit un pat ca să ne odihnim și ne-am dus la Bragadiru unde am stat, împreună cu Coșbuc, pînă la ceasurile două după miezul nopții¹.

Coșbuc ne-a istorisit mai multe întâmplări din viața lui. Într-un rînd s-a dus și el noaptea la Tîrgoviște și nu a găsit nici o odaie. A fost nevoit să-și petreacă noaptea prin cafenele.

Mai importantă dintre toate povestirile lui Coșbuc a fost aceea despre cum a petrecut el șase zile în Pașcani.

Acum 18 ani, îmbrăcat în redingotă, călătorea din București spre Burdujeni. Era în clasa a II-a, iar în clasa a III-a zărise o fată nostimă și intrînd în vorbă cu ea află că se duce la Ruginoasa, să intre în serviciul principesei Cuza.

La gara Roman, fata își cumpără niște pere. Coșbuc le găsește rele și se duce să cumpere altele. Negustorul era în dosul gării. Cumpără Coșbuc pere și pe cînd plătea, aude clopotul sunînd a treia oară. Grăbit, pune punga pe un stîlp din dosul gării și începe a-și viri perele în buzunarul redingotei, uită punga, și fuge la vagon.

La Pașcani, trebuia să-și cumpere bilet și dă de lipsa pungii, în care avea 56 lei. Îi mai rămăsese numai 55 bani. I-a fost rușine să mai dea ochi cu fata, s-a pierdut printre mulțime și dînd unui birjar 50 bani a cerut să-l ducă la otel. A fost dus în tîrgul

din deal, [la un hotel] unde i-a dat un pat în care, peste noapte, s-a mai culcat și alt călător. Cu cei 5 bani a trimis o carte poștală la Ploiești², cerînd bani de urgență.

1909

8 mart. Zece luni de cînd n-am mai scris nimic. În afară de articolele pentru *Răvașul poporului* și de acele pentru *Albina*, altă nimica n-am mai scris. Am retipărit în colecția Minerva cartea lui Virnav *Istoria vieții mele*³, am tipărit vol. X din *Șezătoarea*, am scris *Datinile noastre la naștere*, broșură care va apare tot la Minerva.

25 iunie. În luna mai am botezat împreună cu d-na Fanny Seculici, cunoscută în literatură cu pseudonimul Bucura Dumbravă⁴, cu Sadoveanu și dr. Ilescu un copil la Păunești, în jud. Putna. D-ra Seculici căuta pe cineva care s-o conducă la mănăstirea Secu, pe care vroia s-o vadă pentru a-și putea scrie noul roman, în care vorbește despre Tudor Vladimirescu.

5 novembre. Azi am cumpărat de la Nicu Gane casa lui, în care locuiesc de patru ani. A plîns cînd a vîndut casa în care s-a născut.

1910

24 april. Ieri a fost Sadoveanu la mine; mi-a cerut să-i scriu 'o comedie pentru teatrul [Național] de lași, al cărui director a fost numit de curînd.

6 mai. Astăzi noapte am vegheat pînă la 4 ceasuri ca să văd cum vom trece prin coada cometei Halley⁵. Nu a fost nimic.

Nu pot să spun că m-am

îngrijit că se va sfîrși lumea; credeam însă că s-ar putea să cadă o ploaie de pietre care să aducă vătămare pe ici-colo.

1911

27 februarie. În ziua de 4 februar am trecut în țară pe Racovski [Magazin istoric, nr. 7/1990]⁶, împreună cu Moruzi, prin vama Bunești. L-am luat din Suceava și l-am dus direct la gară, și Moruzi l-a condus pînă în București, la Milie.

Pe Sadoveanu îl văd foarte rar. Mai zilele trecute, pe cînd eram bolnav în pat, l-am văzut trecînd pe stradă. Omul acesta are o fire foarte ciudată. De cînd îl cunosc, nu am auzit de la el un cuvînt, nu numai despre cele ce simte și gîndește, dar nici măcar despre cele ce se petrec la întrunirile publice la care ia parte.

16 mart. Mare zarvă în țară cu chestia Racovski. Poliția de siguranță a făcut cercetări și a constatat că Moruzi și cu mine am adus în țară pe Racovski. Despre Moruzi încă nu-i vorbă mare. Pe mine mă pun la cale.

22 mart. Chestia Racovski a ajuns și în Cameră. Toncescu a denunțat, în discuția răspunsului la mesaj, că Moruzi și cu mine, taktiști, am adus pe Racovski pentru a crea dificultăți guvernului [I.I.C. Brătianu].

13 april. La 28 mart am fost chemat la Consiliul superior al agriculturii⁷ pentru a explica afacerea cu intrarea lui Racovski în țară. Nu am spus cum s-au petrecut lucrurile, dar am contestat Consiliului dreptul de a mă judeca, fiind o chestiune care nu intră în atribuțiunile mele de inspector agricol.

Rezultatul: am fost destituit. ■

⁶ În 1907, a fost expulzat din țară, ca urmare a activității sale din timpul războaielor țărănești. În străinătate a desfășurat o violentă campanie de presă împotriva guvernului român. În 1911, s-a întors în țară, fiind ales membru în Comitetul Executiv și secretar al Partidului Social Democrat din România.

⁷ Artur Gorovei era, în acel timp, inspector agricol pentru județele Boțoșani și Dorohoi.

¹ Această întîlnire cu G. Coșbuc este evocată și de Mihail Sadoveanu, sub titlul *lași, primăvara*, în revista *Insemnări Ieșene*, nr. 5/1940. „Cei care nu l-au cunoscut și nu l-au apucat pe badea George Coșbuc — scrie Sadoveanu — să afle că era un tovarăș incântător. Era așa de îngăduitor, așa de bun, așa de modest — cum nu mai sînt într-adevăr azi, literați. Mai cu seamă pentru blîndețea și lipsa lui de morgă că a fost scump totdeauna și probabil că el simțea asta în toată purtarea mea față de el; de aceea înlăturarea noastră, de la început, s-au așezat sub semnul prieteniei”.

² La Ploiești era C. Dobrogeanu-Gherea, care ținea restaurantul gării.

³ Teodor Virnav (1801—1860), moșier moldovean, autorul primei cărți de amintiri din literatură noastră — *Istoria vieții mele* (publicată de A. Gorovei în 1895 în *Gazeta sateanului*, ce apărea la Rimnicu Sărat, apoi în volum în 1908), în care sînt evocate, cu umor și talent, diferite medii sociale din Moldova primei jumătăți a veacului XIX.

⁴ Scriitoare, autoarea romanelor *Haiducul* (1907), *Pandurul* (1912). Cartea munților (1920), *Ceasuri sfinte* (1921).

⁵ *Magazin istoric*, nr. 3/1986.

I.L. CARAGIALE — un bun prieten

B. BRĂNIȘTEANU

În acest an, 1992, se împlinesc 140 ani de la nașterea și 80 ani de la moartea celui mai mare autor dramatic de la noi — I.L. Caragiale.

Despre opera și despre viața lui s-au publicat, de-a lungul deceniilor, nenumărate pagini de studii și de evocări memorialistice. Căci nu numai piesele, momentele sau schițele lui Caragiale au fost primite cu deosebit interes de contemporani — și au continuat să se bucure de o nestrîbîtă popularitate pînă în zilele noastre —, ci și personalitatea scriitorului s-a aflat în centrul atenției publicului românesc.

Printre cei care l-au cunoscut îndeaproape pe Caragiale în ultimii săi ani de viață, s-a numărat și gazetarul B. Brănișteanu (1874-1947), unul dintre colaboratorii cu cele mai îndelungate „state de servicii” în redacția ziarului *Adevărul*.

Din jurnalul său inedit din anii 1940-1944, d-na Mioara Cremene ne-a oferit spre publi-

care citeva pagini în care B. Brănișteanu evocă întîlnirile sale cu I.L. Caragiale, conținînd chipul neuitatului autor al *Scrisorii pierdute*, așa cum l-a păstrat peste decenii în amintire. Și nu greșim, credem, atunci cînd spunem că, evocîndu-l pe Caragiale, autorul evocă o întreagă epocă istorică.

Unele fragmente din amintirile lui B. Brănișteanu despre I.L. Caragiale au fost publicate în revista *Viața românească*, nr. 6/1962, număr consacrat marelui scriitor, la cinci decenii de la moarte. Noi prezentăm, în cele ce urmează, citeva însemnări privind legăturile lui Caragiale cu politica, respectiv cu Take Ionescu și Partidul Conservator-Democrat. Precizăm că am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, urmînd însă normele ortografice actuale. Pentru cursivitatea lec-turii, nu am mai marcat intreruperile din text.

Intervențiile explicative în parantezele drepte și notele de subsol aparțin redacției.

În imagine: trei mari prieteni: Vlahuță, Caragiale și Delavrancea.

I. L.

Pasiune politică, și mai ales pentru luptă politică, prietenul Caragiale n-a avut. Om de partid n-a fost niciodată. Gîndirea lui cumpanită excludea cu desăvîrșire fanatismul. A avut prieteni buni în toate partidele de la noi. În cel conservator, pe aproape toți junimiștii. La liberali, pe Delavrancea (devenit mai tîrziu conservator), pe Titu Frumuseanu și încă pe mulți alții. La socialiști, pe Gherea, pe Murtun, pe Mille și pe foarte mulți alții. Politicienii partidelor burgheze se simțeau de multe ori, chiar și în contactul personal, vizați de spiritul lui caustic și cînd se întîlneau cu dînsul erau, nu arareori, ținta glumelor sale usturătoare. Ca și Toni Bacalbașa¹, și, cred, ca toți înzestrați cu darul cu două tăișuri al humorului, Caragiale nu se putea reține, cînd avea un spirit de lansat, și o făcea fără a se da înapoi nici la gîndul că ar putea să-și piardă un prieten sau ar putea să-și facă din cel vizat un dușman.

Cei pe care el îi lovea se împărțeau în două categorii: unii inteligenți, înțelegători și ei înșiși oameni de spirit, rîdeau cu poftă și ripostînd, dacă verva îi ajuta, rămîneau prieteni buni. Ceilalți, rîdeau și ei, făcînd zîmbre, dar prindeau ură contra maestrului și dacă nu-i făceau sau nu puteau să-i facă a da dreptul rău, apoi răbufneau cel puțin, negîndu-și orice seriozitate, oprindu-se la slăbiciunea lui pentru divinul nectar și ocolindu-l, dacă în asemenea ocazii el îi lăsa să-i scape.

O singură dată s-ar fi putut părea că maestrul s-a înrolat într-un partid și anume Partidul Conservator-Democrat, pe care-l întemeiasă Take Ionescu, după ce se rupsesse de Partidul Conservator. Caragiale a participat și vorbit la numeroase întruniri publice de propagandă ale noului partid, s-a manifestat în ele cu mult succes și și-a atras un public numeros prin fama lui literară și de un om cu haz.

Ce l-a făcut să ia această atitudine?

Poate revolta că un om de talent ca Take Ionescu a fost silit să părăsească un partid pe care-l ilustrase. Poate anume datorii de recunoștință. Mai probabil anume afinități sufletești și de temperament cu Take. Într-adevăr, marea slăbiciune a lui Caragiale de a sta la taifas era și slăbiciunea lui Take Ionescu. Cu unul și cu altul convorbirea devenea repede un monolog, în care interlocutorul, comeseanul, era repede redus la tăcere și tăcea cu plăcerea invincibilă de a-i asculta, ceea ce am făcut și eu de multe ori.

În această asemănare era însă și o deosebire. Caragiale pentru a da o șuetă avea nevoie de un pahar de vin și avea mai totdeauna timp nelimitat. Take Ionescu avea nevoie însă de o ceașcă de ceai de mușețel, ca de obicei cam pe la unul sau două după miezul nopții, să-și licențieze auditoriul pentru a studia un dosar al unui proces sau a prepara o lege sau un discurs pentru Camera.

Amîndoi se asemănau însă prin aceea că nu se mulțumeau cu o unitate din lichidul favorit, ci absorbeau mai multe, multe chiar.

Destul că, și ori din ce cauză va fi fost, Caragiale s-a înrolat în Partidul Conservator-Democrat și la începuturile acestuia era alături de Take Ionescu în toate turneele de propagandă, în Capitală sau în provincie.

Nu e exclus, ba chiar probabil, că nici el însuși nu se lua în serios în acest rol, de care totuși s-a apucat cu seriozitate și, natural, cu mult talent, deci cu mult succes. Nu încapă însă îndoială că se privea și pe sine cu hazul cu care privea altelea tipurile de politicieni care îi serviseră în trecut de model și, cum spera, aveau să-i mai servească în viitor. Căci, pînă la sfîrșitul vieții, s-a purtat cu gîndul să mai scrie o comedie politică. Dar cu intenția a rămas.

În tot cazul, noul și ultimul lui rol nu-i mergea, cum se

spune în teatru, cum arată și următoarea anecdotă autentică.

Pe cînd, într-unul din turneele de propagandă pentru Partidul Conservator-Democrat, se scobora din tren, pe peronul gării Pașcani se întîlni cu un prieten care-l întreba:

— Ce faci tu aici, Caragiale?

Prompt la răspuns, Caragiale îi strigă:

— Umblu cu trupa!

Răspunsul acesta a făcut atunci turul Capitalei și probabil al țării. Pentru că el a fost mai mult decît o simplă butadă, fără înțeles mai adînc. Poate că el trăda starea psihică a lui Caragiale față cu rolul ce juca în acel moment.

Actorul — mi-a spus el odată — trebuie să-și trăiască rolul conștiincios cînd joacă, dar nici un moment nu trebuie să uite că-l joacă numai. Nu trebuie să piardă controlul asupra jocului său. Tot timpul trebuie să-și supravegheze fiecare gest, fiecare mișcare a sa, nici un moment nu trebuie să se abată de la indicațiile regizorului: nici pe unde intră, nici pe unde iese, unde stă, pe primul plan sau în fundul scenei, în dreapta sau în stînga partenerului căruia trebuie să-i menajeze replicile, să-i înlesnească jocul, în fine, tot timpul nu trebuie să uite că e numai o roată, oricît de însemnată ar fi, numai o roată sau o roțiță în caz de rol episodic, în ansamblul a cărui reușită trebuie să-i fie tot atît de însemnată ca propriul lui succes, fiindcă altfel poate compromite însăși piesa, succesul tuturor, al autorului, un artist și el, tot atît de indispensabil ca și talentul și priceperea actorului, precum și succesul partenerilor de pe scenă și aprobarea publicului din sală. Cu alte cuvinte, poate da peste cap însăși instituția teatrală pe care o slujește, pe care trebuie s-o slujească.

Conștiincios în tot ce întreprindea, dacă se hotăra să întreprindă, dacă realiza ho-

tărirea și se prezenta marelui judecător, publicul, Caragiale a fost desigur sincer și când apărea la tribuna politică.

Dacă credea, dacă cunoștea programul noului partid e greu de spus. Mai ales că este greu de spus dacă însuși Take credea în noul său partid și în ideile pe care i le impu- ta. Căci cred că pot afirma că cel puțin când a fondat partidul său, Take Ionescu n-a fost democrat, nici n-a crezut în virtutea ideilor democra- te.

Mai târziu, în timpul răz- boiului mondial, cu intuiția omului politic născut, acesta a fost și crezut că, o vreme, o lume nouă începe, după această groaznică încăierare. El nu putea prevedea cum cu douăzeci de ani mai târziu alta mai groaznică avea să se producă, iar lumea nu va mai putea reveni la ce a fost. De aceea a cerut sincer: impro- prietărirea și votul universal. Dar atunci la începutul parti- dului său, el nu era demo- crat, nu credea în virtuțile democrației, iar slăbiciunea lui mergea spre partidul conser- vator, pe care-l iubea, de care se simțea legat, de care-l lega amintirea lui Lascăr Catargiu, de care-l lega amintirea debuturilor sale poli- tice.

Fiu de negustor, el se îndreptase întâi spre Partidul Liberal, căruia aparținuse pă- rintele său. Acesta, de multe ori, se arăta nedumerit când vorbea de fiul său de care, se înțelege, era, mîndru: ce caută Take, întreba el, în Parti- dului Conservator? Ce caută el printre boieri? Locul lui era la liberali.

Iar la liberali exista o pro- tependă, o castă privilegiată, drumul în sus era complet barat celor noi și talentul nu și-l putea deschide decît printr-o deisciplină oarbă, printr-o disciplină de fier, printr-o supunere necondițio- nată, față de șefi și de cei cițiva conducători, care for- mau ceea ce pe vremea ceea se numea oculta. Nu-i vorba, nu odată Partidul Conserva- tor, tulburat de competiții și pretenții ale membrilor săi, a invidiat această disciplină.

Mi-aduc aminte de o scenă la Senat. Conservatorii erau la putere, cînd izbucni, în plină ședință, unul din acele inci- dente care au compromis de mai multe ori guvernările conservatoare. Conul Pavlica Brățășanu, prietenul lui Take și omul lui devotat, adresî- du-se liberalilor în incintă, striga: „Asta partid zic și eu, douăzeci de ani a avut în fruntea lui un nebul și i s-a supus fără să crîcnească”.¹

S-a desprins deci Take, la începutul carierei sale, de Partidul Liberal, con- dus atunci de un grup de oa- meni, care, după o faimoasă vorbă a lui Nicolae Flea, forma o tagmă călugărească. Și a răspuns chemării lui Lascăr Catargiu, acest adevă- rat boier moldovean, fără mare cultură, fără pretenții de cultură, care avea însă acel simț născut de conducă- tor, care a fost partea eredi- tară a boierimii noastre, a că- rei — de altfel totală — dis- pariție a lăsat un gol.

Catargiu, căruia i se zicea vulpoi bătrîn, a mirosit că Take ar fi o mare achiziție pentru partidul său, care în mod fatal trebuia să piardă tot mai mult teren de sub picioare, și i-a primit cu brațele deschise, bombardîndu-l de-a dreptul ministrul al Cul- telor și Instrucțiunii Publice.

Take n-a făcut atunci nici un sacrificiu de convingere, fiindcă n-a fost nici liberal, nici democrat. Fondul con- vingerii lui a fost conservator și locul lui ar fi fost mai po- trivit și mai firesc alături de junimiști și încă la aripa dreaptă a acestora. Aceasta rezultă și din persecuțiile ce a practicat ca ministru al In- strucțiunii contra socialiștilor, și din discriminarea evreilor de la gratuitatea învățămîntu- lui și de la obligativitatea acestuia. Aceste măsuri pe care le-a luat ca ministru au rămas de fapt o pată asupra carierei lui politice.

Totuși, Take Ionescu a fost un om bun, dar un democrat pe vremea aceea și pînă la

războiul mondial 1914-1918 n-a fost, ci a rămas un căldu- ros conservator și, relativ mult după fondarea partidu- lui său, la observația mea că poate într-o zi tot se va îm- păca cu partidul conservator, mi-a răspuns:

— Conservatorii nici nu știu ce partizan au în casa mea. Pe nevastă-mea. Ea, en- glezoaică, nu-și poate ima- gina un partid conservator fără boieri. Un asemenea partid îi apare ei oarecum ca o *contradictio in adjecto*. Și eu, mai că sint de părerea ei, așa că vezi...

Dar să revin la Caragiale. Oricît e cu neputință ca un om de seamă ca dînsul să nu fi cugetat la probleme poli- tice și sociale, fapt este că nu și-a croit o concepție solidă, că nu s-a fixat asupra vre- nui program. Ce a spus odată despre atitudinea sa față de literatură, se aplică și atitudinii sale în politică.

„Eu nu sint în stare — a spus el odată — să am vreo părere și nici să împărtășesc vreuna pe de-a-ntregul. Pen- tru mine (toate) părerile sint egal de legitime, egal de înțele- meiate și, prin urmare, egal de respectabile. Nici una însă nu poate să facă pentru mine lege, căci în lumea aceasta, care îmi dă numai înfățișări, ar trebui să fiu din cale afară laș ca, mărturisindu-mi că nu pot avea eu însumi o părere statornică, să mă înjug la pă- rerile altuia, pentru că el a avut bravura să mi-o strige la ureche, cu un ton mai mult sau mai puțin răstit”.

Caragiale — și aceasta pu- teau să o mărturisească toți ciți l-au cunoscut — nu recu- noștea decît o singură autori- tate: pe Caragiale.

Nu pretindea că-i infailibil, nu pretindea să impue pă- rerile sale altora. Era măgulit dacă un om, dar un Om, nu se supăra dacă nu le accepta, dar putea deveni foc, dacă cineva căuta să-l convingă sau să-l învingă cu puterea plămînilor.

„Orice idee, părere sau sis- temă — așa a spus el — pen- tru mine e absolut, în sensul cel mai absolut, indiferentă.

¹ Referire la D. A. Sturdza (1833-1914); vezi și Magazin istoric, nr. 10/1991.

Nu o pot nici prețui, nici disprețui, nici primi, nici respinge, nici aplauda, nici suiera. O idee, părere sau sistemă, ori va trece pe dinaintea mea, ori va trece pe dinaintea unui par de telegraf, aceeași urmă va putea lăsa. Ce poate să aibă valoare și preț pentru mine este talentul, puterea cu care acea idee, părere sau sistemă cu desăvârșire nule prin ele însele, se pot susține și manifesta față cu posibila mea iritare intelectuală".

Aplîcînd aceste mărturisiri prezenței lui Caragiale în Partidul Conservator-Democrat, ne putem duhuri asupra ei. Programul partidului nu-l interesa, îl interesa și l-a atras talentul, personalitatea lui Take Ionescu. Iar acesta, dacă a atras vreun propagandist, vreun membru de valoare, de seamă în Partidul Conservator-Democrat, căruia repede nu i s-a mai zis decît tachist, apoi acela a fost Caragiale. Cum am mai spus, în Take,

în fermecătorul său dar de vorbire, nu numai retorică ci mai ales de causerie, în inteligența lui scriitoare, în temperamentul lui care, se poate spune, fără teamă, că a fost artistic, Caragiale a găsit și vedea o fire înrudită.

Nici Take nu s-a agățat de program. El se lăsa condus de inspirații momentane, de inteligența lui formidabilă și nerobită vreunei sisteme. Și el a apreciat, întotdeauna, talentul, mai mult decît orice, decît chiar caracterul. De aci au decurs unele din cursurile ce cu dreptate i s-au imputat, de aci și judecățile nedrepte pe care adversarii și chiar unii așa zîși prieteni le-au pronunțat asupra lui. El era de părere că pentru un scop politic bun te poți servi și de un om rău. Și a iertat multe păcate, care i-au cauzat dureri, celor care au avut talent.

În fond Caragiale — de altfel ca și Take — a fost un suflet bun, incapabil să rănească un om, afară doar în focul improvizăției. Victimele

ce au făcut și Caragiale și Take — care însă era mult mai prevenitor — au fost, sau singure vinovate de soarta lor, sau surcelele ce cad cînd oamenii de talent taie lemnele cu care se încălzesc sau care sînt necesare întreținerii focului ce-i arde pe ei în adîncimea gîndirii, a sufletului lor. Încolo, atît Caragiale cît și Take Ionescu, știau să fie buni, înimoiși și chiar să ierte, mai ales să ierte, pe cei ce le greșeau.

Caragiale era bun, dar nu era blind. El nu practica morală creștină în extremitățile ei. Nu întorcea obrazul celălalt cînd îl lovea cineva, căci era capabil să întoarcă unui inconștient spatele și, mai ales, unui prost, care ar fi lipsit de la respectul datorat inteligenței și talentului, sau cum spunea el, omului însemnat de Dumnezeu cu darul spiritului. Dar Caragiale știa să fie și generos, știa și ce este devotamentul. El știa mai presus de toate să fie un bun prieten prietenilor săi. ■

MARINARI ROMÂNI LA SERBĂRILE COLUMBIENE

La 20 aprilie 1992 la Sevilla se deschide noua expoziție internațională consacrată celor cinci secole de la întîlnirea Europei, prin Cristofor Columb, cu America.

În august 1892, orașul Genova a comemorat împlinirea a 400 de ani de la plecarea lui Cristofor Columb (Cristoforo Colombo) în călătoria sa, în care avea să descopere continentul american, printr-o mare sărbătoare navală. Au fost adresate invitații tuturor marinelor timpului, navele prezente urmînd a participa la parăzi navale, concursuri nautice, vizite și solemnități la uscat.

În flota militară română, campania de instrucție se desfășura în acel an, pînă la 12 iulie, în apele teritoriale, după care, crucișătorul *Elisabeta* (comandant maior Ion Irimescu) și bricul *Mircea* (comandant N. Barbieri) au plecat în campanie de instrucție în ape străine. *Elisabeta* a vizitat Istanbulul, de unde urma să merge în Corfu; bricul *Mircea*, plecat mai devreme, a vizitat Istanbulul, Brindisi și Ancona (Marea Adriatică). Primind între timp invitația guvernului italian, guvernul român a dat dispoziție celor două nave românești să-și schimbe itinerariile, vizitînd porturile italiene Messina și Livorno, de unde s-au îndreptat apoi spre Genova. Comandantul flotei române, colonelul Ion Murgescu, cu o flotă trimis de asemenea la Genova, unde, la 12 august, și-a arborat pavilionul pe *Elisabeta*, în calitate de comandant superior.

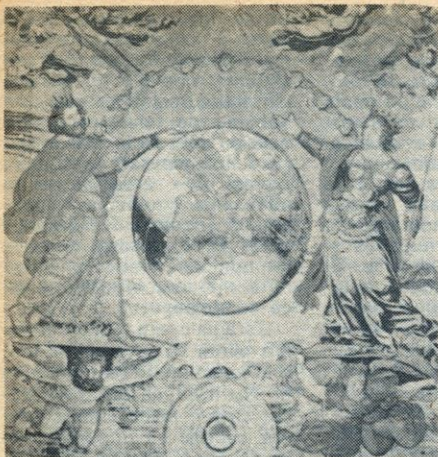
La festivitățile au fost prezente 45 nave din diferite marine. Pe lîngă cuirasatele și crucișătoarele cuirasate ale principalelor flote militare ale timpului, *Elisabeta*, un mic crucișător de 1 320 tone, cu 180 de oameni în echipă, cu *Mircea*, bric școală de 350 tone, apăreau printre cele mai modeste unități. Dar înțina, curățenia și disciplina de la bord, ca și cîștigarea unor concursuri de bărci, au atras atenția asupra marinarilor români. Regele

Umberto I al Italiei a venit la bordul *Elisabetei* într-o vizită protocolară. Interesîndu-se de studiile făcute de ofiterii români de marină la Academia navală italiană de la Livorno, regele „a exprimat dorința ca acești ofiteri să vină să facă [tot în marina italiană] și școala de aplicație care înainte era închisă ofiterilor străini" (*Istoria marinei române*, C. Ciuchi, 1906, p. 266). Pe atunci însă România era o țară de două ori apropiată Italiei, prin originea sa latină, dar și prin înțelegerea politice existente în cadrul Triplei Alianțe. De această autorizație au și beneficiat, de altfel, trei locotenenți de pe bricul *Mircea* și unul de pe *Elisabeta*.

Tot pe timpul sederii lor la Genova, un pichet de marinari de pe *Elisabeta*, condus de căpitanul Ciudin, a dat ajutor la stîngerea unui incendiu izbucnit în port, delegați ai Consiliului municipal venind apoi la bord pentru a adresa mulțumiri oficiale și a înmîna o diplomă.

După încheierea serbărilor, cele două nave românești au trecut în bazinul uscat al portului, unde li s-au curățat carenele, la Constanța și Galați lipsind încă mijloacele adecvate unei operațiuni de acest fel. La înapoierea spre țară, navele au urmat itinerarii separate, *Elisabeta* oprindu-se la Spezia, Istanbul și mergînd apoi direct la Galați prin Sulina. *Mircea* a trecut prin Messina, Chios (Arhipelag) și Istanbul, ajungînd tot la Galați. Cu alte cuvinte, amîndouă, în afara misiunii de instrucție a cadrelor și echipajelor, își îndeplineseră și misiunea de a reprezenta pavilionul național în ape străine și de a face mai bine cunoscut în Europa și în lume tînrul stat românesc, la numai cîțiva ani după cucerirea deplinei sale independente.

Nicolae KOSLINSKI

În prima jumătate a secolului XVI, Europa apuseană și centrală au fost dominate de figura lui Carol Quintul, rege al Spaniei și împărat al Sfântului imperiu roman de națiune germană, din dinastia de Habsburg. În lunga sa domnie de 40 ani, a reunit sub autoritatea sa teritorii imense (Germania, cea mai mare parte a Peninsulei italiice, Spania, im-

preună cu posesiunile din America), încît afirma că în imperiul său „soarele nu apune niciodată”.

Dar acest imperiu nu putea să dăinuie. Timpurile o dovedeau. I se opuneau statele centralizate, naționale. Monarhia catolică universală nu era decît expresia voinței dinastice a lui Carol Quintul, visul cîtorva cercuri. În ultimă instanță, marele stat al lui Carol V a existat numai în persoana împăratului. Mai departe, el s-a confundat cu Germania. Abdicarea lui Carol și desprinderea Spaniei și a posesiunilor ei de imperiu au dovedit din plin acest lucru.

De altfel, ca om politic, Carol V fusese mai mult un spaniol și mai puțin un suveran european. În repetate rînduri, declarase că voința sa era să trăiască și să moară în Spania, pentru că ea este baza și puterea tuturor celorlalte stăpîniri. În 1556, cînd a abdicat de la tronul posesiunilor sale spaniole, în favoarea fiului său Filip II (Magazin istoric, nr. 8, 9/1983), Carol avea 56 ani. A rămas să trăiască mai departe în Spania, retras la mănăstirea San Jerónimo din Yuste, în provincia Extremadura, sfătuiindu-și de acolo fiul în problemele conducerii statului.

Revista istorică spaniolă Historia y vida publică un articol pe care îl reproducem în continuare (cu titlul și subtitlurile noastre și într-o formă prescurtată) și în care se relevă îndeosebi interesul special și atașamentul lui Carol V față de Spania.

CAROL QUINTUL ȘI PLIMBĂRILE SALE

JOSÉ I. URIOL

S-a spus despre Carol Quintul că a fost suveranul cel mai nomad din lume. Aproape toate drumurile Peninsulei iberice, cît și multe ale continentului, au fost bătute de copitele calului său. Copilăria și adolescența, Carol Quintul și le-a petrecut la Gand, în Țările de Jos (unde se și născuse, la 24 februarie 1500), sub tutela matusii sale, Margareta de Austria. În 1517, la numai 17 ani, a întreprins prima sa călătorie în Spania.

Nenumăratele sale deplasări, într-o epocă în care mijloacele cele mai rapide de

transport erau calul, pe uscat, și corabia, pe mare, sînt o dovadă a enormului efort depus de acest monarh în guvernarea statelor sale. A ajuns uneori și în teritorii pe care nu le stăpînea: în Franța, unde a purtat dese războaie, în Anglia, unde s-a aflat în vizite diplomatice, și chiar în Africa în expediții militare, conduse de el personal, cum a fost aceea de la Tunis, din 1535, sau cea de șase ani mai tîrziu, din Algeria. În discursul său de abdicare în Țările de Jos, rostit la 25 octombrie 1555, în fața Statelor generale din Flandra,

reunite la Bruxelles¹, Carol Quintul spunea: „De nouă ori am fost în Germania de Sus, de șase ori în Spania, de șapte ori în Italia, de zece ori am venit aici, în Flandra, de patru ori în Franța, pe vreme de pace și de război, de două ori în Anglia, fără a mai socoti alte drumuri mai mici, pe care le-am făcut pentru a-mi vizita domeniile. Și, pentru aceasta, am navigat de opt ori pe Marea Mediterană, al-

¹ Carol a abdicat prima dată în Țările de Jos, apoi în posesiunile sale spaniole (16 ianuarie 1556), apoi și-a transmis titlul imperial fratelui său, Ferdinand I (12 septembrie 1556).

teori pe Oceanul Spaniei, pe care îl voi străbate a patra oară, pentru îngropăciune..."

În cei 41 de ani scurși dintre momentul preluării regatelor Castiliei și Aragonului, în 1517, și moartea sa, în 1558, zilele de călătorii ale împăratului reprezintă a patra parte din suma zilelor acelor ani! Cea mai mare parte a timpului Carol Quintul a trăit-o în Spania — aproape 18 ani; peste 10 ani în Țările de Jos, aproape 9 în Germania, doi ani și jumătate a hoinărit prin Italia.

Din cauza ciurmel de la Burgos

Prima călătorie, pe cînd era numai rege al Spaniei, a început în toamna anului 1517 — cînd el a plecat din Gand spre Germania, cu destinația Spania — și a durat pînă în mai 1520. Carol a sosit la Madrid pentru a prelua regatele Castiliei și Aragonului, la moartea bunicului său Fernando Catolicul. Acesta decedase la 24 ianuarie 1516, vestea morții sale ajunsese în Flandra după opt sau nouă zile, două luni mai tîrziu avuseseră loc funerariile regelui defunct la Bruxelles, după care Carol își pregătise călătoria în Castilia și Aragon. Regele Francisc I al Franței (*Magazin istoric*, nr. 2/1980) i-a propus să meargă pe uscat, prin Franța „pentru a evita marile pericole ale mării, pe care le-a încercat defunctul Vostru tată, regele Filip”. Dar tînarul monarh a hotărît să se îndrepte spre Spania pe mare. S-a dus deci la Middelburg, la începutul lunii iulie 1517, așteptînd acolo vînt favorabil, pentru a întinde pînzele; și a rămas în această așteptare pînă în primele zile ale lui septembrie, cînd vîntul a luat direcția vest-nord-vest, „adică era atît de bun, încît un altul mai bun nici nu-ți puteai dori”, și piloții i-au cerut stăruitor să pornească imediat la drum, căci în șase zile sperau să sosească în Castilia.

Astfel, la 8 septembrie

1517, flota monarhului, formată din „40 mari și puternice nave, dintre cele mai bune care se puteau găsi în Castilia, Franța și Anglia sau în alte părți”, a ridicat ancora cu destinația Castilia. În prima noapte, una dintre corăbii s-a scufundat, arzînd, fără să i se poată veni în ajutor; în ea fuseseră încărcăți caii din grajdurile regale, din cele ale seniorului de Chèvres și ale altor nobili flamanzi; odată cu animalele au pierit rîndași, servitori etc. și „cîteva sărmane fete de viață”; în total, cam 170 persoane.

La căderea serii, în ziua de 10 septembrie, vîntul și-a schimbat brusc direcția, „devenind atît de potrivnic, încît mai rău nici nu putea fi. Mai degrabă te ducea înapoi o sută de leghe [1 leghe = cca 4 km], decît să te fi împins o leghe”.

Furtunile au întîrziat sosirea flotei în port. În sfîrșit, la 19 septembrie, în a 12-a zi de călătorie, corăbiile lui Carol au ajuns nu în portul în care își propusese regele, la Santander, ci la Villaviciosa, în Asturii. Regele a atins pămîntul pe cînd „era deja întuneric beznă”. Cea mai mare parte a suitei sale a rămas la bord, în așteptarea ordinelor. A doua zi, monarhul a transmis că „ar fi mai bine să ne continuăm drumul spre Santander, decît să coborîm, să fim prost găzduiți, sărăcăcios tratați și să găsim cu greu căruțe sau catirce, ca să ne transportăm bagajele prin acești munți pustii și înalți ai Asturiilor”, povestește cronicarul spaniol Lorenzo Vital. La Villaviciosa, „regele a dormit totuși patru nopți, timp în care furierii și aprozii au procurat căruțe și catiri pentru transportarea bagajelor

În p. 74: Astronomia, tapiserie din sec. XVI, simbolizînd măreția și puterea Spaniei, „împeriu în care soarele nu apune niciodată”

Celebrul portret ecvestru al lui Carol Quintul, executat de Tiziano în 1548

sale și ale suitei apropiate".

La 23 septembrie, alaiul suveranului a pornit la drum spre Santander. Într-un paragraf, Vital povestește cum doamnele și domnișoarele care-l însoțeau pe monarh „mergeau călare, iar o parte dintre ele într-un mic car descoperit”. Carol intenționa ca de la Santander să se îndrepte spre Burgos, „apoi și-a schimbat gândul, din cauza ciumei care se spunea că bintuie în Burgos și în împrejurimi. S-a hotărât să meargă la Valladolid”. A părăsit deci drumul principal, îndreptându-se spre Tordesillas, prin Reinosa și Aguilar de Campoo, pentru a-și vedea mama.

La San Vicente, pe traseu, a rămas mai mult decât ar fi dorit, căci s-a îmbolnăvit. În Aguilar de Campoo, a intrat „călare pe un armăsar sprinter”, însoțit de episcopul din Burgos, venit până acolo să-i depună jurământ de credință. Regele și-a continuat călătoria până la Becerril de Campos — în care suita a intrat călare, „inclusiv toate femeile”, și unde Carol a primit omagiile conetabilului Castiliei și ale episcopului Palençiei.

Ajuns la Tordesillas, la 4 noiembrie, suveranul a rămas cu mama sa până în ziua de 11 a aceleiași luni. De acolo s-a îndreptat spre Valladolid, poposind mai întâi în Mojaos, unde s-a întâlnit cu fratele său Fernando. A intrat în Valladolid la 18 noiembrie 1517, iar la 7 februarie anul următor a primit jurământul de credință și omagiul întregii nobilimi castiliene și al bogătaşilor de la orașe, care îl recunoșteau rege al Castiliei, alături de mama sa, doña Juana.

Cu mult noroc și fără inconveniente

Din Valladolid, Carol s-a întors la Tordesillas, și-a luat rămas bun de la doña Juana, îndreptându-se, cu o mare suita, spre Aragon, pentru a-și lua în posesie și acel regat. În nararea acestei călătorii,

se spune: „Cam pe la jumătatea postului mare, într-o marți, 22 martie 1518, regele catolic a plecat din orașul Valladolid, însoțit de don Fernando, fratele său, de doña Leonor, sora sa, și de regina Germana, cu o mulțime de prinți, conți, baroni, pentru a merge mai întâi la Aranda, care era în drumul spre regatul Aragonului”. La 9 mai, a ajuns în Saragoza.

Acolo a reunit Cortesurile, care l-au proclamat rege al Aragonului. A rămas în oraș până în ianuarie 1519, când s-a îndreptat spre Barcelona. Pe drum s-a primit vestea morții împăratului german Maximilian, bunicul său, survenită la 12 ianuarie același an. Ajuns la Barcelona, Carol a ținut un consiliu de canonic în memoria celui dispărut, apoi a convocat Cortesurile și, la 25 ianuarie 1520, s-a îndreptat prin Valladolid, spre Santiago de Galicia și la Coruña, unde s-a îmbarcat, la 20 mai, cu destinația Flandra și, în ultimă instanță, Germania, pentru a fi încoronat împărat la Aachen, de către arhiepiscopii de Köln, Maguncia și Trêveris, la 23 octombrie. La data aceea, Carol avea 20 ani abia împliniți.

A doua oară, Carol Quintul a stat în Spania peste șapte ani, din 1522 până în 1529. A fost cea mai îndelungată ședere neîntreruptă a împăratului într-unul din statele sale. Cronicarul Juan de Vandelles ne relatează că regele venea tot din Flandra, dar trecuse prin Anglia, pentru a se întâlni cu regele Henric VIII. A plecat din Southampton la 3 iulie și, „cu mult noroc și fără inconveniente”, a ajuns în ziua de 16 într-un port numit Santander, în regatul său Castilia”. De acolo, în anii următori a vizitat Valladolid, Madrid, iar în aprilie 1525 îl găsim la Toledo, unde, după ce a convocat Cortesurile din Castilia, a primit numeroase ambasade: vicerengele Neapoleiului, ambasadorul Angliei, legatul apostolic, ambasadorii Poloniei, Portugaliei, Veneției, mulți nobili francezi și ambasadorii din Oran, Fez și Tlemcen.

A părăsit Toledo la 1 septembrie 1525, trecând prin Madrid, în ziua de 18, „pentru a-l vedea pe regele Franței, care era foarte bolnav, după cum spuneau medicii”¹, și s-a întors tot la Toledo. La 14 ianuarie 1526, Carol a încheiat un tratat de pace cu Francisc I, la Madrid. Franța renunța la pretențiile asupra Italiei, ceda Burgundia și abandona suzeranitatea asupra Flandrei.

La 23 februarie 1526, împăratul a luat drumul Sevillei, unde a ajuns la 9 martie, pentru a se căsători cu Isabel a Portugaliei. Odată căsătoria celebrată, tinerii au rămas în oraș până la 13 mai, continuându-și „Junile” de miere, din iunie până în decembrie, în Granada și Santa Fê. La Valladolid, în 21 mai 1527, se naștea viitorul Filip II.

Grădini cu portocali, chitri și lămi

Trei ani mai târziu, la 24 februarie 1530, Carol, aflat în Italia, a fost încoronat împărat de către papa Clemente VII. Această zi a marcat apogeul domniei sale. Era în vîrstă de 30 ani. Pînă la Napoleon Bonaparte, nici un alt împărat nu avea să mai fie încoronat de papă.

În anii următori, împăratul a revenit în orașele Spaniei: La 1 mai 1539, la Toledo, a murit împărăteasa, în lăuzie, apoi de acolo Carol a organizat o expediție militară împotriva Tunisului. După abdicarea sa, care a avut loc la 25 octombrie 1555, a mai rămas la Bruxelles pînă în august anul următor, când s-a îndreptat spre Vlessingen, pentru a se îmbarca, trecînd prin Gand, orașul natal. Fiul său Filip I-a însoțit pînă la Gand. La Vlessingen l-a așteptat o escadră de 56 nave, care trebuia să-l conducă în Spania. Dar vremea nefavorabilă nu a permis întinderea velelor pînă

¹ Carol V a purtat cinci războaie cu Francisc I. În primul (1521-1526), francezii au fost înfrinți, au pierdut Milanul, iar la Pavia (24 februarie 1525) Francisc I a căzut prizonier.

la 17 septembrie 1556. În timpul croazierei, o escadră engleză trimisă de regina Angliei, Maria Tudor, i-a dat tonurile în dreptul Doverului.

După unsprezece zile de călătorie, Carol a sosit la Laredo, în ziua de 28 septembrie, tocmai la timp pentru a scăpa de o periculoasă furtună. În Laredo nu a găsit înlesnirile sperate, pentru a-și organiza rapid călătoria spre Yuste. Cronicarul notează: „L-a supărat mult faptul că n-a găsit acolo primirea pe care o aștepta și că nu sosiseră încă cei 4 000 ducăți pe care-i ceruse dinainte guvernatoarei Castiliei, fiica sa, prințesa doña Juana, și nici conetabilul nu-i trimisese capelanii și medicii de care avea nevoie, căci cea mai mare parte a capelanilor și servitorilor săi erau bolnavi, iar unii muriseră în timpul navigației. Însuși majordomul Luis de Quijada n-a putut

ajunge decît după cîteva zile, datorită supărătoarei stări în care se aflau drumurile. Toate acestea l-au pus pe împărat într-o stare de foarte proastă dispoziție, care-l făcea să izbucnească în aspre plîngerî, neputînd suporta să se vadă într-o astfel de părăsire el, care era atît de obișnuit să comande și să fie servit”.

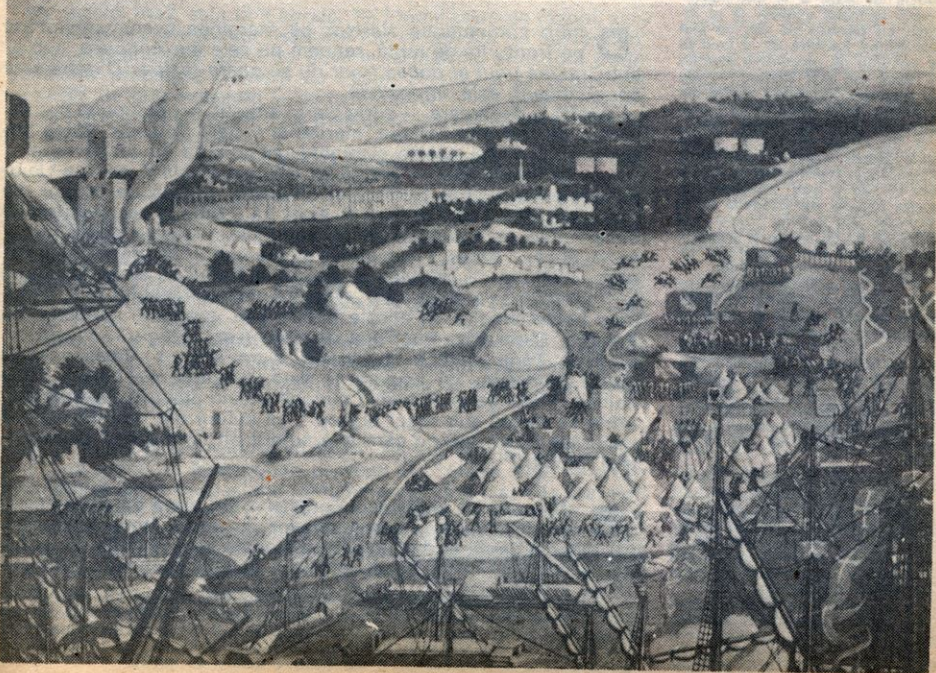
Rezolvate problemele cele mai grabnice, Carol a luat drumul spre Burgos și Valladolid la 6 octombrie, în ciuda timpului rece și ploios. Grăbit să ajungă la destinație, în loc să ocolească munții Vera, a ales un drum mai scurt, dar mult mai greu. Cronicarul povestește: „A fost condus pe umeri de către țărani, căci călare nu-i permitea boala să meargă fără mari supărări, iar în lectică nu putea merge fără un mare risc de prăvălire a catirilor în prăpastie. Însuși majordomul Luis de Quijada a mers pe jos alături de îm-

părat, cele trei leghe cît a țînut drumul rău. Din fericire, au găsit în Jarandilla o minunată găzduire, în casa contelui de Oropesa, bine dotată cu de toate și cu frumoase grădini cu portocali, chitri și lămii...” Era 13 noiembrie 1556. După trei luni petrecute în mănăstirea San Jeronimo din Jarandilla, Carol a intrat în ultima sa reședință, orașul Yuste, în februarie 1557, unde a și încetat din viață, la un an și jumătate mai tîrziu.

După cum se poate observa, Carol Quintul a străbătut de-a lungul și de-a latul întreaga peninsulă. După informațiile culese de la cronicari și istorici, întotdeauna a mers călare. Nu se menționează decît două călătorii în lectică, iar în caleașcă nici una. Abia fiul și succesorul său, Filip II, a folosit acest ultim mijloc de transport. ■

**În românește de
Ana VĂDEANU**

Detaliu dintr-un tablou al unui pictor flamand din epocă, înfățișînd expediția lui Carol Quintul împotriva Tunisului (1535)

APRILIE
1942

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Prezentînd în Revista fundațiilor regale amintirile lui Ion I. Le-pădatu intitulată *Din anii Memorandului* (extras din volumul Omagiu profesorului Ioan Lupaș, București, 1941), Cornelia C. Bodea scrie: „Șaptesprezece pagini de minunată evocare a unui trecut nu prea îndepărtat, redevenit, într-o oarecare măsură, actual; pagini pe care a le citi însemnează «discuția zăbăvă» și le închizi cu părerea de rău că sînt așa puține. Lectura lor te face să le continui cu propriile-ți amintiri — dacă ești mai vîrstnic — sau cu povestea fermecată auzită din copilărie, de la acela ce au trăit-o acolo, în Ardealul nostru drag”.

● În aceeași revistă, D. Tudor scrie despre tezaurul dădăc de la Poiana-Gorj (descoperit de un țăran în 1938), care cuprinde mai multe obiecte de podoabă și 30 monede de argint, datat 134 a.Chr-81 p.Chr. Tezaurul a aparținut, probabil, unui „important nobil dac din ținutul Gorjului”.

● O nouă publicație lunară: Revista Bucovinei, editată de Societatea pentru cultură și literatură română din Bucovina.

● Din bilanțul pe 1941 al agenției de informații telegrafice „Radio” („Orient Radio”): a recepționat 123 000 știri cu un total de 8 047 000 cuvînte; buletinele românești de știri transmise presei au avut 121 288 file, cu 26 793 știri.

● Muzeul Alexandru Saint-Georges al Fundațiilor culturale regale primește în dar de la persoane particulare, 58 documente din arhiva fostului domnitor al Moldovei, Mihail Sturdza (1834-1849) și călmara și tocul lui Mihail Kogălniceanu.

● În urma acordului primit din partea guvernului spaniol, conf. univ. Al. Buzulcoeanu, de la Universitatea din București, este numit profesor de limbă și litera-

La începutul lunii aprilie 1942, este dat publicității bugetul general al statului pe exercițiul financiar 1942-1943. Este, după cum arată generalul N. Stoenescu, ministrul finanțelor, într-un comunicat apărut în principalele ziare¹ ale vremii „un buget de război, fără impozite și degrevări”. Cheltuielile statului sînt prevăzute la 72, 5 miliarde lei, în care intră cele curente pentru apărarea națională (18,7 miliarde), la care se adaugă subvențiile pentru Basarabia și Bucovina, în valoare de 5,2 miliarde lei.

Mai există un buget special al apărării naționale (21 miliarde) și unul al întreprinderilor economice și instituțiilor speciale ale statului (113 miliarde).

Dintre comentariile ziarelor pe marginea evenimentelor de pe fronturile de luptă, reținem pe cele din *Acțiunea*, sub titlul *Crearea unui al doilea front nu se poate realiza. O debarcare pe continent este imposibilă*.

„Astăzi o debarcare — scrie ziarul amintit — presupune o colaborare strînsă între aviație, marină și forțele de uscat. Dacă lipsește unul dintre aceste elemente, încercarea nu poate reuși”.

Aceeași publicație, referindu-se la o eventuală victorie a Uniunii Sovietice asupra Germaniei hitleriste, citează un articol din ziarul britanic *Times* în care se arată că „Stalin își rezervă dreptul de a hotări care trebuie să fie condițiile necesare pentru siguranța Rusiei. *Times* — continuă comentariul din ziarul bucureștean — afirmă că Uniunea Sovietică ar trebui să se simtă sigură în fruntările sale de la 1941, dinainte deci de războiul Axei împotriva bolșevismului. În aceste hotare sînt cuprinse: jumătate din Polonia, Basarabia, Bucovina de nord (vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1991), Țările baltice și Carelia. Cum împacă *Times* această ofertă Sovietelor cu asigurările date, de pildă, Poloniei? Țările baltice, Finlanda și România cunosc aceste planuri, Basarabia ar urma să revină sub jugul bolșevic, să sufere din nou devastările materiale și morale pe care le-a suferit oî timp a fost răpită Patriei Mume”.

Reține atenția ziarelor bucureștene din urmă cu cincizeci de ani desfășurarea evenimentelor din India, unde lupta pentru independență și emancipare națională se amplifică. Se subliniază faptul că mișcarea de eliberare de sub dominația colonială

¹ Pentru a ușura lectura nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Submarinul
românesc S2

Mahatma Gandhi,
cel care
a ridicat
India
la lupta
de eliberare
națională

britanică se face sub semnul „unei întoarceri spre trecut, căci în acest trecut cu adevărat legendar conducătorii mișcării își puteau afla nu numai singura dar și cea mai puternică temelie pentru uriașa lor luptă. Și tot numai acest trecut, prin tradiția lui de civilizație și de cultură, putea oferi un mijloc viu de diferențiere între cele două realități: imperiul britanic și India de totdeauna” (*Tim-pul*, 2 aprilie).

Analizând evoluția situației din India, ziarul amintit conchide: „India va fi în curând liberă și desfășurarea evenimentelor, care de altfel se precipită, nu va întârzia să arate aceasta ca un fapt împlinit.”

Păștele 1942, este la 5 aprilie. Pe fondul stării de război, sărbătoarea învierii lui Iisus are loc în condiții de austeritate. Măsurile economice luate de guvern se răsfrâng și asupra tradiționalelor preparate culinare de Paște. „Pentru a se economisi stocurile de grâu existente — scrie *Curentul* — s-a prohibit fabricarea făinei albe în toată țara, măcinându-se numai un singur fel de făină, cea integrală”.

Spre a nu lipsi însă din case tradiționalul cozonac, Subsecretariatul de stat al aprovizionării, continuă ziarul amintit, „a horărit ca fiecare cetățean să primească cîte 300 grame făină integrală, dîndu-se astfel posibilitatea ca în fiecare familie să se poată face un cozonac mititel și tuciuriu, ca în vremuri grele”.

Același Subsecretariat aduce la cunoștință că în vederea Sărbătorilor de Paște s-a aprobat să se consume carne în restaurante și în orice local de consumație din țară în intervalul de timp de la 5 la 13 aprilie 1942.

Totodată, prin intermediul Societății de Cruce Roșie a României, este organizată o mare acțiune de colectare de daruri pentru „coletul de Paște al soldatului”, pachete ce sînt trimise luptătorilor de pe front.

In numărul său special de Paște, revista *Vremea* publică, între altele, și însemnările pr. Ioan G. Coman, *Dogma creștină*, din al căror final cităm: „Dogma creștină a fost cea mai puternică pirghie a istoriei Europei în ultimele două milenii. Această pirghie singură a dat conștiința unității și specificului continentului nostru. Dogma creștină e cea mai mare bogăție a Europei și a lumii. Cei ce o nesocotesc nu rămîn nepedepsiți. Cei ce se dau prizonierii vinturilor ideologice ale lumii acesteia vor termina în umilintă și în praf. Ei n-au știut niciodată ce-au voit și n-au voit niciodată ce-au știut, pentru că n-au știut niciodată nimic sigur, puternic masiv”.

Cronică măruntă

tură română la Universitatea din Madrid.

• Între 23 aprilie și 1 mai au loc exerciții de apărare antiaeriană în Capitală, și în regiunea petroliferă Ploiești, la care iau parte „toate autoritățile civile și militare, întreaga populație, precum și toate formațiunile de apărare pasivă din București și zona Ploiești”.

• Jean Gabin, la Hollywood — scrie *Acțiunea* — ține cu orice preț să învețe americaneste. În acest scop, colindă toate cafenelele, stă de vorbă cu negustorii sau lucrătorii și urmărește de aproape gesturile și expresiile vagabondilor americani.

După-masa merge la Spencer Tracy, vechi prieten, cu care vorbește englezește, iar de la 7 la 8 seara la lecții de limbă americană literară. Apoi mai dă o raită prin oraș sau baruri, unde își îmbogățește cunoștințele de limbă.

• La răscruce de vinturi, celebrul roman al Emiliei Brönte, este dramatizat de Zaharia Stancu și N. Carandino.

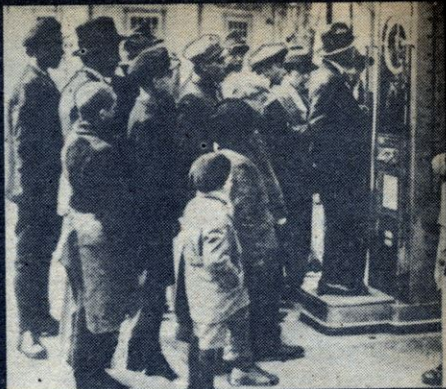
• Se împlinesc 7 ani de la moartea lui Panait Istrati. „Dragoste, suferință, inadaptabilitatea — iată legea vieții lui Panait Istrati”, scrie Alexandru Taler. Dragoste pentru cel care muncește și asudă, dehăinat de foamă și ignoranță; suferință, nemăsurată suferință și înțelegere dinaintea eternei drame omenești, a idealurilor și prietenilor care se prăbușesc ori de cîte ori au pornit pe făgașul realităților”.

• O nouă boală? Sociologii americani — notează *Acțiunea* — ar fi descoperit un nou fel de demență și anume a „saturației de radio”. Această nouă boală este provocată de știrile rele cu privire la război difuzate de posturile de radio. Simptomele noli boli sînt: dureri de cap și de stomac, lipsă de poftă de mîncare și insomnii.

• Serviciul central al cenzurii presei comunică: „Pentru vina

**APRILIE
1942**

În lipsa
posibilităților
de mutare —
din cauza prelungirii
contractelor,
scrie Realitatea ilustrată —
cetățenii
se vor mulțumi
cu obiceiul
cîntăritului

Cronică măruntă

de-a fi utilizat cuvinte susceptibile de interpretări tendențioase, ceea ce nu corespunde întru totul pe care împrejurările trebuie s-o împună chiar unei publicații de humor, se aplică revistei *Păcală* sancțiunea unui sever avertisment public".

● Noutăți în Editura „Prometeu”
Ion Marin Sadoveanu — Istoria universală a dramei și teatrului (vol. I-II); Demostene Botez — Pământ și om; Miron Radu Paraschivescu — Cîntece țigănești; Georgeta Mircea Cancicov — Pustiuri.

● În Curenții, recenzia la romanul lui Dumitru Almaș Mesterul Manole: „Stilul său proaspăt și plin de culoare, analiza subtilă a personajilor, portretizarea lor desăvîrșită, grația momentelor și stărilor sufletești sînt mărturia unui scriitor deplin format, care legitimează cele mai frumoase speranțe”.

● La Ateneu, expoziție Th. Pallady, „Într-o baie de nuanțe străbătute de flori de morbiditate” — scrie K.H. Zambaccian în Curenții —, linia lui Pallady înscrie forme armonioase, arta aceasta ce pare că răsare ușor din capriciile sau spleenul unui aristocrat ascunde o măiestrie pe care aproape o jumătate de secol de șefiure o menține atît de diafană”.

● Agenția oficială germană D.N.B. transmite din Geneva, preluind o informație din ziarul britanic News Chronicle, informează că în cartierul londonez Finsbury a fost ridicat un monument în amintirea lui Lenin, care va fi inaugurat la 22 aprilie (ziua nașterii sale) de către ambasadorul Sovietelor în capitala britanică, Maiski. Sic transit gloria mundi.

● Ion Dacian lansează șlagărele zilei la teatru „Alhambra” în opera Gheisa.

● În Capitală sînt încă și în 1942 peste 200 de străzi deschise în diferite cartiere și parcalări

Revista *Convorbiri literare* împlinește trei sferturi de veac de existență. Evocînd acest drum al publicației fondate de Titu Maiorescu, Simion Mehedinți scrie în numărul revistei din martie-aprilie 1942: „Faptul că cele mai vechi publicații din România (*Gazeta Transilvaniei* și *Convorbiri literare*) sînt faptă românească e o dovadă că poporul nostru are evlavie pentru cultură și nu-și pleacă fruntea înaintea nimănui.

Știm că de multe ori istoria omenirii seamănă cu o mlaștină (dovadă anul 1940); dar mai știm și altceva: deasupra apelor în-noroiate ale mlaștinei plutește floarea de lotus, albă ca cel mai curat argint”.

În același număr al revistei, M. Dragomirescu scrie despre Maiorescu — profesorul, ale cărui cursuri de filosofie le-a urmat la Școala Normală Superioară din București. „Miercurea veneam după-amiezi înainte de 5 să ascultăm cursul domnului Maiorescu și ne așezam în banca întâia, la spatele cucoanelor ce, gătite-ascultau de pe scaune cursul maestrului. Maiorescu, aureolat parcă, intra în sală și, privind de la catedră, cu niște ochi luminoși de sub sprîncene bogate, începea să vorbească cu o voce profundă și caldă, cu un gest calculat, dar firesc, despre istoria filosofiei contemporane”.

In ziarul *Acțiunea*, Eugen Lovinescu publică fragmente de însemnări memorialistice, referitoare la cariera sa didactică. Solicitînd, în 1913, să fie titularizat la catedra de latină, vacantă, de la Liceul „Matei Basarab” din Capitală, este refuzat, în locul său fiind numit un altul. „Încercam [inspectorii din minister] să dea fel de fel de explicații: «învățămîntul secundar nu-i de d-ta; d-ta faci carieră universitară»; «ai părăsit clasicismul și faci critică literară». Mai năving sau mai cinic, unul cu barbă roșie îmi spuse: «Noi ne retragem de la putere peste cîteva luni; d-ta ești jurnalist de la *Convorbiri literare*; te vor aduce în București ai d-tale; noi aducem pe ai noștri»”.

Întîmplător, îl întîlnește pe șeful de cabinet al primului-ministru, Ionel Brătianu, care îi înlesnește o audiență la acesta. Aflînd despre ce-i vorba, I. Brătianu îi transmite lui Spiru Haret să revină asupra hotărîrii anterioare. Și acesta revine. „Repararea nedreptății — notează Lovinescu — m-a stînjinit însă mai mult decît nedreptatea în sine. Simțul dreptății «omului școalei» nu funcționează decît la ordinul șefului”.

In *Universul*, G. Lungulescu recenzează studiul lui H. Dj. Siŭni *Domni români la Poarta Otomană*, consacrat prezentării unui manuscris turcesc privind ceremoniile și recepțiile de la Curtea sultanului, din sec. XVIII, cumpărat de N. Iorga. Stu-

Corul
transnistrian
„Dorul Bugului”
la mormîntul
Eroului Necunoscut
din Capitală

diind acest manuscris, precum și alte documente otomane de la Arhivele Statului, H. Dj. Siruni constată că în firmele sultanilor „domnii români pămînteni sînt desemnați cu titlul de «Hașmetlu» care înseamnă «plini de magnificență», titlu care nu se acorda de sultani decît marilor suverani ai lumii, tratați pe picior de egalitate politică».

Cercetînd aceste titulaturi ale domnilor români, vom găsi în ele ideea de independență statală deplină a țărilor române. Cercetările ulterioare, consemnează G. Lungulescu, „vor aduce multă lumină asupra pretenției suzeranității a Turciei peste țările române și vor pune și mai mult în lumină marele rol pe care l-au avut principatele și poporul român în apărarea Sfintei cruci și a civilizației creștine, în această parte a lumii”. Puterea Moldovei, Munteniei și a Transilvaniei era recunoscută de „însuși Suleiman Magnificul, cel mai mare dintre sultanii Islamului, atunci cînd își arăta teama ca nu cumva «cele trei principate, Transilvania, Moldova și Tara Românească să se închege într-o singură țară». Fără rezistența românească — urmează autorul amintit — marele sultan știa că puterea Ungariei nu e capabilă să se mențină, așa cum s-a și întîmplat la Mohacs, unde Suleiman prefăcea regatul regelui Ștefan în pașalic în 24 de ore.

Abia atunci a înțeles și Ungaria ceea ce atît de bine înțeleșese-șeră toți marii sultani și cuceritori turci, că zidul de apărare și adevărata fortăreață nu numai a Ungariei și Poloniei, ci chiar a Europei, a fost și rămîne țara și poporul românesc».

Să transcriem, în finalul cronicii noastre, și cîteva observații din recenzie pe care George Ivașcu o face în revista *Vre-mea*, din 26 aprilie, volumului *Mon film* (Filmul meu) datorat ziaristului Clement Vantel, „fecund gazetar francez, care — scrie recenzentul — și-a iubit meseria cu pasiune, a slujit-o din toată inima, dăruindu-i tot ce avea mai bun”.

Referindu-se la condiția profesională a gazetarului, autorul francez notează: „Un ziarist demn de acest nume își ia răspunde-rea a tot ce scrie, chiar aceea ce e anonim, și consideră calom-nia, acuzațiile fără probe, trucarea documentelor, deformarea fap-țelor, minciuna ca pe cele mai grave greșeli profesionale. Nu co-mite nici un plagiat, citează pe confrăți, din care reproduce un text, nu cere locul unui confrate și nici nu pricnuiește concedie-rea lui, oferindu-se să lucreze în condiții inferioare.

Un ziarist demn de acest nume — conchide Vantel — nu-și confundă rolul cu acela de polițist”. ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

care de ani de zile n-au fost botezate, fiind cunoscute sub denumiri de litere sau cifre. Astfel sînt străzi A., B., C. și străzi Popescu I, II, III ș.a., în diferite părți ale orașului, fapt care dă naștere la confuzii și incurcături.

● Crucea Roșie a României folosește în Capitală 10 turisme pentru transportul răniților de la spitale la diferite consultații medicale. De asemenea, mai are 9 automobile ambulante cu țargi, pentru transportul răniților de la aeroport și de la gări, soșii cu avioanele și trenurile sanitare.

● În vederea selectării lucrărilor de artă care vor reprezenta România la bienala de la Veneția, se înființează pe lângă Ministerul propagandei o comisie alcătuită din: Al. Bădăuț, secretar general al Ministerului propagandei, A. Popa, secretar general în Ministerul culturii naționale, sculptorul Fr. Storck, pictorii J. Al. Steriade și N. Dărăscu, arhitect V. Pestache, sub președinția prof. I.D. Ștefănescu de la Universitatea din București.

● Un certificat școlar din 1778, eliberat la mănăstirea Putna, reproduc în Universul: „Smeritul arhimandrit Vartolomei Mazereanu mîdular academicietii teologii Chievlului și îndreptătoriu școalelor domnești episcopesci și mănăstirești a Moldavii; asilderea eu Ilarion Ieromonah, mîdular al filoso-filor Patmosului și învățătoru psaltichilor școalelor Moldavii, dăm adevărînță cu această carte a noastră cum că tinerul Ioan, fiul preotului Gheorghe Vasilevici Băileșcul, de aici, s-au înțut în grila noastră de la firea lui cea de 5 ani pînă acum la vîrsta lui de 12 ani și s-au învățat de noi și prin al noștri vătaj ai școlii de aici: clas-lovul, psaltirea, octolul, catehis-mul moldovenesc și rusec, alcătulrea scrisorilor moldovenește, psaltichia după melodia grecească, gramatică, geografia, rito-rica”.

Hunii și-au făcut apariția în Europa în anul 375, întempestiv și cu o extremă brutalitate. În cursul unei bătălii purtate cu înverșunare, ei au nimicit armata bătrînului rege al ostrogoților, Ermanarich, care, de altfel, a și fost ucis în luptă. Este prima dată sigură din istoria hunilor¹. Totul îi deosebește pe huni de celtaii barbari, începînd cu aspectul fizic pînă la modul de viață, fără a omite felul cum poartă războaiele. Li se asociază, de aceea, misterul și distrugerea.

Singura mărturie contemporană care ne-a parvenit — cea a lui Ammianus Marcellinus (cca 330-400) — ne lasă o imagine absolut înfricoșătoare a hunilor. Înfățișarea lor fizică și modul de viață i se par respingătoare istoricului latin, în plus le atribuie o corupție ce îl exclude din rîndul oamenilor.

„Din cea mai fragedă tinerețe, li se fac, cu un fier, răni adînci în obraji, pentru ca cicatricele ce se formează să împiedice creșterea tulelelor: ei îmbătrînesc desfigurați și fără barbă. De altfel, toți au brațele puternice, gîtul gros, figuri ieșite din comun și sînt atît de încovoiți, încît îi poți lua drept animale cu două picioare ori îi poți asemăna stilpilor ciopliți, cu înfățișare omenească, pe care li vedem la marginea podurilor. Ei nu au nevoie nici de foc, nici de carne preparată, trăiesc doar cu rădăcini sălbatice și cu orice fel de carne, pe care o mănîncă aproape crudă, după ce au încălzit-o ușor, așezînd-o sub ei pentru un timp, atunci cînd călăresc. Nu au case; la ei nu găsești nici măcar o colibă acoperită cu trestie. Se îmbracă cu pinză ori cu piei de șobolani de cîmp; nu au decît un singur veșmînt și renunță la el doar atunci cînd este com-

plet zdrențuit. Își acoperă capul cu mici căciuli dublate și picioarele cu piei de țap. Sînt parcă ținuiți pe caii lor, care sînt într-adevăr robuști, dar urîți; nu e nimeni printre ei care să nu poată petrece ziua și noaptea pe cal, unde beau, mănîncă și dorm, culcîndu-se pe gîtul îngust al animalului. Nici unul nu cultivă pămîntul și nici nu cunoaște plugul. Fără locuri stabile, fără case, ei hoinăresc în toate părțile și parcă fug mereu în căruțele lor. Precum animalele lipsite de rațiune, ei nu știu deloc ce e bine și ce e rău; nu au nici religie, nici superstiții; nimic nu egalează patima lor după aur“.

Tot la sfîrșitul secolului IV, poetul latin Claudianus ne

aduce și el o mărturie pe cît de scurtă pe atît de fermă: „Hunii au moravuri josnice, un aspect fizic respingător, un spirit crud. Trăiesc din jaftă, nevrînd să cultive pămîntul. Le place să-și facă tăieturi pe față și sînt mîndri să jure pe cadavrele părinților lor, pe care tocmai i-au ucis“.

Hunii ni se înfățișează în aceste mărturii ca flînte de tip mongoloid, rase în cap, prezentînd toate arhetipurile nomadului, ceea ce nu putea decît să-i îngrozească pe lăteratul roman. Ei practicau, de asemenea, deformarea craniană, își ucidau bătrînii și își ardeau morții, practici răspîndite timp de secole la popoarele nomade ale Asiei.

ATTILA, BICIUL LUI DUMNEZEU

JEAN-YVES MARIN,
CHRISTIAN PILET

Origine controversată

Victoria hunilor din anul 375 nu a avut efect în mare parte, deoarece stringerea numeroaselor triburi sub autoritatea regelui Balember nu a ținut decît pe durata unei cuceriri; imediat după prăbușirea imperiului ostrogot, fiecare și-a reluat rădăcinile pe cont propriu. Hunii au înaintat lent prin cîmpiile României de astăzi. În 378 ei stabilesc primul contact direct cu armata romană. Totuși, absența unității politice și militare i-a făcut să apară drept războinici, firește redevabili, însă relativ ușor de manipulat pentru a-i face să se integreze, în grupuri mici, în armata romană. Era strategia de multe ori aplicată de Imperiul roman pentru rezolvarea problemelor sale de frontieră.

Joseph de Guignes a realizat o monumentală *Istorie a hunilor, turcilor și mongolilor*; publicată în 1756-1758, în care a stabilit că hunii din 375 sînt Hiung-nu din izvoarele chineze. Această teză va fi reluată fără încetare de-a lungul sec. XIX. Astăzi, îmbinarea surselor scrise cu descoperirile arheologice sovietice și chineze permite avansarea unei origini a hunilor admise de comun acord. Sursele chineze relatează răz-

¹ Jean-Yves Marin este conservator la Muzeul Normandiei din Caen, iar Christian Pilet cercetător la Consiliul Național de Cercetare Științifică din același oraș normand. În 1990, ei au organizat o amplă expoziție despre Attila. Reproducăm acest articol într-o formă prescurtată și cu substituirile redacției noastre — din revista *Historia*.

În p. 82: regele hunilor, călărind fără șă. Totuși, prezența șei la huni este atestată de descoperirea ei în numeroase mor-minte din Europa, cum o atestă și harta din fotografie

boaiele împăraților contra nomazilor încă din veacul IX î.e.n. Printre aceștia, Hiung-nu, împotriva cărora s-a început construirea Marelui Zid. Timp de peste un mileniu, vom regăsi periodic referiri la războiul dintre chinezi și Hiung-nu, care, fără a se stabili vreodată pe un teritoriu anume, nu par să se fi îndepărtat de nordul Chinei. Mișcarea, la începutul erei noastre, a nomazilor proto-mongoli din Siberia nordică îi împinge pe Hiung-nu spre sud, ca federați, apoi ei sînt complet absorbiți în marea masă a popoarelor din nordul Chinei.

Trebuie să căutăm originea hunilor printre popoarele K'Ouen sau Kun, consemnate încă din secolul VII înainte de Christos, originare din stea împădurită dintre malul nordic al lacului Baikal și fluviul Enisei. Alungați în sec. II î.e.n., ei migrează spre Siberia occidentală, unde trăiesc ca nomazi, dar fără deplasări notabile, pînă în sec. IV e.n. Or sursele grecești și romane — atît cit putem să le interpretăm — par să indice Siberia occidentală drept primul teritoriu cunoscut al hunilor. Totuși, nu am avansat prea

mult, fiindcă originile etnice ale nomazilor K'Ouen nu sînt cunoscute. Putem spune că sînt proto-turci, care provin din vestul Siberiei. Dacă aceste date sînt aproape acceptate, ne temem că, fără vreo descoperire arheologică hotărîtoare, ce pare puțin probabilă, nu putem aprofunda cunoștințele noastre despre originea acestui popor.

Era superb

434. Mundioc, tatăl lui Attila, a murit de mai mulți ani. Hunii sînt de acum încolo un popor puternic, care a știut să trateze de la egal la egal cu Imperiul Roman de Răsărit. Schimburile de ambasadori sînt frecvente. Putem în-țelni în anturajul lui Attila multe personaje importante, de toate originile etnice, care constituie un fel de consiliu al regatului, alături de aristocrația hunică. La început s-a instaurat o co-regalitate între Attila și fratele său Bleda. Acesta din urmă apare, conform rarelor mărturii, ca un personaj șters, preocupat mai degrabă de expediții de jaf, în vechea tradiție a stepei,

decît de strategie. În deceniul cînd a guvernat alături de fratele său, se pare că nu a jucat un rol important. La momentul prielnic, Attila a făcut sau a lăsat să fie asasinat acest frate, ce umbrea imaginea regală.

Dintre numeroșii ambasadori care au putut să se apropie de Attila, doar grecul Priscus ne-a lăsat o mărturie scrisă despre misiunea sa din 449. Din ea au ajuns pînă la noi cîteva fragmente substanțiale (*Magazin istoric*, nr. 1/1970). Priscus de Panium era creștin, apropiat din punct de vedere politic de victorul împărat Marcianus (450-457), partizan al războiului, considerînd că Imperiul Roman de Răsărit nu trebuia să trateze cu barbarii, ci să-i supună. Toată descrierea misiunii sale arată disprețul față de huni, nu fără a lăsa, din cînd în cînd, să pătrundă impresia puternică pe care i-o producea Attila. Portretul făcut de el regelui hunilor a fost transcris, cu oarecare emfază, de călugărul Iordanes:

„Acest om venise pe lume pentru a zgudui națiunea sa și pentru a cutremura pămîntul. Prin nu știu ce fatalitate,

zgomote formidabile se auzeau înaintea lui, ce semănau peste tot groază. Era superb când mergea, plimbându-și privirile ici și colo în jurul său; orgoliul puterii sale se vedea pînă și în mișcările corpului. Îi plăceau bătăliile, dar se stăpînea în acțiune; excelent în consiliu: se lăsa înduplecat de rugăminți; bun cînd ți-a acordat o dată protecția".

Fără îndoială că în sînul acestei federații de popoare eterocleite, avînd fiecare un rege în fruntea sa, autoritatea lui Attila era totală. Nimic nu evocă mai bine impresia de forță care emana din Attila ca descrierea pe care o face Iordanes atitudinii regelui hunilor, atunci cînd însăși șansa armelor părea să-l părăsească, în timpul bătăliei de pe Cîmpiile Catalaunice (451), în apropiere de Troyes, unde oștile sale s-au luptat cu cele romane, vizigote, france și slave, ale lui Theodorici I: „Mulțimea celorlalți regi, dacă putem vorbi astfel, și căpeteniile celorlalte națiuni, asemenea unor oameni din escortă, urmăreau cu atenție cea mai mică mișcare a lui Attila și imediat ce el făcea un semn cu ochiul, fiecare dintre ei, în liniște, cu teamă și emoție, venea să se așeze în fața lui ori executa ordinele pe care le primise".

Ambasada lui Priscus

Cei nouăsprezece ani de domnie (cca 434-453) ai lui Attila vor fi marcați de acțiuni conforme unei strategii bine definite, de la care el nu se va abate înainte de anul 450, la apogeul puterii sale, decît pentru a întreprinde dificila cucerire militară a Occidentului. El alternează pacea și războiul în Europa orientală, pentru a acționa mai liber în alte direcții. Din 434 pînă în 441, fiindcă Theodosius II acceptase să-i dea un important tribut, el și-a rezervat loviturile tuturor națiunilor barbare care înconjurau imperiul său pannonian. Spre Orient, unde rămășițele popoarelor „scitice", ameste-

cate cu hunii rămași în urmă, reprezentau o rezervă de război deloc neglijabilă, a condus el însuși o dificilă expediție în 435, pentru supunerea popoarelor din Asia Centrală. Încă o dată, în 449, îl va trimite pe fiul său Ellac să se războiască cu acatizii, popor hunic de la Marea de Azov, pentru a recruta războinici; poate chiar cu gîndul de a strivi odată Imperiul persan.

La nord, în marea cîmpie poloneză, arheologii au dovedit o prezență militară a hunilor pînă la țărmurile Mării Baltice, unde se pare că nu au întîmpinat o rezistență prea mare. În 436, o intervenție spre vest a provocat prăbușirea brutală a regatului burgund și moartea regelui Gundahar, care va inspira epopeea Nibelungilor. Vechia prietenie a lui Attila cu generalul roman Flavius Aetius îl va face să-i incredințeze acestuia un puternic contingent de huni pentru cetatea Narbonna, ocupată de vizigoți. Dar nu era aceasta oare o excelentă ocazie de evaluare a mijloacelor de apărare ale Occidentului?

În jurul anilor 440-441, Attila putea din nou să-și îndrepte atenția către Imperiul Roman de Răsărit, care va suferi timp de opt ani o serie de înfrîngerii militare fără precedent, ce-l vor determina pe împăratul Theodosius să încheie tratate temporare din ce în ce mai umilitoare și ruinoase. Hunii se aflau la porțile cetății Constantinopol și orașele complet distruse erau fără de număr. În anul 448, după o nouă bătălie extrem de sîngeroasă pentru ambele tabere, a fost încheiat un armistițiu, ale cărui condiții erau și mai dure pentru Bizanț. Imperiul lui Attila atinsese apogeul în anii 449-450, dar seria războaielor avusese un preț greu plătit în vieți omenești.

În acest moment a intervenit ambasada lui Priscus pe lîngă Attila. Ambasadorii ai Imperiului Roman de Răsărit vin din nou să negocieze prețul păcii.

„Văzui o mare mulțime ce

se îmbulzea așteptînd ieșirea lui Attila. În sfîrșit, Attila apărînd, cu înfățișarea gravă, plimbîndu-și privirea în toate părțile, s-a așezat în fața palatului său. Onegesos era alături de el. Mulți care aveau un proces venira la el și îi cerură să le judece pricinile".

Privind spre Apus

Anul 450 a fost al tuturor negocierilor. Diplomația hunică fiind perfect la curent cu toate subtilitățile și contradicțiile dintre Roma și Constantinopol, procedează la un fel de supralicitate permanentă pe lîngă cei doi împărați. Un ambasador al Romei, Romulus, pe care Priscus l-a înfîlinit la curtea lui Attila, era sigur că hunii vor ataca marele regat al Persiei. De fapt, Attila privea deja spre Apus. Imperiul Roman de Răsărit rămînea puternic din punct de vedere militar, însă fiind într-o gravă criză financiară, el nu mai reprezenta o pradă pentru huni. Imperiul Roman de Apus era foarte divizat și mai ales părea slăbit pe plan militar, fără ajutorul armatei regelui vizigot Theodoric. Legăturile de prietenie dintre Aetius și Attila se răciseră. Vestile care soseau din Occident, despre slăbiciunea armatei romane, erau favorabile. Un clan franc îi ceruse ajutorul într-o luptă dinastică. Genserici, regele vandalilor (428-477), care stăpînea Cartagina din nordul Africii și îi detesta pe vizigoți, părea că vrea să-l susțină pe Attila. Pînă și Theodorici a primit la curtea sa de la Toulouse pe ambasadorii lui Attila, care au încercat să-l îndepărteze de Roma. Dar domnea neîncrederea, vizigoții neuitînd că hunii îi izgoniseră din tîinutul lor și că ei lăseseră sub zidurile cetății Toulouse, în 433, un important contingent de cavaleri, dintre care nici unul nu fusese cruțat. Aceste aversiuni marcate de violență vor fi hotărîtoare atunci cînd Theodorici va trebui să aleagă de partea cui va lupta.

Pretextul intervenției a apă-

rut în mod nesperat. Sora lui Valentinian III, Honoria, printr-o subtilă manevră politică, va face apel: la Attila într-o dispută cu fratele său. Ocazia era prea favorabilă; Attila anunță că e gata să se căsătorească cu Honoria și, continuând să negocieze, își mobilizează cele mai bune trupe și pornește la luptă la începutul primăverii anului 451. Ce voia, de fapt? Comandamentul militar al Galiei? Imperiul? E o problemă de mică importanță în cele din urmă, din moment ce este clar că, de ar fi avut una, ar fi vrut-o și pe cealaltă.

Armata sa număra circa 30.000 de oameni; poate că jumătate erau huni, dar cealaltă jumătate erau ostrogoți, urmași ai învinșilor din anul 375, gepizi ai lui Ardaric, rugi, skiri, turingieni, burgunzi și chiar franci ripuari. Obiectivul militar părea să fie distrugerea imperiului vizigot și stăpânirea Galiei. După ce au mers de-a lungul Dunării, apoi au traversat Rinul lui Mainz, hunii au pustiit cetatea Trêves, foarte slăbită din 406; la 7 aprilie 451, orașul Metz cădea în urma unui asediu și armata pornea în direcția cetății Orléans, unde a ajuns la 14 iunie.

În acest timp, Aetius și armata sa, o „extraordinară adunătură de barbari”, cum spun unele surse, făcea joncțiunea cu armata lui Theodorici. La 20 iunie, a avut loc înfruntarea cu armata lui Attila, într-un loc numit Cîmpiile Catalaunice (Campus Mauriacus), situat între Troyes și Châlons, dar neidentificat exact pînă astăzi.

Căsătorie la sfîrșitul vieții

Așa cum făcea înaintea fiecărei bătălii, Attila a consultat ghicitorii — menționează Iordanes — care „au prezis hunilor evenimente funeste”. Predicțiile s-au confirmat în parte: Theodorici a fost ucis, producînd retragerea vizigoților dezorganizați de lipsa comandantului. Totuși, Attila a

cunoscut o semi-înfrîngere, o lovitură pentru prestigiul său. Puterea lui nu a fost cu nimic stîrbită și el a putut să revină în Pannonia fără probleme. Nici Aetius, nici Attila nu acceptaseră în cursul acestei bătălii riscurile, fiecare înțelegînd că înfrîngerea unuia l-ar fi slăbit prea mult pe celălalt. Or, nu trebuie să uităm că marea problemă a generalilor din acea epocă era cea a efectivelor.

Dacă bătăliei din Cîmpiile Catalaunice i s-a acordat un loc important în istoriografia franceză, acest lucru se datorește faptului că istoricii au înțeles ce ar fi putut să însemne o victorie a hunilor. Pentru Roma, n-ar fi fost decît o nenorocire în plus, în lunga sa agonie. Galii însă ar fi pierdut, cu siguranță, mult mai mult. Semi-independența obținută de statele federate și de aristocrația galo-romană n-ar fi putut rezista sub pumnul de fier a lui Attila.

Attila nu a rămas decît cîteva luni în capitala sa și, de jucînd încă o dată toate previziunile ambasadiorilor romani, s-a năpustit asupra Italiei, la începutul anului 452. Debutul campaniei a fost facilitat de sărăcia extremă din zonele rurale romane, în care bîntuia o foamete cumplită. În cursul primăverii, după ce a distrus cu brutalitate Aquileea, fortăreață considerată de necucerit, Attila a devastat cîmpia Padului, luînd o pradă considerabilă. Milano, Pavia, Padova, Verona au cunoscut jaful, dar pierderile de oameni produse de ciumă și alte boli care se extinseseră în armata hunilor l-au făcut pe Attila să înceteze ostilitățile. A urmat celebra întîlnire de la Mincio, unde papa Leon I, însoțit de doi înalți demnitari ai Imperiului, a venit ca ambasador al împăratului Valentinian să negocieze un armistițiu. În lipsa mărturiilor, nu știm care au

fost condițiile acestei păci temporare, ce a permis încă o dată crutarea celor două armate. La sfîrșitul verii, hunii s-au întors în Pannonia.

Attila se simțea slăbit, însă resursele sale umane erau încă mari și, dacă armata sa nu se mai considera invincibilă, ea rămînea cu siguranță cea mai redutabilă în mijlocul acestui vast cîmp de luptă, Europa. Poate că, din nou, ar fi fost reluate ostilitățile cu Imperiul Roman de Răsărit, dar a survenit moartea prematură a regelui hunilor:

„Attila se căsătorise, la sfîrșitul vieții sale, cu o tînră foarte frumoasă, numită Ildico, după ce avusese un mare număr de neveste, cum era obiceiul neamului său. În ziua nunții, el a fost foarte vesel. A doua zi, către seară, atunci cînd servitorii regelui, avînd presimțiri sinistre, au spart ușile, după ce l-au strigat cu toată puterea, l-au găsit pe Attila înecat cu sîngele său, fără a fi rănit, iar tînră, cu capul plecat, pîlînea sub vâlul său. Atunci, după obiceiul neamului lor, ei și-au tăiat o parte din păr, și-au făcut rîni adînci pe față, care-i urîteau și mai mult. Ei voiau să-l pîlîngă pe acest mare războinic, nu ca femeile, cu gemete și lacrimi, ci cu sînge, ca niște bărbați ce erau. Au pus corpul lui Attila în trei coșciuge, primul de aur, al doilea de argint, al treilea de fier, lăsînd să se înțeleagă prin asta că acest rege atît de puternic a avut parte de toate: fierul, pentru a îmbîlzi națiunile, aurul și argintul, ca semne ale onorurilor cu care l-au acoperit cele două imperii. Acestor embleme li s-au adăugat trofee de arme luate de la dușmani, coliere cu pietre prețioase, în sfîrșit, diverse ornamente care decorau palatele regilor”. (Iordanes) ■

În românește de
Mihai POPESCU

CHURCHILL, ROOSEVELT ȘI BALCANII

dr. EUGEN PREDĂ

Cele trei volume *Churchill-Roosevelt. Corespondența completă* (vol. I *Începuturile alianței* — CLXV + 574 pp.; vol. II *Făurirea alianței* — 773 pp.; vol. III *Declinul alianței* — 742 pp., Princeton, University Press, 1984), însoțite de un comentariu al profesorului Warren F. Kimball, s-au dovedit încă un instrument indispensabil pentru cercetarea celui de al doilea război mondial și a consecințelor sale. Lucrarea științifică a profesorului Kimball, deși nu s-a regăsit pe deplin în cercetarea istoriografică ce i-a urmat, a reamintit că, după mai bine de patru decade de când marea conflagrație a luat sfârșit, examinarea documentelor de arhivă este departe de a fi încheiată și că multe piese, unele capitale, rămân fie negătute, fie prea puțin cunoscute. Publicarea lor ar avea o importanță deosebită în restabilirea adevărului istoric și ar putea ajuta la înlăturarea tăciunilor neîncrederei din relațiile interstatuale¹.

Correspondența dintre cei doi lideri, fără îndoială, cel mai substanțial schimb de mesaje făcut între doi șefi de guvern sau de stat vreodată (cele trei volume includ 1949 documente, 788 din partea americană și 1.161 din cea britanică), aruncă lumină asupra circumstanțelor obscure ale deciziilor strategice care au influențat și echilibrul internațional de după război. De asemenea, ne oferă o imagine mult mai apropiată de realitate a lui Churchill și, în egală măsură,

a lui Roosevelt. Corespondența reflectă în mare măsură și sistemul triunghiular al relațiilor la vîrf instituit de raporturile Churchill-Roosevelt, cele pe care fiecare separat și împreună le-au întreținut cu I.V. Stalin.

O mare parte a corespondenței a fost publicată în cele șase volume de memorii ale lui W. Churchill, apărute între 1948 și 1953, în prima și cea mai acută perioadă a războiului rece. Se poate vedea acum că selecția făcută atunci a deformat sensul corespondenței. Una dintre rațiunile a fost, după cum i-a scris Churchill președintelui D. Eisenhower, în 1953, „că nimic din ceea ce ar putea părea altora că amenință relațiile noastre actuale în funcțiile noastre publice nu trebuie publicat... [și] să asigură că nu conțin nimic care să implice că ar fi fost în acele zile controverse ori lipsă de încredere între noi” (citată de W.R. Louis, H. Bull, *The „Special Relationship”: Anglo-American Relations since 1945* — „Relațiile speciale”: relațiile anglo-americane începînd din 1945, London, 1986, p. 17). O altă explicație globală care consideră că *al doilea război mondial* nu a fost doar o voință politică, ci mai mult decît atît, un *program politic*, a cărui esență a fost apărarea post factum și promovarea strategiei, a fost oferită de istoricul britanic R. Lewin încă de acum 15 ani: „Tot timpul și fără scrupule, de-a lungul memoriilor sale, Churchill a folosit dubioasele metode ale lui *suggestio falsi* și *suppresio veri*” (*Churchill as Warlord* — Churchill ca șef de război, London, 1974, p. 48).

Cît despre profesorul Kimball, el scoate în evidență: „... Nici prezentarea făcută de Churchill manevrelor pentru putere în Europa de Est nu dă o imagine deplină și veridică. Propunerile făcute de primul ministru lui Stalin pentru împărțirea acelei zone în sfere de influență britanică și sovietică greu s-ar potrivi cu autoportretul imaginat de Churchill ca profet timpuriu al pericolelor expansiunii sovietice” (vol. II, p. 6).

După 1955, volumele oficiale *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers* (Relațiile externe ale Statelor Unite. Documente diplomatice, în continuare F.R.U.S.) au adus, de asemenea, câteva mesaje schimbate între Roosevelt și Churchill, iar lucrarea britanică oficială — Sir Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War* (Politica externă britanică în al doilea război mondial, în 5 volume, 1970-1975) — repovestește pe larg multe dintre aceste documente într-o formă apropiată de original. În 1970, la Franklin D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York, s-au deschis *Dosarele Roosevelt din Camera hărțitorilor* și, în mai 1972, separat, voluminoasa corespondență din timpul războiului dintre Roosevelt și Churchill. Trei ani mai tîrziu s-a publicat o primă culegere de 548 mesaje (*Roosevelt and Churchill. Their Secret Wartime Correspondence*; Roosevelt—Churchill. Corespondența lor secretă din timpul războiului, editată de Francis L. Locwenheim, Harold D. Langley și Manfred Jonas, New York, 1975). În săptămînalul bucu-

¹ Comunicare prezentată la cel de-al VI-lea Congres internațional sud-est european de la Sofia, din septembrie 1989.

Lumea am prezentat pe larg, în 8 numere (33-40/1977), acea carte. Cu toate că volumul cuprindea doar o treime din corespondență și avea și un număr de inadvertențe — așa cum a rezultat după publicarea celor trei volume editate de profesorul Kimball, nouă ani mai târziu — el oferea o bază mai solidă pentru înțelegerea procesului de elaborare a deciziilor și a planurilor postbelice ale puterilor anglo-saxone. Trebuie să menționăm că aproape o treime dintre documentele aparute în 1984 nu fuseseră editate înainte.

O analiză din punct de vedere al volumului total al corespondenței pune în evidență partea relativ redusă acordată țărilor din Balcani, privite mai ales din punctul de vedere al tutorilor, și zonei Europei de sud-est, văzută în general ca un subiect al politicii sferelor de influență. Explicația proporției reduse rezidă nu numai în aria vastă de probleme abordate în corespondență — ci derivă din natura globală a conflictului aflat în desfășurare atunci —, dar și în faptul că problemele respectivelor țări, și ale zonei, erau asociate în mod implicit cu schimburi de vederi sau controverse privind marile decizii strategice (de exemplu, *Bolero*, și *Overlord* contra *Mediterana* sau *Anvil-Dragon* — debarcarea în sudul Franței — contra *Balcani* — *Europa Centrală*). Alt aspect îl constituie faptul că unele dintre aceste probleme făceau parte din categoria celor pentru care ar fi fost de preferat să ai „niște discuții sincere pe probleme ce sînt greu de pus pe hîrtie”, cum îi scria primul ministru președintelui american la 10 august 1944 (vol. III, C-750), cînd Churchill a rămas dornic să propulseze forțele aliate în Balcani. Dar au rămas totuși destule dovezi... și pe hîrtie: în ciuda resentimentelor președintelui de a lăsa astfel de urme materiale.

La 25 aprilie 1943, Churchill i-a reamintit lui Roosevelt că în ianuarie, „la Casa-bianca ați fost de acord că

eu ar trebui să joc cartea cu Turcia” (vol. II, p. 286). Deși într-un schimb de scrisori cu regele Petru II al Iugoslaviei aflat în exil, președintele s-a referit la „interesele mai reduse ale Americii în Europa de sud-est” (F.R.U.S., 1944, vol. IV, Europe, 1966, pp. 1359-1361, 1366-1368). Roosevelt i-a scris lui Churchill la 18 mai 1944: „Personal, aș prefera o Iugoslavie, dar trei state separate cu guverne separate, într-o confederație balcanică ar putea rezolva multe probleme” (vol. III, p. 540).

În februarie 1944, într-o notă către Edward J. Stettinius jr., pe atunci secretarul Departamentului de stat, președintele a înfățișat cîteva dintre gîndurile sale despre rolul Americii într-o Europă postbelică: „Eu nu doresc Statelor Unite să aibă sarcina postbelică a refacerii Franței, Italiei și Balcanilor. Aceasta nu este sarcina noastră naturală, la o distanță de 3'500 mile sau mai mult. Este în mod sigur sarcina britanicilor, care sînt cu mult mai interesați decît noi” (citat în *U.S. Army in World War II. The War Department, Office of the Chief of the Military History. Department of the Army, Strategic Planning for Coalition Warfare — 1943-1944*, by Maurice Matloff, Washington, 1968, p. 491; Armata S.U.A. în cel de al doilea război mondial. Departamentul de război. Biroul șefului istoriei militare. Departamentul Armatei de uscat. Planificarea strategică pentru purtarea războiului de către coaliție 1943-1944). În concordanță cu aceasta, Roosevelt a informat Londra, la 7 februarie (vol. II, R-457) și 2 iunie, 1944 (vol. III, R-549): „Nu am absolut nici cea mai mică dorință să supraveghez ordinea în Franța și eventual Italia sau Balcanii”. Așa cum scrie profesorul Kimball, „îniștit cu predominanța britanică în părțile sudice și vestice ale Balcanilor, Roosevelt putea să-și păstreze poziția de neamestec în zonă” (vol. III, p. 276). Dar la 26 august, răspunzînd de-

mesurilor primului ministru din 17 și 25 august (vol. III, C-755, C-770), președintele îi scria că nu avea vreo „obiecție ca să faceți pregătirile pentru a avea gata o forță britanică” suficientă în vederea păstrării ordinii în Grecia cînd forțele germane vor evacua țara”, și că, de asemenea, nu există vreo obiecție ca în acea operație să se folosească avioane de transport americane (vol. III, R-608). Mai mult, cînd la sfîrșitul anului opinia publică din S.U.A. a criticat modul de acțiune al trupelor britanice în Grecia, Roosevelt i-a trimis lui Churchill un mesaj care sprijinea politica britanică, admițînd că Marea Britanie avea deplină responsabilitate pentru Grecia și că cerea doar ca Churchill să înțeleagă de ce guvernul Statelor Unite nu putea să îl sprijine în mod public (vezi vol. III, R-673, 13 decembrie 1944).

Sferele de influență. Cu toate că la întrebarea cînd și unde a fost folosită prima oară sintagma „sferele de influență” nu s-a dat încă un răspuns precis, unii cercetători indică, bazîndu-se pe opinia avansată de Lordul Curzon în 1907, o telegramă din 1869 trimisă de prințul Gorceakov Lordului Clarendon, în care ministrul le externe rus asigura pe omologul său britanic că... Aiganistanul nu avea să fie în sfera de influență a Rusiei (vezi studiul lui P. Keal din volumul *Dominant Powers and Subordinate States*, Puteri dominante și state subordonate, editat de J.F. Triska, Durham, 1986). *The Churchill and Roosevelt complete correspondence* cuprinde întregul schimb de mesaje, început la 31 mai 1944, la inițiativa primului ministru britanic, în privința unei înțelegeri cu U.R.S.S. pentru împărțirea „sferelor de influență” din Balcani. Profesorul Kimball scrie: „Un aranjament cu sovieticii pentru sferele de influență nu era un lucru nou pentru Churchill. La 1 octombrie 1939, cînd era prim lord al Amiralității, justificase parțial pactul de neagresiune so-

vieto-german ca o expresie legitimă a intereselor sovietice" (vol. III, p. 349). Dar corespondența indică și mecanismul prefigurat de Roosevelt, un partizan, cum arată istoricul american E. Mark, al „sferelor de influență deschise” (vezi *Diplomatic History*, Istoria diplomatică, 3, Spring 1979, pp. 201-213). Potrivit politologului R. Wesson, cu toate că în mod public America „considera sferele de influență ca depășite și păgubitoare precum imperiile coloniale... ideea lui Roosevelt a celor patru mari puteri (incluzând Anglia și China) acționând ca jandarmi mondiali implica o *participare a fiecăruia (Dominant Powers...*, p. 57). Examinând poziția Statelor Unite la Conferințele de la Cairo (*Sextantul*) și Teheran (*Evrika*), în 1943, profesorul Kimball scrie: „Din moment ce Roosevelt a înțeles și că Asia de est și Pacificul vor fi o sferă chino-americană de influență (chiar dacă această frază n-a fost vreodată folosită), el a început să se gîndească la o tutelă americană pentru coloniile britanice și franceze din acea zonă, tutelă care urma să fie asistată de chinezi” (vol. II, p. 609). La 29 iunie 1944, președintele i-a scris primului ministru că „Eu nu-mi pot da acordul pentru folosirea trupelor S.U.A. contra Istriei și în Balcani” și „nu pot accepta fără consultări cu Stalin” abandonarea operațiunii *Anvil* (vol. III, R-574). Profesorul Kimball privește aceste luări de poziție ca „fiind consonante cu opinia de lungă durată a președintelui că Europa de est, spre deosebire de cea de vest, se afla dincolo de sferele de influență ale Americii” (vol. III, p. 221).

În timp ce mesajele lui Churchill, după convorbirile din octombrie 1944 cu Stalin (Conferința Tolstoi), sînt mai curînd laconice în ceea ce privește conținutul precis al aranjamentelor încheiate, cu excepția mențiunii că „aranjamentele în legătură cu Balcanii, în mod sigur, sînt cele mai bune cu putință” (vol. III,

C-799), în prezent, accesul la arhivele britanice permite o imagine mai corectă a circumstanțelor în care s-a realizat „acordul procentajelor” în Balcani. În România, istoricul Gh. Buzatu a publicat minutele întîlnirilor Churchill-Stalin și Eden-Molotov din 9, 10 și 11 octombrie (*Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial*, București, 1988, pp. 316-327).

După Conferința din Crimeea (*Argonaut*, februarie 1945), pe problemele Europei de est, Churchill „a încercat să-l convingă pe Roosevelt să preia conducerea. Despre România, el trimite o notă către Foreign Office, la începutul lui aprilie: „Sper că americanii vor reacționa. După aceea, va trebui să-i sprijinim, în liniște dar cu fermitate” (citat în E. Barker, *Churchill and Eden at War*, Churchill și Eden în timpul războiului, London, 1978, p. 293). Esența acestei poziții, reflectînd inhibiția datorată înțelegerilor de la Moscova din octombrie 1944, poate fi găsită chiar în mesajul lui Churchill din 8 martie 1945 (vol. III, C-905). Dar, la 11 martie, Roosevelt a refuzat categoric să fie implicat (vol. III, R-714).

IMAGOLOGIA

(Urmare din p. 58)

și cancelarul vest-german Conrad Adenauer.

Dimpotrivă, toți potențatii și oamenii politici europeni care nu s-au priceput să deslușească liniile de forță ale politiciii anglo-saxone s-au prăbușit, în strădaniile lor expansioniste.

Seria acestor oameni politici insuficient înzestrați imagologic începe cu regele Spaniei Filip al II-lea. Și continuă cu regele Franței Ludovic al XIV-lea și cu patru din urmașii lui la tron: Ludovic al XV-lea, Ludovic al XVI-lea și împărații Napoleon I și Napo-

leon al III-lea. În principal, diferențele dintre Anglia și Statele Unite privind „strategia balcanică” rezultau nu numai din interesele și concepțiile divergente asupra lumii postbelice și din balanța militaro-economică în modificarea dintre cei doi principali parteneri occidentali ai coaliției anti-naziste, dar și dintr-o ciocnire între conceptul tradițional al sferelor de influență și noul concept al sferelor de influență „deschise”. Corespondența completă oferă noi dovezi concludente asupra tuturor acestor probleme.

O analiză a pozițiilor evolutive adoptate de cei doi oameni de stat, care dețineau cele mai înalte responsabilități în Statele Unite și Marea Britanie, în privința Europei de sud-est, în special în 1944, în timpul fazei finale a luptei contra celui de al treilea Reich, este de cel mai mare ajutor pentru stabilirea unei imagini mai corecte a adevărului istoric și pentru o mai bună înțelegere a lecțiilor ce derivă din război și a unei semnificații mai largi a pașilor către eliminarea definitivă a metodelor care erau răspunzătoare pentru apariția faimosului „butoi de pulbere” al Europei. ■

leon al III-lea. Acesta din urmă, de altfel ca și predecesorul său, nemijlocit la tron, regele Louis-Philippe — începușe prin a avea o imagine corectă asupra Marii Britanii. Dar, ca și regele-burghiez, prin infatuare ireversibilă, și-a modificat această imagine și s-a prăbușit.

Aceeași soartă au avut-o, succesiv, țarul Rusiei Nicolae I, împăratul Germaniei Wilhelm al II-lea și dictatorii Mussolini și Hitler.

Imagologia slujește, prin urmare, într-o mare măsură, să explice calculele — eronate sau corecte — care au stat și stau încă la temelia deciziilor politice ireversibile, care duc la biruință sau la prăbușire.

CUM SĂ CAZI LA ÎNVOIALĂ CU ISTORIA

BARRY HILLENBRAND

Toate popoarele își înfloresc istoria¹. Ticăloșii devin eroi. Dezastrele sint redefinite ca victorii. Ce-î amar devine dulce.

În Ungaria, elevilor îi se spune că hunul Attila — care cu greu ar putea fi numit cea mai simpatică figură a istoriei — a introdus elemente innoabilante ale culturii romane la curtea sa. Englezii au transformat dureroasa retragere de la Dunkerque într-un triumf al spiritului.

În cazuri extreme, alchimistii gândirii creative pot transforma cea mai neagră perioadă într-o epocă de aur.

Scuze pentru ororile unui război nefericit

Japonezii se aseamănă mult cu celelalte popoare în ceea ce privește modul cum își privesc trecutul, doar metodele diferă. În anii ce au urmat celui de al doilea război mondial, oficialitățile guvernamentale japoneze, influențate de curcile politice și comerciale conservatoare, s-au străduit, în mod subtil, dar sistematic, să dilueze faptele agresiunii japoneze în Asia, între 1931 și 1945 (*Magazin istoric*, nr. 1/1983). Falsificarea se regăsește în textele manualelor școlare și în literatura de largă circulație, în filme și la televiziune și a transformat unele dintre tragediile războiului în fapte aproape benigne.

Invadarea sălbatică a Chinei este descrisă ca „o avansare în China”. Masacrul de la Nanking (azi numit Nanjing), din 1937, în timpul căruia trupele imperiale au ucis mii de civili chinezi, este considerat o problemă ce necesită noi cercetări din cauza „datelor confuze”. Alte episoade dureroase, precum marșul morții din Bataan, sint ignorate, probabil cu speranța că dacă nu se vorbește despre ele, vor putea fi, cumva, uitate.

Dar războiul, cu toate amintirile sale urite, nu se poate șterge, iar Japonia este o putere mondială prea importantă și bogată pentru a i se permite — și a-și permite — luxul amneziei istorice. Tot mai des vecinii săi îi cer să-și trateze în mod corect trecutul. Mulți dintre cercetătorii japonezi, exasperați de politica dusă de guvern pentru uitarea deliberată a aspectelor neplăcute, se alătură criticilor din străinătate, insistând ca națiunea să înfrunte adevărul cum se cuvine. „Fără o înțelegere adâncă a multiplelor fațete ale războiului — spune Makoto Ooka, un cunoscut poet — poporul japonez nu-și poate recăpăta sensul demnității în bine. Putem fi noi acum bogați și prosperi, dar trebuie să avem în același timp o conștiință de sine, care include înțelegerea teribilelor evenimente ale trecutului”. Chiar și unii reprezentanți guvernamentali au început să recunoască necesitatea unei abordări diferite a problemei. Împăratul Akihito — fiul împăratului Hirohito, în timpul căruia Japonia a participat la cel de al doilea război mondial — a întreprins primul său voiaj în străinătate după urcarea pe tron, în ianuarie 1989, în Thailanda, Malaysia și Indonezia. A fost cea dintâi călătorie a unui suveran japonez în Asia de Sud-Est. Diplomații japonezi au sperat că în felul acesta se va putea

elimina o parte din neîncrederea care a modificat perceperea Japoniei de către asiatici, începând cu anii '30. Alegerea s-a mai datorat și faptului că interesele economice ale Japoniei în zonă sint în creștere și Tokio speră să poată juca un rol politic mai mare în regiune. În plus, Akihito are strinse legături cu familiile regale din Thailanda și Malaysia. Dar orice inițiativă diplomatică, spune Yukio Saitoh, directorul Direcției analize și planificare din Ministerul de externe, „va da naștere, fără îndoială, la întrebări legate de trecutul nostru, căroră trebuie să li se răspundă”.

În timpul banchetului dat în onoarea lui la Bangkok, de către regele și regina Thailande, împăratul Akihito a spus că Japonia este hotărâtă „să acționeze ca o națiune pașnică, astfel încât să nu se mai repete vreedată ororile acului nefericit război”. Asemenea declarații scurte, chiar dacă nu sint la fel de angajante precum cele făcute de liderii germani despre crimele nazișilor, reprezintă o modificare semnificativă față de practicile trecute. Înainte de moartea lui Hirohito, multe oficialități japoneze găseau dificil să discute despre război în mod public. În fond, el fusese purtat în numele lui Hirohito, care zăbovea pe scena lumii ca o fantomatică readucere aminte a unor fapte trecute îngrozitoare.

¹Reproducem acest articol, într-o formă condensată, din revista *Time*, 7 octombrie 1991.

Mai mult, rolul jucat de împăratul Hirohito în anii '30 și '40 era controversat. A participat el, în mod activ și entuziast, la purtarea războiului, așa cum afirmă mulți istorici din afara Japoniei? Sau a fost un simbol lipsit de putere manipulat de militari, care au controlat țara începând cu anii '30?

„Apa de sub pod“

Răspunsul pe care cei mai mulți japonezi l-au preferat este că fostul împărat n-a avut vreo vină. El au fost încurajați în această direcție de către americani, care nu numai că au refuzat să-l judece pe împărat după predarea Japoniei, dar i-au și permis să își continue domnia. „Dacă americanii au declarat că împăratul nu poartă vreo răspundere pentru război — spune John D. Dewer, profesor de istorie la Massachusetts Institute for Technology — cum ar putea purta vreo vină japonezul de rînd pentru război?“

Afta vreme cît Hirohito a trăit, problema culpabilității lui și a națiunii sale era foarte dificil, poate chiar periculos de dezbătut. Spre sfîrșitul vieții lui Hirohito, primarul orașului Nagasaki, Hitoshi Motoshima, a spus că el crede că „împăratul poartă răspunderea pentru război“. În schimbul acestei declarații, a primit un glonț din partea unui membru al unei grupări de extremă dreaptă.

Și fostul prim-ministru, Toshiki Kaifu, aflat într-o vizită în Olanda, în 1991, a exprimat „remușcări sincere“ pentru „suferințele de nesuportat“ pe care le-a provocat armata japoneză rezidenților olandezi din Indonezia între anii 1941-1945. Un mesaj similar a purtat Kaifu și în Asia. În timpul unei escale făcute la Singapore, în luna mai a anului trecut, a spus că o cerință obligatorie pentru ca Tokio să își poată asuma un rol mai important în lume este ca „toți japonezii să devină conștienți de ceea ce a făcut Japonia în trecut și să aibă o imagine deplină și sin-

ceră a istoriei“. El a pledat pentru ca tinerilor japonezi să li se predea o istorie a războiului corectă și completă.

La fiecare patru ani manualele școlare sînt aprobate de Ministerul educației pentru a putea fi folosite în învățămîntul primar și secundar. În fiecare an, ministerul, una dintre redutele birocrățiilor conservatori, falsifică istoria. În 1991, spre exemplu, ministerul a cerut ca un pasaj despre „masacrul din Nanking“ — în care se afirma că „peste 70 000 oameni au fost omorîți de către armata imperială japoneză“ — să fie astfel modificat: „un mare număr de chinezi au fost omorîți“. Sindicatul profesorilor, un bastion al gândirii liberale, se luptă cu ministerul pentru reintegrarea în manuale a unor asemenea pasaje. Uneori reușește să ciștige, mai ales dacă i se asociază și vreun protest al unui guvern străin, dar progresul este nesemnificativ. Nu numai manualele școlare constituie o problemă. Timpul alocat la clasă pentru studierea deceniilor trei și patru ale secolului nostru este limitat.

Falsificarea este și mai evidentă în filmele și documentarele de televiziune. Sînt cîteva imagini alb-negru care se repetă mereu: distrugerile provocate de bombe incendiarie americane aruncate deasupra Tokio-ului, infanteriști de marină americani care curăță cu ajutorul aruncătoarelor de flăcări bunkelele și ascunzătorile folosite de trupele japoneze din Okinawa, ciuperca atomică deasupra Hiroshimei (*Magazin istoric*, nr. 5/1971, 8/1975), generalii armatei imperiale judecați la Tokio. Imagini care creează sentimentul că japonezii au fost victimele reale ale războiului; victime nu numai ale Aliaților, ci și ale militaristilor care au dus națiunea la dezastru. Rareori apare vreo aluzie că și japonezii au provocat victime.

De ce este atît de dificilă confruntarea cu trecutul pen-

tru mulți japonezi? O parte a explicației o putem găsi în sensul care se dă istoriei în Japonia. Deși țara are o străveche cultură și civilizație, ea a privit, în general, înainte, nu înapoi. De la mijlocul sec. XIX, toate energiile ei au fost canalizate spre modernizare. Atunci cînd li se pun între bări despre al doilea război mondial, japonezii răspund adesea: *mizu ni nagasu*, ceea ce înseamnă „apă de sub pod“. Chiar și funcționari superiori din Ministerul de externe manifestă resentimente cînd li se cer reflecții asupra trecutului. Unul dintre ei a devenit tot mai agitat cînd, de curînd, a fost presat să răspundă cum va marca țara sa comemorarea momentului Pearl Harbor (*Magazin istoric*, nr. 2-12/1983, 9/1989). „Este un fapt istoric“, a spus el cu țință. „Nu-l putem nega, dar haideți să mergem înainte“.

Moștenirea tatii

Japonezii care erau adolescenți în 1945 își reamintesc cum oamenii politici și profesorii care proslăviseră pe împărat și țelurile războinice ale Japoniei s-au transformat, a doua zi după capitulare, în democrați la minut și partizani ai păcii. Asta avea iz de trădare. Cinismul pe care l-a generat a provocat revolta contra clasei politice în anii '50 și '60 ce a dus la confruntări de stradă la Tokio legate de tratatul de securitate dintre S.U.A. și Japonia și propunerea de dezvoltare a Forței de Autoapărare a Japoniei. O nouă generație începu să-și pună întrebări în privința autorității bătrînilor, o tendință pe care oamenii politici japonezi nu se preocupă să o încurajeze. Înfrîngerea și deziluzia și-au pus și ele amprenta asupra generației mai în vîrstă. Politicienii și principalii oameni de afa-

Contrapunct

Shinatro Ishihara este un japonez care nu ezită să spună pe șleau ceea ce crede despre istoria țării sale dinainte și din timpul celui de al doilea război mondial. Mulți dintre conaționali săi s-ar bucura dacă popularul membru al Dietei, din partea Partidului Liberal Democratic, ar fi mai puțin zgomotos. Cu un interviu publicat în 1990, Ishihara, în vîrstă de 59 ani — care și-a cîștigat notorietatea în lumea întreagă cu o carte provocatoare, *The Japan that can say ne* (Japonia care poate spune nu) — i-a deranjat pe cercetătorii chinezi punînd sub semnul întrebării estimarea victimelor „masacrului de la Nanking”, din 1937.

Într-un recent interviu acordat revistei *Time*, Ishihara și-a dezvoltat punctul de vedere, acuzîndu-i pe chinezi că au creat „o imagine a japonezilor care au masacrat 300 000 oameni. Or doar 200 000 locuiau în oraș. Eu nu neg că s-a produs incidentul de la Nanking sau că noi am făcut lucruri greșite, dar să omori 300 000 într-o săptămînă este imposibil”. Ishihara este de părere că doar cu puțin mai mult de 20 000 au pierit. A omori 300 000 oameni ar fi echivalat cu masacrele planificate ale naziștilor germani și „nu a fost cazul”.

Ishihara polemizează și atunci cînd discută rațiunile intrării Japoniei în cel de al doilea război mondial. „Japonia nu a putut evita atacul de la Pearl Harbor”, a declarat el revistei *Time*, pentru că cererea americanilor ca Tokio să își retragă forțele din China și Indochina s-a transformat într-un „ultimatum al S.U.A. care declara războiul. Care dintre japonezi ar fi putut ceda?” După părerea lui Ishihara, războiul era inevitabil și Japonia a fost atrasă de forțe pe care nu le controla.

Conflictul, spune el, a fost provocat de interesele coloniale în Asia. „Dacă spui că colonialismul istoric a fost nedorit și un lucru rău, atunci ceea ce a făcut Japonia a fost greșit. Dar Statele Unite, Marea Britanie, Franța și Olanda, cu care Japonia căuta să concureze ca o putere colonială, greșeau și ele, căci erau implicate în politica aceasta colonialistă”. În final, el proclamă: „dacă nu exista participarea Japoniei la război, [fostele colonii din Asia] nu s-ar fi eliberat niciodată”.

Unii japonezi găsesc o anumite ușurare în afirmația lui Ishihara că nu Japonia a fost intruparea deplină a răului. Dar cei mai mulți ar fi preferat ca, pur și simplu, problema să nu fi fost ridicată; de Ishihara sau de oricine altcineva.

ceri au făcut totul pentru a masca implicarea lor în efortul de război. Încercările lor de a arunca blamul pentru tot ceea ce s-a întîmplat asupra liderilor militari care au împins țara în război, deși reușite, n-au fost niciodată pe deplin convingătoare. Pînă la urmă, soluția cea mai simplă a fost să se evite cu totul discutarea trecutului.

Regimul de ocupație american de după război a adîncit, într-o manieră lipsită de înțelepciune, această tendință. Au fost reabilitate figuri de prim rang și Tribuna-

lul pentru judecarea crimelor de război de la Tokio a aruncat toată vina asupra militarilor. Americanii i-au învățat pe japonezi și cite ceva despre istoria selectivă: cenzorii militari au restrîns cu multă severitate publicarea în Japonia a detaliilor înfrîntătoare ale distrugerilor de la Hiroshima și Nagasaki.

„Pacifismul Japoniei — spune profesorul Dewey — se bazează pe ideea simplă că țara nu va mai fi vreodată implicată într-un război. Războiul este rău. Aceasta este încă o forță puternică în Ja-

ponia de azi”. Este adevărat că un mic grup de fanatici de extrema-dreaptă ilustrat de scriitorul Yukio Mishima — care și-a făcut harakiri în 1970, după eșecul tentativei de a iniția o lovitură de stat militară la Tokio — atrag încă o atenție exagerată asupra lor și a cauzei pe care o susțin. Dar în ciuda părerilor alarmiste din S.U.A. și Europa, militarismul nu este în revenire în Japonia; de fapt, el rămîne foarte nepopular. Potrivit unui sondaj de opinie, doar 10% dintre japonezi ar lupta pentru țara lor dacă li s-ar cere, comparativ cu 80% dintre cetățenii Coreei de Sud, 70% dintre cei ai Statelor Unite și 47% dintre spanioli. Tinerii japonezi se lasă greu atrași de cariera militară. Nevoia de cadre este atît de mare, încît în septembrie 1991, pentru prima oară în istoria Japoniei, li s-a permis femeilor să dea examen la Academia militară. A fost o concesie șocantă într-o țară în care cei mai mulți bărbați încă preferă ca femeile să aibă slujbe ce le permit un pic mai mult decît servitul ceaiului.

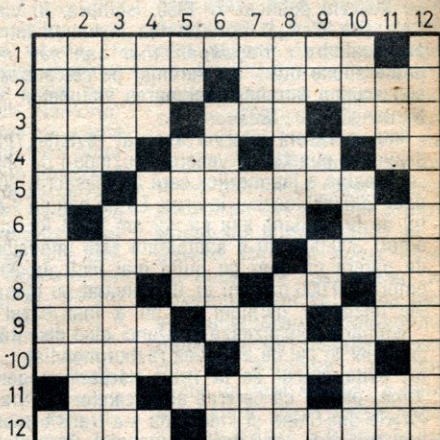
Există și alte rațiuni practice care cer să se renunțe la amnezia istorică. Turistii japonezi — 10,9 milioane în 1991 — călătoresc în lume fără să înțeleagă, cel mai adesea, de ce oameni din Europa și Asia de Sud-Est sînt suspicioși și adesea plîni de resentimente față de ei. La fel procedează și oamenii de afaceri, care provoacă fricțiuni fără să realizeze motivele reale. Dar, așa cum declara Junichi Kyogoki, „dacă accepti bogățiile țatei, trebuie să-i accepti și datoriile. Tinerii se bucură de binefacerile afluenței de azi, dar ei trebuie să accepte și datoria negativă asociată cu trecutul nostru”. ■

Traducere de Dorin MATEI

LA MULȚI ANI!

ORIZONTAL: 1) Sărbătorirea împlinirii a 25 de ani de la apariția primului număr al revistei noastre, în luna aprilie 1967. 2) Cu cât mai multe articole, note și ilustrații, așa cum se cuvine să fie fiecare număr din *Magazin istoric* - Sentiment trăit de redactorii revistei, la apariția primului număr. 3) Listă de dosare sau documente din arhivele păstrătoare de mărturii istorice - Pentru - Una dintre cele mai importante înfăptuiri ale lui Hammurabi, regele Babilonului (1728-1686 î.e.n.), reprezentând prima operă legislativă din lume. 4) Pseudonim al lui Mihai Gafița - Primele la rotativă! - Soarele faraonilor - Intrarea în Napoca! 5) Adrian Ionescu - *Magazin istoric* privit ca publicație în sine. 6) Intrigă diplomatică în genul celei țesute de Talleyrand împotriva propriului său împărat; Napoleon Bonaparte (*Magazin istoric*, nr. 9/1979) - Produs lactat. 7) Așezăminte care pun la dispoziția cititorilor cărți și reviste - Făuritori de istorie, evocați și cinstiți în *Magazin istoric*. 8) Cui cu cap - Sandu Naumescu - Negație - În capul toboganului! 9) A prescurta un articol din motive redacționale - Apărarea antiaeriană - Trăgător sub zero grade. 10) Personalitate politică rusă, care tinde să ocupe un loc tot mai important în istoria contemporană - Muza istoriei, cea care „se amuză” patronind anecdote în paginile revistei noastre. 11) Rocada mică - Marea știință a armelor și (de ce nu?) a interpretării istoriei - Formă sub care ni s-au păstrat vechile manuscrise cu date și fapte din istoria antichității. 12) Prefix la munca țărânului - Instituție nefastă a regimurilor dictatoriale, de supraveghere a cuvintului tipărit, cu care revista noastră a avut multe probleme în anii de opreștine.

VERTICAL: 1) Cea mai sigură modalitate de-a primi revista la domiciliu, evitându-se descompletarea colecției (pl.). 2) Perioade de timp în care se lucrează în unele redacții sau se tipăresc publicațiile, pentru a ajunge dimineața la difuzorii și de aici în miinile cititorilor - „.... cu cititorii”, rubrică permanentă în *Magazin istoric*, pusă la dispoziția celor care au ceva de comunicat colectivului redacțional. 3) Comună în Elveția - Omul pentru a cărui informare și satisfacție se străduiesc zi de zi redactorii revistei *Magazin istoric*. 3) Galion al „Flotei de Argint”, escadră spaniolă al cărei sfârșit ne este evocat de revista noastră în nr. 6 din 1976 - Cenzurat la urmă! - Pozezi. 5) Elena Toader - „.... istoric”, rubrică de divertisment interzisă de regimul dictatorial și reluată de *Magazin istoric* la scurt timp după Revoluția din 1989 - Poftim. 6) Instalație rudimentară

pentru fabricarea rachiului; documentele afirmă că în București, cea mai veche ar fi fost a lui Marco Evreul, în mahalaua Stejarul - Radu Calomfir. 7) Partea lichidă a singelui - Pilit la mijloc! - Documente. 8) Dispozitiv de aprindere a unei încărcături explozive - General-erou al armatei române (1896-1944), căzut pe cîmpul de onoare în luptele pentru eliberarea Transilvaniei de sub ocupația horthystă. 9) Radu Oprescu - În capul atelajului! - Dumneaei. 10) Și așa mai departe - „Febra...”, articol evocînd goana după îmbogățire a conchistadorilor spanioli și portughezi, după descoperirea Lumii Noi de către Cristofor Columb (*Magazin istoric*, nr. 5/1975; nom.) - Prima dintre culorile drapelului nostru, despre care se face mențiune în *Magazin istoric*, nr. 10/1979, la rubrica „Cititorii scriu istorie”. 11) Numele simbolic dat ostașului român de-a lungul istoriei - Rînduri explicative așezate sub textul unui articol, cu lămuriri sau trimiteri (pl.) - Localitate în vechea Chaldee. 12) Activitate profesionistă de elaborare a fiecărui număr din *Magazin istoric*.

Dicționar: NTS, IGIS

Andrei CIURUNGA

Soluția careului Nicolae Iorga: ACADEMIC - LET - TOMIS - ARHIVE - EMINESCU - GOA - NEN - UA - EDICT - ERTO - TS - I - AR - UTILA - ONOARE - L - RAMURI - NI - RUINE - BRAD - E - ON - DREO - CREP - MIHAI - NOTE - O - ERA - CLAR - LOC - NERVAL - ATENA

DIALOG CU CITITORII

(Urmare din p. 17)

MĂ MÎNDRESC CU COLECȚIA COMPLETĂ

Despre bucuria de a avea în familie o colecție completă Magazin istoric, ne vorbește și dl. colonel (r) MIHAI CRISTIAN, din Baia Mare: Am fost unul din participanții la concursurile organizate de revistă, iar prin rezolvarea corectă a problemelor m-am nămurat de trei ori printre fericii câștigători (la ultimul concurs fiica mea, Cristian Mihaela, a câștigat un abonament pe un an).

La cei 25 ani de la primul număr, mă bucur că dispun de întreaga colecție, iar în biblioteca familiei mele toate numerele sînt legate (două volume pe an și în diferite culori), colecție cu care mă mîndresc.

Doresc în viitor ca redacția să îmbunătățească calitatea hîrtiei, precum și a reproducerilor foto a picturilor prezentate, indiferent cît ne va costa revista, aceasta tot se va găsi în casa noastră.

Fiind ofițer pensionar, mă bucur că fiica mea, Mihaela Cristian, medic stomatolog, iubește revista, o citește cu multă pasiune și sînt sigur că va continua tradiția pe care am început-o acum 25 ani, încă mulți ani de acum încolo.

AȘTEPTĂM CU NERĂBDARE FIECARE NUMĂR

Întrebat și rîndurile primite din partea d-nei ELENA IOANA BANDRABUR, pensionară, din Tirgoviste: Ne-a bucurat mult și ne dă speranțe afirmatia dumneavoastră că cititorii istorici ai revistei de cultură istorică Magazin istoric v-au fost (fie și tacit) alături de efortul dv., poate din partea noastră, în mai mică măsură. Să fie aceasta în viitor, un unison de gînd bun și simțire sufletească românească. În fapt, felul unui reviste de cultură istorică este de a face educație patriotică poporului său, de unire în simțăminte și fapte, căci numai așa putem trece marile furtuni.

Sîntem abonați ai Magazinului istoric din luna aprilie 1967, avînd întreaga colecție. Primul număr l-am procurat de la un chioșc al presei. Pentru că ne-a plăcut să citim cărți încă din copilărie, citindu-l, ne-a atras foarte mult și a făcut abonament trimestrial, chiar anual.

În anii din urmă, foarte des am stat cu mîntea întrebătoare și temători de ce oare se întîrzie în apariția revistei, oare mai apare? Fără a exagera ceva, totdeauna, așteptăm apariția fiecărui număr cu emoție și nerăbdare. La ora actuală, această publicație ne este cea mai accesibilă față de posibilitățile financiare de a procura, a citi și alte cărți. Părerea noastră este că rubrica Rebus, chiar dacă este pe teme

de istorie, să-și aibe locul în publicațiile de enigmistică. Așteptăm cu nerăbdare caiețele Magazin istoric.

UN TABLOU VIU

Studentul MIRCEA CRISTIAN PELIN, din București, în anul II la Facultatea finanțe-contabilitate din cadrul A.S.E., ne scrie la rîndul său: Sînt un pasionat al istoriei, geografiei și geopoliticii. Fiindcă sînt tipul introvertitului, istoria reprezintă pentru mine o oază a liniștii și bucuriei. Absorb cu nesat fiecare pagină, fiecare rînd de istorie. Revista Magazin istoric este, poate, singura publicație care îmi oferă această plăcere. Citind-o, am în fața ochilor un tablou cu oameni, fapte, locuri într-o continuă mișcare, pe care imaginația nu încetează o clipă să-i dezvolte.

Oamenii care aveau menirea să-mi deschidă această carte a lumii nu au făcut mai nimic. Deci, pot spune, am 21 de ani și fac parte din cea de-a cincea generație care i s-a impus o ideologizare dură, banalizare a ideilor și o stereotipizare a gîndirii. Pe scurt, am fost minți sistematice. Singura excepție o reprezintă domnul profesor Hristea de la Liceul „Iulia Hasdeu”, care reușea să-ți însușie pasiune pentru această știință vie.

Întîlnirea cu revista Magazin istoric s-a produs prin 1984, cînd am început să citeșc articolele despre cel de-al doilea război mondial. Apoi, un prieten mi-a pus la dispoziție colecția din 1967 pînă în 1986. Treptat am început să-mi lărgesc aria de interes și apoi alte laturi ale istoriei și spre perioade mai vechi. Așa am început să și colecționez reviste.

După decembrie '89, am început să citeșc revista filă cu filă, cu toate că au apărut altele și altele ziare, reviste și cărți care-ți mîncăcî timp.

Balastul ideologic a încetat să mai fie o povară, fiind aruncat peste bord reviste. Rămîne însă autocenzura, greu de depășit atunci cînd nu-ți știi valoarea. Spun aceasta gîndind că în istoriografia noastră se mai cosmetizează anumite epoci.

Tinerii, și nu numai ei, pot și trebuie să știe că nu totdeauna în istoria neamului toate au mers strună, a existat ceea ce numim de monolit în jurul... Că domnitorii noștri au avut și părți mai puțin bune ca și domniile lor, că Unirea a avut și mulți dușmani înversunați. Asta nu înseamnă că totul sau aproape totul trebuie văzut în negru. Nu se cere doar mai mult discernămint în prezentare. Să nu uităm că un adevăr spus pe jumătate este, mai periculos decît o minciună.

CHIAR DACĂ AR FI SĂ-MI MICȘOREZ FELIA DE PÎINE...

DI. IOAN P. POPA, muncitor metrolog, din Beiuș, s-a întîlnit cu revista pe cînd era profesor suplinitor în satul Drăgănești, jud. Bihor. Am aflat

atunci — scrie d-sa — de intenția de a se edita o revistă de istorie destinată marelui public. Am încercat să mă abonez, dar poștașii nu știau de existența acelei publicații. Mi-am procurat primele trei numere de la chioșcurile de ziare din Beiuș.

Pasiunea pentru istorie a fost întîlnită de această revistă. Primele numere au avut și o ținută grafică remarcabilă. Cu timpul, revista a primit un aspect și un conținut mai puțin plăcut. Știu, nu din vîna redacției. De aceea consider că „a vă pune cenușă-n cap” nu este potrivit. Toți purtăm vina acceptării cultului personalității. Nu ar trebui să ne fie rușine pentru simplul motiv că împătimitii de istorie sînt predispuși conștientilor ca îndrăgostiții.

Numerele apărute pînă în prezent sînt la mare cinste în modesta bibliotecă a unui muncitor (ce nu-i rușine să se numească așa), iar vremurile de azi, ce au făcut să crească prețul unei reviste la 50 lei (acum 80 lei — n.n.) nu mă pot determina să renunț la ea și nu voi renunța nici dacă știu că va trebui să micșorez felia zilnică de pîine. Desigur că o revistă de talia Magazinului istoric nu se poate face întotdeauna perfectă. Mai apar și articole ce prezintă pentru mine un mic interes. Dar, ce? Sînt singurul abonat? Numai-mie trebuie să-mi placă?

În continuare, corespondentul nostru ne scrie că pasiunea pentru istorie a transmis-o și fiilor săi: Am doi copii, unul student la Politehnica timișoreană (Automatizări și calculatoare) și altul elev la vestitul liceu „Samuil Vulcan” din Beiuș în clasa a IX-a, amîndoi pasionați de științe exacte, dar deopotrivă de istorie. Lectura Magazinului istoric îi reconfortează, mai ales articolele de la finalul revistei gen „Un desant secret”; „Așa vă place istoria?”; „Secretele crimelor lui Stalin” etc.

Reținem și următoarele două propuneri ale d-lui Popa, rugîndu-vă să vă pronunțați asupra lor, stîmpei cititori.

Rubrica Dialog cu cititorii ar putea fi extinsă la 3 pagini, iar subrubrica Cereri și oferte ar putea fi ceva mai mare. Ar avea de cîștigat cei ce doresc să-și completeze colecția.

Scoterea din titlatura revistei a cuvintelor „Serie nouă”. Personal nu văd de ce trebuie neapărat să vă „delimitați” de munca dumneavoastră de dinainte de decembrie 1989. Faceți-o prin articole de valoare pe care cititorii să le caute cu nerăbdare în cuprinsul revistei.

PENTRU NEPOȚI

Dacă dl. Ioan P. Popa a transmis pasiunea pentru Magazin istoric fiilor săi, dl. GHEORGHE N. ANDRIESEI, din Roman, a făcut un pas și mai sus pe scara generațiilor, antrenîndu-și nepoții la lectura revistei. Cu succese, din cite rezultă din scrisoarea d-sale: Cu tot necazul ce-l întîmpinați, fiind

DIALOG CU CITITORII

nevoii să ridică prețul revistei, eu rămân același vechi statonnic și pasionat cititor, și nimic nu mă poate împiedica să am colecția întreagă, fapt ce m-a determinat să fiu abonant și pe acest an, 1992, la **Magazin Istoric**. Consider această revistă cea mai reală și mai competentă dintre altele pe care le citesc. O revistă care scoate în evidență adevărul și realitatea despre istoria patriei noastre.

Dacă în anii trecuți erau impuse unele restricții și cenzuri, am observat cu multă bucurie că după Revoluția din 1989 revista este și se bucură de toată libertatea redând în articolele sale probleme de mare valoare, mult mai fiind inedite.

Sînt pensionat medical dar, citind lunar revista **Magazin Istoric**, aceasta a devenit pentru mine ca o adevărată hrană sufletească care mă asigură cu tot ce mi-am dăruit: istoria patriei și cea universală. Faptul că din 1967 citesc cu pasiune revista, participând alături de alți cititori pasionați la concursurile care au fost organizate, de citeva ori m-am numărat printre câștigători. Mă bucură mult faptul că la primirea revistei, alături de mine se bucură tot atât de mult și doi nepoți care au devenit pasionați, iar cititul **Magazinului Istoric** i-a ajutat pînă acum să primească note bune și foarte bune la școală.

AM ÎNTILNIT REVISTA ÎN ARMATĂ

Tot de pe plajuri moldovenești, ne scrie, în numele d-sale și al copiilor, dl. **VASILE AMARANDI**, din Botoșani: În acest an aniversar, eu și copiii mei, vă urmărim din toată inima dumneavoastră, colectivului de redacție, viața lungă și putere de muncă pentru a realiza revista în aceste vremuri dificile. Posed întreaga colecție de la apariția ei. Zi faptul că am toată colecția, faptul că efectiv sînt îndrăgostit de ea, închipuiți-vă ce se simți eu dacă dintr-un motiv sau altul, această „iubită” a mea ar fi obligată să nu apară 1-2 luni. Așa că eu sînt optimist, totul va fi bine. Scuzele exprimate în revistă privind costul mi se par inoportune. Cine iubeste cu adevărat revista nu vād cum ține cont de preț.

Contactul cu revista l-am luat în anul 1967 cînd eram militar la Giurgiu. La liceu, de cînd înainte de armată mi-aduc aminte că nu prea iubeam „obiectul” istoria. Dragostea pentru istorie, atât la mine, cit și la copiii mei, cred că se leagă de acel număr citit în 1967. Referitor la modul de prezentare, aș putea sesiza faptul că hîrtia nu e prea bună. Dacă alte ameliorări nu se pot face, macar să se revină la copertele inițiale. Nimic nu e prea mult cînd e vorba de îmbunătățirea prezentării acestei reviste (păcat de conținut). Gîndindu-vă dumneavoastră, eu și alții ca mine cite reviste din Europa ne-au căzută în mină cu conținut mediocru și cu prezentare excepțională.

Aveți dreptate, d-le **Amarandi**! Iată că este și revista noastră în Europa. Deocamdată prin conținutul ei. Cînd mijloacele materiale ne-o vor permite, vă asigurăm că vom deveni „europeni” și prin prezentarea tipografică.

PLĂTESC ORICÎT PENTRU UN EXEMPLAR

Un mare necaz a pătît dl. **NICOLAE IUGA**, din sat Lăpușnic, com. Dobra, jud. Hunedoara, care ne-a solicitat sprijinul: Sînt abonatul domniei voastre din 1969. Am 80 de ani: Vin cu mare rugăminte la domnia voastră, să mă scuzați că îndrăznesc, să vă rog, am toate revistele păstrate cu mare sfîrșenie, dar a dat mare belea pe capul meu. Tilharii mi-au furat șase reviste de pe anul 1991, începînd cu ianuarie și pînă la 1 iulie 1991. Cînd am pus ultimul număr pe decembrie, am rămas intristat cum am numai 6 numere, începînd cu iulie 1991, restul 6 furate. Nu pot dormi, nu am liniște, mă trezesc noaptea, îmi aduc aminte că îmi lipsesc 6 numere. Dacă domnia voastră nu le aveți, poate cineva le are, i le plătesc cu 200 lei bucata. Mă rog domnilor, vin pînă la București după ele, dacă nu se poate prin poștă. Aștept răspunsul dumneavoastră. Să trăiți, să ajungeți aici mei.

V-am trimis exemplarele lipsă, baci **Nicolae** (și nu cu 200 lei numărul), să vă bucurați de colecția dv. completă.

PRIETENII DIN LICEE

Revista noastră are statonnici prieteni și pe băncile liceelor țării. Din Deva, ne scrie **DANIELA LUPĂȘCU**, 17 ani, elevă în clasa a XI-a a Școlii normale „Sabin Drăgoi”: În primul rînd, doresc să vă felicit pentru modul cum apare revista **Magazin Istoric**, pentru modul cum sînt realizate revistele în ansamblul lor. După părerea mea și, desigur, a multor alți cititori, revista **Magazin Istoric** este una dintre cele mai bune publicații din țara noastră.

Am început să colecționez această revistă începînd cu luna ianuarie a anului 1990. Pentru mine, această revistă a însemnat foarte mult, deoarece m-a ajutat și mă ajută să cunosc istoria patriei noastre, istoria internațională. De asemenea, cred că are un rol foarte important în educarea tinerilor generații, a întregului popor.

Tot 17 ani are și **ROBERT FURTOS**, care este elev în clasa a XI-a, cu profil de filologie-istorie de la liceul teoretic din Sîmleul Silvaniei și este și el un pasionat cititor al revistei: Primul număr al revistei **Magazin Istoric** l-am citit cînd eram în clasa a VIII-a. De atunci sînt abonant și citesc cu mare pasiune revista d-voastră.

Profînd de ancheta inițiată de redacția **Magazin Istoric**, as sugera să introducă în revista d-voastră o rubrică referitoare la admiterea în învățămîntul superior, avînd drept probă de concurs istoria. În cadrul acestei

rubrici să fie prezentate subiectele pentru concursul de admitere, discuții cu profesori universitari etc.

De asemenea, mi-ar face plăcere să continuăm articolul **Din lăduri închisorilor comuniste**, precum și altele de acest gen.

Cu aceste spuse, vă doresc multă sănătate și succes în activitatea d-voastră!

CU SPRIJINUL POȘTAȘILOR

Mai vîrstnicul concitadin al lui **Robert**, dl. **PAUL MAGHARI**, pensionar, ne adresează, odată cu amintirile sale legate de revistă, și citeva sugestii, de atent și competent cititor: Neavînd posibilitatea a face multă școală, la 14 ani am intrat în serviciu ca ucenic, pasiunea „pentru istorie și geografie” mi-am cultivat singur, citind multe cărți de istorie, geografie, note de călătorii, note și însemnări etc. Dar o adevărată școală a constituit colecția **Magazinului Istoric**, avîndu-le în colecție și legate începînd cu nr. 2, citind fiecare articol apărut. Îmi lipsesc citeva numere disparate pe care le-am imprumutat, chiar oferindu-le și unele nu mi s-au restituit. Nu am citit numărul 1/1967.

Ca să nu-mi scape nici un număr, m-am abonat din primul an, iar harnicii poștași din Sîmleu, dirijate de poșta Șlaghi Valentin, mi l-au adus în fiecare lună, fără reproș.

Cît sănătatea o să-mi permită o să-l citesc, n-o să întrerup nici abonamentul, fiind o hrană sufletească, oricît de scump va fi. Și nu pot afirma că-l scump, cînd 10 țigări BT costă mai mult ca un **Magazin Istoric**.

Am popularizat și cu alții conținutul **Magazinului Istoric**. Mama mea — 78 ani, cu numai 5 clase — primare — are darul cititului și citește unele articole și a fost foarte încîntată cînd a avut o discuție în tren cu un domn care a laudat-o că citește **Magazinul Istoric** și că l-a ducе feciorul din Sîmleu, mama locuind în satul Cohan, jud. Bihor.

Îmi permit citeva observații și propuneri diverse: nu era nevoie de a se institui **Serie nouă**, intrucît nici în seria veche nu s-a făcut politică numai în limitele decenței; uneori se folosesc expresii radicale care nu se găsesc nici în dicționar (îmi scapă exemplele); propun ca unele articole pentru înțelegere și fixare mai bună în memorie să fie însoțite de hărți sau schițe; cînd se scriu localități ale căror nume se schimbă după cum bate vîntul să li se treacă în paranteză și fostele denumiri; se folosesc litere prea mici și cei mai vîrstnici întîmpină greutăți la cititul articolelor, unele articole au defecte de imprimare a cernei, abia este vizibilă (culoarea prea deschisă); uneori cîleii folosiți este neglijent dozat, lucru ce îngreunează la legarea lor în volum.

DIALOG CU CITITORII

AM AFLAT LUCRURI PE CARE NU SPERAM SĂ LE MAI ȘTIU

Un tânăr prieten timișan ne adresează câteva propuneri pe care, la rîndul nostru, le supunem reflecției cititorilor: Mă numesc ERIN DAN și locuiesc în comuna Denta, jud. Timiș. Am 22 de ani și citesc revista dumneavoastră de 8 ani. Este cea mai bună revistă care mi-a trecut prin mină în ultimii doi ani (mai ales). Datorită ei (deci dumneavoastră) am aflat multe lucruri pe care nu mai speram să le știu vreodată. Deci, vă felicit și vă urez numai bine.

Am răspuns ancheței dumneavoastră deși nu mi-a fost ușor să aleg nici cele mai bune articole, dar nici articolele care nu mi-au plăcut, pentru că toate au fost foarte interesante.

În completarea acestei anchețe, aș veni cu două propuneri: a) concursurile să se desfășoare în sistem turneu (ATP ca la tenis), adică după fiecare concurs participanții să acumuleze un număr de puncte, urmînd ca la sfîrșitul anului „marele cîștigător” să fie desemnat cel ce a acumulat mai multe puncte; b) mi-ar face o mare plăcere (sper că nu numai mie) dacă ați organiza și un concurs de referate istorice legate de anumite evenimente din istoria poporului român: unire, independență etc.

La aceste propuneri aș mai adăuga una organizatorică: aș dori ca revista să apară (în totalitate) color după standardele occidentale, indiferent dacă va costa 100 sau 500 de lei.

DOLEANȚĂ

Din cauza modului defectuos în care sînt broșate unele dintre exemplarele primite, dl. EUGEN CUZMIN, din București, este foarte mîhnit, căci revista nu se poate citi. Se pune prea mult clei. Fîind legător de meserie, dl. Cuzmin știe că se pot găsi și alte soluții de broșare a revistei. Se poate pune clei numai pe cotor, ca la cărți și caiete, nu pe prima și ultima pagină a revistei. La lectură aceste pagini se rup. Cititorii din Oradea, Cluj, Iași, Suceava, cu care dl. Cuzmin este

în corespondență, îl împărtășesc sugestiile.

Semnălam, și pe această cale, colorilor din cadrul imprimeriei „Cores” această doleanță a corespondentului nostru și a multor alor cititori.

ÎN CEASURI DE RESTRIȘTE

Pentru dl. AUREL RĂILEANU, din Bacău, ca de altfel pentru mulți cititori, Magazin istoric reprezintă un adevărat și statornic prieten: Puține cuvinte am la îndemînă pentru a putea exprima ce a însemnat întîlnirea mea cu revista, ce reprezintă Magazin istoric pentru întreaga mea devenire intelectuală. N-am avut nici o supărare pe care o oră de lectură a revistei Magazin istoric să nu mi-o fi risipit. Ori de cîte ori m-am simțit nefericit și am avut nevoie de uitare neajunsurilor, cînd rînit de loviturile vieții, am dorit un mieșleț suprem, cînd plictisit de banalități și vulgaritățile mediului, cînd am vrut să plîng sau să rîd de nimicurile vieții, am avut tovarășia unui spirit binevoitor și am luat din raft acest talisman de mare preț „revista” și pe cel care l-am chemat din trecut a răspuns de îndată chemării mele.

E mare lucru să ai o colecție a revistei, dar și mai mare lucrul e să știi să te folosești de ea. Ancheta Magazin istoric este foarte bine venită, dar vedeți consider eu, că aceasta merită să cuprindă un cadru mai larg și era bine ca ea să se fi extins și în afara ultimelor 25 de numere. Înțeleg de ce ea a cuprins o arie mai restrînsă, dar este viața revistei noastre pe care o iubim atît de mult și am iubit-o poate mult mai mult înainte, cînd eram nevoiți a o citi și printre rînduri și cînd se subția de la un număr la altul. O mai strînsă colaborare, consultare cu cititorii, zic eu, ar înviora activitatea revistei. N-ar strica, ancheta să aibă loc la fiecare an.

M-ar interesa și cred că nu numai pe mine un concurs pe aria celor 300 de numere cu bătăie lungă de 8-10 luni pentru a da posibilitate și celor care nu au colecția completă să-și caute răspunsurile. Concursul ne-ar mobiliza în a revede materialele pu-

blicate, ne-ar împropăta cunoștințele. Îmi reamintesc cu multă plăcere participarea la toate concursurile. Am fost aproape în toate concursurile menționate printre cei care au dat toate răspunsurile bune la toate întrebările. Nu m-am numărat printre cîștigătorii de premii, dar asta e chestie de noroc și baftă, iar cu acestea nu prea am excelat.

Pentru 50 lei exemplarul, cred că nu ar fi prea greu ca revista noastră să poată depăși bariera celor 100 de pagini. Poate după ce s-o ieftini hirtia. (Iertată să-mi fie gluma proastă).

PUBLICAREA UNOR ARTICOLE DE MARE CURAJ

Dl. GH. HAMPĂU, profesor de istorie în com. Berzint, jud. Bacău, evocă un moment deosebit din biografia revistei: publicarea în nr. 2/1976 (într-o vreme cînd cuvintele Basarabia și Bucovina nu aveau drept la existență în limba română) a articolului, semnat de acad. Ștefan Pascu, Momente din lupta poporului român pentru formarea statului național unitar: Vă scriu din mai multe considerente. Se împlinesc 25 de ani de apariție neîntreruptă la care învățătorul (pe atunci) Gh. Hampău se abătone și, cu toate greutățile și neîmplinirile revistei în unele perioade, am rămas un fidel cititor al ei.

Prețul unui exemplar a crescut, e edevărat de la 5 lei numărul (la prima apariție), dar nu așa contează, ci calitatea materialelor publicate în cadrul ei.

Mai trebuie să mulțumesc revistei pentru faptul că cei trei copii pe care îi am, chiar dacă au optat pentru alte profesii, și-au format o bună cunoaștere a istoriei naționale și universale.

Mi-amintesc ce discuții s-au purtat în familie pe marginea unui articol, cu o temă în premieră la vremea aceea, al acad. Ștefan Pascu cu privire la Marea Unire din 1918.

Consider un mare curaj publicarea unui asemenea material la vremea aceea.

Mulțumim, încă o dată, tuturor celor care ne-au felicitat — prin scris, telefonic, sau prin vizite la redacție — pentru aniversarea acestui prim sfert de existență a revistei. Aniversare pe care, așa cum am anunțat și în numerele precedente, am întîmpinat-o și prin realizarea unui mai vechi deziderat al nostru și al cititorilor noștri: înființarea Fundației Culturale Magazin istoric.

Fundația noastră, a dumneavoastră, există!

Vă așteptăm deci dragi cititori să contribuiți la susținerea Fundației Culturale Magazin istoric prin sugestiile și propunerile dv., privind acțiunile pe care doriți să le inițiem precum și prin donații bănești, în scopul menținerii apariției revistei și în noul pătrar de veac în care Magazin istoric pășește acum.

Vă reamintim conturile Fundației:

— pentru lei: 4510.055.000.7

— pentru valută: 4521.055.300.2

Ambele conturi sînt deschise la Banca română de comerț exterior, Calea Victoriei, nr. 22-24, Sector 3, București.

CONTENTS (Romanian History) Greetings from Dr. Richard von Weizsäcker, The President of Germany, Mr. Valeriu Muravvshi, The Prime-Minister of the Republic of Moldavia, and Mr. Renaud Vignal, The Ambassador of France • The 25th Anniversary of Our Review: Romanian and Foreign Messages • **I. Minea** Romanian Civilization between Orient and Occident • 1919. I.I.C. Brătianu and the Peace Conference in Paris • **R. Negrea** 1916-1992 Romania's Treasury in Russia • **Gh. David** 1952 From the **Securitate's** Files • **J. de Launay** The Mystery of Nicolae Titulescu's Fifth Suitcase with Documents • **A. Năstase** January 24, 1992 The Swords and Other A.I. Cuza's Belongings come back Home • **I. Dumitriu-Snagov** Romania in Vatican's Documents • **C.C. Giurescu** Boroughs, Cities and Fortresses between Prut and Nistru • General I. Antonescu meets King Carol II • **M. Dumitrescu** Pamfil Seicaru — Knight of the „Mihai Viteazul” Order • **D. Hincu** Joseph Maria von Radowitz reporting from Bucharest — 1870-1871 (III) • **Gh. David** Romanian-Lithuanian Relations • **A. Gorovei** (1864-1951) Diary (IV) • **B. Brănișteanu** Recollections about I.L. Caragiale • In Bucharest, 50 Years Ago • **A. Silvan-Ionescu** Kent (Ohio), U.S.A. The Old Romanian National Costumes Exhibition

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Les vœux de Dr. Richard von Weizsäcker, le Président d'Allemagne, M. Valeriu Muravvshi, Premier-ministre de la République de Moldavie, et M. Renaud Vignal, l'Ambassadeur de France • Messages roumains et étrangers à l'occasion du vingt-cinquième anniversaire de notre revue • **I. Minea** La civilisation roumaine entre Orient et Occident • 1919. I.I.C. Brătianu et la Conférence de paix de Paris • **R. Negrea** 1916-1992. Le trésor de Roumanie en Russie • **Gh. David** 1952. Pages des dossiers de la **Securitate** • **J. de Launay** Le mystère de la cinquième valise aux documents de Nicolae Titulescu • **A. Năstase** 24 janvier 1992 Les épées d'A.I. Cuza rentrent à la maison • **I. Dumitriu-Snagov** La Roumanie dans les documents de Vatican • **C.C. Giurescu** Bourgades, villes et forteresses entre Pruth et Dniestr • Le général I. Antonescu dans une entrevue avec le roi Charles II • **M. Dumitrescu** Pamfil Seicaru — chevalier de l'ordre „Mihai Viteazul” • **D. Hincu** Joseph Maria von Radowitz en mission à Bucarest — 1870-1871 (III) • **Gh. David** Relations roumano-lituanienes • **A. Gorovei** (1864-1951) Journal (IV) • **B. Brănișteanu** Souvenirs sur I.L. Caragiale • A Bucarest, il y a 50 ans • **A. Silvan-Ionescu** A Kent (Ohio), U.S.A.: une exposition de costumes roumains traditionnels

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Поздравления президента Германии, др. Рихарда фон Вайцзекера, премьер-министра Республики молдовы, Валеру Муравыши, и посла Франции, Рено Виньяла • 25-ая годовщина нашего журнала: румынские и иностранные послания • **И. Минья** Румынская цивилизация между Востоком и Западом • 1919. **И.И.К. Братяну** и Парижская мирная конференция • **Р. Негрея** 1916-1992. Клад Румынии в России • **Г. Давид** 1952. Идличных дел **Секуритате** • **Ж. де Ланэ** Загадка пятого чемодана с документами Николая Титулеску • **А. Настасе** 24 января 1992. Ценности А.И. Кузы возвращаются домой • **И. Думитриу-Снагов** Румыния в документах Ватикана • **К.К. Джуреску** Ярмарки, города и крепости между Прут и Днестром • Генерал **И. Антонеску** в разговоре с королем Карол II • **М. Думитреску** Памфил Шейнару — награжден орденом „Михай Витязул” • **Д. Хинку** Йозеф Мария фон Радовиц и его миссия в Бухаресте — 1870-1871 (III) • **Г. Давид** Румыно-литвийские отношения • **А. Горовой** (1864-1951) Дневник (IV) • **В. Браништеану** Воспоминания о И.Л. Карагяле • В Бухаресте, 50 лет назад • **А. Силван-Ионеску** В Кенте (Огайо) — США: Выставка румынских традиционных костюмов

INHALT (Rumänische Geschichte) Herr Richard von Weizsäcker, Präsident der Bundesrepublik Deutschland, Herr Valeriu Muravvshi, Minister-Präsident der Moldova Republik, und Herr Renaud Vignal, Botschafter der Französischen Republik, beglückwünschten **Magazin Istoric** • Der 25. Jubiläum der Zeitschrift — rumänische und ausländische Botschaften • **I. Minea** Die rumänische Zivilisation zwischen Ost und West • 1919. I.I.C. Brătianu und die Pariser Friedenskonferenz • **R. Negrea** 1916-1992 Rumäniensnationaler Schatz in Russland • **Gh. David** Aus den Dossiers der **Securitate** • **J. de Launay** Das Rätsel von N. Titulescu's fünften Urkunden Koffer • **A. Năstase** 24 Januar 1992 A.I. Cuza's Wertgegenstände kehren zurück • **I. Dumitriu-Snagov** Rumänien in den Vatikanischen Urkunden • **C.C. Giurescu** Dörfer, Städte und Festungen zwischen Prut und Dniester • Eine Unterredung zwischen General I. Antonescu und Carol II • **M. Dumitrescu** Pamfil Seicaru — Ritter des „Mihai Viteazul” Orden • **D. Hincu** Joseph Maria von Radowitz und seine Bukarester Mission — 1870-1871 (III) • **Gh. David** Rumänisch-litauische Beziehungen • **A. Gorovei** (1864-1951) Tagebuch (IV) • **B. Brănișteanu** Erinnerungen über I.L. Caragiale • In Bukarest vor 50 Jahre • **A. Silvan-Ionescu** In Kent (Ohio), S.U.A. Eine Ausstellung von traditionell rumänischer Tracht

SUMARIO (Historia romana) Las felicitaciones del Dr. Richard von Weizsäcker, Presidente de Alemania, de Valeriu Muravvshi, Primer Ministro de la República de Moldavia, y de Renaud Vignal, Embajador de Francia • El 25 aniversario de la revista: Mensajes rumanos y extranjeros • **I. Minea** La civilización rumana entre Oriente y Occidente • 1919. I.I.C. Brătianu y la Conferencia de paz de Paris • **R. Negrea** 1916-1992 El Tesoro de Rumania en Rusia • **Gh. David** 1952. De los expedientes de la Seguridad • **J. de Launay** El misterio de la quinta maleta con documentos de Nicolae Titulescu • **A. Năstase** El 24 de enero de 1992. Valores de A.I. Cuza vuelven a casa • **I. Dumitriu-Snagov** Rumania en los documentos de Vaticano • **C.C. Giurescu** Pueblos, ciudades y fortalezas situadas entre Prut y Nistru • El general I. Antonescu en una entrevista con el rey Carol II • **M. Dumitrescu** Pamfil Seicaru — caballero del Orden „Mihai Viteazul” • **D. Hincu** Joseph Maria von Radowitz en misión a Bucarest — 1870-1871 (III) • **Gh. David** Relaciones rumano-lituanias • **A. Gorovei** (1864-1951) Diario (IV) • **B. Brănișteanu** Recuerdos sobre I.L. Caragiale • En Bucarest, hace 50 años • **A. Silvan-Ionescu** En Kent (Ohio), E.E.U.U. Exposición de trajes tradicionales rumanos

Apare lunar, se găsește de vinzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate.

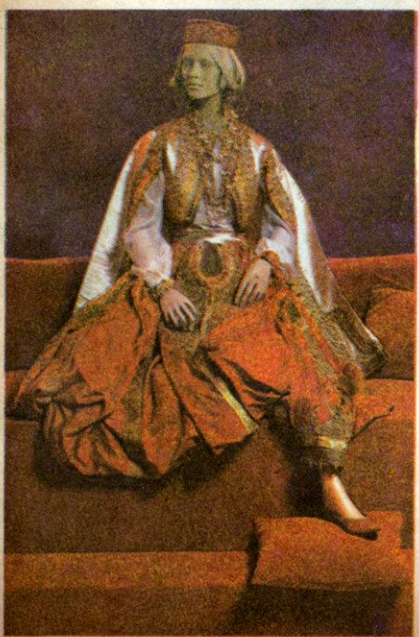
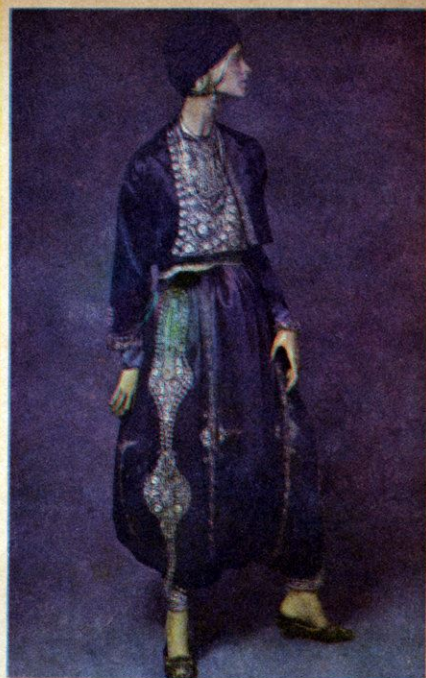
ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57, Piața Presei Libere, nr. 1, Sectorul 1, București, telex: 11995, 11034, fax: 40.0.17.40.40
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

ISSN 0541-881X

Lei 80

Luparu S. H. Bălcescu 33/38

